1373

ضیاءالدین الکمالی.

فلسفهٔ اعتقادیه

(فلسفهٔ اسلامیه‌دن برنچی جزء)

2

نه قدری تیکشرمه‌ك و نه قدری یاشامه‌ك،
شول قدری اسلامك بیوکلگنی بلورسن.
ض. الکمالی.

ПРОВЕРЕНО 1953 г.

فهرست.	صحیفه
کشیلك دنیاسی نه ایچون دین‌گه محتاج؟	٤
قوه‌لر جهتندن دین‌گه احتیاج	١٢
عقل جهتندن دین‌گه احتیاج	١٤
طبیعت، فطرت جهتندن دینگه احتیاج	١٦
عموم قارنداشلك جهتندن دین کیره‌ك	١٧
مدنیت وانتظام جهتندن دین کیره‌ك	١٩
چن انسانیت وچن مدنیت جهتندن دینگه احتیاج	٢٢
دین‌که قارشی اعتراض‌لر	٤١
دین اسلامنڭ موجب ترقی اولووی	٤٩
دین‌لر ترقی ایده‌می؟	٥٤
اسلام دینی اوزی ترقی ایده کلمشمی؟	٥٩
موڭا قارشی اعتراض‌لر	٦١
مؤمن به‌لرده ترقی	٦٢
دین، مدنیت یاصاغان نرسه دکلمی؟	٦٥
دین‌لر کشیلر طرفندن توزیلگانمی؟ یا که الله طرفندن کیلگان قانونمیا؟	٦٨
محمد عم‌نڭ حق پیغمبرلکنی هم اسلام دینینڭ حق دین الهی اولوینی اثبات	٧٢
ریعت قانون‌لرنده آلیشنو ـ نسخ	٧٦

فهرست	صحیفه

طبیعت دنیاسی - نسخ	۷۹
نسخ شرعیلر - شریعت سماویه‌لر	۸۵
نسخ - شریعت - قوانین مدنیه	۸۹
نسخ طبیعی وشرعی وفائده‌لری	۹۰
قران کریمده منسوخ آیت‌لر وارمی؟	۹۳
یکرمنچی عصرنك اسلام دیننه ویرگان بیوك سوأللری	۹۷
اسلام دینی دین علمیدر موجب ترقیدر	۹۹
« « عقلی در، عقل ایله برابر یاشایه‌چکدر	۱۰۳
« « طبیعی در طبیعت ایله مڭگو یاشایه‌چکدر	۱۰۷
قوانین عقیدهٔ اسلامیه	۱۰۹
عقیده، وجدان	۱۱۲
اسلام، قوانین اخلاقیه	۱۱۴
اسلام وقوانین مدنیه	۱۱۶
اسلام دینینك عموم کشیلکگه مناسب اولوی هم مڭگو یاشاوی	۱۱۷
شریعتنی تطبیقات که قویوده حریت ویرو.	۱۱۹
شریعتنی عملیات که قویوده عموم پر وغرامکه روح.	«
شریعت اسلامیه ترقی ایده‌چکدر.	۱۲۱
اسلام دینی حق دین الهی اولوی.	۱۲۲

فهرست	صحیفه
اسلام ـ سبب ـ توکل.	۱۲۵
نوامیس طبیعیه ـ قوهٔ تسخیریهٔ انسانیه.	۱۲۹
اسلام ـ مسئولیت.	۱۳۱
اسلام ـ دنیا.	۱۳٤
اسلام ـ سعی ـ عمل،	۱۳۸
اسلام ـ کشیلك محبتی.	۱٤۱
اخوت دینیه محبتی....	۱٤٤
یکرمنچی عصرنك ایکنچی درجه ده گی بیوك سوأللری.	۱٤۸
قللق تاریخی.	۱۵۱
قللق ـ بورنغی شریعتلر.	۱۵۲
اسلام ـ قللق.	۱۵۵
اسلام ـ بیر یوزنلگی قللقنی بتررگه کیلمشدر.	۱۵٦
اسلامنك قللر ایله معامله سی.	۱٦۰
کشینك نوامیس طبیعیه سی ـ وصوغش.	۱٦۵
صوغش سببلری.	۱٦۸
صوغشك تاریخچه سی.	۱٦۹
صوغش حقنده فیلاسوفلرك فکرلری.	۱۷۱
کشیلك دنیاسی صوغشسز یاشارگه ممکن می؟	۱۷۵

فهرست	صحیفه
صوغش - بورنغی شریعت‌لر.	١٧٩
اسلام - وصوغش.	١٨٤
دین‌لر نه ایچون صوغش مشروع ایتکان‌لر؟	١٩٠
اسلام دینی صوغشنی بتروب مسالمهٔ عمومیه ایله یاشایه‌چکمی؟	١٩٢
اسلام - دین‌گه کرتور ایچون صوغش قیلغانمی؟	١٩٤
دین اسلام قلچ قوتیله طاره‌لدیمی؟	١٩٦
عقوبات - جزالر.	٢٠١
اسلام دینینک مادی جزاسی عین سعادت‌در.	٢٠٤
قصاص - عقوبات - بورنغی شریعت‌لر.	٢١٠
اسلام، قصاصنی مطلقاً لازم ایتکانمی؟	٢١٣
قصاص اولمغانده امنیت عامه یاشارگه ممکنمی؟	٢١٧
طلاق عائله حالنی اصلاحدر.	٢٢٠
طلاق نه ایچون ایرلر قولینه ویرلکان.	٢٢١
« « خاتون‌لر قولینه‌ده ویرکانمی؟	٢٢٢
طلاق - عهدلر - طلاق حقوق مدنیه‌دن‌می؟	٢٢٣
طلاق - بورنغی شریعت‌لر	٢٢٦
طلاق اولمغانده ضررلر	٢٢٧

فهرست	صحیفه
کوب خاتون آلوچلق	۲۳۱
« « وبورنغی شریعت‌لر	۲۳۳
تعدد زوجات، قانون طبیعت، هیئت اجتماعیه وعمرانیه	۲۳۴ ـ ۲۳۵
تعدد زوجات ـ حفظ صحت	۲۳۷
پیغمبرمزنڭ کوب خاتون آلوینه ظور اعتراض‌لر جواب‌لر	۲۳۸ ـ ۲۴۸
دخیلده شول خصوصده شبهه‌لر وجواب‌لر	۲٤۸
برخاتوننڭ بر یولی کوب ایرکه باروی نه ایچون درست دکل	۲۵۳
خاتون‌لر ـ حقوق، میراث وحجاب	۲۵۷
الهیات ـ الله بارلغی وایسکی دنیا کشیلری	۲۶۱
الله ـ ویاڭا دنیا کشیلری	۲۶۳
الله بارلغی نیدن طوغان ؟	۲۶۷
الله بارلغینه سقراط فیلاسوفڭ استدلالی	۲۷۷
ژولتر فیلاسوفڭ استدلالی	۲۸۸
توحید اصل اولغانمی؟ یا که شرکمی؟	۲۹۱
توحید واسلام ـ ومدنیت انسانیه	۲۹۴ ـ ۲۹۵
الله‌نڭ حقیقتی ـ عقل وفن‌لر ـ الله‌نی معرفت	۲۹۷
الله‌نڭ حلولی ممکن‌می؟	۲۹۹

فهرست	صحیفه
الله وعالی صفتلری	۳۰۰
الله ـ حکمت ومصلحتلر	۳۰۱
الله بر ه‌ر قانون ایله محفوظمی؟	۳۰۳
الله ـ اوزگارشلر	۳۰۵
الله اوزکارمه‌کاچدن نیچك حر اولسون؟	۳۰٦
الله دنیادن ئلك نی اشله‌ب تورغان؟	۳۰۷
الله ـ طبیعت وعالم	۳۰۸
کشیلرنك جانی الله‌دن بر اولشمی؟	۳۱۰
توحیدگه شبهه	۳۱۳
تعلیم اسلامیگه شبهه	۳۱۵
الله ـ وتکلیفات الهیه	۳۱٦
الله ـ حریة انسانیة وتربیه	۳۱۹
الله‌تعالی ـ وعموم کشیلك دنیاسینك تیگزسزلکی	۳۲۱
الله تعالی. وکشیلك دنیاسنداغی عدالتسزلکلر	۳۲۲
الله تعالی ـ وعقلی، طبیعی، ادبی شرلر	۳۲٤
الله تعالی ـ ودنیاده‌غی ضررلی نرسه‌لر	۳۲۸

فلسفهٔ اسلامیه

دن

برنچی جزء

فلسفهٔ اعتقادیه

ضیاء الدین الکمالی
اثریدر

حقوق الطبع مؤلفگه عائددر.

1373

اوفا' «شرق» مطبعه سی

Уфа, типографія „Восточная Печать“.

1910 г.

مؤلف طرفندن :

جناب حق طرفندن کیلگان «دین اسلام» کشیلرگه بیوك حکمت مصلحتلر، بك تیران فلسفه، حقه‌لر میدانه کیترمشدر. کشیلك دنیاسینه بیوك اوزگارش کیتك مدنیت حقه طودرمشدر. بو کونده اوچ یوز ملیون چامه‌سنده ایبارچن‌لری واردر. ایمدی بونداین بیوك دینك حکمت وفلسفه‌سنی بلورگه مسلمانلر بورچلیدر. چونکه اوزدیننك فلسفه‌سنی بلمه‌گان ملت، چن چنینه اول دینده یاشامایدر، فائده‌لانه آلمایدر. اویلاپقنه قارا! قولکده دنیا کوتار ایچون اوغان بر قورال! لکن نه حکمت ونی مصلحت ایچون ایکانین بلماسك، فائده‌لنه آورسكمی؟ هیچ.. بلکه بر قورال ایکان دیب قاراب تورورسك! ایمدی دنیا وآخرت مڭگو بختلی ایده‌ر ایچون کلگان دینك فلسفه صنی بلمه‌و، عارك دگلمی؟ البته عارلكدر. مونه شونك ایچون بر «فلسفهٔ اسلامیه» اسملی اثریازه باشلادم، شول اثرلك برنچی جزئی اولغان «فلسفهٔ اعتقادیه»نی نشر ایدوب ملاحظه‌لرگزه قویدم. تلی یگلچه تورك تلنده‌در. هرکشی آڭلارلق در. فقط تورك تلمزده بو اثر برنچی اولاره‌ق یازیلدیغندن که‌محلکلر کوب اولسه‌ده هر نرسه‌ده تکامل قانونینه صویالدیکندن انشاءاه بوکتابده اول یونده‌کامل‌له‌نور دیب امید ایده‌م.

ضیاء الدین الکمالی
اوفا

۱۹۱۰ سنه ۲۰ ایول

بسم الله الرحمن الرحيم

اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتى
ورضيت لكم الاسلام دينا آه
قرآن كريم سوره مائده ۳ نچى آية

دين، شريعت

كشيلك دنياسنى توزاتوب حق يولغه توشرر ايچون جناب حق طرفندن كلمش قانونلرغه قوانين الهيه «دين سماويلر» دييب اينله در. شول قانونلرنك دنيا تركلكنى اصلاحغه عائد اولغانلربنه قوانين شرعيه، «شريعت» اعتقاد، عبادت، اخلاق، فضائل اعمالگه تعلقلى قوانين الهيه‌گه «دين» دييب اينله در.

كشيلك دنياسى هر جهتدن دين‌گه محتاجدر. دين سز كشيلك دنياسى ياشامه‌يه‌چكدر. نه قدرى عقلى فكرى اوسسون همان دين‌گه محتاج اولاچقدر. نه قدرى مدنيت كيكايسون شول درجه دين گه احتياج آرته‌چقدر. مونه شونلك ايچون بو كتابمده كشيلك دنياسينك دين‌گه احتيا-جنى بيان ايله سوزگه باشلايم.

کشیلك دنیاسی نه ایچون دین گه محتاج؟

اوزمز یاشاگان بیر یوزینه قاراساق، کوره‌مزکه، بیرده بیوك اوچ تورلی پادشاهلق دورسوره‌در: جانلیلر (حیوانات)، اوسمرلر، (نباتات) معدن‌لر (معدنیات). بو اوچ تورلی پادشاهلق‌لرنی تیکشروب قاراساق کوره‌مزکه هر قایوسی ظلم ایچنده هم هر قایوسی ایچنده ظلم یاشایدر: مثلا معدن‌لرگه قاره، ظور طاشلار کوچك طاشلرنی ایزه، اوستینه توشه. واطا، پارچالای. قاطغ معدن‌لر یومیشاغنی ایزه، هلاك ایته. اوسمرلرده شولایوق ظور آغاچلر کوچکلرینه ظلم ایده: مثلا قویاشنك شاوله‌سنی اوزینك اشیغنده اوسکان واق آغاچلرغه توشیرمای، صو ویوشلکنیده اوزیگنه اچه، واق آغاچلرغه میدان ویرمای، شوندن صوك واق آغاچلر چاره بیچاره ضعیف‌لکگه توشه، قویاشدن نور آلا آلمای، یافره‌ق‌لری صارغایه، اوسه آلمای آقنیغنده کیلوب قوررغه مجبور بولا. ظور آغاچلر یغلوب آووب توشسه‌ده همانده واقلرغه ظلمنی قویمای، کوچکلرنی آوداره، صندره، ییمره، بتونلای یوق ایته: اوله‌نلرده اوشانداق: بیوك بازقلری اوزلرندن نازك نچکه‌لرینی

باصـوب اوسـه، ضعیفلاته، آسته قالدره، چیبکلاندره، باره، باره قوریته. مونه اولەن وچوبلرنڭ بوظلمینه توزه آلمای، کشیلرایکون باصولرینه طایاق، اوراق، اوطاوغچ کبی قورال‌لر کوتاریب چغالر. آشلق اولەنلرنڭ ظلمینه قاریشی توره آلمغانغه کوره چوب‌لرگه قارشی صوغش آچالر. فقط اولەنلر کشیلرگه قاریشی کوچسز قالدیقلرن خاتون قزلردن‌ده بیکڵەلر. لـکن اوطاوغچلر اوستلرندن کیتوب بر ایکی اوچ کون‌اوتاراوتمز، همان آشلقغه هجوم ایتارگه باشلایلر... شولایوق حیوان‌لر ایچنده‌ده ظلم‌دور سوره‌در. کوچلیلری کوچسزلرینه ظلم ایته: مثلا آرسلان قاپلان، یولبارص، آیو، بوری (قورد) اوزلرینڭ کوچی آلغان هر حیوان نی آولایلر، توته‌لر، آشایلر بتره‌لر. هواده‌غی قوشلرغه قاراساق، آلارده‌ده همان ظلم یاشایدر: مثلا قارچغه شونقار، لاچین، قیغر، بورکت، کبی یرتقچ‌لر، اوزلرندن توبانکی درجه‌ده بولغان قوشلرنی تیبه‌لر، آولایلر، راحتله‌نه، راحتله‌نه قچقرتوب آشایلر. بیچاره صایراب تورغان صاندوغاچلر، بلبل‌لر، صیرچقلر، آلار-نڭ طرناقلرنده قربان بولالر. بالا چغاررغه غینه کیلـکان قوشلر بالالرندن محروم، بالالری آنالرندن یتیم قالالر. گورلەب تورغان کوگارچین‌لرنڭ باشـلرینی توکه‌لر...

دریاده‌غی بالق‌لرغه کوزصالسانك، آلارده‌ده‌ظلم‌دور سوره؛ ظور بالق‌لر کوچکلرینی قابه‌یوطه، ایزه‌ بتره: مثلا جایین، کیت، چورتان، آلابوغه کبی‌لر کوچك بالقلرنی یوطه‌غینه ویره‌لر...

بیر یوزنك الڭ قدرلی یاخشی دیکان کشیلرنی قارا‌ساق، کشیلرنڭ ظلم‌لری چیکدن چقغان. بتون معدن‌لر، اوسمرلر، حیوان‌لربارچه‌سی کشینڭ ظلمی آستنك ایزه‌یله‌در: آغاچلرنی کیسه‌لر، اوله‌نلرنی چابه‌لر، چاچکه وقتیمی یاکه یافره‌ق زمانیمی اویلارینه‌بیله‌کربك‌چقمای؛ بتون حیوان‌لرنی توته‌لر، جیگه‌لر، خدمتلرینی‌بك کوب زمان‌لر کوره‌لر، صوگره صویوب آشایلر. آنالرن بوغازلایلر، بالالرینی یتیم قالدره‌لر. توشلرینی کیورب توره‌باشلرینه اوطروب شول مظلوم‌لرنڭ ایت‌لرینی ماقطاب ماقطاب آشایلر. آرتقه چالغان یاطوب کیکروب حیوان سویاکلرندن یاصالمه تش قازغچلریله تشلرینی طازارته‌لر. حیوان‌لرنڭ تیرسنی طوناب آلوب اوستلرینه طون، کورك، باشلرینه بورك قالپاق، آیاقلرینه‌چینك کاوش‌لرتگوب کییالر. اوزلری صویوب آشاغان حیوان لرنڭ باشلرینی چیتان باشلرینه آلوب نیندایین حیوان‌لرنڭ باشینه بیتکانبنی کورگازرگه قویالر. شولایوق

قوشلرنی تونه‌لر، آطالر، اوتره‌لر، آشایلر. قولینه پچاق توتقان، قوشنڭ آیاغندن کوتارب باشنی توبـان تیلمر توب آصلندرغان کوبکه اولم هلاکت‌بازارینه آلوب باره یاتقان شول کشیدر!! منده‌رلر، توشاکلر، یاستقلر شول مظلوملرڭ یون‌لری!! کشینڭ عقل‌لی باشلری تون لرنه اویقولرنه بیله اوزلرینڭ ظلم ایسلرینی ایسکاب یاتمزسه کوڭلی طنمایدر. قایه تیلمرگان کوز یاشلرینی اویلاو؟ قایه چابه‌لانب تورغان بالق‌لرڭ اینالولرینه التفات!! قایه موڭا یغان یالۋارغان حال تللرینه‌اعتبار!!

دیمك بتون ییر یوزنده ظام پاشـای: قوریلرغه ظلم چاپلمکان، هوالرغه ظلم جایلـکان، مونه دیکان صاف کومش کبك صو ظلم ایله قاتشقان، ای صو! بز سنڭ ایله پاکلنه‌مز دیمز، لـکن ســن بزنی ظلم صرقندیلرڭ ایله بویایسڭ ایمش!

ایمدی طبیعت‌که بویاقدن قاراغانده «بتون طبیعت ده ظلم حاکمدر» دیب ایتورگه ممکن‌در.

طبیعت‌ده بوظلم‌گه قارشی قویلغان قوهٔ مدافعه.

شول سویلاب کیچکان اوچ پادشـاهلقغه ایکنچی کره فکرمزنی یورتساك، بله‌مزکه، هر سلسله‌ده‌گی ظلمنڭ

قارشو سینه چاره‌لر، قوهٔ مدافعه‌لر یاصالغان. حیوانلر پاد-
شاه‌لقنده: بر تقچ حیوانلرنك ظلمندن قوتلورغه کوچك
حیوانلرده قوهٔ مدافعه‌لر وار: قارشی سوزارگه موگز،
تیبه‌رگه آیاق، قارشی تشلرگه تش، برتقچنی بینکز-
مزسلك شه‌ب چابولر، طاغنك اورینه قارشی شه‌ب
چابارلق جایلی اوتایلی آیاقلر، مثلا قویانلرده، دشما-
نلرینه قاراغانده کوچك گاوده‌لریله اوزلرینی قوتلدرو-
لر مثلا چچقانلر اونینه کردیکی کبی دشماندن خلاص
بولا، فقط اوزی ظلم ایده‌رگه چقسه‌غینه پس‌ی قارماغینه
ألا‌گه‌در. قوشلرده یالتانغچ اوچقور اوچولر، دشمانلرندن
قوتلدره. بیر یوزنده اك بیچاره حالده اولوب آیاق
قولدن محروم اولغان یلان چایانلرده آغووز هرلر قویلغان؛
شول آغو، زهرلریله اوزلرینی مدافعه ایده‌لر؛ دشمانلری
بانینه واررغه بیله قورقه‌لر. بعض حیوانلرده بك اوزا-
قدان کورگچ اوتکور کوزلر، یاکه بك یراقدن ایشتو،
یاکه بك سیزگچ طویو قوه‌لری ویرلگان، مثلا بوری
بر باصوغه یاکه اورمانغه کیلسه بر نیچه چاقرم بیردن
صغر کتولری یاردام صوراغان کبی بولوب باقریشه
باشلایلر. بتون عام خلقیده بونی ایشنسه «آخرسی بوری
کیلگاندر، صغرلر باقریشه» دییشه باشلایلر.

بعض بر حیوان‌لرغه باشقه مدافعه‌چیلرده وار؛ مثلا چاوکه غافل‌رەك اولدیغندن آلا قارغالر مدافعه ایدیشه‌لر. شونك ایچون قارچیغه کورندیکی کبك قارایق! قارایق!! دیگان آچرغالانغچ طاوشلریله صاقلانورغه اعلان ایله‌لر. چاوکه‌لرده اویرلوب بر طوب بولوب بر یگشوب اوز-لربنی مدافعه حالینه قویالر....

بعض بر ضعیف‌رەك حیوانلرغه یل‌فصل‌لرینك اوز-گارشی نسبتنده وقتلیچه قوه مدافعه‌لرده یاصالغان. مثلا قویان دشمانی بك کوب اولدیغندن قورقاقدر، ضعیف‌در (شونك ایچون «قویان یوراك» برمقال ایتلوب یورتیله‌در) قش کوننده قارآقلغیله بر رەوشده اولسون ایچون آق توسده، جای کوننده کوگل جم اوله‌ن‌لر ایچنده اوله‌نلر ایله بر توسلی اولوب دشمانلرینه تیزدن کورنماسون ایچون کوگلجم توسکه ایلانه‌در. ایشته بوده قوهٔ مدافعه‌در.

بعض بر چشه‌لر زور، قوهٔ مدافعه‌لری ضعیف او لغان حیوان‌لرغه مثلا صغر، آط، دوا، قوی کبیلرگه آدم بالالری مدافعه‌چیلردر. صووقلردن صاقلرغه آزبارار لاپاص‌لر، قوره‌لر، آچلقدن صاقلار ایچون تورلی آزقلر، برتقچ لردن صاقلار ایچون قورالار صاقچیلر، آورودن صاقلر ایچون بیطری مکتب‌لر، بیطری طبیب‌لر، دارولر....

ه‌ضرلایلر. شولایوق بالقلرده‌ده کاوده‌لری کوچکینه‌لك چانچکه‌لی صرطلرکبی قوهٔ مدافعه‌لرده...

بس طبیعت دنیاسینه بو جهتدن توشنوب قاراغانده کوره‌مزکه، هرسلسله آره‌سنده ظلم‌غه قارشی قوهٔ مدافعه یاصالغان. ظالم‌غه‌غینه‌دور سوررگه‌ایرك ویرلمکان. بلکه ظلم تیدرردای‌لرنی قانون طبیعت اوزی قصوب سیراکلاتکان، آزایتقان.

شول طبیعت‌ده‌گی ظلم‌لرنی چاغشدرو.

یوقاریده سویلانکان اوچ بیوك پادشاهلقده‌غی ظالم‌لرنی چاغشدروب قارایق، مثلا حیوان‌لر ایچنده‌گی ظلم اوزلرینك نسلینه دگل: قویان قویاننی آشامای، چه‌وکه چه‌وکه‌نی تیپمای، صغر صغرنی آشامای، چاباق چاباقنی یوطمای. اوز صنفینه ظلم اینوقایه تورسون، بلکه یاقلاشه مدافعه قیلیشورغه طریشه‌لر. حتی اوز صنفندن اولماسه‌ده منادبه‌ت‌له‌نکان سببلی یاقلاشورغه طریشه‌لر. دیمك حیوان‌لر ایچنده اوز جنسنه اوز نسلینه ظالم قیلشو یوقدر. بلکه ظالم قیلغانده‌ده باشقه صنف‌لرغه‌غنه‌در.

اما آدم بالاسینه قاراساق، ییر یوزنده‌گی بارچه نرسه‌گه ظلم ایته: اولن‌لر، اوسمرلر، حیوان‌لر، قوشلر، بالق‌لر،

معدن‌لر، هر قایوسی آدمنك كوچی آستنك محكوم‌در. آدم بالاسی بارچه‌سنیك ایزه، آشای،بیمره، واطا، اورمان‌لرنی قره، بیر یوزنك‌گی حیوانلرنی آشای آشای قصوب آزاینوب كیله، حتی بعضلرینك نسل‌لرینی بیله‌كسیه، دیمك بتون اورمان‌لر، حیوان‌لر اوله‌نلر معدن‌لر آدم بالاسی قهری آستنك ایزیله. (بر وقت كیله‌چك كه بتون سلسله حیوانات نباتات انسان‌غه ایلانكان بولاچق، یعنی كشی بارسینی آشاب بتركانك بیر یوزنده شغرم كشیگنه قالاچق!)

كشی بونك ایله‌گینه قنه‌عت‌له‌نمای، اوزینك‌طامرداشی اولغان كشی قارنداشینه ده ظلم ایته، صوغوشه، طالاشه، قان توگه، جان قیا. اوزینك وجدانـداش اولغان دین قارنداشینه هجوم ایده (مثـلا بزنك‌مسلمانلر كبی) بلـكه اوزینك بر طوغان قارنداشینه یمان قصد ایده، اوزینی طودرغان، تربیه‌له‌گان آنك ایچون مك جفا وبلالر كورـ گان آتا آناسنی رنجتـه، جانسزله‌نب اوتربده قویه! نه قدری یمانلق!! آتا آنا اوزلرینك كوزقاراسی، یوراك پاره‌سی اولغان بالالرینی اوتره ایك آنتقك كشی ظلمك چیكـینه چیغوب اش اشلایده اول ظلمی یتمه‌كان كبی اوزینده اوترب ظلم‌لك تیله دنیادن آیریله....

دیمك بیر یوزنـده‌گی طبیعت دنیاسنـده یاشاكان

بارچه نرسه‌لردن ده «اڭ ظالم، اڭ یرتقچ ، اڭ وحشی آدم بالاسیدر».

آدم بالاسینڭ بو قدری ظلمینه قارشی هیچ بر مادیاتدن قوهٔ مدافعه‌ده یوقدر. هیچ بر نرسه‌نڭ قارشی توررغه چاره‌سی وطاقتیلی یوقدر. چونکه بارچه طبیعت کشینڭ قوه تسخیریه‌سی آستینه آلنغان، کشینڭ طرناغینه ألـنکان.

بس شولای اولغاچدن آدم بالاسینڭ بیر یوزنده شاشقنلق ایده‌چك بو قوه‌لرینه، چیکدن چغاچق بو ظلم لرینه قارشی توررداي معنوی برقوه مدافعه ، تعلیمینه چك چیکاردای بر قانون کیره‌ك، ایشته اول قانون دین وشریعت در.

مونه شونڭ ایچون کشیلك دنیاسی دین‌گه محتاجدر.

کشیلك دنیاسی‌اوزنده‌گی‌قوه‌لری‌جهتندن‌دین‌گه محتاج.

کشی اوزی قاراب تورغانده ایکی آرشین نیچه‌ژیر شوکلی کوچکینه‌گنه بر حیوان اولسه‌ده اوزنده بیوك عالم لر توریلکان: عالم مادیاتدن ایسه، بتون یر یوزنده نیندااین ماده اولسه کشینڭ اوزنده وار، بیرده نه اصل وبسیط اولان عنصرلر قویاشده وار، بس‌کشیده قویاشده اولان ماده‌لرده وار. شوشی ماده‌لرگه قویلغان قوه‌لرگه

قاراساق ،عالم معنویاتدن کشینڭ شول کوچکینه گینه گاوده‌سنده تورلی قوه‌لر وتورلی صفتلر وار: مثلا آدمده حیوانلق قوه‌سی وار. آشای، اچه، یوقلای،نسل کیتره.. فرشته‌لر قوه‌سی وار؛ یاخشیلق قیله، اوزن بار قیلوچی الله‌تعالی‌گه بوی صونه، صاف وجدانی نچارلقدن نفرتلانه..... یرتقچلق قوه‌سیده وار. طالاشه، قرلیشه، أزغیشه اوچ آلا، اوتریشه....
کشینڭ اوزی یاراتمغان شیطانلق صفتیده وار: آلدای قوتورته، حیله قیله، بوزقلق قیله. قیلدره، کشی آره‌سنی بوزه. الله‌لق صفتیده وار: کمالتنی سوه، که‌مچلیکنی برده اوستینه آلمای، هیچ وقتده عیبنی اوزاوستینه یوکلامای اوزنده کامچلك بولوینه راضی‌ده اولمای،اولسه بیله اعترافده ایتمای، اعتراف ایتسه بیله، اعتراف ایتونی کمالات دییب بلدیکندن ایچون‌گینه اعتراف ایده،اگرده حقلقنی اعتراف ایتو کمالاتدن دییب اعتقاد ایتمزسه ایده‌ی، دنیا بارلغاندن برو یاشاگان آدم بالاسندن اعتراف میدانه کلمز ایده‌ی، بلکه دنیاده «اعتراف» دیگان سوز بیله اولمزایده‌ی.
ایمدی کشیده اولغان بو قوه‌لر کشینی تورلیسی تورلی یاقغه طارته‌لر الله‌لق، فرشته‌لك قوه‌لری ایذگولك یاخشیلق یاغینه، یوقاری درجه‌گه آشوررغه یول کورکازه‌لر. قالغان اوچ قوه‌لر حیوانلقغه بلکه آندن‌ده توبان کیلرگه

اوسنرایلر. آدم بالاسی شوشی قوه‌لرنك بورسی ایله‌گنه یاشای آلمای، بلکه بیشسنی اشلاتورگه مجبوردر. لکن بوقوه‌رنی نیندایین حالده قایوسن استعمال ایترگه کیره‌ك، نیندایین چاقده قایسی قوه‌لرنی اشلاتورگه کیره‌ك ایکانینی بیلگلاودن عقلی آبطرایدر. بس بوقوه‌لرنی نیندایین اور نده استعمال ایترگه کیره‌ك ونیچك اشلاتورگه کیره‌ك ایکانینی بلدرگان قانون کیره‌ك. ایشته اول قانون ایسه دین‌در. بس آدم بالاسینه دین کیره‌ك.

کشیلك دنیاسی قوهٔ عقلیه جهتندن دین‌گه محتاج.

کشیده باشلیچه قوهٔ عقلیه، شهویه، غضبیه، کبی بیوك قوه‌لر وار. بوقوه‌لر هر قایوسی شاشقین (افراط)، اورطه (توسط) توبه‌ن (تفریط) درجه‌لرینه بولینه‌لر. دیمك بو اوچ قوه‌لر هر قایوسی اوچارگه بولنوب باریسی طوغز بولنم بولادر.

بویله: قوهٔ عقلیه‌نك شاشقینی «جربزه»، اورطه‌چه‌سی «حکمت»، توبه‌نی «جهالت، غباوت»،
قوهٔ غضبیه‌نك « « «تهور»، » «شجاعت»، «جبن»،
قوهٔ شهویه‌نك » » «شره»، » » «عفت»، » «خمود»،
دییب ایتله‌در.

شوشی طوغزگه بولینگان قوه‌لردن آلطیسی یعنی جربزه، عباوات، تهور، جبن، شره، خمود مطلقا یاوزانف، یمانلق چیشمه‌لریدر. بیوك بولم ایله گینه حسابلاغانك بونلردن آلطمش طارماق یمانلق طوو ادر، آلارده تلدن، قولدن وباشقه ته‌ن کیسا کلرندن میدانه کیلو اعتبار یله یوزلرچه مڭلرچه یاوزلقلرغه آشادر. قوهٔ عقلیه، کرچه قوهٔ قدسیه اولسه‌ده بوقوه‌لر قارشوسنده یالگز بر اوزیگنه اولوب یاخشیلق ایزگولك یاغینه یول کورساته‌در. دیمك کشیده سعادتگه یول کورگازگان قوه برگینه‌در؛ اول ایسه عقلدر. فقط عقل باشقه قوه‌لرنی بیگوب آلسه‌غنه قوهٔ غضبیه‌نڭ اورطه‌چه‌سی اولغان شجاعت، قوه شهویه‌نڭ اورطه‌چسی اولغان عفت قوه‌لرنی اوزبنڭ فرمانی بوینچه خدمت ایتدره آلادر. لکن، عقلگه قوهٔ وهمیه وخیالیه کبی باشقه قوه‌لرده هجوم ایلادر. ایمدی عقل هرنه‌قدری قوهٔ قدسیه اولسه‌ده برقدری کوب قوه‌لرڭ هجومنه قارشی توره آلمایه چغی بلگلیدر. شونڭ ایچونك کوب وقتك یینگله‌در یینگلمه‌گان قوهٔ عقلیه دنیاده نیچه ملیونلرغه برگینه اولسه اولادر.

ایمدی شولای اولغاچدن عقلغه یاردمچی اولغان بر قوت کیره‌ك. ایشته اول قوت ایسه، الله تعالی طرفندن کیلگان قانون دین‌در، بس کشیلرگه دین کیره‌ك.

کشیلك دنیاسی طبیعت و فطرتی جهتندن دین‌گه محتاج.

آدم بالالرینك تاریـخ غه یازیله باشلاغاندن برو دورسورگان بتون حاللرینه طبیعتلرینه قاراغانده آدم بالاسی هر زمانده اوزینك تیره یاغنـده ایلانب آلغان ایبرلرگه کوزینی صالغان: آیاق آستنده‌غی بیرنه قارا- غان، باش اوستنده‌گی بوقاربلقغه کوتاریلب قاراغان. بس اویلانغان صاغشلاغان، توشونگان، «بو قدری کیك، ظور، دنیانی بار قیلوچی مونداین ماطور، هر بر نرسه- سی فائده‌غه یارارلق ایتب یاصاغان بر یاصاوچسی بولور غه‌کیره‌ك» دییب بتون وجدانی ازله‌گان، شوشی اعتقادنی ایته‌مزسه، هیچ بر زمان کوکلی طـگمه‌غان. بو اعتقاد اولمغانده کوکلنده همان بوشلق سیزگان. «بو دنیانی بر یاصاوچی وار» دیگان اعتقاد ایله‌گنه شول کوکل بوشلقنی طوطرغان. شولایوق شول اعتقاد اینگان ذات‌غه اوزینك فقط کوکـل طارتویله صیینه باشلاغان، آکا تلاکلرینی ایتکان، سرلرنی آچقان، زارلرنی سویلاگان، مناجتلر اوقیغان، تورلی یالنچلر ایله یالنغان، یارداملر اوستا- گان. ایشته بو ایسه هر عصرده اولغان آدم بالالرینك فطرتی طبیعتی سیزنگان، ازلاگان، طاپقان حسیاتیدر. بس شولای اولغاچ آدم بالاسنـده دین حسی فطریـدر،

بناءً علیه دین‌گه احتیاجیده طبیعیدر. دین سزلك یاکه دین سزلککه اونداوچیلك طبیعت وفطرت انسیانیه‌گه قارشی اولغان جنایت در.

کشیلك دنیاسی عموم قارنداش اولوب یاشاو جهتندن دین‌گه محتاج.

کشیلك دنیاسی باربسی توبننك برماده وبر اصل دن یاراطلمش اولسه‌ده شول ماده‌گه کیلگان رەوشلر، توسلر، کیفیت‌لر جهتندن تورلیچه‌لر. بونك اوستینه کون بکون اوزگاروب توره‌لر، حتی سیکوننده بیله بدون ذره‌لری اوزگاریب توره‌در. اوشاندای شول ماده‌لرگه قویلغان قوهٔ جسمانیه‌لرنیك اوستان قاراغانده برکبك کورنسه‌ده، صنای قاراغانده هر کشی تورلی قوه‌ده ایکانینی اشندن کوروب تورسك. شولایوق کشیلرگه قوهٔ قدسیه اولاره‌ق بولاك ایتلکان قوهٔ عقلیه‌ده تورلیچه‌در: بعض‌لرنده کامل، کوچلی، قایسیلرنك اورطه‌چه، قایولرنك آز وضعیف در. مونك اوستاوینه، کشیلرك تورلی تربیه‌ده اوسوون، تورلی اقلیمك یاشاون، می‌لرنك تورلی نرسه‌لردن تصورلرطوپلانون، تورلی عرف وعادت‌گه ایالاشون، تورلی تربیهٔ ادبیه وفکریه‌لر ویرلوون توشینوب قاراساق، هیچ شبهه‌سز

1323

[library stamp]

فکرلرینی تورلیچه اولاچقدر. برسینی ایکنچیسینه قارشی توره‌چقدر. هم چنلابده شولایوق. ملیون کشینی قاره، صنا، عقل وفکرلری برسنکی ایکنچیسینه اویمایدر. صنا- ماق ایچون یوریغینه اورطه‌غه برمسئله صال، اوبلاسونلر جوابقه کرشسونلر. هر قایوسینینک فکری تورلیچه بورر: بعضسی «شولای»، بعضسیده «دگل» جوابنی ویرور. بورنغی فیلاسوف وحکیملرگه قاره؛ اورطه‌ده برگینه مسئله. ها! اختلاف یوزلرچه مڭلرچه یللر سورکان، مسئله همان نزاع ایچنده قالغان؛ صوڭندنغنه کیلوب برره‌وشلی قرار ویرلگان. آنده‌ده ئلیکی فیلاسوفلر قرار ویرمه‌کان، بلکه اول مسئله‌نی زمان، واقع چیشکان، اوزگان.

سن نیگه بورنغی فیلاسوفلرغه وارەسڭ، سن اوز- ڭنیگنه اویلاب قاره، چونکه هرکشی اوزینه کوره برعالم، هم اوزینه کوره برفیلاسوفدر. مونه سن، برمسئله‌نی بر زمانده بر تورلی چیشه‌سڭ، لکن ایکنچی چاقده فکرڭ اول مسئله‌نڭ ایکنچی یاقلرنیده توشونه‌ده ایکنچی تورلی حکم ایده‌سڭ؛ مونه برمسئله، بر زمانده «ایی»، ایکنچی زمانده «دگل» ایله حکم ایتەسڭ!

ایمدی کشیلك دنیاسی شوشی قدرلی تورلی‌طبیعت، تورلی قوه، تورلی عقل، تورلی فکرده اولسه‌لرده همان

برگه بیلشوب ترکلك ایتونی طبیعتلری، احتیاجلری لازم اینه‌در. ایمدی برکه بیلشوب ترکلك ایتولر عموم قارنداشلك بولونی لازم اینه‌در. بوعموم قارنداشلکنی ئه‌لیکی سویلاب کیچکان، تورلی بورغوچلر سببلی تورلی یاقغه بوریلوب اوزگاریب، تورلیلانب بتکان عقل‌لر اوزلریگنه چیشوب بوکا مناسب قانون‌لر یاصای آلمایدر، یاصالوون فرض ایتلکانده عقل‌لر آکا باش صالمایدر. اکرده بتون عقل‌لرك یوقاری درجه‌سندن اولغان برقوهٔ غیبیه‌دن کلکان برقانون اولسه‌غینه عقل عاجز قالغانلقندن آبطر بقینه باش ایبادر. ایشته اول قوهٔ غیبیه‌دن، عموم قارنداشلکنی میدانه کیترر ایچون کلکان قانون دین‌در بس شولای اولغاچدن کشی‌لر دین‌گه محتاج.

کشیلك دنیاسی مدنیت وانتظام عالم جهتندن دین‌گه محتاج.

بتون عالم برباشرن محبت ازلیه آرقه‌سنده بارلقغه کیلگان. شول محبت ازلیه سایه‌سنده بتون جزء فردلر بیلشقان، ترکاشلگان، اوقماشلغان، کره‌لر یاصالغان. قوباشلر، یولدزلر، بیرلر، میدانه چقغان. قوشلر، طوو، اورچو، ... بتونسی شول محبت ازلیه سایه‌سنده بارالغان. شول محبت نیگزینه بتون سلسله‌لر تیزلکان. بتون نظام عالم شول مقدس نیگزگه قورلغان. شول نیگزه قورلغان

انتظاملی طبیعت ایچنده کشیلك دنیاسی طوغان. طبیعت بلك کیلك ،دنیا بلك زور، کشی بلك کوچك، قوت چه بلك ضعیف، قالمش حیران! طبیعه نك طولقونلری ،انتظاملی تیبکنلری. ئه لیکی ضعیف کشیکه چارپی، اوستینه بنیربله، باصه، باطره!! لکن طبیعت شول هجوملر بله کشیگه درس ویره، کشیلك قارشی توررغه چاره لر توشونه، اوزنی مدافعه حالنه قویه. فقط موندا این کیکش انتظاملر برقوتگه یالغز بر اوزیگنه قارشی توررغه ممکن دگل لکنی سیزینه. بس اوزی کبك کشیلر ایله برده مله شب بیلشوب یاشارگه لازم لکنی طویونه. شونلك ایچون کشیلك دنیاسی آول لر شهرلر صالوب مدنی ترکلك ایله کون کوررگه باشلای. مدنی ترکلك ایده رگه کوب نرسه لر کیره ك بولا: قوتنی صاقلارغه آزق، طبیعتنك اسیلك صالقنلقینه قاریشی کیم، یورط، بولارنی میدانه کیتررداى اسباب، طبیعتدن استفاده قیلورغه قورال آلات.... کشیلرنك برسی برسینه جالنچی... کشیلك دنیاسنی صاقلاو... وباشقه لر... بس طبیعی اولاره ق عموم کشیلك دنیاسینك کیره گی، کشیلك دنیاسینك بتونسینه بولینگان: قایسی عسکر، قایسی صاتوچی، بعضسی ایگونچی- اوقتوچی اوقوچی- بولوب کینگانلر.

کشیلك دنیاسی عموم کیره کلرینی ینکزرگه طبیعت ایله

کوراشورگه، طبیعتدن فائدهلانورغه باشلاغان. ایمدی بو احتیاج صارتندن کشیلرك اوز آرالرنده طارطش، کوراش اوظش باشلانغان. شول طارطش اوظیش نتیجهسی اولارق کشیلر برسی برسینك مالینه تیو، ناموسینه طوقنو، وجدانن قرو، جانن قیوکبی اوڭایسز حاللرمیدانه کیله باشلاغان هم کیلمکده در. مدنیت نه قدری کیڭایسه، شول نسبتده احتیاجلر کوبایکان. احتیاج نه نسبتده اولسه تنازع بقادده شول نسبتده کوچایگان. تنازع بقاء نه نسبتده کوچایسه شول نسبتده باشقهلرك حقینه تجاوزده شول نسبتدوك زورایغان. حقسزلق نه نسبتده زورایسه، شول نسبتده انتظام عالمگه قارشی حرکت کوبایکان. انتظام عالم سلکنگان نسبتده محبت نیگزلری قاقشاغان. لکن شول محبت نیگزینه قورلغان انتظام عالمك کبرهکلنی کشیلك دنیاسی طویغانلقدن حکومتلر یاصالغان. حکومتلر تورلی ادارهلر قوریب ژاندارمه، پالیتسه، ... عسکر.. کبی مأمورلرایله انتظام عالمنی صاقلارغه، چیکدن چغوچیلرنی طیارغه قانونلر یاصاغان. لکن بو مأمورلر، قانونلر، آب آچیق بلنگان، گواهلرحضورنده قیلنغان. یا که اعتراف ایدلگان اشلرده گینه تأدیب ایته آلالر. یاشرنده آولاقده قیلنغان یولسزلقلرده تأثیرسز قالالر، حقسزلقلرکوبسنچه یاشرنده آولاقده اشلانیکندن

انتظام عالمنی صاقـلای آلمایلر. بس شولای اولغاچدن کشیلرنك جانینه وجدانینه برتربیه ویرلورگه کیره‌ك که، اول تربیه‌نك روحی‌اشکاره‌ده، کشی آلدنده، یاشرنده، آولاقده، کوندزنده، توننده، قارانغیده، یاقطیده، اویقوده، اویانقده شاوغنه کشینك وجدانی ایله برگه یاشاسون، هر وقت کشی گه کوز بولوب بارچه اشـلرینی حقانیت عـدالت اوزره یاشاتسون، ایمدی اول جانغه، وجدانغه بوره‌وشلی نورلر طودررلق اولغان تربیه ایسه، تربیهٔ دینیه‌در. بس کشیلر نی قدری مدنیت‌ده ترقی ایتسه، هیچ شبهه‌سز شول‌نسبتده دین‌گه احتیاجی آرته‌چقدر. بس کشیلك دنیاسی دین‌گه محتـاجـدر.

---

*) کشیلر چن انسانیت وچن مدنیت میدانه کیلو جهتندن دین گه محتاج.

چونکه الله طرفـندن کلـگان بارچه دین سماویلر، کشیلرنك عقلینه اوچ تورلی اعتقاد، جانلرینه اوچ تورلی خصلت اورنلاشدره‌در.

---

*) فیلوسوف جمال الدین افغانی حضرتلرینك افاده‌سندن اقتباسدر.

اول اوچ اعتقادلر :

برسی، کشی بیر یوزینه خلیفه، بارچه بیر یوزنلگ گی مخلوقلرنلگ آرتغره قیلدر. ایکنچسی، هر دین اهلینه «اوز دینداشی الگ قدرلی والگ حقلقده در.»

۳نچسی «کشی بو حیات فانیه‌گه کلگان - کمالات حاصل ایتوب - بوندن یوقاری درجه‌ده، آخری وچیکی اولمغان مگگو نعمت‌لی وبختلی اولوب یاشاردای ایکنچی مگگو ترکلککگه آشار ایچون» دیب اعتقاد.

مونه بو اعتقادلر، کشیلرلگ کوگلنده اورنلاشسه، یوراکلرینه سگسه، کشیلرنی چن مدنیتکه ایرشدره، آلغه کیدولرینه سبب بولا.

چونکه کشی «بیر یوزنلگ گی مخلوقنلگ الگ یاخشیسی‌من» دیب اعتقاد ایتسه، بواعتقادی، کشینی حیوانلق صفاتلرندن یوقاریغه چغاره، حیوانلق اشلرن قیلودن طارطندره، بر اعتقاد قوتلانگان گنه صایون حیوانلق صفتلرندن اورکه ویراقلاشه‌غینه واره، حیوانلق صفتلرندن یراقلاشقان غینه صایون یوقاریغه، عالم عقلی‌گه کوتاریله واره، عقلی یوقاری کوتاریله وارغان صایون چن مدنیت که ییتشه‌رگ مدنیت دن الگ کامل اولشلرینی آلا، مدنیت عالمنده الگ برنچیلردن بولوب کیده، اوزی کبک بولغان

قارنداشلریله محبت قانونلری ، عدالت اصوللری ایله ترکلك ایده ، ایشته بویله ترکلك ایسه ، بتون فیلاسوف وحکیملرڭ مقصدی اولغان سعادت انسانیه‌نڭ صوڭ درجه‌سیدر .

II

بو اعتقاد کشیلری قرلرده دالالرده کنوچیسز، صاقچیسز، جانلرنی دشمانلرینڭ هجومندن صاقلای آلمای، باشلرینه کیله تورغان بلالرگه چاره‌لر طابوب مدافعه آینه آلمغان حیوانلرمرتبه‌سندن کوتاره، چونکه بو اعتقاد ایله یاشاگان کشی اوزینی شریف بله ؛ شرفنی مدافعه ایده‌رلك حاضرلكده بولونه .

III

بو اعتقاد کشیلرنی یرتقچ حیوانلرکبی برسی بر سینه هجوم ایتوب ایزوندن صاقلای، چونکه بتون کشیلك دنیاسنی شریف وقدرلی دییب اشانغاچدن باشقه کشیلرگه‌ده قدرلی حرمتلی کوز ایله قارای، آلارنیده اوزی کبك آیاولی دیب حسابلای .

IIII

دخیده بو اعتقاد فکرلرڭ قوزغالوینه، عقللرڭ اشلاوینه، جانلرك پاکلانوینه، خلقلرڭ کورکام لانوینه ، یمان خلقلردن، پاکلانوگه بك زور سبب بولا. چونکه فکرلر

بورمایینچه، عقل‌لر اشلامایینچه بیر یوزینه خلیفه بولورغه ممکن دگـل، جانلر، یا کلانمایینچه خلقلر کورکاملانمایینچـه کشیلر اوزلرینڭ شریفلك‌لرنی بیرینه کیتررگه ممکن دگل.

بو دعوای‌نی واقعی صورتده اثبات ایـتمه‌ر ایچون بو اعتقادی اولمغان خلـق‌لرنی کوز آلدینه کیتروب قارایق: مثلا قرده طاغ‌لرده اوسکان خلق‌لر، یا که آدم حیوانلردن بولغان بر حیوان کوزی ایـله گینه قاراغان مذهبلی کشیلر. بونلدای کشیلرده حیوانلـق صفت‌لری بر تفچلق طبیعت‌لری، حیوان‌لر قیلمغان پچراقلق. یاوزلق، اشا کیللك، فکرلرده توشنکیللك، عقللر اشلیکسزلك ... کبی حال‌لر قویاش کبی کورنب توره‌در.

۴نچی اعتقاد

«هر دین اهلینه اوز دینداشی الڭ قدرلی و الڭ حقلقده‌در»

بو اعتقاد، اوز ملتی افرادینڭ ماقطالوده اوسکه چقارغه طرشوغه، عزت وشرافت‌ده یارشـورغه، قدرلی اشلرده‌وفضیلتلی صفت‌لرده باشقه امت‌لر ایله اوظیشورغه سبب بولا. عموم ملتی، باشقه ملتنڭ عمومندن اوظارغه، عقلی، معاشی، نفسی، ادبی اشلرده باشقه‌لردن آلغا چغارغه

سبب بولا.

بو اعتقاد ایله یاشاگان بر ملتنك هیچ بر اوی، بتون ملتینك یاکه ملتندن براوینك خورلقده قالوینه، ظلمکه ایزیلوینه، راضی اولمای، باشقه ملتلرنی عزتده کورب اوز ملتینك آندن توبه‌ن خور ذلیل بولوینه هیچ برده شادلانمای، بلکه اوز ملتینه بوندنکه آرتغراق، یوقاربره‌ق اولغان سعادتنی اوستامای کوکلی طنمای، چونکه شرف انسانیه‌دن حسابلانغان هربردرجه‌که اوزینك ملتینك بیکره‌کنکه لایق وانسب ایکانینی اعتقاد ایله‌در.

اکرده دهرلرك ایلانوی، کیدشلرك کیریله‌نوی، اول ملتنك عزت وشرفنی یویغان بولسه، یاکه فضیلت ملیه‌سینه ضرر کیترگان بولسه، هیچ راحتی اولمای، حمیت لرئی قاینای، یوراك قایناولری طوقطامای، بس ملتینه کلگان بو آورونی بتررایچون بتون ترکلکنی صرف ایده، شول یولده اوزینی قربان ایله. ایمدی شولای بولغاچدن بو اعتقاد، غایهٔ مدنیات‌که اوظیشورغه، تورلی علملر اوستارگه، تورلی فنلرده کیکایورگه، صنائع‌ده تورلی فائده‌لی اشلرطودرغه سبب بولا. امتنك درجه‌سنی کوتاره، ظلم آستندن قوتلب عدالت کولگه سنده یاشارغه سبب بولا. بو اعتقادلی اولمغان بر ملت‌نی مثالغه توتب قاره،

آنداین ملتنڭ افرادنده یوغاری درجه‌لرگه کوتارلیوده بك سولپان، سوره‌ن، فضیلت‌که ایرشوده بك پس همتلی، وطن‌لرنده ایل‌لرنده فقیرلك، حکومت‌لرنده مسکینلك، تمدن‌ده الڭ توبان، علم ومعرفت‌ده الڭ آرتده، نادانلق‌ده الڭ آلده، احساس بالذات‌لری سونگان، کوڭل‌لر اولگان، تره‌ی قبرگه کوملگان، قزغانغچ حال‌لرده کورومسڭ می؟ هیچ شبه‌سز آغلانغچ آیانچ حالده کوررسن!!

۳نچی اعتقاد

«کشی بوحیات فانیه‌گه کلگان‌ـ کمالات حاصل ایتوب بوندنده یوقاری درجه‌لی، آخری وچیکی اولمغان مڭگو بختلی اولوب یاشاردای ایکنچی «حیات ابدیه»گه اشار ایچون» .

بو اعتقاد براونڭ بورا کینه اورنلاشسه، بواعتقاد نڭ کورساتکان یولینه اویوب عقلنی اخلاقنی چن علم‌لر ایله یاقندرتور، صاف معارف ایله صافلار، چونکه نادانلق طودراچغی که مجلکلار مقصدینه ایرشوینه قارشی طورغان که‌رنه اولاچغلدن قورقار، قورقارده اوزینڭ قوه جسمانیه وعقلیه‌لرنی نه ایچون یاراطلغان بولسه شول یولده اشله تب کورکام اثرلر دنیاغه چغاررغه همت ایلار. بس کمالات

انسانیه‌سی آقرن، آقرن عالم خفی‌دن عالم ظاهرگه‌چغار، قوه‌دن فعل‌گه‌ترقی ایلار. بس بارچه ساعت‌لرینی ملکات نفسیه‌سنی پاکلارگه، سعادت که‌ملایم روشلی حاضرلرگه طرشور، مال طابارغه. کسب ایده‌رگه کرشسه، حیانت یولینه کرمز. حیله و یالغانلق ایتمز. یوز صوی توکمز، آلداو واشلارو یولینه کرمز، کسبینک فائده‌سنی مشروع بولغان یول ایله گینه ازلر. طابقان مال‌لرنی تیوشلی بیرکه توتار، اوز مصلحتنی اوتنمز، باشقه‌لرنکده منفعتنی‌ده آرطقه طاشلامز. چونکه بر جزاء کونینک بولوینه اشانه‌در. اوبله ایسه بو اعتقاد، کشیلرنی علم وچنلق نیگزینه قورلغان «مدنیت حقه» گه کونکدره‌در. طوغریلق وتیگزلك ایله اوزینك حقنی، هم باشقه‌لرنکده حقی اوستینه یوکلانگاننی بلوب حرکت ایتو نیگزینه قورلغان هیئت اجتماعیه‌نك دوام انتظامی، بو عقیده‌گه طوقطامشدر. عموم کشیلك دنیاسینك دوستلق واشانچلیلق باغلاریله باغلانشوب کون کورشلری بواعتقادگه باغلانمشدر. چونکه‌بوبله‌چه کون کورش (معامله) لر، هر کشی معامله‌ده اوزینه تیوشلی چیکلی توروب عدللك قوتینه بوی صونوب، چنلق درستلککه رعایه قیلو ایله گینه بولادر. عدللك چنلق درستلك قانونلرینه رعایه ایدلو بو ۳ نچی اعتقادکه ترکالادر.

بوعقیده، رحمت ازلیه ده اولغان بر قوه‌ٔ نورانیه درکه، کشیلر ایچروسینه صلح ومسالمهٔ حسنی طاره‌ته‌در. مسالمه‌سی طوغریلق دوستلق ییمشیدر. طوغریلق دوستلق کورکام اخلاق آغاچلرینڭ چاچکه‌لریدر. اول کورکام اخلاق آغاچلریده بوعقیده‌دن اوسمشلردر.

بو عقیده‌نڭ یوقاریده سویلانکان حقیقتلرنی میدانغه کیترکانلگنی وقوعی صورتده اثبات ایده‌ر ایچون، بو اعتقاددن محروم اولغان ملتنی مثالغه توتوب قاره، هیچ شبه‌سز بو اعتقادده یاشامه‌گان خلق، یالغانلق، یمانلق، حیله، نفاق، آلداو، دشمانلق، اوطوچلق، ریا، کبی یمان صفتلرنڭ فابریقه‌سیدر. ازغشو، قراشو، طوزیشو، بوز-یلشو، کشی مالینی طالاو وحقسزلقغه جان قیو، قان توکو، کبی یاوزلقلرنڭ چیشمه‌سیدر. بلکه بوندایٔن پچراق ویمان اولغان اشلرنی قیلوچلق آلار قاشنده حلالدن صایالادر، چونکه بر جزاء کونی بولاچاغینه اشانمغاچدن قورقار بر نرسه‌سی یوقدر، بتون ایبرلر آڭا آچقدر، فقط طوطلماسون‌ده حکم که ویرلماسون گنه!!

بارچه دین الهی‌لر اوچ خصلتگه اوگره‌ته‌در:
اویالوچلق، امانت، (خیانتسز بولوچلق) صدق، (درستلك).

برنچی خصلت

اویالوچلق.

اویالوچیلق، شلنه‌لانورلك بر اشنی اشلاوچلـکدن جانك طارطنوی واثرله‌نویدر. بواویالوچلق صفتینك کشیلرنی یاوز خلق‌لردن، نچار صفت‌لردن طیوغه، کشیلر ایچنده انتظامنی صاقلاوغه تأثیری، یوزلرچه جالدلی قوانین، مگلرچه پالیس، ژاندارمه‌لردن، ملیون‌لرچه عسکرلرك کوچندن قوتلیره‌کدر. چونکه برکشینك اویات پرده لری یرتلوب ادبلری قاچقان بولسه، یمانلق ویازولقنی هیچ براودن طارطنمای قیلا باشلایدر، بتون قباحتلك لربله بارچه کشینك تنکه‌سینه تیادر، کشیلرکه یماناق‌لر یوقلدره‌در، کوب کشینی یولدن آزدرغه سببچی بولادر. ایمدی، بوندایـن کشینی نیندایـن قانون طیا بلسون! نیندایـن پالیتسه، دژاندرمه‌لریولغه صالابلسون!! هیچ ..

مونه شونك ایچون مشهور فیلاسوف «سولون» برکره آلامالقنی چیرقانمای قیلغان یا که آلـداغان کشینی اولم

جزا سیله حکم قیلورغه کیره‌ك دیب جانی آچیغاننددن چیکددن طش قانون سویلامشدر.

اویالوچلـق، (حیا) یوز صوونی توکماوچیلـکنی هر کشی اوز ناموسنی صاقلاوچلقنی لازم اینه. بو ایسه بتون دنیا کوتشلرنده طوطقه‌در. درست عقایلقلقنی بیلـکسیدر، بتون انتظام اکا باغلانمشدر، کشیلرك سوزنده واشـنده نقلی واشانچلی بولوینه سرمایه‌در.

واقسنماو، کونچل وعارچل بولوهمان اویالو دیمکدر. ایمدی کونچل وعارچل بولوچیلق ملتنك میلنی حسنی علوم ومعارفگه آوشدره، شرف وفضیلت ده کامللاشدره، شوکت وسلطنتنی کوچایترگه، کوچینی یاقلاشورغه، بایلق وکیکلـکنی کوبایترگه بیتا کلیدر.

ایمدی نیندا این گنه ملت شوشی اویالو (کونچل وعارچل) صفتلرنددن محروم اولسه، اول ملت ترقیاتددن محروم بولا. سعادتلری قولندن کیته. بایلق وسعادت ده بولسه‌لر بیله، کونچل وعارچل اولمادیغنددن بتون قباحتددن عارلانمای، (اویالمای) باشقه‌لرك آلغه اوظوب کیدوینه کونلاشمای (اویالمای) اوزی آلاردن توبان خورلقده قالوینه قزارمای ایمدی بودرجه بسلکلك توبانلکلك اولغاچدن قولندغی دولت وسعادت ده اچقینه، خورلقغه قالا، الك صوکنده اول

ملتنك اسمی تاریخ‌لرده قاره‌لق ایله یازیلا، ایل‌لری یبرلری جغرافیه خریطه‌لرندن یویبله.

افراد ملت آراسنده اولغان قاتناشو، کون‌کورش، عمر ایدشلرده‌گی الفت، دوستلق باغلری بارچه‌سیده اویالوچلق خاصه‌سینه باغلانه‌در. چونکه الفت باغلری، حقلرنك صاقلانوی، هر کشی اوزینه تیوش چیکده‌تورویله گنه نغینله‌در. هر کشی اوز حقوقنی صاقلاب اوزینه تیوش چیکده گنه طوقطاوی فقط «اویات» دیگان خاصه ایله‌گینه میدانه کیله‌در.

اویالوچیلق، برصفت‌درکه، کشینی کورکام ادب‌لر ایله بیزکلای، حیوانلق اوستاکلرندن براقلای، تورش‌وکیدشلرنی براعتدال قانونی ایله آلوب‌وارغه روح‌ویره‌در. اویالوچیلق، برنچی کورکام خلق‌درکه، فضیلت ومعرفت‌لی کشیلر ایله اوظیشورغه، که‌چیلکلردن براقلاشورغه، نادانلق وآنگقاولق، خورلق وآلچاقلق‌لردن عارلانورگه اوگره‌ته‌در.

درستلك، اشانچلیلق، اویالوصفتندن طومش ایکی بوطاقلردر، بتون تکلرك (کون کورش) ایچون راستلق، اشانچلیلق الك برنچی باسقچ‌لردر. دیمك «اویالوچاق صفتی بتون «حیات انسانیه» باسقچیدر».

تربیه‌چیلر: معلم ومدرس‌لر. آتا وآنالر، روحلرنی تربیه‌لاوچی خطیب‌لر، بارچه‌سیده اویالوچلق صفتنی

اوگت‌لرنده قورال اینب توتـه‌لر. کشیلرنی کورکام خلقلی بولورغه اونداب ظاهری ومعنوی اولغان فضیلت لرنك اوسوبنه ویایلوینه خدمت ایتکان وعظچیلر وعظلرنك «اویالورغه کیره‌ك» دیکان قاعده‌نی آچرغالانغان وجدان ارندن چغاره‌لر. بوصفت ایله یوقلاغان غافل ملت‌لرنی اویغاته‌لر، اشلیکسز بوش بوشینه قاطوب قالغانلرنی درده ندره‌لر، اومیدسزلرگه اومیدلر طودرالر. تیك یاطوچیلرنی اورنندن قوزغاته‌لر، قوزغالغانلرنی طوقطالر... کورچی! گوزل تربیه‌چی آتاو آنالر بالالریـنه «ای بالاقـیم! آلای اینمه، اویات بواور، ایبداشلرك کوله‌ر، کشی‌لر آلدنده یوزك قزارر، بك اویات بولور، بگاده اویات بولور، «آنوی کشینك بالاسی اویاتسز ایکان» دییب اینرلر دیدر.

حکیم اولغان معلم‌لرده شاکردلرینه «ای عزیزم! معنوی بالام! بواشنی بولای قیلمه، صنفداشـلرك آلدنده اویاتلی بولورسك، اوزکدن توبانکی اولغان شاکردلر کوله‌رلر، اویالورسك، قزاررسك ...» دیدر.

گوزل اوکتچی خطیبلر، وعظچیلرده ملتکه قاراب، ای دینداشلرم! باشقه‌لردن اویالمایسزمنی؟ باشقه‌لر شوـ ندااین علم معرفت یولندن آشیغه، آشیغه اوظشوب آلغه یوکروب وارغانده، سزغافل اولوب قاراب تورورغه اویا

لمایسزمنی؟ باشقه‌لر یاخشی خلقلی بولوب کشیلرگه اولگی بولغانده، سز یمان خلقلی بولوب آدم کول‌کیسی بولوب قالوچلقگزدن عارلانمایسزمنی (اویالمایسزمنی)؟...دیلر.

مونه بونلنك کبی، جمله‌لر* تأدیب وتربیه‌ایچون بیوك قورالدر. چنله‌یده باشمزغه عقلمزنی ییوب قاراساق، اویات دیکان صفت اولماسه، هیچ بر اوگت اثر ایتمه یه‌چکدر. هیچ برکشینی یاوزلقدن طیارغه أرەت اولمایه‌چقدر. ترتیب ونظامنی هیچ صاقلارغه ممکن اولمایه‌چقدر.

بس اویله ایسه «اویالوچلق خصلتی یاخشی خلقلرك چیشمه‌سی، ترقینك باسقچی، سعادتك آچقچی‌در».

اویالوچلق صفتی حقنده یوقاریده ایتلکان حقیقت لرنی وقوعی صورتده آکلار ایچون، کوز آلدیڭه، اویاتسزلق ایله یاشاکان خلقنك حالنی کیترب قاره؛ البته، اویاتنی، اوامغان ملت، فاحشلکنی آچقچه قیله، یمانلق لرده اوظیشه، قاطی وبرتقچ طبیعتلی بولا، یمان اخلاقلی بولوب باشقه‌لری چیرقاندره، خورلق وآلچاقلق اشلرگه کوکل ویره، واق تویاك اشلر ایله چوبالا، حیوانلق اوستا کلریله بکیله، حیوانلق صفتلری اراده‌سینه خواجه بولا، بارچه اشلرینه پس وحیوانلق قوه‌لری سلطان بولوب آلا. شولای اولغاچدن بوندا این ملتدن برتقچ حیوانلر

بیله قیلمغان بارچه قباحت وپچراقلق بوزقلق میدانه کیلوب توره ایکانینی بتون دنیا کوزگیسی اولغان تاریخدن آپ آچق کوررسن!!

---

۲ نچی خصلت

«امانت»

بتون کشیلك دنیاسی معامله ومعاوضه ایله یاشایدر. معامله ومعاوضه‌نك روحی «امانت» در. اگرده معامله ایدوچیلر آره‌سنده امانت بتسه، صله‌ء معامله باطل اولا، معاوضه‌یبلری کیسله، بس معیشت نظامیده بوزبله‌درهم اوزاقغه وارماینچه کشیلك دنیاسی بتوگه یوز توته‌در.

کشیلرك کیره‌کلری بك کوب، بار کیره‌کنی بر کشیگنه یوناتب بتررکه ممکن دگل، شونك ایچون کشیلر بیلشوب پادشالق (حکومت) یاصاب ترکلك ایله‌رگه مجبورلر. حکومت، تلاسه مستقله، کیره‌ك مشروطه، اسنرسه جمهوریه بولسون، مطلقا کشیلر جیینی ایچنده اولغان کشیلرده یاصالا. حکومت‌ده، تورلی دائره‌لر یاصای، تورلی دائره‌لرکه تورلی خدمتلر بولوینه، تورلی خدمتگه تورلی قوللر بلگیلانه، اول قوللرك اوستلرینه مملکتنك تورلی

اشلری یوکلانه. قایسیلری مملکت چیگنده دشمانك کیچوب کروندن، باصقنلق ایتوندن، مملکتنك یبرنی صاقلایلر. قایسیلریده مملکتنك ایچنده ادب واویالوچلق قانونلرنی یوریتوب کشیلرك مالینه، جانینه، یوز صوینه یمانلق قصد قیلغان کشیلردن صاقلایلر. بعض لریله شریعت وقانونلرنی یوریتوب نزاع ودعوالرنی اوزب هر حقلینی حقنچه یاشاتور ایچون حکم ایتو وظیفه‌لرنی اوستلرینه آلغانلر. قایو برلریله خلقنك اوستینه حکومت طرفندن صالنمه یاصاق، ویرکو کبی پاره‌لری طوپلاب خزینه صوندیقینه طاپشررغه بلگیلانگانلر.

قایسیلریله شوشی ییلغان مال‌لرنی ایقانومیه قانون لری بوینچه عموم کشیلرك منفعتینه توتارغه بیورلغانلر. مثلا عموم خلقغه مکتب ومدرسه‌لر صالورغه، الوغ یوللر. وکوپرلر یاصارغه، خاسته خانه‌لر صالورغه، اوقنوچیلرغه وباشقه مائمورلرگه معاش (جال)لر ویررگه قوشلغانلر.

ایمدی بتون کشیلرك اشلرینی اوستلرینه یوکلاب آلغان شوشی حکومت اعضالرینك، توره‌لر، بـك لرك، بارچه کشیلرگه تیوشلیچه حقلرنی اوتاوی، مطلقا امانت خصلتینه باغلانغان. اگرده امانت‌لی اولسه‌لر، بارچه سیله درستلك، چنلق بوینچه اش یورتسه‌لر، بتون پادشاه‌لق

راحت وطنچ یاشایدر. یوق! اگرده امانت اولماسه، پادشاهاق کوزدن توشه، اشانچلق یوغالا، خلق ایچنده راحتلك کیته، خلقنك حقوقی أرده‌م بولا، اولش، صوغش قرلش، طالاو، اوغرلاو، فاش بولا. صاتو بول‌لری چیتنلاشه. یارلیلق محتاجلق قاپولری آچیله، خزینه‌لر بوش قالا، حکومت‌ده اوزینك‌توتب کلگان پروغرامندن چغا، توتقان سیاستنی یوغالتا، یا که اوزکارتا، یوقاری درجه‌لك بولملری بیکلانه، الك آقنغنده بوندابن خیانت قول‌لربله یوربنلگان حکومت بتونلای بته یا که باشقه قاطی باغرلی اولغان‌ملت قولینه أله گیوب بتونلای‌بتوینه قاراغانده‌ده قاطیره‌ق اولغان عذاب‌لر آستنده ایزیله.

هر کشیگه بلك آچق بلگلی‌که، بر ملت ایکنچی ملت اوستینه چغوب حاکم بولا آلمای، مکر اول ملتنك بتونسی برده‌م اولوب بر تن بر جان کبی برکگان اولسه غینه ملت حاکم بولا آلا. بو، برده ملك میدانه کیله، اگر ده ملت ایچنده‌کی اشنی یورتوچی قهرمان‌لر امانتلی اولسه، هم بتون افراد ملت‌ده امانت عموملاشسه گینه.

ایمدی شولای اولغاچدن «امانت» کشیلك دنیاسینك یاشاوینه تراك، حکومت استینه‌لرینه طایانغچ، اشانچلق وراحتلك نی توشاوچی، عزت وسلطنت نی کوتاروچی،

عدالت نیگزینك جانی در.

۳ نچی خصلت

صدق - درستلك

کشینك کیره‌کی کوب، ضرورانی صاناب بترکیسز، کیره‌کنی یوناتور، ضرورانتی اوتار نرسه‌لری یاشرون پرده‌لر آستنك اورتولو، غیب بورکانچکلری آستنده جابق. کشی بربلمه‌گان برغیب‌دن، طانیلمغان میدانغه طاشلانغان، آڭلاشلمغان بر تاریخ، بلنمه‌کان برزمان، اویلاب اوچینه چغیلمغان برقارانغولق پوچماغنده، ضعیف برحالده یاشای باشلاغان. ضعیف‌لك حالده بولوی اوستینه، بتون بارلق دنیاسی، کشیگه بلمه‌م نیندا‌ین موڭ وصاغشلر حاضرله‌گان: صوغشلر کوته، باصقنلقلر کوزه‌ته، تورلی ظلم‌لر آکلدی، کوتارنـکی صرت‌لر اوستنده تورلی بلالر، طاغ آرتلرنك تورلی قضاءلر، اینش بیرلرده موڭ وصاغشلر، بورلش قولطقلرده قارشی تورغان کرته‌لر، . . . هر بر آفاقك زمان دورلرندن اولغان ملطف وطوبلری کشی اوستینه‌گینه طوب طوغری طوسقالغان، . . . ایشته کشی! ایشته بارلق دنیاسی!!

کشی، ایشلو، کورو، طاطو، طیو، ایسناو، کبی طشقی

ـبزگچ قوەلر ایله بولا کلانـگان . بوقوەلر ایله اوزینی جزءیگنه بر مدافعه حالینه قویغان بولوب، کیرەکلرینی یوناتورلك بر رەوشله بولسەدە، بو قوەلر کشینك اك یاقینغنه کیرەکلرینی یوناته آلمای، اك یکلگنه ضرورتلرنیده اوتای آلمای؛ بس یاشرلـگان بلائلرغه، تورلی رذالتلر یوسقان اورنلرغه، ایرشـه آلمایەچغی آب اچق بلکلیدر.

مونه شونك ایچون کشی باشیند کیلاچك مولك وصاغشلرنی تماملرگه، ترکلـکینه لازم بولغان مادەلرنی حاضرلرگه، احتیاجلرنی قابلرغه، اوزی کبك کشیلرك حسلرندن یاردام اوستارگه، عقل کوچلرندن، علوم ومعارفندن طوغری یول (طلب هدایت ایدرکه) اوستارگه هر جهتدن محتاجدر.

ایمدی هدایت طلب ایتو، استخبار ایله گینه بولادر، طوغریلقغه کوندروچی خبرلر، (کیکاشلر) فقط بولغان وکورنکان اشدن چنلق ودرستلك ایلەگنه صادر بولسەغنه فائده ویرەدر. اصلسز، توبسز، یالغان خبر هیچ بر فائده کیترمایدر، چونکه یالغانچی یراقنی یاقین، یاقینی یراق، فائدەلنی ضررلی، ضررلینی فائدەلی، باطلنی حق، حقنی باطل، یاخشینی یمان، یماننی ...... ایتب کورکازەدر.

ایمدی شولای اولغاچدن درستلك، راستاق کشیلك دنیاسینك یاشاوینه تراك، تورلی ملت، وتورلی طائفه‌لرنی برگه بایلاوکچ، بتون کشیلر ایچینه امنیت والفت کرتکچ برحقیقتدر. بو حقیقت ایله‌گینه «چن‌مدنیت» میدانه کیله‌در

نتیجه :

بوقاریده سویلانگان درسدن، «چن مدنیت، اوچ اعتقاد، اوچ خصلت (بوقارغی درسلرگه قایتب قاره) سزبار لقغه چقمایدر، چن کشیلك، شو آلتی اساس ایله‌گینه میدانه کیله، عموم سعادت، راحت شوشی آلطی تراك اوستینه گینه قوریله، قسقه‌سی: چن مدنیت، چن انسانیت شول آلطی اساس سز میدانه کیلمای» دیب آڭلادق. هم بارچه دین الهی‌لر، شول دین‌لرك الڭ صوڭغیسی اولغان «دین اسلام»، شول آلتی اساس‌نی اوگره‌ته‌لر، هم شول آلتی تراك اوستینه قورلغان آلطی قرلی آق آلطوندن صالنغان بر بنا مقدس در.

بس شولای اولغاچدن کشیلك عالمی ایچنده چن مدنیت چن کشیلك میدانه کیلوی دین‌گه محتاجدر. دین سزچن مدنیت میدانه کلمایدر. کشیلك دنیاسی چن‌مدنیت‌گه محتاجدر. بس کشیلك دنیاسی بالضروره دین‌گه محتاجدر.

بعض لر طرفندن قیلنغان اعتراض لر:

۱) دینلرنك «کش یير یوزینه خلیفه، بارچه یير یوزنده‌گی ایه‌لردن آرتـق» دییب اوگره‌تکان قانونی کشیلرنی بك یوقاری کوتارب یباره، کش اوزی بارچه نرسه‌دن اوستون، بار ایه‌ردن آرتق، بتون یير یوزنداگی نرسه‌لر، کشینك آیاغی آستـنده دییب بك أریـله‌نب کینه‌ده، تلاگانچه بار نرسه‌نی‌ده ایزه. ظلـم آستینه آلا، بس دینلرنك بو قانونی کشینی تمام هر بیله یير یوزینه ظلـم ایده‌رکه اوگره‌تو، ظلم قابقه‌سینه کشینی ینا کلاب کرتوب یبارو دکل می؟

جواب:

يير يوزنداگی بتون طبیعت ایچنده اولغان طارطش، برسی برسندن اوزش، یارش میدانننده کوچلیلر کوچسزلرنی اوته‌ب یغش، قوتلیلر قوت‌سزلرگه تصنقلف ایدش، ایزش، طبیعت عالمی ایچنده دور سورگان «تنازع بقاء» قانونی اثریدر. دین چاتقه‌سی دگـل‌در، چونکه بو حال بتون حیوان‌لر، اولـه‌نلر، . . . . . آره‌سنده دورسوره‌در. شولایوق دین نه ایکانینی بلمه‌گان، دینلك بو قانوندن هیچ خبری اولمغان‌لرده‌ده بو حال دوام ایته‌در. عجب

بو حالنی حیوانلرغه ده می دین اوگره تکان؟ دین لرنك نه ایکانینی بلمه‌کان مجوسی لرگه‌ده می دین اوگره تکان؟ یه‌م یه‌م لرنك آق طامردن اولغان کشیلرنی صویبوب آشارغه‌ده‌می دین اوگره تکان؟!! هیچ . . . البته دین دکل، بلکه «تنازع بقاء» قانونینك اثریدر.

مونه شونك ایچون دین، شوشی «تنازع بقاء» قانو-ننك سؤ استعمالندن طواچق ظالم لرنی تعدیل ایده‌رگه، کشی اوزیینك قدر وحیثتنی صاقلایه‌رق اوزندن توبانگیلر ایله نه یولده معامله ایده‌رگه، شرینی خلیفه‌لکینی ییر یوزنده نیندایی یول ایله یورتورگه، قانون ونظام لر یاصامشدر. شول نظام وقانون لر ایله «کشی ییر یوزینه خلیفه، ییرده‌گی بارچه سلسله نك آرتغی» دیکان عقیده صاقلاب دائره سینه آلنوب، عدالت قانون لری بوینچه عمل‌گه قویلمشدر. شولای اولغاچدن دین لرنك بو قانونی ظالم اوسترمایدر، بلکه بتون طبیعت سلسله‌لری ایچنده عدالت میزانی ایله یاشاوگه واول سلسله‌لر ایچننه «تنازع بقاء» قانوننی سؤ استعمال ایتوچلکدن طیبوب تورغوچی بر قارا اولچیدر.

---

۲ نچی اعتراض:

معترض‌لر ایته: دین‌لرنك «هردین اهلینه اوز دینداشی‌نك قدرلی وانك مقلقده در.» دیگان روح و برو چلکاری، کشیلر ایچنده اینك اوسارگه تیوش اولغان عموم «قارنداشلك»گه قارشیدر، چونکه هر دین اهلی شولای دییب اشانغاچدن، هر دین اهلی اوز دینداشنیگنه یاقن کوره‌چکدر، باشقه دینداگی کشیلرنی چیت گه تیبه‌ره چکدر، اوزلرینه‌گینه سعادت، باشقه‌لرغه فلاکت اوستایه‌چکدر..

مثلا موسویلر اوزدینداشلرنگینه طارته‌چقلر، دنیاده زینداینگنه بخت‌لیلك اولسه، اوزلرینه‌گنه اوستایه‌چکلر، اما باشقه‌لرغه توبان قاره‌یه چقلر، آستدن قالدرغه طرشه‌چقلر شولایوق عیسوی‌لرده، مسلمان‌لرده. قسقه‌سی: هر دین اهلی «اوزدینداشیکنه درسلکدن، باشقه‌لر باطل‌لقدن» دیگان اعتقادده باشاسه، بتون بیر یوزنده‌گی تورلی دین اهلی برسی برسینه شول کوز ایله قاره‌یه چق، ایمدی شولای اولغاچدن کشیلك دنیاسنده عموم قارنداشلك بیمرله‌چك، بلکه بورنغی مدنیت‌سز زمانده‌غی باربارلق میدانه کیله‌چك، هم حاضرگی زمانده‌غی بیر یوزنده‌گی کیدشده شونی کورکازه در، چونکه هر دین اهلی باشقه‌غه

قرن کوز ایـله قارای ، چیت‌که تیبـاره ، قصلـق اینودن چیر قانمای ! !

مونه دین ! ! دین لرنگ دنیاغه سپـکان اورلغی ! !

جواب:

بارچه دین الهی‌لر ، کشیلرنی بر قارنداش اولوب عمر کیچررگه اوندایلر: مثلا موسی عءم ۱) توراتده «اوزگه نه نی سویساڭ یا قنگه شونی سو» دیگان قانون قویغان، ۲) عیسی عءم وصیتنده اوزگه‌نینی سویساڭ باشـقه‌غه شونی سو» دیگان قانون سویله‌گان ، هم ایتگان ۳) «دشمانلرگزنی سووگز، آچولاندرغانلرغزغه احسان قیلـگز» دیب. دین سماویلرنڭ اڭ صوڭغی اولغان اسـلام دینی «۴) هیچ بر کشی اوزینه نینی سوسه. باشقه‌غه شونی سوبماینچه الله‌غه اشـانوچی اولمز» دیگان قانون قویغان. حتی بو قانون یوقارغی قانونلرغه قاراغانده دها دهشتلی ره‌کدر ، چونکه اوزگه سویکاننی باشقه‌غه سوبماساڭ الله‌غه اشانوچی دگل سن» دییب مسلمان اولوچلقدن بیله چغارب طاشلاغان.

---

۱) سفر لاویین ۱۸ آیة صحاح ۱۹ ۲) انجیل متی صحاح ۱۹ ۳) انجیل متی ۵ نچی صحاح ۴) امام بخاری امام مسلم بو قانون‌نی صحیح‌لرنده روایت ایتمشلر.

شولایوق محمد ع‌م « *) بیرده اولغانلره مرحمت قیل،
بوقاریده‌غی الله‌تعالی مرحمت قیلور» دییب فرمان ایتکان.

ایمدی شولای اولغاچدن، موسی وعیسی ع‌م اوگره‌تکان دین، هم اسلام دینی هر قایوسی، کشیلرگه فقط کشیلك اسمنه، آلماس ایله یازه‌رلق بر قانون مقدس توزیکان لرگه، بارچه کشیلرنی برنقطه‌غه ییوب برقارنداش ایده‌چکدر، چونکه هر کشی اوزینك وجدانینه، ناموسینه، شرفینه، مالینه یوز صوبنه، جانینه فائده‌لی مصلحتلی اشلر نیگنه یاراتادر، عدللك تیگزلك مهربانلق کوکلچه‌کلك ایله اوزینه معامله ایتونی سوه‌در، ایمدی بوقانون مقدس‌لر بو ینچه باشقه انسان قارنداشلرگه‌ده شویله‌چه معامله‌ده بولوب یاشارگه تیوشدر.

ایمدی بویله‌چه یاشاو عموم قارنداش اولوب یاشاو دیمکدر. پس شولای اولغاچدن بارچه دین سماویلر کشیلرنی بر قارنداش اولوب یاشارگه اونداد‌کلری کون اورطاسنداغی قویاش کبیدر. امّا عموم دین‌لرنك روحی تعیین ایتکان ایکنچی عقیده، شوشی عموم قارنداشلك اوستینه، ایزگولك یاخشیلق میدانلرنده اوظیشورغه اونداکان

*) حدیث مسلسل بالاولیه‌در. هر حدیث علمی ایله اشتغال ایتکان ذاتلره معلومدر.

قانون در. بوایسه، برطوغانلراوز آره‌سنی‌نک سعادت بوللرینی‌نک اوظیشو یاریشو قبیلندندر. نـتنا کـکه بایلقنی‌نک، هـنرده عاملی‌نک برطوغانلرنک اوظیشوی عیب دگل‌در، اوظیشورغه اونداوده عیب‌دن صانالمایدر؛ بس دین‌لرنک‌ده سعادت یوللرینی‌نک اوظیشور ایچون قانون قوبوی عیـب دگل‌در. بلـکه عین سعادت‌در. ترقیات‌گه باعث‌در. اما بیر یو- زنی‌نک‌گی دین اهللرینک بر برسنی چیتکه تیبولری،برسی ایکنچیسینه قرن (قیق) کوز ایـله قارایـش‌لری، برسی برسینه قارشی تورورغه قالقشلری، دین سماوینک روحینه خلافدر. دین‌لرنک دائره‌سندن (که‌رته سندن) چیتکه چغوچلقدر، شول دین‌لرنی اوگره‌تکان الله ایلچیلری اوز- لری کیلوب دین اهللرینک بوحال‌لرنی کورسه‌لر، همان دین اوگره‌توچی روحانیلرنی تأدیب ایده‌چکلر. بو اشنی‌نک برنچی عیبلی دین تربیه‌چیلری اولوب چغاچـقلر. اما دین سماویلر همان صاف آق کوینچه شبه اعتراض‌دن پاك قالاچقلر... قسقه‌سی: دین اهللری آره‌سنده اولغان مناسبتسز حاللر، دیـن اوگره‌توچـیلرنک سوء تعلیـمندن طوغان بر اشدر، هر دین سماوی بوندان پاکدر. عیب، دین‌لرنی آڭلامای اوگره‌توچیلرده در؟ والسلام.

٣ نچى اعتراض

ماديون‌لر اينه: دين‌لرنڭ «بو دنيا تركلكى فانى بر تركلكدر، مڭگو سعادت بو دنياده يوقدر، مڭگو سعادت آخرتده‌گينه بولاچقدر» ديگان عقيده‌سى ترقيات‌گه قار-شيدر، چونكه كشيلر، بودنياده تركلك قسقه‌غينه‌در، تيز آره‌ده‌غينه بته‌چك بر حيات‌در» ديب اعتقاد اينكاچدن بودنيانى اوسناودن قول سلتاپه‌چكلر، ايمدى دنيادن قول سلتاو، بيرنى تعمير ايتمزگه، تورلى هنر وصناعت‌لر ايله شغللانمزگه، علم ومعرفت آرتدرو ايچون تورلى طرفغه بوكرمزگه، آلش وبرش كبى معامله‌لردن طوقتارغه، تورلى آلات‌لر ايجاد ايتودن كوڭلنى كيرى چيكارگه سبب بولادر. بو ايسه كشيلك دنياسينڭ توبه‌ن كيتوينه، فكر وعقل‌نڭ توبه‌ن توشوينه‌گنه سبب‌در. بس دين‌لرنڭ اوگره‌تكان بو عقيده‌سى ترقيات‌گه قارشيدر.

جواب:

بارچه دين سماويلر، بو دنيا تركلكنى سوكمايلر، خورلامايلر. درست، «بوتركلك فانى اولاچق بر تركلك» ديلر، لكن، كمالات حاصل ايتارگه قورال، سعادت ابديه‌گه

ایرشورگه بر باسقیچ اولغان بر ترکلك دیلر؛ شونك ایچون بو آزغینه ترکلکنیده بوشقه کیچرمایینچه بلکه کمالات وسعادت حاصل ایدر بولده کیچرورکه لازم دیلر. بو آز عمرلرینی بوشقه کیچرگانلرنی اورشه‌لر... «بودنیاده کمالات حاصل ایدرگه طرشمغانلر، آخرتده آغر جزالرغه یولوقه‌چق، کمالات حاصل ایتکانلر، آخرتده طوب طوغر ومڭگو بختلی اولاچق» دیبب کمالات انسانیه تحصیل ایدب تهذیب النفس ایدرگه دیه‌لر. معنوی کمالاتلرنك مادی کمالاتگه طوقطاغانی بلکولیدر، ایمدی شولای اولغاچدن دینلر، مادی کمالات حاصل ایدرگه اوندای دیمکدر، مادی کمالات ایسه ترقیات مادیه ایله بولادر. ترقیات مادیه ایسه، حیات دنیاویه‌که تعلقلی اسبابنی یکلاینو، هئت اجتماعیه انسانیه‌که عائد احتیاجلرینی یتیشدررلك وسیله‌لرگه یابشو ایله بولادر. بو ایسه نه‌ق ترقیات‌در. بس شولای اولغاچدن مادیونك بو اعتراضی اورنسز بر اعتراض‌در.

بو جوابنی وقوعی صورتده اثبات ایدر ایچون. موسی عم دینینی مثالغه آلایق، موسی عم، شوشی ۳ نچی عقیل‌نی میدانغه قویماقیله برابر دنیا کوته‌ر ایچون قانونلر (شریعت) اوگره‌تدی، حتی بنو اسرائلگه پادشاهلق

باصارغه کرشدی، بنو اسرائل نی تربیه لدی ، پادشاهلق
باصاو حقنده قانونلر توزیدی، صوغش ایتوچلکنی میدا
نه قویدی، صوغشقه اوزی آلدن بوریدی،کاماندا ایتدی،
باشلری یوز یکرمی گه ییتوب قارطلق کونلرنده اولدیغی
حینده تیه صحراسنده صوغش ترتیبلرنی بارله‌ب یوریکان
حالنده دنیادن کیچـدی. بوندن باشقه دنیا کتوگه کوب
قانونلر قویـدی. بوکا ایسه توراتنگ سفرلاوییین، سفر
تثنیه لری گواهدر. (تفصیلنی بلـه‌سی کلـگان ذاتلر تورات
که قاره‌سونلر) شولایوق عیسی عـ‌م دیننده قاراساق
اولده دنیا کتو حقنده تفصیللی قانونلر قویمزسه‌ده قسقه
غنه قانونلر قویمشدر، هم «توراتنی تعلیم ایتارایچون
کیلدم» دییب ایتکان تصریحنه قاراغانده دنیانی بالکل
طاشلرغه اونده‌ماکان بولادر، حلال دن مال طابارغه، محتا
جلرغه یاردم ایده‌رگه اونده‌گان، محتاجلرغه یاردم ایتو
مادی قوت سز ممکن دکل ایکانی هر کشیگه معلومدر.

دین سماوینک الڭ صوڭغسی اولغان اسلام دیننی قولغه
توتب قارایق: محمـد عـ‌م جناب حقنگ فرمانی ایله هم
دین هم شریعت میدانغه قویغان؛ دنیا کتو حقنده نیندا
ین اسباب ونینـداین حاضرلق کیره‌ك اولسه قانونلر
توزیکان: مثلا دنیاده ترکلـکنك مداری اوچ نرسه‌در:

معرفت (بلم)، صناعت(هنر)، تجارت (آلش ویرش) در.
معرفت حقنده: بتون قرآن کریم علم‌گه تشویق اینکان،
حتی الڭ برنچی اسلام دینینڭ باشلانغان سوزی علم، اوقو
ایله باشلانغان، چونکه الڭ برنچی قرآن باشله‌ب اینکانده
(اقراء باسم ربك الذی خلق، خلق الانسان من علق، اقرأ
وربك الاکرم الذی علم بالقلم، علم الانسان مالم یعلم)
علم وقلم قانون لر یله خطاب اینـکان محمد عه م اوزیده
«مسلمان اولغان کشیگه علم اُستاو فرض در» دییب تعلیم
عمومینی فرض اینکان. علمنی تعمیم ایله‌ب «هر نرسه‌نی
بلکان بلمه‌کاندن آرتقدر» (هل یستوی الذین آه) دیکان
قانون ایله قرآن بتون علوم کونیه‌نی بلورگه دیمه‌گان.
شونڭ ایچون قرآن کریم بـ شندن آخرینه قدری بتون
علوم کونیه‌نی اوستارگه قزقدرغان .....

هنر حقنده: دین اسلام، هنرگه تشویق اینکان، تیمر
لردن فائده لنو، آلاردن تورلی قورال لر یاصاو، تیمر
چوبن فابریقه‌لری میدانه کیترورگه قزقدرغانلغینه قرانك
تیمر (حدید) سوره‌سی ایندرلوی دلیـل اولورغه یتسه
کیره‌ك، کریپس لر یاصاب دشمنلرڭ یاصقنلقنی طوقطا.
توکبی عمرانیت‌که تعلقلی مسئله لر (واقعه ذوالقرنین)،
قنطره لر یاصاب ایکونلکلر اوسترو (سبا واقعه‌سی)، باغچه

تربیه‌لاولر (وَاضرب لهم مثلا رجلین، کما بلونا اصحاب الجنة) اومارطه‌چیلق (سوره نحل)، طاغ کبی موغرداب صونی یارب یوریکان پراخوت‌لر (فی البحر کالاعـلام، وتری الفلك فیه مواخر لتبتغوا من فضله) نی بیان قیلوب کسب ایله‌رگه فرمان لر، صناعت نفیسه لرگه تشویـق ایتولر من محاریب وتماثیل آه، (ادخلی الصرح . . . .) بتون قران کریم ایله طوب طولوغ در. تجارت (آلش ویرش) حقنده: قران کریم ده صاتو اینوگه اوته درجه ده قزقـدرلغان، چونکه صاتو ایتونی رحمت الله، فضـل الله دییب تعبیر ایتـکان، صاتونی قوییب جمعه‌گه کلوگـز، جمعه‌نی اوتاب کسبکزگه طاره‌لوگز (فاسعوا الی ذکر الله وذروا البیع، فاذا قضیت الصلوة فانتشروا فی الارض آه) دیب فرمان ایتکان، بیوك بازارلرغه (یارمینکه‌لرگه) بوروب کسب ایلوچلـکگه دیملاوینه یارمینکه سوره‌سی (سوره قریش) بولوی بیته در. قوریلرده صاتوغه قزقدرغان کبی صولرده دینگزلر ده‌ده کسب ایلارگه پراخوت‌لر یوروتب استفاده ایته‌رگه‌ده قسقه‌چه اشاره‌لر ایتکان (ومن کل تأکلون لحماطریا وتستخرجون حلیة تلبسونها، مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لا یبغیان یخرج منهما اللؤلؤ والمرجان) . . .

قسقه‌سی: اسلام دینی دنیا کوتو حقنده نیندایـن

اسباب کیره‌ك اولسه قسقه‌لـق ایله گینه آنی بیان یا که اشاره قیلوب کیتکان، تنازع بقاء قانونلرنك یکلوب آسته قالماو ایچون نه لازم ایسه شونی قولـده ایده‌رگه اونده کان ، معیشت لرك کیکش اولوب محتـاجلرغه باردمچی اولورغه اونده‌کان ....

ایمدی شولای اولغاچدن بارچه دین سماویلر مادی کمالات نی قولك ایده‌رگه اونده‌گان لر، مادی کمالات ایله معنوی کمالات نی حاصل ایلارگه بیورغان لر. معنوی قوت‌لر مادی قوت‌لر واسطه سیله میدانه کیلدیکنی بالعمل تعلیم ایتکان لر.

اویله ایسه مادیونك «دین لر دنیادن قول سلنه‌ته‌در ترقیات که مانعدر» دیگان سوزلری حقسزدر. فقط دین اهللرینه قوری بر هجومدن عبارت در.

---

۴ نچی اعتراض:

مادیون اینه: بارچه دین‌لراویالوچیلقغه (حیا)اوگره ته در. ایمدی اویالوچیلق ایسه، کشیلرك قوه‌لرنی توبان توشره، پس لـکـکه قالدره، قورقاق اینه، اینر سوزینك اینه آلمز یاصای، شول سببلی کشی اوزحقو قنیك صاقلای آلمای، اوزینك حقوقنی، ناموسنی توته آلمای، قسقه‌سی:

اویالوچیلق کشینک قوه سنی اوتره، ناموس بالشرف والحق نی طانیمزلـق درجه‌گه توشره، اوزنی مدافعه دن عاجز، حقلقنی سولاودن تلسز ایته. مونه «حیا» صفاتینک ییمشی! ایمدی دین «حیا» تربیه‌سیله کشیلک عالمنی یاشاتکاچدن، شول «حیا» طودرغان ییمشنی کشیلک دنیاسینه تقدیم ایته دیمکدر.

جواب:

مادیونک بو اعتراض کلمایدر، چونکه اویالو «شلته لانوردای اشدن جانک طارطنوی» دیمکدر. ایمدی بو صفت ایسه کشینک قوه سنی اوترمایـدر، بلکه کشینک قوهٔ معنویه لرنی ایزگولک یاغننه غینه یوررگه، هراشنی اولچاو ایله قیلورغه سبب در. اما مادیون نک اویالو صفتی «احساس بالشرف، احساس بالحق نی اوتره» دیکان سوز لری درست دگل‌در. بلـکه بویله حس‌لرنی اوترکان نرسه، غضب، شهوت، عقل قوه‌لرینک تفریط طرفیله صفتلانودر. دین اهلینک بو خلقلرده بولوینه دین عیبلی دگـل در، چونکه دین بو قوه لرک (غضب، شهوت، عقـل) تفریط طرفلریله صفتلانودن طیادر. بلـکه موڭا نادانلق عیبلی‌ـ در. نادانلقـدن کیلـکان بر تربیه اثرنی توتوب دین

اوستینه یابشدروب مونه دین فلان ایتکان دییب اعتراض قیلمق حقسزلقدر.

دین‌لر ترقی ایده‌می؟

دنیاده‌غی هر نرسه ترقی ایندیکی کبی دین‌لرده ترقی اینمشدر. مونه بو مسئله حقنده تاریخی، واقعی دلیل‌لر کورکازه‌م:

I

کشیلرک کون کورش قانونلری، طورمشلرنده کیره‌کلری، مدنیت ایله بر اولچاوده آغوب واره‌در: مدنیت طار اولسه، طورمشده شول چامه‌ده طار، کیره‌کلریده آز بولادر. مدنیت کیلک اولسه، طورمش ایچون لازم اولغان کیره‌کلر کوب، عمر کیچررگه تیوش اولغان قانون‌لرده کیلک کیره‌ک اولادر. مدنیت نه قدری کیکآیسه، احتیاجلر شول چامه‌ده کوبایه، قانون‌لرده شول دائره‌ده کیکآیه واره‌در. بو ایسه کشیلرک طورمش‌لرندن کورنب تورغان بر حقیقت‌در.

ایمدی دین‌لرده کشیلرک تن وجان ترکلک‌لرنی تورزاتور ایچون توزیلگان قانون الهی‌لردر. قانون‌لر

احتیاج و مدنیت ایله بر اولچاوده اولوب تکامل قانوننچه ترقی ایله کلکاچدن، قانون الهی اولغان دینلرده احتیاج ایله متناسب اولوب کیلگانیه و نچکاره‌رەك ترقی ایده‌چگی طبیعیدر.

II

تاریخ طبیعی یاغندن کوز صالساق، بتون ییر یوزنده‌گی اوزمزنی ایله توب آلغان نرسه‌لر: اوسمرلر، جانلیلر، معدنلر تکامل قانونلرنچه کمالت گه آ‌قمقده‌لر. اشقسز اولان ره‌وشلر، کیلشسز شکللر، شولوق قانون بوینچه گوزل وماطورلق ایله ظهوره کیلمشلر هم کیلمکده‌در. دنیاده کیره‌ك اولغانلر یاشاب، کیره‌کلك‌لری بتکانلر یوویلا بارب همان کمالات که آغوب اوطرمقده‌در.

اوشانداق ییرلر، یولدزلر، قویاشلر، بر حالدن ایکنچی حالکه تکامل قانونلرنچه اوزکاره وارديغنی طبقات الارض، هیئت . . . کبی فنلر اثبات ایتمکده‌در. ایمدی دین سماویلر، شوشی تکامل قانوننچه کون بکون ترقی ایتوب اوطرغان طبیعت ایچنده، عقلی، فکری، حسی، وجدانی ترقی ایته وارغان کشیلرك عقل ووجدانلرینه کیلمش قانونلردر. بس شولای اولغاچدن دینلرك ترقی ایله چگیده طبیعیدر.

III

فن تربیه‌گه قاراغانده، تربیه، تربیه ایدیله‌چك ذاتلرنك حال‌لریله بر اولچاوده اولوب تربیهٔ بدنیه، تەن‌نك کوتاررلك چامه‌سنی، تربیهٔ نفسیه، جان‌نك یوکلارلك درجه‌سنده، تربیهٔ فکریهٔ عقلنك یوکلارلك نسبتنی اولاره‌ق آقرون آقرونغنه کوچك دائره‌دن بیوککه، بیوکدن بیوگیره‌ککه آشدره واربله‌در.

مثلا ابتدائی مکتب‌لرده بالالرغه ویرلکان تربیه بیگلاچه گنه، رشدی مکتب‌لرده رشدکه ایرشگان اوسمرلرگه ابتداءی مکتب بالالرنقندن یوقاری‌ره‌ق درجه‌ده‌در. بیوك معلومات‌لر آلورغه حاضرله‌تکان اعدادی مکتب‌لرده تربیه قانون‌لری دها کیگشره‌کدر. بیوك معلومات ویره تورغان عالی مکتب‌لرده تربیه قانون‌لری اوزلری درجه‌سنی بیوك، نچکه اولوب‌معنوی، عقلی نیگزلرگه قورلغان اولادر.

ایمدی دین‌سماویلر، چن‌تربیه‌چی اولغان‌جناب رب العالمین طرفندن کشیلرنی تربیه‌لر ایچون کلگان مقدس تربیه قانون‌لریدر. دین گه نسبت ویرگانی بتون یېر یوزی تربیه خانه‌در، مکتب‌در، مدرسه‌در. کشیلرده شول تربیه خانه‌ده تربیه کوره‌چك شـاکرلردر. پیغمبرلر، رسول‌لر، شول مقدس تربیه قانون‌لری بوینچه تربیه‌لاوچی

مبارك استاذلردر. شولای اولغاچدن دینلر ودینلرده اولغان قانونلرده شول تربیه قانونلری ایله کشیلرنك عقل وفکرلری، مدنیت دائرەلری ایله براولچاوده اولوب ترقی ایتمش اولووی بدیهیدر. رب العالمین اولونك ثمرەسیده شونی ظاهردر . . . . .

IV

هر دین سماوی الهی نسخ ایله اعتراف ایتی، ایتمز سه بیله دلیللرنك قوتلیلگینه قاراغانده اعتراف ایتەرگە مجبوردر. ایمدی نسخنی درست کورو، دینلرنك بوقانونی بورنغی آلماشلغان یاکه طوقتاطلغان قانونینه قاراغانی کاملرەك، مصلحتگە موافقرەق ایکاننی اعتراف ایتودر. بو ایسه، دینلرنك ترقی ایتووینه تسلیم بولو دیمکدر. قسقەسی: «نسخ وار دیمك دینلرده ترقی وار» دیمکدر.

V

هرکشی تعصبسز، چن کوز بلەگنه بورنغی کشیلك دنیاسینه قاراسه، کورەکه، آدم بالاسی باشلاب ییریوزینه میدانه کیلگاننی حیوانلردن چاقغنه آلکاری اولغان. اوستی باشی یاب یالانغاچ شردایب تورغان، اوستنده یالنرەب تورغان تیریدن باشقه کییم یوق، تەننده نیندای عضولر وار ایکانندن آڭ یوق. تەنین یابارغه قایسیلرینده

اورتورگه کیره‌ك ایکانینی توشنورگه اویلار یوق.... قویاش اسسیلکندن قاچقان، آغاچ آستینه پوصقان، آغاچ باقچه‌لری اچینه صینغان.... کیك دنیادن خبری یوق، ... قارغادن بیله فکری توبان... اوزینه‌نی کیره‌گنیده بلمای، کیره‌کلرنی اویلارغه عقل‌لری بیتشمای، فقط کور گان کوزگینه، ایشتکان قولاقغینه بولوب یاشاگان بر «صبیلق» دوری کیچرکان.

صوگره آدم بالاسی بر آزچه ایسینی بیا باشلاب اوزینك تیره‌سنده‌گی نرسه‌لردن اورنه‌کلر آلا باشلایه‌رق «مراهقلق» دوری اوتکارکان.

۳ نچی درجه‌ده کشیلك دنیاسی بیر یوزینه خلیفه‌لك اینه باشلاب تنازع بقاء قانون‌لرنده طبیعت‌گه مدافعه ومقابله ایله‌رلك «بالغ‌لق» (یکتلك) دوری سوره باشلاغان.

اك صوگره کشیلك دنیاسی چن چنینه بیر یوزینه خلیفه اولوب‌بتون طبیعت بتون یاشرن قانون‌لریله کشیگه سجده ایده‌رك، کشی، ماوراء الطبیعه، معنویات، عقلیات میدان‌لرنده اوظیشه باشلاغان دورتنچی دوریله عمر سوربب کیده یاتمقده‌در. بوگنا ایسه بتون کشیلك تاریخی، یورنغیدن قالندیق اثرلر، کوز آلدمزداغی کیدشلر گواهدر.

ایمدی کشیلک دنیاسینك صبیلق مرتبه‌سنده اولغان دینی، البته ابتداءی درجه‌ده بیکلچه‌گینه اولاچغی بدیهیدر. ایکنچی دورده‌گی کشیلرگه کلگان دین‌لر برنچی دورده کیلدن اوستونره‌ك اولوب ۳ نچی دورده کلگان «قوانین دینیه» دخیده کیکش اولاچغیده طبیعیدر. ٤ نچی دورده فرمان ایدلگان «قوانین دینیهٔ ربانیه» اوتگان دورده گیلرك بارچه‌سندن‌ده آرتغره‌ق، کورکامره‌ك کینکشره‌ك اولاچغی شبهه‌سزدر. «الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دنیا آه» (سوره مائده ۳ نچی آیت) آیت جلیله‌سنی دلیل‌لرمك صدقینه دلیل قرآنی وبو آیت‌دن بیان نتیجه ایده‌چکلرنی اوقوچیلره طابشروب کیده‌م...

اسلام دیننك اوزنده ترقی وارمی؟

اسلام دینی سنت کونیه اوزره کلگان بردین طبیعی اولغاچدن هیچ شبهه‌سز تکامل قانوننچه ترقی ایده‌رك میدانه کیلمشدر. بوکا برده دلیل منطقی‌گه حاجت یوق، هجرتدن اوّل اینگان سورهٔ مکیه‌لر ایله هجرتدن صوك اینگان سورهٔ مدنیه‌لر ده‌گی قوانین دینیه آره‌سنداغی تفاوت آب آچق دلیل‌در. دین اسلام اك باشلاب اوزینه

کشیلرنی اونده‌کان زمانده فقط «لا اله الا الله» جمله‌سینه‌گنه اوندادی. صوڭره الوهیت، نبوت، آخرت، مسئله‌سنده اصلاحغه اوندادی، قسقه‌سی: مکه‌ده فقط‌دین‌گینه ایندرلوب مدنیهٔ منوره‌ده هم دین هم شریعت تکمیل ایدلکانی بتون مسلمانلرڭ معلومیدر. اسلام دینینڭ بتون تعلیماتی‌شوشی نیگز اوزره قورلمشدر. *) ابتدائی مکتب‌ده‌گی ۷ – ۸ یاشلك بالالر بیله «عمومی دین‌لرده ترقی ثابت» دیگان قانون بوینچه دین اوگره‌نه‌لر. تاریخ‌الادیان، فلسفهٔ‌دینیه وعلوم فلسفیه‌گه اشنالاشکان صوڭنده بیوك یوقاری مکتب‌لرده اوقیله تورغان بر مسئله نڭ بویله‌چه ابتدای مکتب بالالرنده اوقلوی اهل اسلامڭ عقیده‌ده بك یوقاری کیتکانینه گواه دگل‌می؟

---

*) بورنغی دین‌لرگه اعتقاد اوگره‌تلکانده «الله تعالی طرفندن کلکان بارچه کتابلر حقدر. آلار یوز ده دورت‌در، دورتسی الوغدر. الوغلری: تورات، زبور، انجیل، قران کریم‌در. قالغان‌لری کاغد‌له بیتله‌ب‌گینه کیلمشدر: آدم ع. م‌که اون بیت... مونه بو اعتقادڭ (؟) یاشاوی اهل اسلامڭ عموم دین‌لرگه قاراغان فکر خریطه‌سنی کورکازه‌در...

اعتراض‌لر:

الله تعالی کامل ذات‌در، کامل ذاتنڭ اثریده کامل در. شولای اولغاچدن اڭ باشدوق دین قانون‌لری کامل بولوب قویلورغه تیوش ایدی. دین‌ڭ بولای تکامل قانوننچه ترقی ایدوی الله تعالی‌نڭ کمالاتینه منافیدر، هم دین نی کەمستو بولادر؟ **الجواب:** بورنغی دین سماویلر اوززمان لری دائرەسنده کامل‌لردر، بلکه شول زمانینه قاراغانده اڭ اکمل‌در. باشقەچه کیگرەاڭ، عمومرەك ایتب کیترلگان اولسه خلاف کمال اولور ایدی. شولای اولغاچدن دین‌نی کەمستو دگل‌در. قوانین دینیەنڭ اڭ باشدوق قویلشیده کمالات قانونی اوزرەدر. فقط اڭ صوڭغی اکملیت اوزره اولمغانی قابلیت طرفندەغی نقصانات‌دن اولوب کمالات الهیەگه منافی دگل در. بلکه اکمل رب العالمین اولوینڭ ثمرەسیدر.

---

۲ نچی اعتراض

«دین‌لر ترقی ایتە» دیوچلك اصول دین، مؤمن بەده ترقی ثابت دیمکدر. حال بوکه اصول دین، مؤمن بەلرده آرتو، کەموموکن دکل در. بس دینده ترقی ده متصور دگل‌در.

الجواب: جناب حق طرفندن کلکان قانونلردن کشیلرنڭ قان، جان، مال، بوزصوون، حقلرن، برسی برسی آره سنده اولغان رابطه‌لرن صاقلارغه عائد اولغان لرینه «شریعت»، کشیلرنڭ وجدان وجانلرینی پاکلاو وتربیه لاوگه تعلقلی قانونلرغه «دین» دییب ایتله‌در. دین، عملیاتگه قوبلغانده اعتقادیات (مؤمن به‌لر)، عـبادات، فضائل اعمال، اخلاق حسنه‌دن عبارتدر.

«شریعت»ده بالاتفاق ترقی ثابتدر. موڭا قارشوچی اولماسه کیره‌ك.

اعتقادیات ده، مؤمن به لر ده ده ترقی ثابت در. هم واقعدر. مثلا مؤمن به‌لر جمله‌سندن «الله طرفندن کیلگان بارچه کتابلر حق» دییب اعتقاد، هم شولابوق «بارچه رسوللر حق» دیگان اعتقاد. مونه بوقضیه‌لر آدم عه م دیننده یوقدر، چونکه بارچه دین سماوی اهلی (بعض فاضللرگنه مستثنادر) «آدم عه‌م دن بورن کشی یوق، آثار دن بورن رسول یوق، شریعت یوق، کتاب سماویلر یوق» دیلر. ایمدی اولمغان کتابلرنی، دنیاده بارلغی اولمغان رسوللرنی حق دییب اعتقادده هیچ اولمغاندر. بوایسه آب آچق برحقیقتدر. بس الله تعالی طرفندن رسوللر، کتابلر کیلگان صوڭنده غینه کشیلك دنیاسینڭ

ایکنچی، اوچونچی دورنده‌گینه مؤمن به‌گه کرتلکان اولسه اولور، اعتقاد جهتدن قاراغانده، اعتقادنك تقلیدی، استدلالی، تحقیقی . . استدلال‌نلك‌ده دلیل قوی یا که دلیل ضعیف ایله اولوی جهت‌لرندن حاضرده‌ده ترقی ثابت‌در. چونکه تقلیدی اولغان اعتقادکه قاراغانده استدلالیی مترقی در. آنلك ده دلیل قطعی‌گه مقارن اولغانی دلیل ظنی‌که مقارن اولغانندن مترقی‌در. حس ومشاهده ایله اولغانی بارچه‌سندنده اکمل در.

شول مؤمن به‌لر جمله‌سندن «ایزگولك، یاوزلقنی یاراطوچی برالله تعالی‌گنه‌در» (والقدر خیره وشره من الله تعالی) دیکان اعتقادده «ایزگولکنی برالله، یاوزلقنی ایکنچی الله یاراطه‌در» دیکان باطل اعتقاد میدانغه کیلکان صوڭنده‌غنه شول باطل اعتقادنی رد ایدر ایچون‌گنه تخصیص لاب مؤمن به‌گه کرتلمشدر.

عبادت ایسه، «برالله تعالی ایچون‌گنه بولورغه تیوش» دیگان توب قانون شول ثابت کوینچه تورسه‌ده، کیفیت‌لر جهتدن ترقی ایتدیگی میداندەدر. مثلا بورنغی پیغمبرلرنك عبادت‌لرینه قاراده، اسلام دینینك عباداتینه قارا، آب آچق ترقیات وار ایکانینی کوروب طوررسك، . . . . .

اخلاق حسنه: اخلاق امر کسبی اولوب

تربیه‌نك تأثیرندن حاصل اولادر. قوانین تربیه‌نه نسبت ده اولسه، اخلاق ده شول نسبتده کیتّایه وکورکاملا نه‌در. مادام که قوانین تربیه اولغان دین ده ترقی ثابت در. بس اخلاق ده‌ده ترقی ثابت‌در. تاریخ غه‌غنه کوزك صال...

فضائل اعمال: هیچ بر دین ده فضائل اعمال گه چیك یوقدر. دائما مترقی در. شول مؤمن به‌لرنی تعلیم جهتندنك ترقی ثابت‌در، مثلا بورنغی کتب سماویه‌ده بودنیانی یاراطوچی الله تعالی گه «آتا»، الله‌نك سوکلو بنده‌سی دیکان اسم بیرینه «الله اوغلی» دیب اوگره‌تلگان. چونکه اول زمانك کشیلرینه حسی تعلیم کوچکه‌گنه حقیقتنی آڭلاته آلغان. بو اسملر حرفیا اشانلوب خلقنك ساتاشوب کیدوینه سبب اولماسون ایچون «اسلام دینی» «آتا» بیرینه «خالق» «الله اوغلو» بیرینه «حبیب الله» «خلیل الله» دیکان اسملر قویوب اصلاح ایتمشدر. البته، معنالری بردر، لکن بورنغی تعبیرگه قاراغانده صوڭغی اسلام دینی اصلاح ایتکان اسملرك دها اکمل، دها اصلح ایکانینی سویلارگه بیله حاجت یوقدر.

ایمدی شولای اولغاچدن مؤمن به‌لرده‌ده ترقی ثابت‌در، واقعدر.

۳ نچی اعتراض

دین‌لر مدنیت اولچاویله ترقی ایده کیلـگاچدن دین مدنیت اثری اولادر. شولای اولغاچدن دین مدنیت‌دن یاصـالوب چقغان قایماق اولمایمی؟ ایمدی، دین مدنیت قایماغی اولسه الله تعالی طرفندن کیلگان اولماینچه کشیلر طرفندن یاصالغان اولمایمی؟ شولای اولغاچدن اسلام دینی نیچلك الله‌تعالی‌دن کیلـگان دین اولسون؟ مونه بوایکی سؤال عموم دین سـماویلرگه کیله‌در. بوسؤال‌لرگه آیره آیره ایکی جواب یازه‌م:

برنچی سوءال گه جواب:

دین مدنیت انسـانیه‌نك الڭ یوقـاروسـنده والڭ اوستنده اولغان قایماقـدر. فقط مدنیت طودرغان قایماق دگل‌در. بلـکه مدنیت‌نی طودرغان، اوسترگان، بیتو-تکان، کیگایتکان مدنیت آناسیدر. چونکه دین‌لرنڭ میدانغه کلشینه قاراساڭ، قایسیغینه دین سماوی اولسه‌ده اولسون، مطلقامعیشت انسانیه‌گه آلشینو وبیوك اوزگارش کیترگان. بور ندہ‌غی نادانلقدن طوغان نچار عادت وعرف لرنی بترگان. یا ئا یاخشی عرف وعادتلرنی میدانه‌قویغان. بورنده‌غی وحشت ومنافرتنی بترگان، بورنده‌غی یرتقچلق نیگزینه‌قورلغان معامله‌لرنی

بتروب عموم کشیلرگه یارارلق قانونلر توزیکان، خور بولوب یاشاگان ملتلرنی ظورایتکان. ملت محکومه‌نی ملت حاکمه ایتکان. قانونسز نظامسز طاراویاشاگان خلقنی بر نقطه‌غه ییوب بر قارنداش ایتوب جمله‌سنی بر قانون آستینه ییغان. ایمدی شولای اولغاچدن «دین مدنیت‌نی میدانه کیترگان» دیورگه بتون کشیلك دنیاسی بورچلیدر. بونی واقعی صورتده اثبات ایده‌رایچون برایکیگینه دین نی مثالغه آلایق: مونه موسی ع‍ـم کیترگان دین، جبار وقهاراولغان فرعون حکومتینك قولنده مدنیت‌دن محروم ایدلوب عصرلرچه ایزلوب قللقده چریدلـگان بنو اسرائل‌نی قوتقاردی، قوللقدن چغاردی، حر ایتدی، ملت محکومه‌لکدن ملت حاکمه‌لـکـگه ایرشدردی. قوانین مدنیه قویدی. بنو اسرائیل پادشـاه‌لغی طودردی . . . . . . اوشانـداق «اسلام دینی»: مدنیت‌دن محروم، باش باشـداقلق ایله طارانق، پراکانده، بربرسینه دشمانلق، قان‌توکو، هتی کوز نوری اولغان بالالرینی اوترونی برنرسه‌گه‌ده حسابـلاماو، اوغرلاو، طالاو، یول باصوکبی یرتچلق، حیوانلر کبی یالا نغاچ اشطانسز چبچی نادان‌عربلر ایچنده میدانه کلدی. لـکن بیش اون یل اوته‌ر اوته‌ز، ئه‌لیگی کشیلك‌وجدانی چیرقانغان وحشی عربلرنی وحشیتندن چغاردی. یرتقچلق

بیر یننه شفقت ومرحمت کیترردی. افتراق یر ینه اتفاق اوسدردی. دشمانلق بیرینه دوستلق کیترردی. قارانغیلق بیرینه یاقطیلق قویدی. ظلمنی بترردی، عدالت کیترردی. طارانق کوڭلارنی بربیرگه بیلدی، هرطوغان یاصادی. اولده کتو کوتارگه باراماغان عربلرنی دنیانڭ الڭ قهرمانلرندن ایتدی. اوزلرنی تربیه لاودن عاجز اولغان بدویلرنی بتون دنیانی تربیه لرلك ایتدی. اوزلرنی توته بلمگان کشیلرنی بتون دنیانی توتارلق دنیانڭ الڭ برنچی عادل پادشاهلرندن ایتدی. قوری تلگه بتوب چبچیوتنی لك قارانغلقنده یاتقان، نادانلقغه باطقان کشیلرنی دنیانڭ استاذلری (پرافیصورلری) ایتدی. قانونسز یاشاگان خلقلرنی قانون یانینه ییوب قانون یاصاوچی عالملر ایتدی. دنیاغه بارلغی معلوم اولمغان، تاریخلرده بیله یونلب اسملری یاد ایتلمه‌گان عربلرنی بتون دنیا تاریخنه مشهور ایتدی. قسقه‌سی «اسلام دینی» بورنغی تاریخنی آصتنی اوستکه کیتروب «چن مدنیت» میدانه قویدی. شول «چن مدنیت» نی مڭگو یاشاتورلك «قرآن کریم» اسملی قانون اساسی کتابی قویوب کیتدی.

ایمدی شولای اولغاچدن «دین اسلام» نی عربلرڭ وحشیتی می میدانه کیترکان؟ حاشا!! هیچ شبه‌سز «دین اسلام»

اوزی مدنیت حقه میدانه کیترکان. بناء علیه دین لر مدنیت طودر غان قایماق دگل لردر. بلکه دین سماوی اوزی، مدنیت میدانه کیتر مشدر.

ایکنچی (دین سماویلر الله طرفندن کیلکانمی؟ یوقسه کشیلر طرفندن یاصالغانمی؟ مثلا اسلام دینی الله طرفندن کیلکان دین الهی می؟ یاکه محمد عم نك اوزی طرفندن توزلکانمی؟ دیکان) سؤالگه جواب:

البته، دین گه انکار ایدوچیلر «دین لر الله طرفندن کیلکان قانون الهی دگل لر، بلکه هر عصرنك بلملی، عقل لی فیلاسوف لری خلق لرنی توزاتور ایچون محیطنك تأثیر بله قانون لر توزیکان لر. خلقلر نغره ق اشانسون ایچون شول قانون لرغه الله دن کیلکان «دین» دییب اسمله کان لر، اوزلرینه ده «الله نك رسولی» دییب اسم قویغان لر. مثلا محمد عم بك عقللی فیلاسوف اولغان، خلقلرنك حالنی توزاتور ایچون اوزی بر شریعت یاصاب چغارغان» دییب دعوی ایده لر. مونه بو دعوالری بتون دین سماویلر اوستینه ترکالوب قیلینه در اسلام دینی فلسفی، عقلی دین اولدیغندن آنك اوستینه ده بو طاش آطیلادر.

مونه شونك ايچون عمومی صورتده دين سماويلرك هم اسلام دينينك الله تعالى طرفندن كيلكان دين الهى اولديغنى قسقه‌غينه بيان ايده‌م . بو جوابمنى آيرم آچق بيان ايده‌ر ايچون توبانده‌گى مقدمه‌لر ايله باشلايم:

I

علم ، آنك ايله چنلق (حقيقت) آچيله وايرشيله تورغان بر قوهٔ باطنيه در. شول قوهٔ باطنيه، صور خارجيه‌نك طولقون وشاوله‌لرندن حاصل اولادر. اول طولقون وشاوله‌لر، طشقى سيزگچ قوه‌لرك سيزنوی آرقلى ميدانه كيله در. آنلرك سيزنويده بزگه طش وباشقه نرسه‌لرك تأثيرندن طوودر. اول طشقى نرسه‌لر، بارچه‌مزنى أيله نب آلغان محيطدر. ديمك كشيلرگه علم، محيطك تأثيرندن حاصل اولادر.

II

علم تربيه وعلم روح كوزلريله قاراغانده كشيلر تربيهٔ بدنيه ، نفسيه ، تربيهٔ ادبيه (دينيه) گه محتاج اولادر. تربيه نه يولده ويرلسه، ميل، شهوت، طمع ، اراده ، تصور ، تفكر، حس، احتساس، تدين كبى جان حركتلرينك شول تربيه نسبتنده طشقه (ظاهرگه) چغادر.

III

حکمت اخلاق فنی ایله قاراغانده اخـلاق امر کسبیلر، اول ایسه، محیطلك تأثیری وبو محیطده یاشاکان یاقن‌لر وتربیه‌چیلرك تربیه‌سیله کسب ایدیله در.

ایمـدی دین‌لرنی میدانه قویبده اوزلرینی «الله رسولی» دیب اینکان ذات‌لرك ترجمهٔ حاللرینه قاره‌سق کوره‌مزکه، آنلرك کوبسی وثنی‌لك محیطی ایچنده طوغان لر، وثنی‌لك تربیه‌سنده اوسکان‌لر، آلارنی تربیه‌له‌گان آتا وآناسی وثنی‌دیننـده اولغان، کورشـکان، قاتناشقان کشیلری وثنی‌لك فکرنده اولغان‌لر. بتون تیره یاقلرینی آیله‌نب آلغان وثنیلر عبادت خانه‌سی، وثنیلرك طابنغان بوطلری اولغان. آنا سوتیله برابر وثنیلك عادت وعرـفلریله تربیه ویرلـکان. تربیه‌چیلرنده وثنیلك نیگزینه قورلغان خلقلر اولغان.

ایمدی شولای اولغاچدن محیطنك تأثیرینه قاراغانده هم علم روح نقطهٔ نظرندن توشنگانده شول «الله رسولیمز» دیگان ذاتلر بارچه‌سیده وثنیلك‌ونادانلـق تربیه سینك نمونه‌سی بولوب یتشرگه کیره‌ك ایمدی. بتون محبت‌لری، دعوالری، کیدشلری، اخلاقلری، وثنیلك‌روحنده بولورغه تیوش ایـدی، چونکه علوم فلسفیه دن اولغان علم روح

وحکمت اخلاق شونی مقتضی در .

لـکن «الله رسولیمز» دیگان مبارك ذاتلر، بنونلای برگا قارشی اولوب کلوب چقغان‌لر: وشنیلـکـکه بنونلای قارشی کینـکان لر، قارنداشلری، آتا وآنالری اینالوب یغلاب یالوارسه‌لرده آلارنك خاطرینه ده قارامغان لر، صوکره، یاقنلری تورلیچه جانیغانلر، قورقنقانلر، آغر جزالر اینـکان لر، الڭ صوڭنده یورطلرندن قوغانلر، ایل لرندن سورگانلر، اوطقه طاشلاغان لر، اوترکان‌لر....

لـکن اول رسول لر همان دین تلقین اینولرنـده دوام اینکان‌لر، حقیقت‌نی بیان قیلودن هیچ بـر آرتقه چکلمه گان لر. الڭ صوڭنـده کلوب وشنیلك دیننی بیمرگان لر. قانون سز خلقغه قانون توزیکان لر، بمان خلقلی خلق لر غه کورکام خلق‌لر کرتکان‌لر. فلاکت‌که کیـتکان خلـقنی، سعادت بولینه توشرگان‌لر. اوزلری شوشنداین وشنیلك ونادانلق محیطنده یاشاسه‌لرده، یکرمنچی عصرڭ دارالفنون، آقادیمیه‌لرندن اوقوب چقغان علامه وفیلاسوفلرنی حیران قالدررلق روشلی حکمت وحقیقت‌لر میدانه قویـغان‌لر. تربیه‌لـنکان محیطلرینك تاءثیرینه قاراغانده، قول‌لرندن برنرسه کلمزلك کشیلر بولور یبریده دنیانی آستنی اوستنکه کیترکان‌لر....

مونه، رسوللرنگ الڭ صوڭی بولغان محمد عه م نی
مثالغه آلایق: محمد عه م وجودیله تشریف اینگان محیطینه
کوز صال، مکه شهرنینگ چوقر چاقر آره‌سی، نادان عرب‌لر
ایچیدر. پیغمبرمزنگ آتاسی آناسی، بابالری، ده ده‌لری،
یاقن‌لری بارچه‌سی وثنی دیننده ایدی، بتون ویرلگان
تربیه وثنیلك تربیه‌سی ایدی، بتون قاتناشقان کشیلری
نادان وثنیلر ایدی. بتون تیره یاقلرنی ایله‌نب آلغان
وثنیلك اثرلری ایدی: کعبه یانیننگ اوچ یوزدن آرتق
تزیلب اوطرغان پوطلر. صفا یانینه وارسه‌ده پوط، مروه
یاغینه کیتسه‌ده پوط، قبیس طاغینه چقسه‌ده پوط، «عرفه»،
«منا» طرفینه کیتسه‌ده پوططوطرلغان قویغان ایدی. مدنیت
کوزیله قاراساق، عرب‌لر، مدنیت‌نی ایکانندن بیله خبرلری
یوق ایدی. اخلاق نقطهٔ نظرندن قاراساق، الڭ اخلاقسز
ومرحمتسزلك، قوری حمیت جاهلیه ایله یاشاکان خلق ایدی
علوم وفنون جهتندن قاراساق، علم‌نی؟ فن‌نی؟ طبیعیات..؟
فلکیات..؟ فلسفه...؟ اخلاق...؟ قانون...؟ حقوق بشر؟
عدالت‌نی؟ حفظ نظام...؟ انسانیت...؟ تربیه‌نی؟ دیب
سؤال قیلورغه قایا!! بلکه بوفن‌لرنگ اسملرندن بیله
هیچ خبرلری یوق ایدی.

ایمدی پیغمبرمز محمد عه م شوشی چب‌چی نادانلق

محیطینینگ نه‌ق اورطه‌سنده تربیه‌لندی. بتون وثنیلك، بتون وحشیلك، بیرتقچلق، چب‌چی نادانلق، بار بارلق طولقونی ایچنده اوسدی. بتون وثنیلك تربیه‌لریله تربیه‌لندی. اوقی یازه بلمادی. علم وفنون‌دن هیچ خبری اولمادی؛ بس محیطینینگ تأثیرینه قاراغانده، محمد عه م، چب‌چی بر نادان، تربیه فنی ایله قاراغانده بك متعصب بر وثنی، حکمت اخلاق فنی ایله قاراغانده اخلاق‌سز بر ظالم اولورغه کیره‌ك ایدی. حال بوکه بام باشقه اولوب میدانه چقدی. شول اوزی طووب کیلوب چقـغان باطل دین‌گه قارشی یالـگزبر اوزی میدانغه چقدی. «بو دین‌گز بوزقلدر، بر الله‌گه قللق قیلـگز» دییب تو حید طوونی تکدی. بتون عرب‌لر آیاقغه قالقدی، آنگا هجوم ایتدی. تل‌لری مال‌لری ایله محمد عه م که صوغش آچدیلر. لـکن همه‌سی ییکلدی، بتون قوهٔ مادیه‌لری باش ایدی. بتون قوهٔ معنویه‌لری سجده ایتدی. بتون وثنیلك، بیرتقچلق، یمانلق، اخلاقسزلق، پچراقلق‌نی قروب سبروب توکدی. ایللی ـ آلطمش ملیون قوت‌دن یاصالنغان بر حکومت میدانه کیتره آلمغان بر قوت وحکمت‌نی محمد عه‌م یالـگز بر اوزی میدانه کیترردی. باش باشداق عرب‌لرنی بر-نقطه‌غه ییلدی. قانون‌سز، برا کانده یاشا کان خلقنی قانون

آستینه بیدی. ئه‌لیکی اوزی اوقی ویازه بلمه‌کان محمد عم تعلیم عمومینی فرض ایتدی. «بتون طبیعت، بتون قوتلر علم سایه‌سنده گینه کشی‌لرکه سجده ایله‌چکلر» دیکان قانون ترقی قویدی.

یکرمنچی عصرنك دارالفنون و آقادیمیه‌لرینك بعض فن‌لرگه گینه متخصص اولغان بوزلرچه علامه‌لرینك، اوتکا- نده وحاضرده مکّارچه فیلاسوفلرك آکّلای آلمغان حقیقت ارنی قسقه‌غینه سوزلر ایله چیشدی قویدی. عصرلر بو- ینچه چیشودن آبطراب قالنغان فلکیات وطبیعات مسئله لر بنه آز براشاره‌لر ایله‌گینه یول‌لر آچدی. . سعادت قاپولرنی قاقدی، یول‌لر اولدی. مدنیت حقه میدانه قویدی... بتون سعادت انسانیه بتون حقیقت حقه‌لرگه یول‌لر کورکازدی. «علم وقلم سایه‌سنده بتون سعادتلرینه کشیلر ایرشاچه‌کلر» دیکان مقدس طاوشلرنی دنیانك بر یاغندن ایکنچی یاغینه ایشتدردی... بتون وجدان‌لر آنك مقدس طاوشلرینه بوگلدیلر. آنك الوغ جانینه بتون جان اوایلدیلر. قسقه‌غینه بر وقت‌ده اوزی ترك زماننده یوز یکرمی مکّدن آرتق حقیقت پرورشا کردلری (صحابه‌لری) بحیللاشوجنده (حجة الوداع‌ده) عرفه‌ده معارفه ایدشدیلر. بتون کشیلك اسمینه سویلاگان نصیحت‌لرنی طـکّلادیلر. بتونسنه

قران کریم ایله عمل قیلورغه وصیت ایندیکنده «لبیك!»
دیدیلر (بوقدری مبالغ اولدیغنی اوروپا تاریخچیلری
بیله اعتراف ایده‌لر). حج فرض اولمهاینچه اویلرنده قالغان
مسلمانلرنی هم عائله‌لرنی حسابلاساق هیچ بوق دیکانده
بیش آلطی ملیون ذاتلر محمد عم‌نڭ ترك زماننده «اسلام
دینی» ایله مشرف اولمشلر... (توشونڭ، اویلاڭ، باشقه
پیغمبرلرنڭ ترجمهٔ حالنی ملاحظه قیلڭ!! بهاسنی بلورسڭ)

ایمدی بوحاللرنی توشونوب قاراساق، بوقدری
قوانین طبیعیه‌گه موافق، حقوق مدنیه‌گه مطابق، بتون
کشیلککه مناسب قانون سعادتنی توزوی، بوقدری بیوك
مادی ومعنوی قوه‌لرنڭ آکا باش ایپوی، اولوب بتکان
عربلرکه جان کرکزوب بتون دنیانی درسلکتورلك برقهر
مان برملت اینوی، حتی بتون ییر یوزنده بیوك انقلاب
کیلوینه منشاء بولوی، ایللی ـ آلطمش ملیونلی قوتدن
یاصالنغان برحکومتنڭ قیله آلمغان اشنی یالکز برامی
صرف اولغان ذاتنڭ میدانه کیترروی، شول اوقی یازه
بلمکان محمد عم‌نڭ اوزلکندن اولغان دییب ایتورگه
هیچ برفن، هیچ بروجدان سلیم قیوچیلق اینمه‌یه‌چکدر.
بلکه تعصب سز بتون صاف جانلر «محمد عم‌گه جناب
حق طرفندن قوهٔ قدسیه وبرلکان‌ده شول قوهٔ قدسیه (وحی)

ایله قوهٔ غیبیهٔ عالیه طرفندن فیض ایدلکان حقیقت مقدسه‌لری بنده‌لرکه تبلیغ ایتکان. شونك ایچون بتون وجدان‌لر باش ایگان، آز زمان‌ده بتون کشیلرك عقلی حیران قالورلق آثار میدانه کیترکان» دییب اینورکه بور چلیدر. بس شولای اولغاچدن «دین اسلام» الله‌تعالی طرفندن کیلکان دین الهی در. فقط محمد عم شول دین‌الهی نی بتون کشیلك اسمینه صاف وجدان‌لریله اوگره توچی کشیلك استاذیدر. الله تعالی طرفندن فیض ایدلکان حقیقت نور لرنی کشیلرك عقل‌لرینه آشلاوچی طبیب عقل‌در. باشقه پیغمبرلرك‌ده ترجمهٔ حال‌لری تیکشرلوب تعصب‌سز فکر یورتکانده کیترکان قانونلری اوزلرینك عقل ییمشی او- لماینچه بر قوهٔ غیبیهٔ عالیه (الله تعالی) طرفندن کیلکانی آب آچق کورنیب توره‌در.

شریعت قانون‌لرنده آلشینو،

اوزگارو - نسخ

دین‌گه اشانماوچیلر یاغندن دین اهللرینه أرغتلغان طایاقلری جمله‌سندن «نسخ» حقنده قیلغان اعتراضلریدر.

آلارایته‌لر: «دین نسخ‌نی درست کوره‌در. نسخ ایسه اوتکان زمانده‌غی اشکه قویلغان قانونني آلیشدرودر؛ بوایسه ایرته‌ن بر تورلی سوز سویله‌بده آنك یا کلشلیغی کیلوب چقغاچ، سوزنی ایکنچیگه بوریب توزاتب قوبوقبیلندن در. بو غفلت، جهالت بیمشیدر. ایمدی دین الله‌طرفندن توزلکان بواسه الله‌تعالی نلك غافل، جاهل بولوی‌لازم‌بولادر. حالبوکه الله حقنده بوبله حال‌لر محالدر. شولای اولغاچدن دین‌لر الله طرفندن کلمه‌مشدر. بلکه کشیلرك اوزلری طرفندن توزیلکان قانون‌لردر. زمانینه کوره قانون‌لر توزیلوب عملیات‌که قویلوب قارالغانده فائده‌سز بولوب چقغاچدن آلشدرلغانده آنك یبرینه کیگره‌ك یاخشیره‌ق اولغان قانونلر قویلغان» دییب. مونه بواعتراضلرینه نسخ نی؟ کمگه نسبة بولا؟ نسخ درست اولغان تقدیرده نیندایین قوانین‌ده واقع؟ قوانین طبیعیه ده نسخ ثابت‌می؟ عموم دین سماویلرده نسخ ثابت‌می؟ نسخنك فائده‌لرنی؟ کبی سوأل‌لرنی چیشوب جواب ویرەم.

نسخ نی؟ وکمگه نسبة نسخ متصور؟

نسخ، کشیلرگه قاراغانده مطلق بولوب کورنکان

شریعت قانونلرندن بعضسینڭ اشدن طوقطاطلیوی یا که آلنشوی‌در.

نسخ الله تعالی‌گه نسبت ایتلگنده هیچ یوقدر، بولووی ممکن ده دکل در، چونکه بارچه قانون الهی‌لر الله تعالی قاشنده بیلکلی برچیکلر، آیرم برحکمت ومصلحت لر ایله بیلکلانمشدر. مطلق اولغان هیچ بر قانون شرعی یوقدر. شولای اولغاچدن الله تعالی‌گه نسبة هیچ بر نسخ متصوردگل‌در. دخیده نسخ واقع بولورغه ایکی قانون آره‌سنده تعارض، تناقض واقع بولورغه کیره‌ك، بو ایسه شارع اوز اوزینه متناقض بولوب غافل وجاهل اولوچلقنی لازم ایته‌در. جهالت، غفلت ایسه الله تعالی حقنده بولووی ممکن دگل‌در. بس شولای اولغاچدن الله تعالی‌گه نسبة نسخ‌ده ممکن دگل‌در. نسخ، کشیلرگه نسبت ایتلکانده‌گنه متصوردر. چونکه کشیلرڭ بلملری آزاولدیغندن بارچه قانونلرده آڭا مطلق، مڭگولك بولوب کورینه‌در. ایمدی شول مطلق بولوب کورینب تورغان قانونلر، الله تعالی طرفندن «قوانین موقت» ایکاننی بیان قیلنوب آلشدریلسه، یا که بتونلای بتریلسه، شول بیان، کشیلرگه نسبة نسخ اسمنی کوتاریب میدانه چغادر.

قسقه‌سی: نسخ الله تعالی‌گه نسبة هیچ یوقدر. فقط

بنده‌لرگه نسبة گنه واردر.

ایمدی شولای اولغاچدن مادیونلرنڭ اعتراض لری کلمایدر، چونکه آلارنڭ اعتراضی، الله‌تعالیگه نسبة نسخ اولغان تقدیرده کیله‌در. امّا نسخ بنده‌لرگه نسبة گنه بولوینه قاراغانده کلمایدر، چونکه تعارض، تناقض، جهالت، غفلت هر قایوسی بنده‌لرگه عائددر.

طبیعت دنیاسی — نسخ

بتون طبیعت دنیاسی ایچنده یاشاکان نرسه‌لرگه قاراساق، هر قایوسی بر طوردن ایکنچی طورغه، بر روشدن ایکنچی روشکه آلماشنوب طوره‌در. شول آلماشینو ایله گینه بارلق دنیاسی یاشایدر؛ مثلا اوسمرلر (اوله‌نلر آغاچلر) جانلی حیوانلر تورلی صورتلردن آلشینوب بر طوردن ایکنچی طورغه کوچو قانونیله یاشادیکنی بارچه‌مز کوزلرمز ایله کوروب توره‌مز. بیگرا کده واق پراقلرنی ظورایتب کورکازکچ قوراللر آرقلی قاراب تورغانده بتون ارکان عضویه هر دقیقه‌سنده حتی هر ثانیه‌ده بیله آلماشو قانونی بوینچه یاشامکده‌در.

علوم طبیعیه‌گه قاراغانده بتون طبیعیت دنیاسی اوزی بلمه‌م نیچه ملیون تورلی طورلر اوتوب میدانه

کیلوب چققان. مثلا بو عالم باشلانغان چاغنده آغوب یاطقان قوهٔ سیاله، چیکسز بر بوشلقده ایلانوب زرلداب تورغان حسابی صانی اولمغان ذره‌لر بولغان. صونکره شول ذره‌لربننك برسی ایکنچسینه به‌ریلوب برگه بریکوب ایلانولرنده دوام ایتکان‌لر. ایکی ذره برگه قوشلغاچدن کوله‌ملریده بیوکان، کوچاریده آرتغان‌لقدن باشقه ذره‌لرنیده اوزلرینه طارتوب کیتره باشلاغانلر. ذره‌لر برگه بیلشوب اوقماشلونب ایلانکان صایون قوهٔ جاذبه‌لریده کوچایه واروب شول کوچ نسبتنده باشقه ذره‌لرنی اوزینه ییوب چیکسز بوشلقده چیکسز ظور طوب روشلی بر کره میدانه کلکان.

صونکره شول کره بلك شدب ایلانوندن قزوب کیله‌رك صییق اوط بولوب یانغان کوینچه حرکتنده دوام ایتکان. شول صییق اوط طوبینك بلك شه‌بلك ایله توتوشچه ایله‌نوندن تیره‌سنده تونگالك کبی دائره‌وی حلقه‌لر حاصل بولغان. شول دائره‌وی حلقه‌لر آیرلوب کیتوب شول کره‌نك قوهٔ جاذبه‌سی اداره‌سی آستنده طارالغانلر. شول ظور کره اوزی آلارنك اورطه‌سنده اوزه‌ك (مرکز) اولوب قوهٔ جاذبه‌سی ایله آلارنی توتب طورمقده‌در. مونه شول ظور کره قویاشدر، طارالوب کیتکان واق حلقه‌لر بارچه‌لریده

قویاش چاتقه‌سندن عبارت اولغان یواەرلردر ....
بزم یاشاکان ییرمزده قویاشدن آیرلوب کیتکان بر اوط
کیسا کیدر. لکن کوب زمانلر صالقون اولغان چیکسز
بوشلقده ایله‌نب اوزینك اسسیلکنی طاراته صا
لقنایه باشلاب الڭ صوڭنده قرطشندن یوقاغینه قابق قاپلاب
شول قابقلری قالینایه کلکان. صوڭره طومانلر، بحارلر حاصل
بولا باشلاب خالص اوط بولغان ییردن صوده طووب
چققان. آقرن آقرن اولنلر، آغاچلر، میدانه کیله باشلاب
قب قزل اوط بولغان. ییرده یه‌م یاشل برخت قیافتینه
کرگان. شول اوط بولوب مڭلرچه درجه‌لی اسسیلك ایله
دورله‌ب یانوب تورغان ییردن حیوانلر ینشوب کلوب
چققان. بتون ییر یوزینه خلیفه دییب توشینی کیروب
تکبرله‌نب تورغان آدم بالاسیده شولوق اوط ایچندن طووب
شول اوطنك اوستینه اوطروب بن «بتون ییر یوزینه
خلیفه!» دیکان طاوشیله قچقرغان.

ای بو کتابمزنی اوقوب اوطرغان افندی! مونه سز، هم
بو کتابنی یازب اوترغان مین، هر قایوسز عالمنك (دنیا
نك) اثیرمرتبه‌سنده اولغانمز، لکن، بزاول چاقده اثیرمز.
عالمنك ذره‌لر بولغان مرتبه‌سنده‌ده بولغانمز لکن بزاول چاقده
ذره‌لرمز. عالم اوقماشلغان، ذره بیینندیقیندن یاصالغان

ظور بر کره اولغان حینده‌ده اولغانمز، اما اول چاقده اوقماشلغان ذره‌لر اولغانمز. ظور کره‌نڭ دورله‌ب یانوب تورغان‌اوط حالنده‌ده اولغانمز، فقط اول حالده بزده اوط اولغانمز، بلکه اوطنڭ مونه دیگان کوکلی یاشللی بولوب اوچوب یوریکان اوتکور یالقونلرنده‌ده اولغانمزدر. بیرمز قویاشدن آیرلوب صوونه باشلاغان دورنده‌ده اولغانمز، لکن اول دورده بزده قاطوب کلکان معدن اولغانمز. بیر توپراق وله‌ملر چاغنده بزده توپراق وله‌م حالنده اولغانمز. مونڭ صوڭنده توپراق صرقندیسی اولوب چقغان اوله‌نلر، اوسمرلر اولغانمز. اول مرتبه‌دنده اوظوب ایتلر اولغانمز. ایتلر یاکه اوله‌نلر آشالوب نطفه حالینه کلکانمز، نطفه حالندن ترقی ایده‌رك علقه مرتبه‌سینه آشقانمز، علقه‌دن مضغه درجه‌سینه، مضغه‌دن سوباك وسکر طاره‌مشلردن ترکالکان ایت ایله کیینگان بر قیافت، آلطی بیدی قاداقدن عبارت کشیلك دنیاسینه بر اعضا بولوب میدانه کیلوب چقغانمز. مونڭ صوڭنده همان ته‌نلرمز آلیشینه آلیشینه ترقی ایده، ایده کلوب شوشی کتابنی اوقوب آڭلارلق یاکه یازارلق درجه گه کیلوب یتشکانمز .... ایندی اویلاب قارایق! بز چیکسز قدرتنڭ تأثیری اولاره‌ق انتخاب طبیعی (سنة الهیه)

بوینچه اوط ایچندن طووب چقغانمز، هم اوط اوستنلك یاشاب تورامز. لکن بز شول درجه‌ده غافل‌لرمز! غافللکمزنی بیله آکلاغانمز یوق! بزنك حاللرمز بك قزق!: اگرده براو دورله‌ب یانوب تورغان بر پیچ (فورن)دن کوکارچیننی کوکای صالدرب شول اوط ایچنده اوطرتوب بالاسنی چغارتسه، هیچ شبهه‌سز حیران قالاچقمز، اول کشیگه بوتونمز الوغ کوز ایله قارایه‌رق تقدیسلر ایلاچکمز. لکن اوزمزنی هم اوزمزك تیره‌مزده اولغان حیوانلر اوسمرلرنی شول اوط ایچندن طودرب چغارغان رب العالمین حضرتلرینك لطف رحمانیه‌سینه بوکیلوب توشامزمی؟ بنون چن کوکل‌لرمز ایله آنك فرمانلرینی کامللایه‌مزمی؟!! هیچ ۰۰۰!!

ایمدی بز نیچه ملك تورلی طاورلردن آلماشینه، آلماشینه، ایله‌نه، ایله‌نه تکامل قانونلرنچه ترقی ایلا، ایلا کورکام ره‌وشده بولوب میدانه کلوب یتشکانمز ۰۰ بویله اولومز فنون وحس‌لرك شهادتیله آب آچق اثبات ایدلکان بر حقیقتدر. بو آلماشنو اوزکارو قانونی اوزی «نسخ»در. ایمدی شولای اولغاچدن اوزمزك عالم مشاهده چغومز نسخ قانونی ایله‌در. برکمکه، اوزینك بارلغینه انکار ایتمزسه، نسخ‌نك درستلکینه‌ده انکار ایلامز، بس

هیچ شبهه‌سز هرکم اوزینك وجودینه معترفدر. بس نسخنك ثبوتینه ده اعتراف ایتمك لازم بولادر.

شولایوق طبیعت ده تنازع بقاء قانونی حکم سوره کلمکده‌در، شول قانون بوینچه بعض بر سلسله‌لر بوکورا-شه یکلوب نسل‌لری کیسلکان، وجودلری حیات قانوندن یوغالغان، آلارنك یېرینه باشقه سلسله‌لر یېر توتقان‌لر، بعض بر اقلیم‌لرده خط استواده‌غی کبی اسیلك قانونی دور سورکان، صوڭره شول اقلیم‌گه انقلاب کیلوب صالقنلق قانون‌لری دور سوره‌در. بك کوب حیوان‌لر طاشقه ایلانب بو کونده موزاخانه‌لرده طاش صورتنده بولوب یورمکده‌لر. اوّلده حیوانچق بولوب صوده یوریکان جانوار لرك کوبسی زینت اورننده یورتلکان اصل طاشلرغه ایلانکان. بك کوب یه‌م یاشل گورله‌ب اوسوب اوطرغان اورمان‌لر، آغاچلر، طاشقه أیله‌نب کومر بولغانلر. بتون اوط آربه‌لری، پراخوت لر، زاوتلر، شول آغاچدن حاصل بولما طاش کومرلری ایله اشلرنده دوام ایتمکده‌در. بوڭا ایسه طبقات الارض، تاریخ طبیعی، آثار عتیقه فن‌لری گواهدر.

ایمدی شولای اولغاچدن طبیعت دنیاسنده بتون ایبرلر، بر صورتدن ایکنچی صورتغه، بر حالدن ایکنچی

حالگه آلماشینه. بر قانون بته، ایکنچی قانون دورسوره، عمومی کوراشده قایسیسی بیکیله، بته. قایسیسی بیکا، اوسنکه چغا، یکللگانلرنك اورنینی طوته، فائده‌لی یاشای، فائده‌سز نرسه بته‌در. مونه بو آلماشنو، قایسی قانونلر بتوب آنك یبرینه باشقه قانونلر کیلو، نسخ در. اویله ایسه بتون طبیعت دنیاسنك اولغان نرسه‌لر نسخ قانونچه یاشامکده‌لردر.

ایمدی مادام‌که طبیعتده نسخ واردر، بلکه طبیعت دنیاسینك یاشاوی نسخ سایه‌سنك گینه‌در، شولای اولغاچدن، شول نسخ ایله‌گینه یاشاب تورغان طبیعت ایچنك یاشاکان، نسخ قانونچه‌غینه وجودی میدانه کلکان کشیگه ایندرلکان قوانین شرعیه‌ده ده، نسخ اولاچغی طبیعیدر.

نسخ شرعیلر — شریعت سماویلر

نسخ، دین‌کوزیله قاراغانده هیچ‌بر دین سماوی‌اهلی انکار ایده‌رگه ممکن اولمغان بر حقیقت‌در، چونکه بارچه دین‌ده ده نسخ بالفعل واقعدر، هر بر مقدس دییب اعتقاد ایدلکان کتابلرنده آب آچق یالترەب کورنب یاطادر. مثلا تورانتنك سفر تکوین‌ده ۲ نچی صحاحده ۲۲ ماده‌لرده بیانینه قاراغانك آدم عم اوزیننك جزئی اولغان حضرت

حوانی نکاحلانغان، شولایوق بر طوغمه بالالرینی برسن برسینه نکاحلاندرغان. دیمك آدم عم شریعتنك «اوزینك جزئینی، بر طوغمه‌لرینی نکاحلانو درست» دیگان قانون اولغان. بو قانون ایسه صوڭغی شریعت‌لر ایله نسخ ایدلکان. مثلا موسی عم (سفرتثنیه ۲۷ صحاح ۲۲ نچی ماده) ایتکان «کمدرکه اوزی قز قارنداشن آلسه ملعون در» دیکان

دخینك توراتك سفر تکوین ده ۲۹ نچی صحاحی ۱۵ـ ۳۰ نچی ماده‌لرنده بیان قیلنوینه قاراغانده یعقوب عم اوزینك یاقن لرندن اولغان «لابان» نك برسی لیا اسملی، ایکنچسی راحیل اسملی بر طوغمه ایکی قزینی نکاحلانغان، أُلك الوغسنی صوڭنده کوچگن راحیل نی آلغان. بناءعلیه یعقوب عم شریعتنك «بر طوغمه ایکی قز قارنداشنی بر نکاحك ییوب طوتو درست» دیکان قانون اولغان. مونه بو قانون‌نی موسی عم شریعتی نسخ ایتکان.

موسی عم شریعتنده (سفرلاویین، سفر تثنیه، سفر عددلرده بیان ایدلوینه قاراغانده) صوغش، طلاق، تعدد زوجات، یمین قصاص کبی قوانین مدنیه مشروع ایدلکان. عیسی عم شریعتنده نسخ ایدلکان. چونکه متی انجیلینك ۵ نچی صحاحی ۳۱ نچی ماده‌لرینه قاراغانده عیسی عم ایته: «بورنغی کتابده (یعنی موسی عم کتابنك) ایتلکان کمدرکه

خاطنون طلاق قیلسه طـلاق یازون وبرسون» دییب من اینه‌م: «کمدرکه خاطنون طلاق قیلسه، اوینیاش قیلورغه ییباره، کمدرکه طلاق قیلنمش خاطوننی نکاحلانسه، عمر بویی اوینیاش (زنا) ایده‌ر» دییب. ایمدی شولای اولغاچلن عیسی ع‌م موسی ع‌م شریعتننگ «طلاق مشروعدر» دیگان قانوننی نسخ اینکان بولادر.

ینه عیسی ع‌م متی انجیلینگ ٥ نچی صحاح ٣٨ نچی ماده‌سنده اینه: موسی کتابنگ «کوز، کوز برابرینه. تش تش برابرینه» دییب اینکان، من اینه‌م: «کمدرکه اوڭ یاڭاغـڭدن چابوب یبارسه، صول یاڭاغـڭنی أیله‌ندرب توت، کولماکـڭنی صالدرب آلسه ازارڭنی صالوب ویر بر میل آلوب کیتسه، ایکی میل ایبارب وار» دییب. مونه عیسی ع‌م بو فرمانی ایله مطلقا عفو بیان ایدب موسی ع‌م شریعتننگ قاطیغ ره‌وشلی مشروع ایدلـگان «قصاص» نی نسـ‍ــــــخ اینکان. ینه عیسی ع‌م متی انجیلینگ ٥ نچی صحاحی ٣٣ - ٣٧ نچی ماده‌سنگ اینه: موسی کتابنگ اینکان «آنطـڭده حانث اولمه، بلکه آنطـڭنی کامله» دییب مین اینه‌م: هیچ بر آنط ایتمگز، کوك بله ایتماڭز، چونکه کوك الله اوطرغچیدر، ییر ایله ایتماڭز چونکه الله آیاق باصقان ییردر، یورسلیم ایله ایتماڭز، چونکه الوغ پادشاه

شهریدر، باشقه ایله اینمه، چونکه بر بورنگ چاچگنی آق یا که قاره ایده‌رکه کوچلگی بیتمایدر، بلکه اینگز «ایبو، ایبو یوق، یوق» دیب. موندن آرتقانی یاوز ـ لقدر، دییب

مونه بو سوزیله موسی عم شر یعتنده مشروع ایدلگان «آنط»نی عیسی عم نسخ ایتکان. ایمدی شولای اولغاچدن عیسی عم، موسی پیغمبر شریعتنده اولغان صوغش، اولم جزاسی، آیرو (طلاق) وآنطغه تعلقلی قانونلرنی اساس‌لریله نسخ ایتکانلگی آب آچق کورنب توره‌در.

اسلام‌شریعتی، بولارنی (قصاص، طلاق، صوغش، تعدد زوجات، یمین) تعدیل ایده‌رك برآز شرط وقیدلر ایله حکمت مصلحت‌گه خلاف اولمغدای ره‌وشچه قانون ایتب قالدرمشدر. ایمدی مادام‌که آدم، یعقوب، موسی، عیسی علیهم السلام جنابلرینگ شریعتلرنده نسخ ثابت‌در. شولایوق دین‌لرگ اگ صوگغی اولغان اسلام دینیده نسخ درست دییب اینه‌در. بس دین اهللری برسی برسینی اوگایله‌شورگه حقلری یوقدر. هرقایوسینگ دین کتابلرنده نسخ واقعدر.

نسخ — شریعت — قوانین مدنیه.

دین سماویلرده هم شریعت سماویه‌لرده تکامل قانو نغچه ترقی ثابت ایکانینی بیان ایتوب کیچکان ایدك. لکن، نسخ ایسه، اعتقادیات، الهیات، (اصول دین) ده هیچ یوقدر هم متصور دکل‌در، چونکه جناب حق هم آنك اوصاف عالیه‌لرنك آلشینو، یا که بعضسی بتوچالك ممکن دکل‌در. هم آثا عائد اولغان اعتقادلرده شولایوق آلشینو احتمالی یوقدر. بس نسخ‌ده یوقدر. شونك ایچون بارچه دین‌لر اصول دین‌ده بردر، روحلرینك بردر. فقط «قاش توزاتیم دییب کوز چغارو» قبیلندن بعض بر نادان‌لرك یا که مجرد دشمانلق قصدیله بعض بریالغانچیلرك قلمندن کرکان تاؤیل‌لر، اصول دینده باشقه‌لق‌لر کورکازسه‌ده دین‌نی کیتروچی رسول‌لرك اوزلری اوگره‌تکان دین همان بارچه‌سیده بر ایکانی چن بلملیلر قاشنك کورنیب توره‌در.

امّا نسخ ایسه، «قوانین شرعیه»ده واقعدر. زمانینه کوره بعض بر قانون مشروع بولوب تورغانك، ایکنچی زمان‌لرده آنك خلافی مصلحت اولدیغندن، اول قانون آلیشدرلوب، آنك بیرینه ایکنچی تورلی قانون‌لر مشروع

ایدلمشدر. بو ایسه شریعت‌ده اولغان ترقی وارتقاء وتکامل‌دن عبارت‌در.

ینه نسخ ایدلمش قانون‌لر ایسه، «قوانین شرعیهٔ موقته» در. نه‌ق «قوانین وضعیه» ده‌گی «وقتلی نظام‌لر» قبیلندن در. وقتلی نظام‌لر قویلوب توره‌ده، مصلحت زمانی بیتکاچدن شول وقتلی نظام‌لر آلشدریلاده باشقه‌چه دها مصلحتره‌ك، فائده‌لیره‌ق، قانون‌لر توزیلوب قویولادر. بویله‌چه اداره‌لرغه هیچ عیب کوز ایله قارالمایدر، بلکه حکیمانه اولان بر تدبیردر. شونك کبی شرائع الهیه‌ده‌ده وقتلیچه قانون‌لر مشروع اولبده، مونك صوکنده دخی منتظم ومحکم اولغان قانون‌لر مشروع ایدب اوّلکی قانونلرنی آلشدروی هیچ‌ده بر دین‌گه که‌مچیلك کیترمایدر، بلکه حکمت ومصلحت بوینچه اولغان تدبیر الهی‌در.

نسخ طبیعی، نسخ شرعی.

«قوانین طبیعیه‌ده هم طبیعت دنیاسنده نسخ ثابت، قوانین شرعیه‌ده نسخ واقع» دییب باوب کیچدك. مونه شول طبیعت‌ده اولغان نسخ‌گه «نسخ طبیعی»، قوانین شرعیه ده اولغان نسخ‌گه «نسخ شرعی» دییب اینه‌م.

نسخ طبیعی فائده‌لری:

اکرده نسخ طبیعی اولماسه ایدی، عالم فقط بر قوه‌ٔ سیاله، چیکسز بر بوشلق حالنده توررر ایدی. عالم جسمانیت میدانده اولمز ایدی. قویاشلر، یولدزلر، آی‌لر یرلر، یرلرده‌کی اوسمرلر، حیوان‌لر، کشیلر، هیچ برسینک اسملری بیله اولمز ایدی. جناب حی القیومک بارلغی شول درجه‌ده یاشرن یانمه‌کان بر حالده اولور ایدی‌که، الله دیکان اسم یوق، الله‌نک بارلغندن خبردار یوق، چیکسز یاشرن پرده‌لر، اوچی وقریسی اولمغان یاشرن یابق حال‌لر، الله تعالی‌نک بارلغنی فقط اوزیکنه بلور دیب حکم ایدلور بر حال‌لر...! بولور دورر ایدی.

شکرلر اولسون طبیعت دنیاسنده نسخ قانون‌لری توزیلمش؛ مونه شول قانون نسخ آرقه‌سنده بتون عالم کون میدانه کلمش، نسخ طبیعی واسطه‌سیله‌گینه دنیاده ترقیات اوسمش، ناقص‌لر کمالات‌گه ایرشمش، بتون دنیا کیدشنده جمال وکمال ناموس‌لریله یول طوطمش، نسخ طبیعی سببلیگنه جناب حق کنز مخفی‌لکندن چقوب بارلغی بدیهی اولوب میدانه چقمش. ایشته نسخ طبیعی! ایشته فائده‌لری!!!

نسخ شرعی فائدەلری:

قوانین الهیه اولغان شریعت‌لر، کشیلرنڭ احتیاجلری نسبتننك کیرەکلرینه هواوشـاق قـیلوچی یاردەچیلردر. شولای اولغاچدن، کشیلرنڭ عقل‌لری کوتاررلك، بلملری بیتەرلك، آنکلری یوکلارلك، فکرلرنی اوستوررلك، کوکل‌لرینه چن‌لق آچقچلری ویررلـك، آغر حاللردن یکل‌لك‌لرگه چغاررلق رەوشده بولوب کیلورگه کیرەك. شونکا قاراغانده، عقل‌لر آز، بلملر بك کەم اولغان چاقده کلکان قانون‌لر، خلقنك حسی وآنکی چامەسنده یاصالغان نظاملر، خصوص مصلحت‌لرگه قارەلوب تاٴدیب وتربیه ایچون توزیلکان دهشتلی قانون‌لر، یاکه جسمانیت طرفینه آوشوب کیتکان میل‌لرگه روحانیت طرفینه آوشدرو قصد یله قوریلغان تزهد صرف، ترك دنیاغه تعلقلی شرع‌لر، همان شول کوینچه دوام ایتسه ایدی، کشیلك دنیاسی بر کویکه قاطقان کوینچه تورر ایدی. شریعت‌لر کشیلر طورمشینه آرقلی یاطقان آغر کیسکه، آلغه کیتوکه قارشی تورغان چویون کارته بولور ایدی. قسقەسی: شریعت‌لر مطلقا مانع ترقی بولور ایدی.

بس نسخ شرعی بولوی سببلی قوانین شرعیه کون بکون اوسکان. جزئیات دائرەسندن کلیات دائرەسینه کو

چکان. قومیت دائرهسندن عموم انسانیت دائرهسینه آشقان. خصوصی مصلحتلر مرتبهسندن عموم مصلحتلرگه ارتقاء اینکان. زمانینه کوره قوبلغان آغر قانونلر تعدیل ایدلکان، یکل و آسان قانونلر توزیلکان. عموم ترقیاتگه قارشی بولو بیرینه، ترقیات قانونلری بولوب میدانه کلکان.

ایشنه نسخ شرعی!! ایشنه فائدهلری!!!

ایمدی شولای اولغاچ مادیون طرفندن دین اهللرینه قیلنغان اعتراضلری حقسز ایکانی آب آچق کورنیب تورهدر. دین اهللریله برسی برسی آرهسنده اوگایلهشب دینلر آرهسینه تفریقه صالوچلقده حقسزلقدر.

مادامکه طبیعت اوزی نسخنك ثبوتینه شاهددر، بلکه اوزمزنك وجودمز بیله دلیلدر. شریعتلرده نسخ ثبوتی فقط ارتقاء، ترقی، تکامل قانوندن عبارتدر.

شولای اولغاچدن دینگه هم دین اهللرینه هیچ کمچیلك یوقدر.

قرآن کریمده حکمی آلشدرلغان یاکه بتونلای حکمی طوقطالغان (منسوخ) آیتلر وارمی؟

حاضرگی کونده اوچ یوزملیوندن آرتق اهل اسلامنك

قوللرنده اوقولمقده اولغان قرآن شریف آلطی ملڭ ایکی یوز قرق آلطی آیت *) ، یوز اون دورت سوره‌دن عبارتدر. شوشی قرآن کریـم بنده‌لرگه الله تعالی طرفندن کیلـگان قانون الهی‌در، بارچه آیت، کلمه وحرفلری هر قایوسی حکم‌لر بله مڭـگو یاشایه‌چکدر. هیچ بر منسوخ اولوا احتمالی یوقدر. بنم بوسوزمه قارشی بعض برلر «قرآن‌ده بر واقعه حقنده توری حکم‌لر کیلـگان. شول حکم‌لر بر سی برسـینه معارض‌در، مناقض‌در. بس شولای اولغاچ بوقولمزده‌غی قرآن کریـم‌ده منسوخ اولغان آیت‌لر اولورغه کیره‌ك» دییب بحث ایده‌رلر. مونه شول سوأل‌لرینه جواب ایتدرب توبانده‌گی مبحث‌نی یازه‌م.

قرآن شریفده حکملرڭ تورلی درجه‌لی اولوب کیلوی

کشیلر تورلی اقلیمده عمر ایته‌لر: بعض‌لری صالقون، قایسیلری اسسی، قایولری اورطه اقلیم‌ده یاشایلر. شولایوق تورلی محیطڭ تأثیری آستنده ترکلك ایته‌لر: بعض‌لری مدنی، بعض‌لری وحشی، قایسیلری حاکم، قایو

---

*) قرآن کریمنڭ آیتلری حقنده بیش آلطی روایت واردر. فقط اول روایت‌لرگه قارامایـنچه ۱۳۲۰ نچی یلده اسلامبولده مطبعهٔ خیریه‌ده باصلمش قرآن‌دن حسابله‌ب یازدم

لرینی محکوملـك حالنی.... شولایوق کشـیلرگه طبیعت جهتندن تیکان آفات وعارضه‌لر سـببلیده تورلیچه حالده کون ایده‌لر: آورو، قارط، کوچسز، ضعیف،..طازه، سلامت کوچلی، .... طبیعت بشرده تورلیچه‌در... مادی ومعنوی مصلحت‌لرده تورلیچه‌در...

ایمدی شوشی قـدری تورلی قالـبنی، تورلی قلبنی اولغان عمومی کشیلك دنیاسینه قویلغان قانون عمومیلر هیچ بر زمانده بر درجه‌ده گینه ایتاوب قویلورغه ممکن دگل‌در...... چونکه قانون‌لر قویلودن مقصود، کشیلر گه تربیه ویرودر، قانون طبیعت‌گه مخالف کیتمه گیـدای حیثیتچه انتظام عالمنی صاقلاودر، هر کشینك جانینه اوز درجه‌سنده آزق ویروب اطمئنان کترودر. ایمدی بتون کشیلك دنیاسینـه قویلغان قانون اساسی برگینه درجه ده اینلوب قویلو قانون تربیه‌گه خـلاف اولاچقدر، طبیعت بشرگه قارشو اولاچقدر. نوامیس کونیه‌گه‌ده خلاف توشاچه کدر..... بس اول قانون نی هیـچ بر زماننی اش گه قویارغه ممکن‌ده اولمایه‌چقدر.

قرأن کریم، جمیع طبیعت نی، بتون حکمت مصلحتنی، اوته‌دن اوتاگه، کورب بلوب تورغان الله تعالی طرفندن جتون ییر یوزنده‌گی تورلی اقلیم‌لرده تورلی درجه‌لرده

. . . . . . یاشاگان کشیلک دنیاسنی تربیه ایلار ایچون کیلگان قانون الهی در. بناء علیه بنون کشیلرنگ طبیعت لرنگ اولچاوی مصلحت لرینگ میزانی ایله تورلی درجه ده اولوب کیلاچکیده طبیعیدر. مونه شونگ ایچون قران کریم ده گی قانون اساسی لر، کشیلک دنیاسنداغی تورلی حکمت ومصلحت لرگه قاره لوب رخصت، عزیمت، جزاء، عفو، سیاست، قوت، ضعف، مصلحت عمومیه . . . . منفعت خصوصیه میزان لریله تورلی درجه ده ایتلوب قویلمشدر.

بعض بر ذات لر، قران شریفداگی قانون اساسیلرنگ تورلی درجه ده اولوب کیلاوینگ فلسفه سینه، روحینه توشو-نمادیکلرندن آبترا غان لر، اوز فکرلرینه قاراغانده تعارض تناقض واربلك آنگلاغان لر . . . . شول تعارض وتناقض دن قوتیلور ایچون نسخ غه وارب یابشکان لر ده بو آیت منسوخ دییب قوطلماقچی اولغان لر . . . . فقط بوندای قانون الهی اولغان قران کریم حقنده مناسب اولمغان بنده چیلکلر ایتکان لر. . . حال بوکه قران کریم ده هیچ بر تعارض یوق، هیچ بر تناقض . . . ذاتا الله تعالی نینگ کامل اولغان کلام الهی ننده بوندای حالنینگ اولویده ممکن دگل در. بس قران شریف ده منسوخ اولغان هیچ بر آیت ده یوقدر. فقط حکملرنگ تورلی درجه ده

اولوب کیلوی یوقاریده سویلانمش فلسفه وحکمت لر ایچون در .

یکرمنچی عصرنك اسلام دینینه ویرگان بك بیوك سؤال لری

اسلام دینینڭ حق دین الهی اولوی .

«یوقاریده غی «دین لرده ترقی »،« شریعت لرده نسخ ثابت» دیگان ایکی مسئله گه قاراغانده دین سماویلر، احتیاج لر نسبتنده، عقل وفکرلرڭ دائره سی چامه سنده کامللاشه کیلگان . شریعت لر مصلحتنڭ تلاونچه، زمانینه قاراب آلیشینه کیلگان . هر عصرده دیورلك پیغمبرلر کیلوب بعض قانون لرنی آلیشدرب یا کا قانون لر قویه کیلکان لر . ایمدی اسلام دینینڭ کیلوینه اون دورتنچی عصردر . بو عصرلرده هر نرسه ترقی ایتمکده در : مدنیت کون صایون کیڭایمکده، علم ومعرفت لر کون بکون کامللاشمکده وآرتمقده در . ایس کیلرلك درجه ده تورلی آلات وتورلی اختراعات میدانه کیلمکده در . اوّل ده خلق لر معجزه دن دییب حسابلاغان نرسه لر بو کونده عادتی بر

اش‌لر بولوب کیـله در. کشیلرنک قوهٔ عقلیه وفکریه‌سی کون صایون آلغه باصمقده در. شولای اولغاچدن کشیلک دنیاسی، عقلی، طبیعی، علمی بر دین عمومی‌گه محتاجدر. ایمدی بونـدن اون دورت عصر ئلـک عربستانده طار مدنیت ایچنده توزیلکان دین اسلام نیچک عمومی بر دین بولا آلسون؟ نیچک تورلی اقلیم‌لرده یاشاگان مسلمان لرغه یارای آلا؟ نیچک بو قدری کینک مدنیت ایله متناسب اولا آلادر؟ ١٤ عصربوینچه قارطایغان قانون‌لر همان‌ده شول کویگه ثابت اولوب توررمی؟ یوقسه بعض بر قانون‌لر نسـخ قیلنورمی؟ اگرده نسـخ ده قیلنمای ترقی‌ده ایتمای شول کوینچه قاطوب طورسه نیچک منگو شریعت بولا آلا؟ نیچک ترقیات‌که مانع بولمای؟....

بلـکه بتون بیر یوزنده‌گی مسلمانلرنک علوم ومعارف ده، مدنیت ده آرتـده قالولرینه سبب شوشی بورنغی قانون‌لر بوینچه یاشاولرندن دکل‌می؟»....

مونه یکرمنچی عصر مغرورله‌نب شوشی سوأل‌لرنی ویره‌در. البته بو سوأل‌لر بیوکدر. بیوک اولوبله برابر اسلام دینینه‌گینه کیلمایدر. بلـکه بارچه دین سماویگـه کیله تورغان بیوک سوأل‌لردر. بارچه دین اهلی جواب ویررگه بورچلیدر. ایشته بو بورچنی اوستمدن توشرر

ایچون جواب یازەم. فقط کتابم فلسفهٔ اسلامیەدن بر کیساك اولدیغینه هم بو سوأل ده ترکالوب اسلام دینینه قیلنغانغه قاراغانده دین اسلام طرفندن جواب یازەم. باشقه دین اهل‌لری طرفندن جواب ویرونی اوزعالملرینه تابشروب کیچەم. بو سوأل‌لرگه جواب ده دین اسلامك روحنی ونبیندابن قانون‌لر فرمان ایندبکنی قسقەرقغنه آچق ایتوب سویلاو ایله اولاچقدر. مونه شونك ایچون قسقە‌رەقغنه جواب‌لر بیان ایتەم:

اسلام وعلم!

> «اسلام دینی» علمی دین در. موجب ترقی در.

اسلام دینی اڭ باشلاب کلکان چاقدوق علم ایله سوزگه باشلادی. چونکه پیغمبرمزگه اڭ باشلاب دین کلمه‌یکنده «اقراء باسم ربك الذی خلق، خلق الانسان من علق، اقراء وربك الاکرم الذی علم بالقلم، علم الانسان مالم یعلم» [1] فرمان عالی اولمشدر. مونه بوفرمان‌لر

---

[1] مکهٔ مکرمه یاقننده حراطاغینك غارنده پیغمبرمزگه وحی کیلکانده اڭ برنچی باشلاب کلکان فرمان‌لردر. صحیح البخاری‌نك برنچی بابنده وباشقه حدیث کتابلرنده مبین‌در.

«اوقی، اوقی، اوییشقان قانلدن یعنی توبان درجه‌دن یا-
راطلغان کشی علم وقلم آرقه‌سننك بلمه‌دیکلربنی آقرنله‌ب
اوگره‌نوب بلوب مکرم اولادر» دیکان مفهومده‌در.

اسلام دینی، « هر کشی‌گه علم اوسته‌مك فرضدر» [1]
دیکان قانون عمومیه‌له تعلیم عمومینی فرض ایتمشدر
«بلکان بلمکانلدن آرتقدر» [2] دیکان قانون قویوب هر علمنی
مقدس صایامشدر. «بلـکانلرك درجه‌سنی الله تـعالی
کوتارر» [3] دیکان قانون قرآنی ایله علم سایه‌سننك کشیلر
یوقاری درجه‌گه آشاچقلرینی بلدرمشدر. آدم علم آرقه‌سننك
ییرگه خلیفه اولدیغنی («انی جاعل فی الارض خلیفه ـ وعلم
آدم الاسماء ـ اسجدوا الادم فسجدوا آه» سوره بقره آیتلرننك)
بیان ایتمشدر. جناب حق طرفندن ویرلکان علم (روح) سایه
سنده کشیلك دنیاسینه بتون قوه علویه وسفلیه مسخردر.
(ونفخت فیه من روحی فقعواله ساجدین ـ سورة حجر ۲۹

---

[1] «طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة» امام
مسلم‌نك ایکی روایتنده ثابتدر.

[2] هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون
سورة زمر ۹ آیة

[3] یرفع الله الذین امنوا والذین منکم والذین
اوتوا العلم درجات سوره مجادله ۱۲

آية)،هوالذی سخر لکم مافی السموات ومافی الارض جمیعا) سوره جاثیه ،یعنی «علم آرقه‌سنده کشیلك دنیاسی بتون قوه‌ٔ علویه وسفلیه‌نی اوزینه سجده ایتدره‌چك ،بتون طبیعت باش ایبوب خدمتچی اولاچقدر»، دیکان قانون عمومی قویمشدر.

«بر بلملی کشی شیطانغه ملك عابددن قاطیغره‌قدر» [١] (یعنی «کشیلرنی خیالی ووهمی اشلردن صاقلاندرب، حقاقغه کوندروچی، کشیلك دنیاسینه فائده کیتروچی بر عالم، تون کون نماز اوقب تسبیح طارطبقنه یاطقان ملك صوفیدن آرتقدر» دیکان قانون ایله علمنی عبادتدن‌ده آرتغره‌قغه حسابلامشدر. «حکمت یوغالمش مالك‌در، قایدن طاپساڭ شوندن آل» [٢] دیکان قانون قویوب، کمدن‌گنه اولسه‌ده قایدن‌غنه اولسه‌ده علم اوستارگه فرمان ایتمشدر.

«کشیلرگه یاخشیلق اوکره‌توچی عالم، ملکوت [٣]

---

[١] بو قانون مشکات شریف‌ده سنن ترمذیده وباشقه حدیث کتابلرنده ثابت‌در. گرچه حدیث غریب‌دن صانالسه‌ده حدیث مقبول‌در.

[٢] امام ترمذی روایت ایتمشدر. بتون اهل اسلام ایچنده قانون ایتلوب یوریتله‌در.

[٣] امام ترمذی حدیث حسن، صحیح دیمشدر.

السموات‌ده الوغ دییب اسملانور» دیکان بیوك سوزلر ایله علم‌گه دیمله‌مشدر. بتون قران کریم باشندن آخرینه قدری علوم کونیه‌گه تشویق ایتمشدر. آثار علویه وسفلیه ده هر زمانده عقل‌لرنی اشلاتورکه دیمله‌مشدر.

شونك ایچون سلف لرمز علم‌گه صارلدیلر. آز بر زمان ایچنده علم‌لر یله بتون دنیاغه مشهور اولدیلر سونوب بتوب وارغان یونان حکیم‌لرندن قالمه حکمت‌نی ترکزدیلر بتون کشیلك اسمینه علوم ومعارف‌گه خدمت ایتدیلر. دنیاغه استاذلق ایتدیلر.. بوکا بتون تاریخ بشرشاهددر.

ایمدی یوقاریده علوم ومعارف حقنده اسلام دینی توزیکان قانونلر غایت درجه‌ده بیوکدر. بیوکلکنی بتون عصرلر تقدیس ایده‌چکدر. بیر یوزنده نه قدری علم آرتسون همان اسلام دینی علمنی مقدس طانیاچقدر. «علوم ومعارف آرقه‌سنده بتون طبیعت سزگه سجده قیلاچقدر» دیکان قانون علمینی هر زمان اهلینه عرض قیلوب توره‌چقدر. «وقل رب زدنی علما» قانون ابدیی ایله هر زمان‌ده علوم ومعارفنی آرتدررغه دیمله‌یه‌چکدر. «ئلك بل، صوکره اینان» (فا علم انه لا اله الاهو *) دیکان فرمان‌علمی ایله ایمان یانینه علم ایله کیلورگه بیوره‌چقدر. دین اسلام،

---

*) سوره انفال ٦٥ نچی آیة

مسلمانلرنی علمی برملت دییب اسمله دیکی کبی همان
هر عصرلرده شول اسمیله اسملایه چکدر. شولای اولغاچدن
اسلام دینی علمی بردین در. نیندا ین گنه عصرعلم کیلسون
دین اسلامنی علمی بر دین دییب طانیناچقدر. مادام که
علمی بر دین در. «بتون قوه علویه وسفلیه سزگه مسخردر»
دیکان، قانون ایله دائما نداء ایله در. بس مانع ترقی
دکل دربلکه ترقی یولچیسی در. علمنك آثاری اولغان
نه قدری ترقیات میدانه کیلسون، همان شول اسلامك قانون
علمی قوچاغینه کره وارهچقدر. همانده «بو آز ئه لی ،دها
علمنی آرتدر» دیب اینه چکدر.

اسلام وعقل

اسلام دینی عقلیدر عقل
ایله برابر یاشا یاچکدر.

اسلام دینی کشیلرگه شریعت یوکلاوده عقلنی طوتقه
اینکان. عقلسز کشیلرگه هیچ بر قانون ایله تکلیف اینمه
کان. الله تعالی نك عهد ومیثاقی عقل ایله جانغه باغلا-
نمشدر. شونك ایچون عاقل بالغ اولغان کون، فرمان
الهی کلگان بر بیواك کوندرکه، اول کونگه «میثاق کونی»
دییب اینله در. «واذ اخذ ربك من بنی آدم من ظهورهم

ذريتهم واشهدهم على انفسهم الست بربكم قالوا بلى
شهدنا ان تقولوا يوم القيامة انا كنا عن هذا غافلين او
تقولوا انما اشرك اباؤنا من قبل وكنا ذرية من بعدهم
افتهلكنا بما فعل المبطلون» . (سوره اعراف ١٧٢ - ١٧٤
آيت کریمه‌لرنك بیان ایدلمشدر). اسلام دینی کشیلرگه
دینني يوكلاگان زمانده ده طوغريدن طوغرى «اعتقاد
قيل ، ايمان كيتور» دييب اوندامايدر. بلكه ايمان
واعتقاد بانينه عقلنك حكمى اولغان علم ايله ياناشورغه
(فاعلم انه لا اله الاهو) فرمان ايته‌دره يعنى «عقلك ايله
ألك بل، صوگره اینان» دییب قوشادر. ایمانغان صوگنك
عقلنى اشلاتورگه وآثار كونيه‌ده فكر يورتورگه اونداـ
يدر. عقل وقوهٔ حسيه‌لرنى اشلاتمه‌گان كشيلرنى حيوان
لردن ده توبانره‌ك دييب خورلايدر (لهم قلوب لايفقهون
بها ولهم اعين لا يبصرون بها ولهم آذان لايسمعون بها
اولئك كالانعام بل هم اضل اولئك هم الغافلون ـ سوره
اعراف (۱۷۹) آية) كشيلرگه تكليف ايتكان قانونلرنيده
عقلنك حكمينه قارشى فرمان ايتمه‌گان ؛ بلكه بنده‌لرك
عقللرى وادراكلرى درجه‌سنده ، عقللرى كوتاررلك
چاماده غينه ايتوب مشروع ايتكان . نيندايىن‌گنه بر قانون
ايله فرمان ايتسه، شونك قرنك شول قانونك عقلى وحكمى

وجه‌لرنی ، فلسفه‌لرنی سویلاب کیچکان . دین ده قویلغان
قانون اساسی لرده فکرلر یورتوب دها قانون‌لرنی توسیع
ایده‌رگه عقل‌غه حریت ویرگان. عقلنڭ اول اشینه قیاس
دییب ایده‌له در. شول عقل اشی اولغان قیاس‌نی اصول
شرع‌نڭ ٤ نچسندن حسابلاب عقلنی قوانین شرعیه
یاصارغه بر مقدس قورال یاصاغان. عقلغه تمام حریت
ویرگان. شونڭ ایچون ده «دلیل نقلی دلیل عقلی‌گه قارشی
کیلکانده دلیلی عقلی بیگادر» دیکان قاعده‌نی اسلام علماسی
قبول ایتمشدر. قسقه‌سی : اسلام دینی الله‌نڭ عهد ومیثا
قنی، تکلیفات الهیه‌نی جانغه یوکلاوده عقلنی طوتقه ایده
در. قوانین شرعیه‌نی اثبات ایتوده عقلنی اصل ایتب
طانیدر. عقیده والهیاتڭ بیوك مسئله‌لرنی چیشوده عقلقنی
آلده طوطادر. عقلنی اشلاتودن طوغان علم ایله دین
یانینه کیلورگه اوندایدر. شولای اولغاچدن اسلام دینی
عقل نیگزینه قورلغان دین عقلی‌در. فقط هر عقللرك
وهر علم‌لرڭ اوستنده اولغان حکیم مطلق حضرتلرینڭ
طرفندن توزیلمشدر. شونڭ ایچون هر قوانین ده اولغان
نچکه حکمت ومصلحت‌لر کشینڭ عقلی ایله احاطه قیلوب
بتررلك دگل در. عقل‌لر نه قدری اوسسه، شول قدری
بیوك فلسفه‌لری میدانه چغاچقدر. بعض بر مسئله ده

اولغان فلسفه لرنی آڭلامادیغمز اوزمزده اولغان معرفت واسباب آزلىكندن در. عقل لر کیڭایسه، اسباب کامللاشسه، بو کونده بلك چیتن اولوب امر تعبدی مرتبه‌سنده یور- تیلکان بعض بر دین مسئله لری کیلا چکده بلك ییڭل کورینور... زمان، واقع مسئله‌نی چیشه وارر... «اسلام دینی» کشیلرگه هدایت ونور اولوب کیلمشدر. شولای اولغاچدن معناسی آڭلاشلمغان، عقل توشونه آلمغان امر تعبدی قارانغلقنده قالوی ممکن دگل در. «اسلام دینی» وعمومی دین لر حکمت ومصلحت ایچون کیلمشدر. فقط دیندن اولغان حکمت ومصلحت لر الله تعالیگه قایتمایدر. بلکه بنده‌لرگه قایته‌در. ایمدی بنده‌لرنك اوزلرینه اولا تورغان حکمت مصلحت ومنفعت لرنی نه ایچون بنده‌لرنك عقلی آڭلای آلماسون!... فقط بزنلك بو عصرده‌گی عقل وفکرنك کوچی یینمه‌دیکندن کیلاچکدکی عصرلرده‌گی عقل لرنك بلماوی لازم دگل در. بلك کوب مسئلهٔ حسیه‌لر وارکه نیچه عصرلر بوینچه بله آلمغان لر، بتون عقل بلکه عکسنی حکم ایتکان لر. بورنده‌غی چیتن کورنکان مسئله‌لر، صوڭ عصرلرده، یپ یینکل اولوب بتون بالالر بیله بلمکده در. شولایوق بعض بر حقیقت لر وارکه ماهیتی ذاتی بلنمایدر. مع هذا انکار ایتلمایدر مثلا روح. شونك

کبی بعض بر مسئلۀ دینیه‌لرده‌گی حکمت وفلسفه‌گه بزنك عقلمز ایرشمه‌گاچـدنده تیزوکـگنه قول سلتـه‌ب طاشلاو بار امیدر. کیلاچك عقل‌لرك حکمینه قالدررغه تیوشدر. زمان وواقع چیشه‌ر......

فقط جناب حق تعالی حضرتلرینك کنه وحقیقتی عقل دائره‌سندن اوستون در. هیچ برعقل، الله تعالی‌نك ذات وحقیقتنی بالتعیین وبالتحدید بله آلمایه‌چقدر. شولایوق آخرت کونلری وآنده اولاچـق سعادت یاکه شقاوتك حقیقت وکیفیت لری عقـل‌دائره سندن طشدر. چونکه عقلنك باربب ایرشورگه سبب لری یول لری بیکلیدر. شونك‌ایچون دینمز جناب حقك ذات وحقیقتنی بالتحدید بلونی،احوال آخرت‌نك حقیقت وکیفیت لربله اعتقـاد ایتونی تکلیف ایتمه‌مشدر. دیمك‌بوندایـن دائره عقل‌دن خارج اولان حقائق، مسئله دینیۀ ضروریه دن اینلمامشدر. شولای اولغاچدن «دین اسلام» همان اوزینك دین عقلی اولونده ثابت قالادر.

اسلام، طبیعت و فطرت

> اسلام دینی طبیعیدر. طبیعت ایله مگـگو یاشایه‌چکدر.

اسلام دینی آدم بالاسنی طبیعت‌ده‌گی بتون‌نرسه‌لرذن

فائده‌لنورغه ایرك قویغان، ییرلر وصولر، ییرده وصوده اولغان بارچه نرسه‌لرده فائده‌لانورغه یول‌لر کورکازکان، بتون طبیعت آدم بالاسینه باش اییوب فائده کیترر ایچون یاراطلغانینی بیان ایتکان. (هو الذی خلق لکم ما فی الارض جمیعا ـ هو الذی سخر لکم ما فی السموات وما فی الارض جمیعا آه) اسلام دینی فرمان ایتکان قانون‌لرنده طبیعت قانون‌لری بوینچه مشروع ایتمشدر. طبیعت‌گه قارشی بیو رلغان بورنغی دین قانون‌لرنی یکلره‌ك ومصلحتره‌ك ره‌وشلی ایتوب آلمشدرمشدر.... فرمان ایتدیکی قانون‌لری قرنده طبیعت‌گه مخالف اولمغانینی سویلاب حکمت ومصلحت‌لرنی بیان قیلوب کیچمشدر. بتون قورلغان قوانین اسلامیه سنن کونیه ونوامیس طبیعیه اوزره قوریلب آڭاده قرآن کریمده «سنت الله» دییب اسملانه‌در. (ولن تجد لسنة الله تبدیلا). طبیعت‌ده‌گی بعض بر معنوی یاکه مادی بیوك ضررلر کیتورکان نرسه‌لرنی طیمشدر، حرام ایتمشدر. فقط بو طبیعت‌گه قارشولق دگل‌در. چونکه طبیعت دنیاسنده ضررلی وآفت‌لی نرسه‌لردن صاقلانو وچیرقانو اوزی قوانین طبیعیه‌ده‌گی بر قانون‌در. عبادات ومعاملات حقنده اولغان قانون‌لر هر قایوسی طبیعت قانون‌لری بوینچه‌در. روزه طبیعت‌نی طیو اولوب کورنسه‌ده، تون‌لرده آشاو اچونی

طیماغانلقدن طبیعتگه قارشی دگلدر، بلکه آش وقتلر ینغنه آلشدرودر. تعدد زوجات ایسه، طبیعتگه قارشی مسئله دکلدر. بلکه طبیعتده ثابت مسئلهدر. قسقهسی اسلام دیننك، بتون قوریلغان قانونلر نوامیس طبیعیه بوینچه توزیلمشدر. طبیعتگه قارشی هیچ بر قانون قویلمامشدر. بتون طبیعتدن فائدهلانو درست کورلمشدر. اسلام دینی اوزینی فطری (طبیعی) دین دییب اسمله‌ب شول فطری طبیعی اولغان دینگه دعوت ایتمشدر. (فاقم وجهك للدین حنیفا، فطرت الله التی فطر الناس علیها لاتبدیل لخلق الله ذلك الدین القیم ولکن اکثر الناس لایعلمون- سوره روم ٣٠ آیة) شولای اولغاچدن اسلام دینی‌دین طبیعی‌در.

اسلام دینی وقوانین اسلامیه

اسلام دینی عقیده، عبادت، اخلاق، مدنیت خصوصلرنده قانونلر قویمشدر.

قوانین عقیدهٔ اسلامیه - «بو عالمنی بارایدوچی الله بار»،«الله تعالی برگنه‌در.»،«ازلی ابدی سرمدیدر» «اوّلی وآخری یوقدر»، «بارچه عالمدن بیوك، چیکسز الوغ بر حقیقتدر.» بارچه کمالات ازلیه وابدیه ایله متصفدر. «کشیلر برالله‌گه‌گنه شکرانه قیلورغه تیوشدر.»

«کشیلر فعللرنده حردر،» ایمان یا که کفرنی اختیار قیلو اوز مشیتلرنده‌در. «الله تعالی طرفندن کیلگان بارچه کتابلر حقدر» بارچه رسوللر، پیغمبرلر حقدر. «قرآن کریم الله تعالی طرفندن کیلگان قانون الهی‌در» محمد عم اڭ صوڭغی حق پیغمبردر. «بو دنیا سعادت ابدیه‌گه نائل اولورلق کمالات حاصل ایده‌رگه کیلنگان بر حیات‌در» «بو دنیانڭ آخری اولاچقدر» «یا ثـادن ایکنچی بر ترکلك میدانه کیلاچکدر» «بو دنیاده یاخشیلق قیلغانلرغه یاخشی جزاء، یمانلق قیلغانلرغه آغر جزالر اولاچقدر.» «هر کشی بر الله تعالی‌گه اشانسه، یا که الله تعالی نی ازلاو یولنده اولسه، سعادت ابدیه‌گه ایرشه آلاچقدر» مونه اسلام دیننڭ اولغان اجمالی عقیده‌لر شوشی مذکورلردن عبارت‌در. بو عقیده‌لر مجرد کشیلك اسمینه قویلمشدر، هم عمومی صورتده تورلمشدر. هیچ بر دین اهلینڭ کوڭلینه آغر کیترلك ره‌وشـلی دگل‌در، چونـکه بارچه رسوللر، بارچه پیغمبرلر، بارچه کتاب سـماویلرنی هیچ بر اوگایـسز تصدیق ایتمشدر. نینده این‌گنه ملت‌دن اولسون، بر کمسه نـه «بر الله وار» دییب اینانسه، یا که الله تعالی نی ازلاو و استدلال یولنده اولسه، یا که بر کمسه‌نه بارچه رسوللرگه وبارچه سـماوی کتابلرغه انکار ایتسه، لـکن بر الله تعالی‌گه اشانسه، همان

شول کشیلر سعادت ابدیه و رحمت الهیه گه ایرشه آلادیلر. ایمدی شولای اولغاچدن اسلام دینی‌نڭ عقیده قانونلری غایت درجه‌ده کیڭش‌در. نیندا این گنه کیلڭ مدنیت کیلسون نیندا ین گنه عصر ترقی کیلسون بو قانون همان‌ده یاشایه‌چکدر. هیچ شبهه‌سز الله تعالی‌نڭ بارلغی برلکی کمالات الهیه‌سی ابدیدر، مڭگودر. کشیلرڭ بر الله تعالی‌گه گنه شکرانه قیلو رغه تیوش اولاچغیده ابدیدر. شول شکرانه و کفران نسبتنده مکافت وجزانڭ اولاچاغیده هیچ اوزگارمای تورغان بر قانون ابدیدر.... بو قانونلرڭ آلشنو احتمالی‌ده یوقدر. چونکه الله تعالی بارلغی ثابت‌در. هیچ اوزگاروی ممکن توگل‌در. ازلا وابدا سرمدا واردر. کمالات الهیه‌ده شولای‌وق.... وباشقه‌لرده..... بس شولای اولغاچدن ییر یوزنده کشیلك دنیاسی نیچه ملیون عصرلر یاشاون فرض قیل، همان بو عقیده‌لر کشیلك دنیاسیله برابر یاشایه‌چکدر. ییر یوزنده کشیلك دنیاسی بتسون، الله‌نڭ بارلغی، برلکی، کمالتی، .... کتاب سماویلرڭ حقلغی، همان مڭگو قالاجقدر. بس شولای اولغان، شوشی مڭگو یاشای تورغان قانونلردن توزیلگان «قوانین عقیده اسلامیه» ده مڭگو یاشایه‌چکدر.

اما بو قانونلرنی بیوك، کیڭ دائره‌لر ایله آڭلایش لر، تفصیل‌لی شرح وایضاح‌لر، هر زمانده کیڭایـه واره

چقلر. لکن اصول اعتقادیه همان اوز کوینچه مڭگو
ثابت قالاچقلردر.....

عقیده، وجدان.

اسلام دینی مطلقا وجدانغه حریت ویرمشدر. کشی‌لرنی فعل‌لرنڭ حر ایتوب طانیمشدر. ایمان وکفرنی هر کشینڭ اوز ایرکینه (مشیئتینه) حر وجدانینه طابشرمشدر. «لا اکراه فی الدین» سورة بقره ٢٥٦ – ٢٥٨، «لکم دینکم ولی دین» سوره کافرون ٦ آیة، «وقل الحق من ربکم فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر» سورة کهف ٢٩ آیة، افانت تکره الناس حتی یکونوا مؤمنین ٩٩ آیة، سورة یونس. بونڭ کبی حریت وجدانغه دلالت ایتکان آیت کریمه‌لرڭ قران کریمده حسابی صانی یوقدر.

اسلام دینی کشیلرڭ وجدانینه حریت ویرکانگه کوره باشقه دین‌لرگه‌ده تعرض ایتمه‌کان، شونڭ ایچون باشقه دین اهللرینڭ قبله‌لرنی حر قالدرغان. سوره بقره (١١٥) آیة (١٤٨) آیتلر... یعنی باشقه دین اهللرینه حریت اوزره عمل قیلورغه مساعده ویرگان. دین سماوی اهل‌لرینه هر قایوسی اوز کتابلری ایله عمل وحکم ایده‌رگه ایرکونلك ویرگان. سوره مائده «ولیحکم اهل الانجیل بما

انزل الله آه ٤٦ آية، انا انـزلنا التـوراة آه ومن لم يحكم بما انزل الله فاؤلئك هم الكافرون. ـ لكل جعلنا منكم شـرعة ومنهاجا فاستبقوا الخيرات آه سوره مائده. باشقه دين اهللرينك مناستيرلری کنیسه‌لری سنیا گوغ‌لرينك یاشاوینه مساعده ایتکان (سوره حج ۳۹ آية).

اسلام دینی، دین سماویلرگه‌گینه دگل مشرکلر دینینه بیله تعرض قیلورغه قوشماغان. لا تسبوا الذين يدعون من دون الله فيسبوا الله عدوا بغـير علم آه سوره انعام (۱۰۸) «باشقه‌لرك دينينه تعرض قیلو، جان‌لر رنجشوگه وآچولر قاباریشوغه سبب اولاره‌ق كشيلك دنياسی آره‌سنده اولغان دوستلق بیلری اوزیلوب الفت ومحبت لر کیده‌رگه، الك آقتغنده الله تعالی شـأن عالیلرینه تل تیدررگه سبب اولادر» دیب حکمت وفلسفه‌سینده بیان ایتکان. شولای اولغاچدن اسلام دینینك بويله‌چه وجدان‌لرغه حر کوز ایله قاراب هیچ بر دین‌گه تعرض ایتماوی بتون کشیلك اسمـندن آفرين ايتلورگه لائقدر. مونی ایسه نه قدری کیلك مدنيت كيلسون هيچ بر رد ایتمه‌یه‌چکدر. نه قدری علوم وفنون ترقی ایتکان عصر ترقی کیلسون انکار ایتمه‌یه‌چکدر ....

اسلام و قوانین اخلاقیه.

اسلام دینی اخـلاق خصوصنده حکمی وفلسفی بیوك قانون لر قویمشدر. بو خصوصده سیگزه ر اونار جلـدلی کتابلر یازلمشدر. فقـط قسقه رقغینه اینوب قرآن کریم وسنت نبویه دن اقتباس ایدلکان قانونلر نیغنه یازه م.

قوانین اخـلاقیه: «کشـیلر الله تعالی که شکرانه قیلسون» *)«طوغری اولـگز» **) کشیلر ایله کورکام معامله قیل» ***) «اوزگه نینی سویساك باشقه شونی سویمابنچه مســـلمان اولماسك» «یبر ده اولغانلرغه مرحمت قیل، یوقاریغی الله ك مرحمت قیلور» ****) «آتاوانالرگه مرحمت قاناتلرگنی یای» «اهل وبالالرگنی تربیه وشفقت قیل» «یاقن لرگه صلهٔ رحم قیل» «الوغ لرغه حرمت، کوچکلرگه شفقت قیل» «یمانلقغه قارشی یاخشیلق قیل» «عفولی اول» «کوگلنی صافلا، بار وجودك صاف بولور» «اوزگنی مادی یا که معنوی فائده لی اشلر ده گینه یورت» . «سندن هیچ بر کشی اذا وجفا کورماسون» «بتون کشیگه حرمتلو کوز

---

*) واعبدوالله آه قران. **) اعدلوا ***) لن یؤ من احدکم حتی یحب لاخیه، مایحب لنفسه ****) ار حم من فی- الارض یرحمك من فی السماء

ایله قاره» «کشیگه یاردامچی اول» «استقامتلی اول» ابز گولـکده باشقه‌لره اورنه‌ك اول! درستنی سویله، اوزك یا که عزیز آتاك و آنا گننك باشنی چابـدرساگده . . .
. . . . . . هم باشقه‌لر. . . . .

مونه اسـلام دینینك اخـلاق خصوصنده قویغان بو قانون لری بر قوم، یا که بر ملت، یا که بر دین اهلینه قاراب سویلانمه مشدر. بلـکه بتون کشیلك اسمینه بولاك ایدلمش عام قانون‌لردر. بو قانون‌لر هیچ بر زمان ایله مقید دگل در. مونه بو قانون‌لر هیچ بر زمان اشدن قالمه ریله چقله دگل در. نه قدری علوم ومعارف آلغه کیتسون، همان بوقانون‌لر عمل‌ده اولاچقدر. مثلا: «آتا آنا گه مر حمت قیل» دیگان ایکان، هیچ بر عصر کیلمزکه، آتا و آنا گه یمانلق قیل، قارشی اول، قاطی معامله قیـل، دییب قانون قویلسون! اگرده شوندای قانون‌لر قویلوی فرض ایدلسه، اول‌ز مانده کشی اولمزلر، بلـکه یرتقـچ حیوان لردن‌ده توبان توشکان اولورلر. . . . .

کشیلك دنیاسی بیر یوزنگ ملیون عصرلر یاشاسه‌ده آتا وآنالق دنیاسیله‌گنه یاشایه‌چکدر. آتا وآنالق دنیاسی یاشاکان ملت‌ده «آتا آنا گه مرحمتلی اول» دیگان قانون اخلاقده برابر یاشایه چکدر. . . قالمش اخلاق قانون‌لرنیده

همان تطبیق قیلوب توشنوب قاره . . .

شولای اولغاچدن اسلام دینی اخلاق قانونلری جهنندنده هم عمومی در هم ابدی در.

فقط شوشی اخلاق قانونلری عملاً یورتیلو جهنندن ترقی ایده‌ر، بیوك حکمت وفلسفه‌لری فنون ومعارف نسبتنده میدانه چقار. دهانازك لانور. . لکن اصل قانونلر ایسه همان ثابت کوینچه قالورلر.

اسلام و قوانین مدنیه.

(«شریعت»)

I

قوانین مدنیه: «بتون کشی مکرم» «آتا آنا محترم» «بتون کشینڭ قانی معصوم» «بر کشینڭ قانی ایچون بتون کشیلك دنیاسی ضامن» «هر کشینڭ ملکی مالی مصون» «هر کشینڭ شرفی ناموسی مقدسدر» «کشیلك دنیاسنده امتیاز فقط علم ومعرفت ایله گنه‌در» «کشیلك دنیاسی قارنداشلکچه یاشالور» «هر کشی وجداننده حردر» «هر دین تعرضدن مصوندر» عدللك مطلقا لازمدر. عهدلر وعقدلر وفا قیلنور. «هر کشی قوتی نسبتنده تکلیف ایدیله‌در» «کشیلك عالمنی صاقلار ایچون حکومت

(؟) لازمدر» «هکملر مطلق کشیلك اسمنه طوغریلق ایله اولو لازمدر» هر کشی اوزینك حقوقندن چیتکه چغو درست دکلدر. «هر ضررلی اش وفرسه ممنوعدر» «اسراف (تلاسه مالده تلاسه عقلده . . .) مطلقا ممنوعدر» «فاحش اش ممنوعدر. اوزینك حقوقندن چیتکه چققان کشی تاٴ دیب ایدیلور». «هر کشیلککه فائدەلی اش درستدر» «بتون کشیگه علم اوستاو فرضدر» . . . باشقەلر . . . حقوق مدنیه خصوصنده یوزلرچه مکللرچه کتابلر یازلمشدر. سافلرمزك حقوق علمینه دائر خدمتلرزی بیوکدر. مراجعت ایتلسون . . .

مونه بو بنم یازدیقم بعض قانونلر قران کریمدن آچقچه یا که قران کریمك روحندن آکلاشلغان قانونلرك بعضسیگنه‌در.

II

ایشته بو قانونلر بر ملت یاکه بر قومگه قاراب توزلمەمشدر. بلکه بتون کشیلك اسمنه قاراب توزلمشدر. بر یبرگه یا که بر زمانغەغنه قارابده قویلما مشدر. بلکه عموم یبرگه وعموم زمانغه یارارلق رەو- شلی ایتلوب قویلمشدر. هر قانونلرده بیوك حکمت ومصلحتلر ایچون قویلمشدر. مصلحتلرده عموم کشیلك

دنیاسینه عائددر. عموم کشیلك‌گه قویلغانده‌ده طبیعت بشرگه مناسب ره‌وشده قویلمشدر. عقل وطبیعتنك ناموسنچه توزلمشدر. کشیلك دنیاسی بیر بوزنك ملیونلرچه عصر یاشاسون، همان شول طبیعتیله یاشایه‌چکدر. کیدش وتورش وعمر کیچرشی همان شول طبیعت قانونی اوزره اولاچقدر. بس کشینك طبیعت قانونلرنچه قاره‌لوب توزلکان بو- قانونلریده همان کشیلك دنیاسیله برابر یاشایه چکدر. مادام‌که طبیعت بشر نسخ ایدلمه‌یه چکدر. بس بوقانون اساسی‌لرده آلشنمایه‌چقدر. نسخ ایدلمه‌یه چکدر. بلکه طبیعت بشر ایله دائما یاشایاچکدر.

بوقانونلر هر قایوسی کیلك مدنیت وبیوك معرفت نیگزلرینه قورلمشدر. حتی بعض بر قانونلر وارکه بو کونگی مدنیت بیله آنی عملیاتگه قویارغه یاتاغینه ینیشوب کیله‌در... عصر ترقی‌نك ملت منبرلری، علم کرسی‌لری یاتاغینه التفات‌که آلا باشلامشلردر..

شولای اولغاچدن نیندا این‌گنه کیلك مدنیت کیلسون، علوم ومعارف نه درجه‌ده‌گینه ترقی اینسون، همان اسلام دینینك بوقانون اساسی‌لری ردایدلمه‌یه‌چکدر. همان علوم ومعارف ایله برابر یاش‌بکت کوینچه یاشایه‌چکدر. زمانلرقارطایور،

بوقـانونلر هـمـان بکتلـکنی باشـارلر، آلشـنمزلر نسخ ایملمزلر، همان ثابت قالورلر...

III

فقط بوقانون اساسیلرنی عملیات وتطبیقغه قویغا نده زمان‌نڭ کیلشینه، عقل وفکرڭ اولچاویـنه، حـکمت ومصلحتڭ موافقتینه قاراب هر عصرداغی یا ڭا حـیلدانه کیلکان واقعه‌لرنی تیکشرب لائحه وتـنظیمات‌لر تـوزو، تورلی درجه‌لی نظام نامه‌لر قوبو، هر زمانڭ قانون تو- زوچی هیئتینه طاپشرلمشدر. اول هیئت‌که قران کریـم اصطلاحنچه «اولو الامر» «اهل الاستنباط» دییب ایتله‌در. فقهاء اصطلاحنچه مجتهدلر دییب یوروتوله‌در. شول قانون توزوچی هیئتڭ ویرکان قرارینه «اجماع» دییب ایتله‌در. قران وسنت رسول اللهنڭ میزانی وروحینه مناسب‌رەوشده قانون‌لرنی تعمیم وتوسیع ایتو ایچون قوه عقلیه‌نی اشلا- تونی فرمان ایتمشدر. بوڭا فقهاء «قیاس» دییب ایته‌در. بوقیاس‌نی قوانین مدنیه‌نی اثبات ایده تورغان اصل‌لرڭ دورتنچسی قیلمشدر..

شوشی قانون اساسیلرنی عملیات وتطبیقغه قویوده، توسیع وتعمیم ایتوده، وبتون قوانین دینیه‌نی یوروتوده «یرید الله بکم الیسر، ولایرید بکم العـسر» قانون قرانی ایـله

«یسروا ولاتعسروا» فرمان پیغمبری ایله روح کورگازلمشدر. (یعنی «الله یکل‌لکنی تلایدر، آغرلقنی تلامیدر»، «یکل لك قیلکز، آغرلق قیلماکز» دیمك اولوب) یکل‌لك پلانینه قانون حیاتنی قورکز دیمکدر.

مونه شوشی قسقه‌غینه جملهٔ مقدسه‌لر، کشیلك دنیاسنی یاشاتوطوغروسنك تورلی‌واقعه وحادثه‌لرده تدبیرلی قانونلر توزورگه، تورلی اصلاحات میدانه کیترورگه بك کیلك وبیوك پروغرامدر. بو پروغرام بوینچه حیات قانون‌لرینی ترتیب‌گه قویوده کشیگه حریت تامه ویرمشدر.... مثلا: اسلام دینی توزیگان قانون اساسیلرجمله‌سندن، «تعلیم عمومی فرضدر» (طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمه) دیگان قانون قویلغان. امّا تعلیمنك کیفیت‌نی، تطبیقغه قویونك روشنی، کشیلرنك اوزینه طابشرغان: کشیلرنی نیچه یاشدن اوقوته باشلارغه کیره‌ك؟ نینداین یبرده اوقتورغه کیره‌ك؟ کمدن اوقتورغه کیره‌ك؟ نیچك اوگره‌تورگه کیره‌ك؟ مصارفنی کمدن قیلورغه کیره‌ك؟ یوقسه بوشقه اوگره‌تورگه‌می کیره‌ك؟ تعلیم ایده‌ر ایچون مکتبنی نیچك صالورغه کیره‌ك؟ مواد فنونی نیچك توزورگه کیره‌ك؟ درس جدولنی نیچك تعیین‌لرگه کیره‌ك؟ کونینه نیچه ساعت درس قیلورغه کیره‌ك؟ معلملر خصوصنك

نیندااین قانونلر قویلورغه کیره‌ك؟ شاکردلر خصوصنده نیندااین قانونلر توزیلورگه کیره‌ك؟ کیفیت تعلیم نیندااین یولله اولورغه کیره‌ك؟ طاوش ایله‌می؟ یازو ایله‌می؟...... مدرسه‌لرنك اچکی نظامی نیچك؟ طشقی ترتیبلری نیچك توزیلورگه تیوش؟ وباشقه‌لر ....

مونه بو خصوصده پروغراملر، لائحه‌لر، ترتیب ونظام نامه‌لر توزوچلك بارده اولو الامرگه یعنی ترتیب وقانونلر توزوچیلرگه طابشرلمشدر. فقط ده‌لیگی «یسروا»، «بکلفك قیلمگز» روحی ابله یاصالوی اوستالمشدر. شونك ایچونده بورنغی وحاضرگی بتون بیر یوزنده‌گی اهل اسلامك عالملریده «زمانینه مصلحتینه قاراب حکم‌لر، اوزگاربله چکدر» (الاحکام تختلف باختلاف الازمان... .) دیو قرار ویرمشدر.

IV

بس شولای اولغاچدن قانون اساسیلر مڭگو ثابت قالولر ایله برابر، زمانلرنك اوزگاروی، تورلی مصلحتلرنك میدانه کیلوی، تورلی اقلیم ومحیطلرنك تأثیری، تورلی اسبابنك کامللاشوی نسبتنده، تطبیقات وعملیات جهتندن تکامل قانونچه «شریعت اسلامیه» ترقی ایده‌چکدر. هم بویله‌چه ترقی ایده‌چکینه بتون اسلام عالملری قرار ویرمشدر. بناءً علیه

دین اسلام هیچ برعصرده ترقیات بشریه‌گه قارشی وارمایه چقدر. بلکه هر زمان ایله تطبیق ایدیله‌رك ترقی یتا کچی‌سی اولاچقدر.

V

ایمدی بو درجه‌ده بیوك دائره‌نی، علمی، حکمی، طبیعی، عمومی، مجرد کشیلك اسمنه قویلغان بر دین‌نك، دکه‌نك طاغ طاشلری آره‌سنده، چوقر چاقر ایچنده، چپ چی مشرکلك محیطنده، علم سز، نظام سز، قانون سز، ترتیب سز، قاب قارانغی ناشانلق عالمنده اوقی ویازه بلمه‌کان محمد عم طرفندن میدانه قویباشی، محمد عم‌نك اوزینك عقلی طرفندن اولمه‌اینچه جناب حق تعالی حضرتلری طرفندن توزولکان بر «حق دین الهی» اواوینی اعتراف ایلرگه مجبور ایته‌در. بس شولای اولغاچ «دین اسلام» الله تعالی طرفندن فرمان ایدلکان «حق دین الهی» در. لکن الله یشهد بما انزل الیك، انزله بعلمه، والملائکة یشهدون، وکفی بالله شهیدا. سوره نساء ۱۶۶ آیة. شهد الله انه لا اله الاهو والملائکة واولوا العلم آه ان الدین عندالله الاسلام سوره آل عمران ۱۸ - ۱۹ آیة.

نتیجه

بو قاریده غی اوزونجه بیان ایدلگان دلیل لردن حاصل اولغان نتیجه‌لر: اسلام دینی علمیدر، عقلیدر، طبیعی در، عمومی در. ابدیدر. موجب ترقی در. شریعت اسلامیه، تطبیقات وعملیات جهتندن تکامل قانون لرنچه مترقی در. جناب حق طرفندن کیلگان بر «حق دین الهی»در. پس شولای اولغاچدن یگرمنچی عصرگ ویرگان بو سوأل لرینه جواب تمام در. *)

اما یگرمنچی عصرگ اگ صوگغی، «بتون بیر یوزنده گی حاضرگی پاشاکان مسلمان لرگ علوم ومعارف ده مدنیت ده آرتده قالولرینه سبب، بوندن ١٤ عصر ئللك پاصالغان ایسکی قانون‌لر بوینچه پاشاولرندن دکل می؟» دیگان سوألینه جواب ویررگه‌ده حاجت یوقدر. چونکه بو کونده گی مسلمان لر، شول اسلام دینی نلگ بوندن اون دورت عصر ئللك توزیگان قانون‌لری ایله ترکلك ایتمایورلر. مثلا: دین اسلام، «تعلیم عمومی فرض در» دیگان قانون قویغان ایدی، لکن حاضرگی اهل اسلام بونلگ

*) بو کتابم فلسفهٔ دینیه‌دن درس ایتلور ایچون قرائت کتابی ایتلوب یازلمشدر. شونلگ ایچون قسقه‌رق یازدم. بو خصوصده بر رساله ده یازه چغم ان شاءالله.

ایله عمل ایتمایورلر دییب ایتورگه قیوچاق قیله آلام.
اگرده بو قانون ایله عمـل ایتسه‌لر ایدی بیر یوزنده
اوقی یازه بلمه‌کان بر مسلمان اولماز ایدی، بلـکه بتونسی
علم ومعرفت‌لی اولور ایدی . . . . .

شولایوق «بتون طبیعت آدم بالاسینه باش ایباچکدر»
دیکان قانون ترقی قویغان. اگرده بو قانون ایله عمـل
ایتسه‌لر ایدی، بتون علوم طبیعیه‌ده اهل اسلام آشنالاشکان
بولوب تورلی اختراعات وتورلی ایجادده اولنورلر ایدی.
یاشننیده آلار تو تقان، الـکتریکنیده آلار طابقان، یـل
هوا وباشقه امور طبیعیه‌نی هر قایو سنی اوزینه خدمتچی
ایتکان اولورلر ایدی.....

[1] «خطایدن بولسه‌ده علم اوستا» دیکان قانون ایله
عمل ایتسه‌لر ایدی، بتون بیریوزینه علم اوستار ایچون
طارالغان اولورلر ایدی، حالبوکه قرنلاغنه طورغان گمنا
زیه اونیورسـتیت‌دن اورکمزلر ایدی. مکاتب عالیه‌دن
چقغان بر اصطودینت کورسه‌لر «آلاردین بوزه‌لر» دییب
قاچمازلر ایدی.... شولای اولغاچدن بوندن اون دورت
عصر ئلك زمان سـعادت‌ده قویلغان قانون‌لر ایله، عموم

[1] بوحدیث لفظا ثابت اولمزسه‌ده معنی اعتباریله
ثابت‌در. بتون اسلام دینینك روحی مبین‌در ...

اهل اسلام یاشامایدر. بناء علیه ۲۰ نچی عصرنك اعتراضیغه کلمایدر. اگرده اهل اسلام، دین اسلام فرمان ایتکان قانونلر ایله جدی عمل ایته توربده شوشی حاضرگی حالده اولسه‌لر ایدی، اول چاقده سوأل کیلور ایدی.

بلکه عصرمز «اسلام دینی بوقدری کیلك، علمی بر دین اولغاچدن نه ایچون اهل اسلام بو درجه‌ده علوم ومعارفده آرتده قالغان» دییب سوأل قیله بلور. فقط بوڭا جواب ویرو، بوکتابه‌نك موضوعندن طش اولدیغندن قلممنی طوقطاتام.....

اسلام — سبب — توکل.

بتون بارلق دنیالری هیچ اوزگارمای تورغان قانونلر بوینچه توزلگانلر. علة معلول، سبب مسبب قانونلریله غایت منتظم صورتده تزیلوب عمومی اوزگارمای تورغان نوامیس ازلیه ایله هرقوهٔ جاذبهٔ عمومیه دائره سینه آلنغانلر. شول قوهٔ جاذبهٔ عمومیه‌گه قران کریم اصطلاحنده قوهٔ تسخیریه دییب ایتله‌در. (وسخرالشمس والقمر آه مسخرات بامره آه). مثلا قویاش، بزم دنیامزغه مرکز ایتلگان، قویاشدن آیرلغان یولدزلر اوزلرینك سببی اولغان قویاشنك قوهٔ جاذبه‌سی ایچینه قویلغانلر.

يولدزلرنڭ اوزلرندن آیرلغان چاتقه‌لر (آی‌لر)، شول یولدزلرنڭ قوهٔ جاذبه‌سی دائره‌سینه تزیلگان‌لر. ییرنڭ اوزنده مبسب اولونه‌رق میدانه کیلگان حیوان‌لر، اوسمرلر، شول ییرنڭ اوزینڭ قوهٔ جاذبه‌سی اُچینه قویلغان‌لر. شول حیوان‌لر اوسمرلرنڭ، حیات قانون‌لرنڭ دوام ایتوچالك‌لری، همان‌ده سبب‌لرگه بایلانکان‌لر. حیوان‌لر جمله‌سندن اولغان کشیلرده، شول طبیعت دنیاسنڭغی قورلغان قانون‌لردن استثناً ایدلمه‌گان‌لر. واقعا ییر یوزینه خلیفه اولاره‌ق یاراتلغان کشینڭ بوقانون‌لر آچینه آلنماوچلغی شاءن وشرفینه منافیدر. اعتبارسز طاشلانغق بر نرسه کبی اولوچلقدر. حال‌بوکه آدم مکرم‌در. بس کشیلرده عنایت ازلیه‌دن عبارت اولغان قوانین‌طبیعیه دائره‌سینه آلنمشدر. هم شول قانون بوینچه بتون ترکلك‌لری توزلمشدر. فسفه‌سی: بتون عالم، سبب مسبب، علة معلول سلسله‌لر یله برسی برسینه به‌یلانگان‌لر. عالمده سبب مسبب سلسله‌لر یله برسی برسینه به‌یلانمایچه بوشلق قالغان بر آچقلق یوقدر. بلکه بتون دنیاده کوچکنه نرسه‌لر بیله سبب‌دن سبب‌که ترکالوب الڭ صوڭنڭ‌الڭ سببلرنڭ کاملی اولغان جناب رب العالمین‌گه کیلوب سویالمشدر. بارلق دنیاسینڭ بویله‌چه اسباب مسبب قانون‌لر یله ربط ایتکان نوامیس

کونیه که قران کریم اصطلاحنده «سنت الهیه» دیب اینله‌در.
(ولن تجد لسنة الله تبدیلا) . ایمدی کشیلر شوشی عالم
اسباب‌ده بارا ولغان‌لر. سبب واسطه‌سیله میدانه کیلکان‌لر.
سبب‌لر ایله کون کوره‌چکلر. سببلر ایله بخت‌لرینه ایرشه
چکلر. سبب‌ده کامل‌لك قیلسه‌لر، سعادت‌که ایرشوب مسعود
اولاچق‌لر. سبب‌ده که‌مچلك قیلسه‌لر سعادت‌دن محروم
قالاچق‌لر. مونه شونك ایچون بتون کشیلك اسمنه کیلکان
«دین اسلام» سبب‌که یابشو ایله فرمان ایتدی. سعادت-
لرگه سبب‌سز ایرشورگه ممکن دگل‌لکنی بیان ایتدی.
عموم ملت‌نی صاقلارغه نیندا ین اسباب لازم ایسه، مشروع
ایتدی. هر اشنك اوزینه کوره اسباب وقوهٔ مدافعه
حاضرلرگه فرمان ایتدی (واعدو علیهم من قوة او خذو اخذرکم
آه) کامل سبب‌لرگه توتنومرادغه ایرشلره، سبب‌لرده که‌مچلك قیلو
سعادت‌دن محروم ایتکانینی بیان ایتدی. اسباب کامله‌گه توتنوا بله
تنازع بقاء قانوننده یکوچیلك، خلافی تقدیرنده یکلوچلك او
لوب ملت اوزینك هلاکت‌گه توشیره‌چکنی تاریخی واقعه‌لر
ایله عملی صورتده کورکازدی. (ولا تلقوا بایدیکم الی التهلکة)
یوغشلی آورولر میدانه کیلکان بیرده صاقلق وکرانتین
لر قویارغه بیوردی. پیغمبرمز سید الکونین اولوبله
برابر، عائله‌سنی تربیه‌لر ایچون بللق آزقلر حاضرله‌دی.

صوغش میدانلرنك کمال عنایتله سبب که یابشوب صوڭره اشنك آخرنی الله‌تعالی‌گه‌طابشردی. توکل بیینه‌گنه یابشوب بورولرنی توزه‌ته‌رك «ئللك طشاولا، صوڭره الله‌غه طابشر» دیدی (فاذا عزمت فتوکل علی الله) قسقه‌سی: اسلام‌دینی سعادت‌گه ایرشورگه نیندا‌این سبب کیره‌ك اولسه، شول سبب‌لرنی قولنی ایتارگه‌اوندادی. بتون‌قورغان‌قانونلرنی شوشی نیگز اوستینه قوردی. بوڭا ایسه بتون قرآن کر یمنك روحی گواهدر: محمد عه‌منك بتون ترجمهٔ حیاتی دلیل‌در. ایمدی شولای‌اولغاچدن‌اسلام دینی بتون‌طبیعت دنیاسنده‌غی سنة‌الهیه بوینچه تنظیم ایدلکان بر دین فعال، بر دین الهی اولدیغنی عالم اسباب اوزی تصدیق‌ایتارگه بورچلیدر. شونك ایچون دین‌اسلامنك بوروحنی آڭلاغان زماننك اهل اسلام ترقی ایتدی، سعادت‌ده یاشادی. اهل اسلامنك بورنك بتون دنیانك ایسنی کیتاررلك ره‌وشلی مدنیت‌میدانه کیتره‌رك، دنیانك تاریخینه انقلاب طودروی بوڭا آب آچق دلیل‌در. حاضرده ایسه دین اسلامنك بو روحی، عموم اهل‌اسلام ایچنك یا ڭلش آڭلاشیلوب توکلنك معناسنی الله تعالی بیان ایتکان دائره‌دن‌طش‌معناده‌استعمال ایتلوب بتون کیلشمز شول چرك معناگه قورلدیغندن بو کونگی معیشت‌لرمزده آغرلق حال‌لرده‌در. بوڭا ایسه

اسلام دینی عیبلی دگل‌در. بلکه جهالت و آنگا سببچیلر عیبلیدر.

اسلام. اسباب — نوامیس طبیعه — قوهٔ تسخیریهٔ انسانیه

اسلام دینی اسبابگه یابشرگه، نوامیس طبیعیه بوینچه یاشارگه بیوره‌در. نوامیس طبیعیه ایسه، هیچ اوزگارمای تورغان قانونلردر. ایمدی اوزگارمای تورغان قانونلرگه یابشوب یاشاو، مجبوری قانونلر ایچنده مجبوریت حالنده یاشاو اولادر. بس اسلام دینی کشیلک دنیاسنی مجبوری حیات قانونینه قویمش دگل‌می؟ کبی سوأل اویغه کیلور. لکن، بو سوألگه اسلام دینینک روحی بویله جواب ویره‌در: بن اسلام دینی، «کشیلرنی سببگه یابشرگه اوندایم. شونلک ایله برابر کشیلرنی بتون ییریوزنده‌گی امور طبیعیه‌گه خلیفه اینوب طانیم. [1] بتون قوه ء طبیعیه آدم بالاسینه سجده ایده‌چك، [2] بتون قوهٔ علویه وسفلیه آدم بالاسینه مسخر اولارق باش ایباچك، [3] بتون امور طبیعیه‌نی آدم بالاسینه فائده کیتره‌چك خادم ایتدم» [4] دیدر.

---

[1] انی جاعل فی الارض خلیفه آه. [2] فسجد الملائکة کلهم آه [3] هوالذی سخرلکم مافی السموات ومافی الارض آه. [4] هوالذی خلق لکم مافی الارض جمیعا آه.

بناءً علیه دین اسلام قاراونك، کشیلر بتون بیر بوزنك حریت تامه ایباسی اولوب بتون طبیعت‌ده تلاگانچه تصرف ایده‌چکدر.

اسرار کونیه وقوانین طبیعیه ایله آشنالاشوب بتون امور طبیعیه‌نی ییکوب آلاچقدر. طبیعت‌ده‌گی تنازع بقاء کوره شینه قارشی، طبیعتنك اوزینی قارشی قویاچقدر. پس کشی بتون امور طبیعیه ونوامیس طبیعه‌نی اوزینك اراده‌سی آستینه آلوب تلاگانچه خواجه‌لق ایده‌چکدر. بو خواجه‌لق ایده‌رگه قوت وقورال ایسه، علوم ومعارف‌در. شونك ایچون‌ده «اسلام دینی» بتون علوم کونیه‌که اوندامشدر. قسقه‌سی: «اسلام دینی» اسباب که یابشورگه قوشادر. لکن، شول سبب‌لر ایچنده بو تیرلوب آنك طولقونی بوینچه مجبوریت حالنده یاشارگه بیورمایدر؛ باسکه اسباب‌که توتنوب، شول اسباب وطبیعت‌نی ییکوب آلوب بتون امور طبیعیه، قوه علویه وسفلیه‌گه خواجه‌لق ایده‌رك دورسوررگه اونداایدر.. اگرده اهل اسلام مقدس دین اسلامك شوشی قویغان قانونلری بوینچه یاشاسه‌لر ایدی، بتون طبیعت قول‌لرنك آط کبك بگلکان اولور ایدی. بتون قوه‌لر سلام ویرر‌لر ایدی... ایمدی بوندااین قانون قویغان اسلام دینینه نیندااین وجدان یاشا

دیماسون !! ای! کتابمنی اوقوچی! توشنک اویلاك، بزم اهل اسلامنك حالنی هم دین اسلامك روحنی. هیچ شبهه سز «حاضرگی اهل اسلام ایچنده دین اسلامك روحی قایا؟» دییب سوأل ویررگه مجبور اولورسون!!

اسلام — مسئولیت.

هر ملت وهر کشی تلاسه نیندایمگنه اش اشلاسون، مطلقا شول اشی ایچون اوزیگنه مسئولدر. سعادتکه ایرشویده مطلقا اوزینك عملی سایه سنده گنه‌در. شقاوتکه توشورکانده مطلقا اوزیدر. شقاوتدن یولغانده اوزیگنه‌در. چونکه هر کشینك اشی، عقلك کورساتونچه میدانه کیلکان جان حرکتیدر. ایمدی شول جان حرکتی ایچون، مطلقا شول جانك اوزینك تکدیر یاکه تحسین ایدیله‌چکیده طبیعیدر. بر کشینك جان حرکتی ایچون، بو حرکتنی میدانه کیترمه‌کان ایکنچی جانك مسئول اولوچلغی ادبا وطبعا معقول دکل‌در، بلکه عموم عدالت قانونینه خلافدر. بر کشینك اشی ایچون ایکنچی کشینك جزاء قیلنوی عموم قانونلر قاشنده ظلمدن صانالادر. ظلم وفسادگه قاپقه آچودر .... کشیلرك باشقه‌لرغه اشانوب اوزینی اصلاح ایتماوینه سببدر .... باشقه‌لرك یارلقاب آلوینه،

یولوینه صالنوب توروب سعادت ابدیه‌دن محروم اولوغه باعثدر. مونه شونك ایچون اسلام دینی «هر کشی وهر ملت اوزعملی ایچون مطلقا اوزی مسئول، هرکشی اوز عملی ایله‌گنه اوزینی یوله، (لها ما کسبت وعلیها ما اکتسبت، (بقرة ۲۸۶) تلك امت قد خلت لها ماکسبت ولیکم ما کسبتم ولا تسئلون عما كانوا يعملون (بقره ١٣٤) ولا تزر وازرة وزر اخرى) دیگان قانونلر قویمشدر. ایمدی، ملت بو قانون دائره‌سنده یاشاسه، مدنیت عالمنك سعادتنی‌فقط اوزینك اشندن‌گنه کوته‌چك، باشقه‌لرغه آغر یوك اولوب صالنمایه‌چق، طایانچی فقط اوزینه‌گنه اولاچق. اشلکلی فعال بر ملت اولوب حیات قانوننك دور سوره‌چك. بتون کشیلك دنیاسنده اوزینی اشی وغیرتی ایله میدانه قویاچق. بو قانون بوینچه یاشاکان ملتنك هر بره‌م بره‌می تنازع بقاء قانوننده مبارزه ایدوچی بر قهرمان صانالاچق. اوزینك درجه‌سنی تویانلاتمای، باشقه‌لرك حقوقنه تیمای، عدالت قانونلرنده یاشایه‌چك. اخلاق نقطهٔ نظرندن اوزینی یاشرنده آشکاره‌ده آولاقده کشی آلدنده، کورکام اشلرده دوام ایتدره‌چك. (چونکه بارچه اشی ایچون اوزی مسئول ایکاننی بله‌در.) سعادت انسانیه ونجات ابدیه گه ایرشوی فقط اوزینك عملی ایله‌گنه اولاچغنی بلوب

طوغریدن طوغری الله تعالی گه صیینار ه‌ق تصفیهٔ باطن ایله چکدر .... بو ایسه بتون فیلاسوف وحکیملرنك تلاکان سعادتیدر. امّا کشیلرنك دنیاوی یا که اخراوی سعادتلرنی توزاتور ایچون قویلغان امیرلر، مأمورلر، امامل، توره لر بارچه‌سی قوم ورعیه‌لری حقنده مسئوللردر. (کلکم راع وکلکم مسئول عن رعیته آه) ملتنك بتونسی، بتونسی ایچون مسئوللدر. بو ایسه همانده اوزینك عملی، وظیفه‌سی ایچون مسئول بولودر. چونکه خلقلرنك حالنی اصلاح ایدو، آلارنی معروف وایزگو اشلرده یاشاتوردای یوللر کورکازو، امیرلر، توره‌لر، امامارنك اوستلرینه یوکلانمش وظیفه‌در. هر بر کشی باشقه‌لرنیده یاخشیلق وایزگولك گه دیه‌او وظیفه‌سیله (امر معروف ایله) مکلف‌در. بو وظیفه بتون کشیلك گه طاره‌تیلوب ویرلمش وظیفه‌در. شولای اولغاچدن هر راعی اوزینك رعیه‌سندن مسئول اولوی اوزینك اوستینه یوکلانکان وظیفه‌سندن مسئول اولودر. بتون ملت هر وجود منزلنده اولغاچدن برسی برسنی اصلاح ایده‌رگه، حاللرن یاخشیلاتورغه بورچلیلردر. مونه شوشی بورچی ایچون بتون ملت، بتونسی ایچون مسئوللدر. فقط بوده هر کشی اوزینك اوستینه یوکلانکان وظیفه‌سی ایچون مسئول بولودر.

اسلام — دنیا

کشیلرنگ ایکی ترکلکی وار: برسی دنیاوی، ایکنچیسی اخراوی در. هر ایکی ترکلک چن چنینه روحانی ترکلکدن عبارت اولسه ده دنیاوی ترکلک جسم واسطه سیله میدانه اولدیغندن جسمانی ترکلک دیب اینله در.

آخرت ترکلکی، بو دنیا حس ایله حقیقتی وکیفیتی آڭلاشلمغان بر ترکلکدرکه، اخراوی ترکلک دییب اینله در. هر ایکی ترکلکنگ اوزینه مناسب سعادتلری واردر. هر ایکیسینک سعادتلریده اسباب ومقدمه لرگه طوقطایدر. دنیاوی سعادتنی قولغه ایلر ایچون، مقدمه وسببلرنی قولغه ایتمایینچه ممکن توگل. شول سبب ومقدمه سز دنیاوی سعادت قایه حاصل اولور؟ بلکه دنیاوی ترکلک بیله دوام ایتمایدر.... معنوی قوت وحیات، مادی قوت وحیاتکه، سعادت اخراویه، سعادت دنیاویه‌غه طوقطاغانی آب آچق بر حقیقتدر. قسقه سی: کشی حیاتی جسمانیه سی جهتندن طوغاچدن ده دنیاغه ومادی قوتگه محتاجدر؛ بتون حیاتنده ده محتاجدر. اولگاچدن ده محتاجدر.

ایمدی اسلام دینی کشیلرنگ احتیاجلر (کیره‌کلر) نی قاپلار ایچون کلکان بردین انسانی در. دنیاوی واخراوی

تركلكلرده اولغان احتیاجلارغه چاره‌لر کورکازوب سعادت
یوللری اوگره‌تور ایچون کلکان بر دین سعادت‌در. مونه
شونك ایچون اسلام دینی، بو دنیانی، مڭگو بختلیلکگه
ایرشورگه کمالات حاصل ایله تورغان سعادت خانه ایتوب
طانیدر. «بو دنیا حیات اخراویه ایگونلیگیدر» دیدر.
بناءً علیه دنیا ترکلکنی دوام ایتدررایچون هراسبابگه
یابشورگه قوشادر. قرآن کریم باشندن آخرینه قدری دنیانی
اوستارگه، کسب ایتارگه بیوره‌در. حلال لچه کسب ایدوچی
(اشلاوچی) الله تعالی‌نڭ سوکلو بنده سندن حسابلانه‌در.
بتون قرآن شریف باشقه‌لرغه انفاق واحسان ایده‌رگه
فرمان ایتدر. زکات ویررگه قوشادر. بو ایسه دنیانی
اوستاب مال طابارغه قوشو دیمکدر. دیمك دنیانی اوستاب
قوهٔ مالیه‌لی اولوب باشقه‌لره یاداموچی اولو چلق بناءً اسلا
ملڭ بریسی‌در. «قوهٔ مالیه‌لر بله یاردام‌لاشکان قول، یوقا
رغی درجه‌لی قول؛اوزی یاردامگه محتاج اولونغان(تیلمرگان)
قول، توبانگی قول» دییب صانیدر. (والید العلی خیر
من الید السفلی). متقی اولوچلقغه (یعنی چن‌بورا کیله‌الله
دن قورقوب جناب حقڭ فرمان‌لرنی کاملاوچی اولورغه)
قوهٔ مالیه ایله یاردام ایتوچی اولوچاقنی قید ایتمشدر.
(هدی للمتقین الذین یومنون بالغیب ویقیمون الصلوة

و مارز قناهم ینفقون). ایمدی قوهٔ مالیه‌لی اولو، اوز آلدینه اولمایدر، بلکه دنیانی اوستاو قوهٔ مادیه آرتندن بوگرو ایله اولادر. بتون پیغمبرلر دنیانی اوستامشلر، باشقه‌غه تیلمرو چلکنی خورلقدن صایامشلر...... زمان سعادتده اسلام دینینک چن روحیله یاشاگان مسلمان قرنداشلرمز نی قاراساق، تمام محبت‌له قوهٔ مادیه‌گه صارلدیلر. حلال یولدن میدانه کیتررگه چالشدیلر. دنیاده یارلی یالانغاچ یاطقان عرب‌لر تجارت وکسب ایچون بتون دنیاغه طاره لدیلر. آز برزمان ایچنده بایلق وشوکت که ایرشدیلر...
قسقه‌سی اسلام دینی، «دنیا سعادت خانه‌در، دنیانی حلال یول ایله اوستا، قوهٔ مالیه ایاسی اول، باشقه‌لرغه مال طاره توچی، یوغارغی درجه‌لی قول‌لی اول، دین وملتکنی صاقلاوده باشقه‌غه تیلمرمه، تیلمرگان‌گه یاردامچی اول» دیدر.

البته، دنیا، الله تعالی‌نک وحیی کیلگان اورن‌در. شریعتی، دینی اینگان بر خانه‌در. رسول‌لر پیغمبرلر حکیم‌لر کلگان برمنزل‌در. بویله‌چه مقدس اولغان بر امرگه هرنرسه‌نک بهاسنی تقدیر اینکان «دین اسلام»نک مقدس کوز ایله قارایه‌چغینده طبیعیدر. امّا بعض بر آیت وحدیث‌لرده حیات دنیاویه‌گه که‌مسیتو کوزیله قارلغان کبی کورینه‌در. لکن، چن چنینه محا کمه قیلغانده که‌مسنودگل‌در.

بلکه دنیانی سعادت ابدیه‌گه ضرر کیلتررداى، مڭگوبختلی اولورغه تیوشلی اولغان کمالات‌نی حاصل ایته‌ تورغان سعادت خانه اولوچلغینه قارشی اولغان یولغه استعمال ایتو ایچون اولغان تکلدیردر، اوگت‌در. امّا بعض بردین باشلا رمزکی «بو دنیا کافره جنت، اولبدر مؤمنه زندان» دییب خلقنی دنیادن قول سلتاتورگه اوگت ویروچلکلری، «بو دنیا اوله‌کسه‌در. آنی اوستاوچیلر ات‌در» دییب سعی وغیرت اینودن، کسب اینوچلکدن طیوچلقدر. بوایسه قرآن کریم وسنت نبویه‌نڭ بتون فرمانلرینه خلافدر. بك طوغریسنی ایتکانده دین اسمینه جنایت‌در. ایشته شوندااین جنایتچی دین باشلری ملتمزنی بو حالگه توشر مشلردر. بوگاده سبب، دین اسلامڭ حقیقت وروحنی آڭلاماودر. چونکه دین باشی‌مز دییب تورغان برذات حقیقت‌نی آڭلاغان‌اولسه، بویله‌چه آب آچقچه دینینه‌جنایت قیلمز ایدی. ملتینڭ بو حالگه توشوینه‌ده سبب اولماز ایدی. شونڭ ایچون ملت اسلامیه چن یناکچی، حقیقت اسلامیه‌نی آڭلاوچی، حقیقت پروردین‌عالملرینه محتاجدر. آنسز هیچ برزمان بونداین مانع ترقی ذاولغان که‌رته‌لردن قوتلمایه‌چقدر. چن چنینه ملت سعادت یولینه توشما یه‌چکدر. بوسوزلرم آچیدر. لکن، درست‌در. چن‌در.

قلمم حقلقینی یازودن طیپلا آلمایدر. عفو ایلارسز!

اسلام — سعی (طرشلق) — عمل (اش)

بتون بارلق دنیاسی مطلقا حرکت ده در. دنیاده هیچ بر تیك تورغان (سکونت‌ده اولغان) نرسه یوقدر. هم عالم، سکونت‌نی قابل ده دگل در. اگر ده عالمك برگنه دقیقه (مینوت) سکونت (طوقطالش) اولسه، مطلقا خراب اولاچقدر. ایس کیده‌رلك اولغان نظام وانتظام‌لر، قانون حیات‌لر، آسنی اوسنکه کیلاچکلر. بناءً علیه بتون دنیاده‌غی کون (بارلق) حرکت وبتون قانون حیات، حرکت سایه‌سنده یاشایدر. مونه شوشی قانون حیات عمومیه‌نی میداننده یاشاتکان حرکت، اشدر، عمل در. بارلق دنیاسندن بر پارچه اولغان کشیلك دنیاسیده، شوشی قانون دائره‌سنده یاشایدر. شول قانون طولقونلری ایله گینه دور سوره در. کشی‌دن حاصل اولاچق اش وعمل ایسه، غیرت وطرشلق (سعی) آرقه‌سنده میدانه کیلادر. دیمك بتون قانون حیات، اش، سعی سایه‌سندگنه یاشایدر.

ایمدی کشیلرنی قانون حیاتده یاشاتور ایچون کلگان «اسلام دینی» کشیلرنی بارلق دنیاسنده‌غی اولغان قانون عمومیه بوینچه تزیلگان سلسله‌دن صاناب

مطلقا سعی وغیرت ایـده‌رگه اوندامشدر. هر کشینك اولشی، بختی فقط اوزینك طرشلغی، اشلیلـگی آرقه‌سنده غنه (وان لیس للانسان الاما سعی) دیگان مقدس قانون قویه‌مشدر. کشیلك دنیـاسینك بتون سعادتی، حقانیت ده یاشاب سعادتگه صلاحیت توتاردای عمـل (اش) قیلو- آرقه‌سنده غنه در. اگر ده بویله اولمدیقـده بتون کشی بختسز حسرت‌ده قالاچقدر. (والعصر ان الانسان لفی خسر الا الذین آمنوا وعملوا الصالحات وتواصوا بالحق وتوا- صوا بالصبر) دییب قرأن کریم ده بو خصوصده آیرم بر سوره أیندرلمشدر. «اشنی قویوب جمعه‌گه کلـگز، جمعه نی اوتاب بتدیکـگز کبی اشکه کیتگز!» (فاسعوا الی ذکر- الله وذروا البیع اه ـ فاذا قضیت الصلوة فانتشروا فی الارض وابتغوا من فضل الله آه سوره جمعه) دیگان قانون عالیلر یله اشچی، کسبچی اولورغه اوندامشدر.

حقیقت اسلامنی بزلرگه عملی صورتده اوگره‌تکان سیدمز محمد ع م نك ترجمهٔ حالینه‌گنه کوز صالساك، اشنك حقیقتی اوز آلدینه میدانه چقار. پیغمبرمز تون وکون سعادت یوللرنده حرکت ایـدوچی آریماز طالماز بر فعال ایدی: کوچکنده کنو کوتدی. بیوکاچ خدمتچی اولدی. صاتو ایتدی. آتا اولدی، عائـله تربیه‌له دی.

شاکردلر تربیه‌له‌دی. ملت‌گه مرشد اولدی. خلقغه وعظ ایتدی. ملتی ایچنك عسکر اولدی. عسکرینه قائد اولدی. کشیلرنك سعادتی ایچون قانون‌لر توزیدی، مشرع اولدی. حاکم عادل اولوب حکم ایتدی. جمعیت بشریه‌گه حکیم اولدی، اماملق ایتدی. جمعیت اسلامیه‌که تدبیر ایتدی. سیاست یورتدی. رعیه سینه رئیس‌لك ایتدی. دوستانه پاشاگان‌لرله مسالمه ایتدی دشمان‌لرینه قارشی صوغش ایتدی. اهل ذمه‌گه قارشی معاهده یاصادی صالح قانون‌لری توزدی. عمر ابنك عابد ایدی. دنیاده زاهد ایدی. قسقه‌سی: جمعیت بشریه‌نی عدالت وسعادت دائره سنده یاشاتورگه نیتده‌این اش‌لر کیره‌ك اولسه هر قایوسنی اشله‌دی . . . . . هجرتدن صوك مدینهٔ منوره‌ده اون بر یل ترکلك ایتکان عمر سعادت لرنده یکرمی دورت‌گه یاقین صوغش‌لرده بالذات اوزی حاضر اولدی. نه قدری سریه‌لر کوندرب حرب کیره‌کلرنی حاضرله‌تدی. تورلی قوم‌لر ایله معاهده یاصاب دین اسلامنك استقبالنی تأمین ایده‌رگه پلان‌لر توزبدی. تورلی طرفلردن ایلچیلر کلدی. هرقایوسینك جومشارنی اوتاب اوزاتدی، تورلی طرفده‌غی امیرلر وپادشاه‌لرغه نامهٔ همایون‌لرنی کوندردی. تورلی ملتك پادشاه‌لریله مناسبت حاصل

ایندی.... بتون انسانیتنی سعادت ابدیه‌گه ایرشورلك قانون‌لر توزیدی. ... مونه اسلام دینینی بزلرگه اوگره‌توچی محمد عم، بتون عقل‌لر حیران قالورلق درجه‌ده بر فعـال عادل در. بو فعالیتی ایله اسلام دینی نیچك تو تارغه، مسلمان اولغان کشی دنیـاده نیچك یاشارگه کیره‌ك ایکاننی بالعمل اوزینك اشی ایله کورکازمشدر. اطیعوا الله واطیعوا الرسول فرمان الهی بوینچـه بتون اهل اسلام پیغمبرمزگه ترجمه حیات‌لری بوینچه یاشارگه اوندالمشدر. ایمدی شولای اولغاچدن اسلام دینی سعی وغیرت ایده‌رگه اونده‌گان بر دین فعال در. اگرده ملت اسلامیه شوشی زمان سعادت ده‌گی مسلـکنی تعقیب ایده‌رك یاشاسه ایدی، هیچ شبهه‌سز دنیاده ملت اسلامیه برنچی فعال ملت اولور ایدی. ایمدی شولای اولغاچدن اسلام دینینه عموم کشیلك دنیاسی نیچك آفـرین دیه‌سون!! نیچك بتون فیلاسوف وعالم‌لر آلقشلامه‌سون!!

ملت اسلامیه‌ده اوزینك حالنـه توشونسون‌ده کیلـشنی، قانون حیاتنی عقل میزانینه صالوب اولچاسون!

اسلام — کشیلك محبتی.

بتون بارلق دنیاسی محبت ازلیه آرقه‌سـنده میدانه

کیلەشدر. قویاشلر، یولدزلر، آی‌لر، ییرلر، هر قایو
سی محبت سایەسندە بار اولمشلر. اوزمزنك یاشاگان ییرمز،
ییرمزدەگی کوز آلدمزدە تورغان حیوان واوسەرلرنك
میدانە کیلولری، نوع‌لرنی صاقلاب حیات قانون‌لرندە
یاشاولری محبت سایەسندەدر. ییردە بارچە نرسەلرنك
سلطانی اولغان آدم بالاسیدە شول محبت نقطەسندن میدانە
چقمشدر. یاشاویدە محبت‌کە باغلیدر، بقاسیدە محبت‌کە
طوقطایدر. جمعیت یاصاوی، مملکت تشکیل ایدوی
شول محبت ییمشیدر.

کشیلك دنیاسیندە اولغان محبت اوّلا کشینك اوزندن
باشلانەدر. صوگرە زوجیت محبتی، عائلە محبتی، قبیلە محبتی،
دیندا‌شلك محبتی، الڭ صوڭ کشیلك محبتی‌در. مونە شوشی
سلسلهٔ محبت آرقەسندە بتون کشیلك دنیاسی برسی برسینە
باغلانمشدر. شوشی محبت سایەسندە گنە بتون کشیلك‌عالمی
عموم بر قارنداش وبر عائلە شکلن آلمشدر. شول محبت
آرقەسندغنە بتون کشیلك دنیاسی بر وجود ایتلمشدر.

ایمدی شوشی محبت ازلیە قانونی ایلە توزیلگان
کشیلك دنیاسینە محض اللەنڭ لطف ازلیەسیلە کلگان «دین
اسلام» دە شول محبت سلسلەلری اوزرە توزیلمشدر.
کشینك اوزینە محبتی، عائلە محبتی، قومیت محبتی، دینداشلك

محبتی، انسانیت محبتی، ایچون بیوك قانونلر قویمشدر.
کشینیڭ اوزینه محبتی، اوزینی سعادت ابدیه‌گه ایرشدر-
رالك تربیه ایله تربیه اینودر. بو خصوصده قران کریم
تورلی اورنلرده یوللر کورکازمشدر.

آتا وآناغه محبت ایلب حسن معامله‌ده اولوی خصو-
صده سوره اسراءده ۲۳ -- ۲٦ آیتلرده هم سوره
عنکبوت ۸ آیتده، سوره لقمانده ١٤ -- ١٥ آیتلرده
هم باشقه اورنلرده بیوك توصیه الهیه‌لر بیان ایلنمشدر.
آتا وآناغه محبت ایلب آلارنڭ تربیه‌سینه اعتنا ایلدو
حقنده اسلام دینینڭ قویغان قانونلری بیر یوزنده‌گی
بتون دینلر ایچنده اڭ یوقاری درجه‌ده ایکاننی سویلارگه
بیله حاجت یوقدر، قران کریمگه سنت نبویه‌که واخلاق
اسلامیه‌یی بیان ایتکان اثرلرگه مراجعت ایلارگه توصیه
ایلدم.

عائله محبتی سوره روم ۱۲ نچی آیتده هم باشقه
عائله حقنده کلکان آیت کریمه‌لرده بیان ایلنمشدر.

اخوت نسبیه وقومیت محبتی حقنده اوزلرینه مناسب
قانونلر قویلمشدر. ذوالقربی، ذوالارحام، وباشقه یاقین
قارنداشلر حقنده حسن معامله ایلرگه، محبت اثری اولغان
احسان وانعامده اولورغه، حتی یمانلق قیلسه‌لر بیله آنلارغه

قارشی کورکام معامله‌ده اولنورغه قران کریم‌ده هم*) سنت نبویه‌ده بیوك نصیحت‌لر کیلمشدر.

اخوت‌دینیه‌محبتی —(دینداشلك محبتی) بتون قران کریم باشندن آخرینه قدری محبت دینیه‌که اوندامشدر. بتون دینداشلر بر قارنداش اولوب قارنداشلر برسی برسینك حال‌لرن‌توزاتشورکه تیوشدر. (انما الموءمنون اخوة فاصلحوا بین اخویکم) بتون دنیا مسلمان‌لری برسی برسینه ترکا تلکان بناء کبك اولوب بتون دنیا مسلمانی برده مله‌شب برسی برسینه توتـشورغه یارداملاشـورکه تیوشدر. «الموءمن للموءمن کالبنیان یشد بعضه بعضا» کبی بیوك قانون‌لر میدانه قویه‌شدر. قسقه‌سی: اسلام دینی، بتون ییر یوزنده‌کی مسلمان‌لرنی هر قایوسنی بر قارنداش ایتمشدر. بتون مسلمانلق دنیاسنی برگاوده ایدب طانیمشدر. امیرلك، مأمورلك، بایلق، یارلیلق، زاده‌لك کبی صنفی امتیازلرنی بتروب اسلام دینی قاشنده بارسنی برطوغان کوزیله قاراب قانون‌لر قورمشدر. دینی محبتك یاشاوینه لازم اولغان نه قدری قانون وارسه هبسنی مشروع ایتمشدر.

---

*) حدیث کتابلرندن ابواب البر والصله بابلرینه مراجعت ایدلسون.

عموم کشیلک محبتی — اسلام دینی بتون کشیگه مرحمت لی کوز ایله قارایه‌رق «آدم بالالری حرمتلودر» (ولقد کرمنا بنی آدم) دیگان قانون قویغان. مرحمت اینوچیلرگه الله مرحمت ایده‌ر؛ ییرده اولغان‌لره مرحمت ایدگز یو قارغی الله‌گزه مرحمت ایده‌ر «الراحمون یرحمهم الرحمن ارحموا من فی الارض یرحمکم من فی السماء»[1] دیگان قانون عمومی ایله بتون کشیلک دنیاسینه محبت ومرحمت کوز ایله قارارغه فرمان ایتمشدر.

«اوزگه نینی سویساك باشقه‌غه شونی سویمه‌اینچه مؤمن دکل‌سن» (لن یؤمن احدکم حتی یحب لاخیه مایحب لنفسه) دیگان بیوك قانون قویمشدر.

اسلام دینینك بو قانونی، موسی عه م نك توراتده‌گی قانوندن، میلاددن بیش عصر ئولك چین اهلینه قوانین دینیه قویغان قونفسیوس فیلاسوفنك قانوندن، انجیلده‌کی ایتلگان قانون محبت‌دن[2] دها بیوکدر. دها عملیدر.

---

[1] امام ترمذی سنن ترمذیده «ماجاء فی رحمة الناس» بابنده حدیث حسن صحیح دیمشدر.

[2] چونکه اوزینه وجدان سلیمی سویگاننی باشقه‌غه سویماسه، مؤمن‌لکدن چقارب قویمشدر. هم افراط درجه ده عملکه قویمازلق درجه‌ده هواغه قاره‌لوب یاصالغان قانون مفرطده دکلدر. بتون ییر یوزینه عملکه قویارلقدر.

معیشت قانونلرینه تطبیق ایدیله‌رەك سعادت انسانـیه میدانه کیترر‌لك‌در. «مرحمت‌سز کشی مرحمت ایدلمز» (من لم یرحم لایرحم[1]) («من لم یرحم الناس لم یرحم‌الله» دیکان قانون انسانی ایله بتون کشیلك عالەمنه محبت ومر حمت ایلەرگه اوندامشدر. کورکاملك ایله مدافعه قیل اوزگه دشمان‌اولغان‌کشی قاینار دوست اولور. [2]) کشی‌لر ایله کورکام معامله‌ده اول (وخالق الناس بخلق حسن) کشیلر کورکاملـك قیلسه، بزده کورکاملك قیلورمز، ظلم قیلسه‌لر، قارشیسنه ظلم قیلورمز دیـماکز بلـکه احسانغه قارشی احسان ایدکز، ظلمگه قارشو ظلم ایتماکز»[3] «عفو ایدوکز، تقوالك که یاقین‌در» [4]) «اوزك سویکاننی باشقه غه انفاق قیلماینچه هیچ ایزکو بولا آلمازسلك!». [5])

«کوچکلره مرحمت، الوغ‌لرغه حرمت ایتمه‌کان کشی بزدن (یعنی اهل‌اسـلامدن) دکل» «کمکه الله‌گه، آخرت کونینه ایشانغان اولسه، کورشسینی حرمتله‌سون» کبی بیوك قانون‌لر قویمشدر. مونه اسلام دینی مطلقا کشیلك اسمنه

---

[1]) امام ترمذی سنن ترمذی‌نك روایة ایتمـشدر.
[2]) ادفع بالتی هی احسن فاذالذی بینك وبینه عداوة کانه‌ولی حمیم. [3]) سنن ترمذی باب‌الاحسان‌والعفو. [4]) وان تعفوا قرب للتقوی [5]) لن تنالوا البر حتی تنفقوا مماتحبون.

محبت و مرحمت ایلمه‌رگه اوندامشدر. شول کشیلک دنیاسی ایچنده اولغان محبت انسانیه‌نی یاشاتور ایچون لازم اولغان هر وسیله‌نی فرمان ایتمش، عموم انسانیت ایچنده‌گی محبت‌که ضرر کیترردای تجسس، عیبت نمیمه، منابذه، حسد کبی محبت نیگزلرینه ضرر کیتررلك هر مادی وادبی حاللردن طیمشدر. بوکا ایسه بتون قران کریم گواهدر. بتون رسول‌الله افندمزك سیری شاهددر. محمد عم اوزینه کیلك دنیالر طار ایغان، باشلرینه تورلی بلالر اویلگان، هر یاقدن قوولغان، اتاردن طالاتلمغان، طاشلر ایله تورلی یاقدن صوغلوب تن‌لری قاناتیلوب مجبوریتنك صوکغ نقطه‌لرینه کلدیکی زمانده ده اوزینك قانینی اچارگه تورغان دشماناق‌لرینه قارشی «ای ربم! قومنی طوغریلقغه کوندرسه‌نه! چونکه آلار بلمایورلر» دیگان ایزگو دعالر ایله قومینك اوزی حقنده قیلغان چیکسز ظلم‌لری ایچون جناب حقغه اعتذار ایله‌رك، عفولر اوتنوب قومنه الله‌نك لطف عنایتنی اوستاگان. ایشته، بو عملی اولغان محبت انسانیه ایکانی میدانده‌در. فقط، اسلام دینی هر نرسه‌ده اشنك اورطه‌چه‌سنی آرتق کوره‌در. شونك ایچون محبت انسانیه‌ده‌ده عملگه قویلمزلق ره‌وشلی افراط طرفینه کیتودن، یا که ییکره‌ك توبان اولغان تفریط

باغینه توشوچلیکدن طیوب اورطهچه اولوچلقنی مشروع ایتمشدر. (احبب حبیبك هونا ما ا٥) اورطه درجهده اولغان معامله ومناسبت انسانیه ایسه، بتون فیلاسوف وحکیملرنك اك بیوك مقصدلریدر. بتون دنیانك حیاتیده شوکا باغلیدر. بتون سعادتده شوکا طوقطایدر. ایمدی شوندا بن عملی صورتده اولغان محبت انسانیه مشروع ایتکان «دین اسلام»گه بتون انسانیت تشکرایدهرگه انسانیت اسمندن بورچلیدر. کشیمن دیب کشیلك دنیاسنی سوکان حقیقت پرور هر برکشی التفات ایدهچکنده شبهه یوقدر.

یکرمنچی عصرك اسلام دینینه ویرکان بك بیوك سؤاللرندن ایکنچی درجهدهگیاری:

یوقاریده سویلهنکان بابده «اسلام دینی» عموم کشیلك دنیاسینه محبت ایده دیلك، هم بوکا تعلقلی دلیللر کورگازدك، ایمدی اسلام دینی عموم کشیلك اسمنه محبت قانونلری قویغان اولسه، نه ایچون آدم بالاسنی قل ایتونی درست کورگان. حالبوکه اسلام دینی اوزی آدم بالاسی مطلقا مکرمدر (ولقد کرمنا بنی آدم) دیمش. کشینی قل ایتو خور ایتودر. آنالرندن آزاد اولوب، طوغان بالالرنی، حیوانلر کبی آغلاتوب بازارلرده صاتوب

یورتوچیلك، کشیلـکـکه کیلشگان اشمیدر؟ دیمك «عەوم کشیلكگه محبت» دیگان سوز، فقط قوری تللا سویلەنگان یالطراوقلی بر بویاودن‌غنه عبارتدر. اوشانداق «اسلام دینی» صوغشونی درست کورگان. حالبوکه صوغشو، قان توگودر. ملیونلرچه جانلرنی قیودر. معصوم باالالرنی اوکسز قالدرودر. بتون عائلەنلك تورمشنی بوزوغه باعث اولوب بیچارەحالـگه توشرودر. کشیلك دنیاسی ایچون، پرتقچلق صفتی اوسترودر. اقتصاد جهتدن قاراغانده ملیاردلرچه پارەلرنی اسراف ایتوچلـکـدر. شولایوق اسلام دینی قصاص (اولم وتەن جزاسنی) مشروع ایتەشدر. بو ایسه مرحمت وشفقت‌گه منافیدر.... بومی اسلام دینینلك کشیلك دنیاسینه محبتی؟ دخیده اسلام دینی طلاق مشروع ایدوب طلاقنی ایرنلك قولینه ویرمشدر. بو ایسه خاتون قزلرنی توبەن درجەگه قویوچلقدر شونلك ایچون دنیانلك قایسی غنه یاغینه قاراسانلك مسلمانلق دنیاسنده خاتونلر خور یاشایلر، تیپکی آستنلا عمر سورەلر. مونه بو ایسه طلاق مشـروع ایدلـوبده ایرنلك قولیـنه بو خصوصده حقوق ویرلوندندر. بومی اسلام دینینلك کشیلك دنیاسینه اولغان محبت انسانیەسی؟

«دخیده اسلام دینی کوب خاتون (تعدد زوجات)

آلوچلقنی مشروع ایتمـشدر. بو ایسه حیـوانلق صفتنی تقویه ایتودر. خاتونلرنڭ درجه‌سنی صوڭ درجه‌ده توبان ایتو چلـکدر. شونڭ ایچون‌ده اسلام ییرنڭ قایسیغنه نقطه‌سینه قاره‌ساڭ خاتون قزلر قزغانغچ برحالده عمر ایده‌لر....
بکره کده اسلام دینینڭ مؤسسی اولغان محمد عم اوزی، اوندن آرتق خاتون آلوب عملی صورتده ملتینه خاتونلر کوب آلورغه یوللر کورکازمشدر. شونڭ ایچونده، مسلمانلر ایچنده «کوب خاتون آلوچلق، پیغمبرلر سنتی» دییب یورتیله‌در. ایمدی شولای اولغاچدن اسلام دینینڭ انسانینکه محبتی قایه؟

دخیده اسلام دینی خاتون قزلرنی میراث بابنده هم شهادت بابنده یك قسمشدر. میراث بابنده یارطی اولیش ویرمش، شهادت بابنده (گواهلقده) ایکی خاتون بر ایر حکمنده قیلنمشدر. خاتونلرنڭ یوزلرینه پرده‌لر یاپدروب الله‌نڭ یاقتی دنیاسنی، صاف هواسنی قزغانمش دگلمی‌در؟ بومی محبت انسانیه»؟. مونه، ییرنڭ قایسیغنه نقطه‌سینه وارساڭ، بو سوألرنی قولاغڭ ایشیته‌در چونکه ۲۰ نچی عصر، بار کوچی ایله بو سوألرنی اسلام دینی اوستینه آرغینه‌در. چنله‌بده بو سوألر اهمیتسز سوألر دگل‌در، بلـکه حقوق مدنیه گه تعلقلی بیوك مسئله‌لردر. شونڭ ایچون هر بر

سوأل‌لرنی آیرم آیرم مبحث ایتوب قسقه‌رغنه جوابلر یازه‌م.

قللق تاریخی:

قللق مسئله‌سی بك بورنغی قارط مسئله‌در. «قرون اولی» دوك میدانه کیلمشدر. آثوریلر، فینیقه‌لیلر، مصر لیلر، یهودیلر هر قایوسی کشیلرنی هیچ بر چیر قانمایتچه قول ایتکان‌لر. اصل قللقك توبی صوغشدن باشلانمشدر. چونکه بورنده صوغش ده إسیر توشکان کشیلرنی حیواندن توبان درجه‌ده ایدوب معامله ایتکان‌لر. قوللرینه توشکان بتون شهر آول خلقلرنی تریله‌ته توتوب صویغان‌لر؛ اوطقه یاقغان‌لر.... لیکن بخت‌گه قارشی کشیلرده اسیر لردن فائده‌لانو طمعسی اویغانب قول‌لرینه توشکان اسیرلرنی قل ایتکان‌لر. بو اسیرلردن فائده‌لانو طمعسی، کشیلك دنیاسی ایچنده برآز مدنیت میدانه کیلکان صوکنده اولوب قللق مدنیت اثرندن دییب حسابلانورغه یارایدر. قللق مسئله‌سی میدانه کیلونی توب باش اعتبار یله عالم انسانیت‌گه بخت دییب ایته‌م، چونکه اسیرلرك حیوان‌لر کبی صویلوینه قاراغانده قل اولوبده جاننی ترك قالدروچلق آرتغرقدر. اك برنچی باشلاب قللق مسئله‌سی روم پادشاهلغنده میدانه کیلمشدر. اما بو وقتده

پادشاهلق قلی اینوب حسابلانمشدر. اسیر آلوچی عسکر یا که قائدنڭ خواجه‌لق ایده‌رگه حقی اولمغان. لکن قرون وسطی‌ده همان قرون اولی‌ده‌گی وحشیلك کیری قایتمشدر. بتون قول‌لرینه توشکان اسیرلرنی، شهر اهل‌لرینی بوغازلاغانلر. اسیر آلوچی کشیده بالذات قنغه خواجه اولغانلر. قل‌لرنی تـله‌سه‌لر اوترکانلر، تـله‌سه‌لر صاتقان‌لر. بناءً علیه قللق مسئله‌سی بلك ایسکی مسئله‌در. قللق مسئله‌سنیده صوغش میدانه کیترمشدر. قللر غایت درجه‌ده قزغانچلی اولوب حیوانلر حکمنده یورتلمشلر. جمیع حقوقدن محروم ایتلمشلر. حتی عزیز جانلرینه بیله خواجه اولا آلماغانلر.

قللق -- بورنغی شریعتلر.

تورانڭ سفر تثنیه‌ده ۲۰ نچی صحاحده ۱۰-۱۵ ما ده‌لرده «برشهرگه صوغوش قیلورغه واروب یاقنلاشساڭ، باشلاب صلح‌گه اوندا، اگر صلح‌غه راضی اولوب شهرینی آچوب اختیار قویلسه بتون شهر خلقی سکا قل بولور. اگر راضی اولماسه، بلـکه قارشی صوغشسه، شهرنی باصوب اوراب آلڭ؛ بیکساڭ بارچه ایرلرینی قلـچ ایله چابوب اوترر ـــن. خاتون‌لر، بالالر، حیوان‌لر وبتون شـهرده

اولغان نرسه‌لرنی غنیمت ایدوب آلورسنگ » دیگان.

اوشانداق سفر عدد ٧ - ١٩ ماده‌لرنده: «بنو اسرائیل مدیان شهرینه واروب صوغشدیلر. هر ایرلرنی اولتردیلر. مدیان خلقینک بیش پادشاهلرینی قاطع جزالر ایله اولتردیلر. بلغم بن بعورنی قلچدن کیچردیلر. مدیان خلقینک خاتون قزلرنی اسیر ایتدیلر. بارچه مال‌لرنی طالاب آلدیلر. شهرنک بتون تورلق یورط‌لرنی قلغه‌لرنی یاندردیلر ... موسی عم اوزینک کاهن‌لریله عسکرگه قارشیلارغه چقدیلر. موسی عسکرنک بو حالندن خبردار اولغاچ، قائدینه، منک‌باشلرینه، یوز باشلرینه، آچیغلان‌دی. سز هم خاتونلرنی اولترمای قالدردگزمی؟ دیگان تیرکاولر بله عسکرنی اورشدی. بس، حاضر هر ایر بالا-لرنی، ایرگه قوشلغان خاتونلرنی اولتریگز؛ ایر ایله قو-شلمغان قزلرنی اوزگزگه (قللقغه) ترک قالدریگز» دییب فرمان ایتدی. بس موسی عم ایتکاننچه ایر بالالرنی، بارچه ایرگه قوشلغان خاتون‌لرنی اولتردیلر ....

دخیده سفر صموئیل ثانیده ٨نچی صحاحده ٦نچی ماده‌ده «موآبی‌لر داودکه قل اولوب هدیه‌لر ویرر اولدیلر» دیدر. ١٤نچی ماده‌ده «بارچه آدوم‌ایلرداودغه قل‌اولدیلر» دیدر. بونک کبک توراتنک تورلی سوره‌لرنده قللق خصوصنده

کوب آیت‌لر بیان ایدلمشدر.

دخیده انجیل‌ده بولیس‌نك تیماو تاوس‌گه کوندرگان برنچی رساله‌سنده آلطنچی صحاح‌نك ۱-۲ ماده‌لرنده «بارچه قل‌لر، اوزلرینك خواجه‌لرنی هر احترام ایله حرمتلرگه تیوشلیلر. اگرده خواجه‌لر موٴمن اولسه‌لر، آلارغه خور لق کوزیله قاراماسونلر، چونکه آلار قارنداشلرگزدر. بلکه کوبره‌ك خدمت ایتسونلر.» دخی بولیس‌نك تیطس‌گه یازغان رساله‌سینك ایکنچی صحاحنده ۹ نچی ماده‌ده «قل‌لر خواجه لرینه بوی صونسون‌لر، هر بر نرسه‌ده آلارنی، راضی قیلسونلر قارشماسونلر، خیانت ایتمه‌سونلر...» دیگان موئه بولیس‌نك بوایکی رساله‌سنده‌گی امرلرینه قاراغانده عیسی عم شریعتنده قللق مسئله‌سی ثابت ایکانچلکده دلالت ایته‌در. اگر عیسی عم شریعتنده قللق مشروع اولماسه ایدی، بولیس بوندا ابن بیورق‌لر ایله قللر حقنده توصیه‌ده اولنمز ایدی. هم عیسی عم توراتنی اوگراتور ایچون معلم اولوب کیلدم دیور. توراتده‌گی قللق مسئله‌سنی نسخ قیلدیغی یوقدر. دیمك قللق مسئله‌سنی توراتده‌گیچه قبول ایتمش دیمکدر. بناءً علیه بورنغی شریعت سماویه لرده قللق مسئله‌سی واقعدر. بر اسلام شریعتی میدانه قویغان مسئله دگل‌در. بلکه اسلام شریعتی قللقنی بتدرر

ایچون کلمشدر. بونی حقیله آڭلار ایچون توبانده‌گی بابنی ملاحظه ایله اوقو ییته‌در.

اسلام — قوللق.

اسلام دینی کشیلرنی قل قیلور ایچون کیلمه‌مشدر. بلکه بتون کشیلرنی آزاد ومکرم کوز ایله قاراەش بر کیلك انسانیت دینیدر. چونکه قران کریمده کشینی قل قیلو ایچون هیچ بر قانون، وهیچ بر فرمان یوقدر. یوقاریده «قوللقنڭ اساسی، نیگزی صوغشده اولغان اسیرلردن میدانه کیلمش» دیگان ایدك. ایمدی شوشی قوللقنڭ نیگزی اولغان اسیرلرگه قران کریمك معامله‌سی بویله‌در: صوغش زماننده اسیرلر محکم توتیله‌لر. صوغش طوقطاغان صوڭنده اسیرلرك قارشوسینه یا آقچه تولاتوب آلونه‌در، (یاکه مسلمان اسیری برابرینه آلشو) یاکه طوغریدن طوغریغه آزاد ایده‌در. (فشدو الوثاق فاما منا بعد واما فداء سوره محمد عه م ٤ آیة). ایمدی قران کریمك اسیرلر حقنده بوبولده اولغان فرمان عالیی، بورنغی خلقلر وبورنغی شریعتلر قوللقك اساسی دیب طانیغان اساسلری قبول ایتمه‌دیکنی افاده ایده‌در. شونك ایچونده «اسیرلرنی قل ایدڭز» دیگان قانون قرآنی

یوقدر. فقط بورنەدن بولمش قللق مسئلەسی حقندە سکوت ایدەرك مباحثلق کوزیلەگینە قارامشدر. مباحثلق کوزیلە قاراسەدە مطلق کشیکە حرمتلوکوزیلە قارادیغندن یـیر یوزندە قللق اسمینك یاشاوینە راضی اولمایەرق قللقنی بترورگە پلانلر توزیمشدر.

اسلام — ییر یوزندە قللقنی بترو.

بلك درست‌نی ایتکاندە اسلام دینی بورنەغی ییریوزینە میدانە کیلکان قللق مسئلەسنی یویار وبترر ایچون کیلمشدر. لکن بردن برکەبترمەمشدر. چونکە اسلام‌دینی حکمت، مصلحت، نیگزلرینە قورلمش‌در. اول زمانـدەغی حس ومحـیط بـردن برە «بتـون ییر یـوزندەگی قل آزاددر» دیکان قانون‌نی یوکلارلك مرتبەدە دکل‌لر ایدی، شونك ایچون بردن برە اشنی قرط اوزمەدی. بلـکە آقرنلق ایلە عملی‌صورتدە اختلالگە باعث اولمغدای رەو-شچەگینە قللقنی بترركە اوندامشدر. بوخصوصدە پلانلر حکمت مصلحت‌لی نیگزلر قورلمشدر: اولا «دین اسلام» دین الهی اسمندن مطلق قل‌لرنی آزاد ایدەرگە تورلی

وجه‌لر ایله دیمله‌مشلر، قزدرمشلر. [1]

٢) برجنایت ایدلسه، آنك برابرینه کفارت لازم ایدلمشلر. اول کفارتنی اوتار ایچون قل آزاد ایدرگه فرمان ایتمشلر. مثلا: کفارهٔ قتل، کفارهٔ رمضان، کفارهٔ یمین کفارهٔ ظهار هر قایوسنده قل آزاد ایدوچیللك ایله اوتاله‌در.

٣) مکاتبه‌در یعنی برخواجه فقیرره‌ك اولسه‌ده لکن قلنی آزاد ایده‌رگه تله‌سه‌ده، دنیاسی قصنقلغندن بردن برگه قلنی آزاد ایتماینچه بلکه خواجه، قل ایکسی بربلگلی مبلغکه معاهده واتفاق یاصالوب آزاد قیلنوی ایچون تذکره ویرالور، قلده شول مبلغ مخصوص نی طابوب اوزینی یولوب آلورغه طریشور.

٤) جعل ووظیفه برابرینه آزاد قیلوچلق مشروعدر.

---

[1] فلا اقتحم العقبه، وما ادراك ما العقبه، فك رقبة او اطعام فی یوم ذی مسغبه (سوره بلد) واعبدوا الله ولا تشرکوا به شیأ وبالوالدین احسانا ـــــ اوما ملکت ایمانکم آه لیس البران تولوا وجوهکم قبل المشرق والمغرب ولکن البر من آمن بالله ـ وآتی المال علی حبه ذوی القربی ـ وفی الرقاب آه بونك کبی تشویق ایتکان آیت کریمه‌لر قران کریمده کوبدر شولایوق سنة رسول الله‌ده کوبدر...

مثلا «فلان قدرنی مبلغ طابوب کینورساڭ آزاد اولورسڭ» دییب خوجه ایتسه، قل ده قبول ایتسه، آزاد اولور. اوستینه شرط قیلنغان پاره‌نی بورچ ایده‌رك تولار.

۵) مدبرلك مشروعدر. یعنی خواجه قلینه ایتسه: «بن اولکاندن صوڭ سین آزاد» دییب. شول خواجه وفات اولدیغی کبی تکی قلی آزاد اولادر. خواجه بو قلنی صاته ده آلمایدر. هبه ده قیله آلمایدر. بوده بك گوزل تدبیردر. چونکه برخواجه‌نڭ جانی «قل آزاد قیلوب ثوابلی اولایم» دییب تله‌سه، لکن فقیرلکندن اوز عمرنده قلنڭ یاردامینه محتاج اولسه، شول وقتده تدبیر قیلور، اوزترکلکی زماننده قلنی خدمت ایتدررده، اوزینڭ وفاتی صوڭنده آزاد وایرکونلکگه چغار. بوایسه بك گوزل تدبیردر.

۶) وصیة بالعتق

۷) نذر بالعتق

۸) خواجه اوزینڭ جاریه‌سنی (کنیزه‌کنی) خاتون ایتوی درستدر. اگرده جاریه خواجه‌دن بالا میدانغه کیترسه کنیزه‌ك ام ولدلك که ایلانوب خواجه خاتونلق درجه‌سینه کیله‌در.

۹) ام ولدلك مشروعدر.

۱۰) براو قل صاتوب آلسه‌ده اول قل یاقن قارندا-

شلرندن اولوب چقسه، اول قل آزاد اولور.

۱۱) زکات مالینك سکزدن بر اولشی قل آزاد ایلرگه صرف ایدیله‌در. مثلا بو کونده بتون بیر یوزنده اوچ یوز ملیوندن آرتق مسلمان یاشایدر. بولاردن بلك آزغینه اولغانده ده یلنده ایکی یوز ملیون صوملق زکات بیلور. ایمدی سیگزدن بری اولغان یکرمی بیش ملیون هر یل صایون قل آزاد ایلرگه صرف ایدلسه ایدی، (مثلا برگنه عصر بویله صرف ایدلسه ایدی) بتون بیر یوزنده‌گی قللرنی اهل اسلام آزاد قیلوب ولی نعمت اولوب اوطرور ایدی، بتون قللر دین اسلام حمایه‌سنده اولوب دین اسلامك بالالری اولورلر ایدی. بتون کشیلك دنیاسی بك بیوك فائده‌لر کیترگان اولور ایدی.

قسقه‌سی: اسلام دینی قللق مسئله‌سنی بیر یوزندن بترر ایچون کلکان. آنه شول مسلکنی تعقیب ایتلر ایچون، یوقاریده سویلانکان ماده‌لرنی مشروع ایدوب قللرنی آقرنلاب آزاد قیلوب بتررگه پلان توزیمشدر. شونك ایچون ده قل دیکان اسمنی بیله بتررگه طرشمشدر. «ولا یقل احدکم: عبدی امتی، ولیقل: فتای وفتاتی وغلامی» [۱]

---

[۱] پیغمبرمز حضرت زیدنی آزاد قیلوب اوزینه اوغل قیلمشدر بوفعلی ایله ملتگه اولکی کورکازمشدر.

یعنی هیچ کم قلم، کنیزه کم دیماسون، بلکه «بکنم! قزم!» دییب اینسون دیکان پیغمبر مزنك فرمانی بوکا آب آچق دلیل در. «هر اونك کنیزه‌کی اولسه آنی صاقلاب کورکام تربیه ایلب آزاد اینسه هم جفتلانسه ایکی اجرگه ایرشور» (ایما رجل کانت له جاریة فاءدبها فاحسن تأدیبها ثم اعتقها وتزوجها فله اجران). «هر اونك کنیزه‌کی اولسه، کورکام تعلیم ایده‌رسه صوکره آزاد ایده‌رك جفتلانسه ایکی اجرگه ایرشور». («ورجل کانت عنده امة فادبها فاحسن تأدیبها وعلمها فاحسن تعلیمها ثم اعتقها فتزوجها فله اجران») کبی تشویق وترغیب ایتکان حدیث‌لرکه قاراغانده اسلام دینینك مقصدی دنیاده قل اسمن قالدرماسقه بلکه بارچه کشینی حریتکه چغارب عموم کشینی آزاد وابرکلی ایده‌رگه طرشمشدر.

اسلام — قل — قارنداشلك.
قل‌لر ایله معامله.

«اسلام دینی» قل‌لرنی آزاد قیلورغه امر ایتمشدر. [1] قوری امر قیلورغه‌غنه قوشمه‌مشدر. بلکه عملی صورتده آزاد قیلورغه تورلی یول‌لر حاضرله‌مشدر. باشقه دین

---

[1] صحیح بخاری ج ثالث بخاری ج ثالث.

سماویلر ایچنده قللرنی آزاد ایده‌رگه قران کریمنك فر-
مان وتشویقلری کبی هیچ فرمان یوقدر. دین اسلام
قللنی آزاد قیلور ایچون دنیا هم آخرت اجرلری اولا-
چغنی وعده قیلمشدر.
قللرغه احسان قیلورغه وکورکام معامله‌ده اولورغه او-
نداشدر. بونك حقنده بتون حدیث کتابلری طوب طو-
لوغدر. شولایوق بوخصوصده قران کریم‌ده تورلی بیرلر
ده‌دیملا کان آیت کریمه کوبدر.
خواجه‌لر اوزلری‌نرسه کیسه، شونی کیندررگه، نرسه
آشاسه، شونی آشاتورغه فرمان ایتمشدر. «قللرکز قارندا
شلرکزدر. الله تعالی‌سزنك قول‌کزغه توشرمشدراوزکزنینی
کیساکز شونی کیندرکز، الله بنده‌لرنی عذاب قیلماکز
(عبیدکم اخوانکم جعلهم الله تحت ایدیکم اطعمو هم مما تأ
کلون والبسو هم مما تلبسون ولاتعذبوا عبادالله) دیمشدر.
دخیده *) معرور بن سوید ایته: حضرت ابوذر-
الغفاری‌حضرتلرینی کوردم آنك اوستنده بر توسلی‌حله،
قلینك اوستنده‌ده شولوق ره‌وشده حله ایدی. عجبسنوب
بوخصوصده صورادق. حضرت ابوذر ایتدی: بن بر

*) حدیث صحیح بخاریده ج ثالث ده عتق کتابنده
مذکوردر.

ایرنی اسیر آلدم آناسی حقنده مناسبتسز سوزده اولندم. پیغمبرمزکه بنی شکایت ایتدی، پیغمبرمزده بنی اورشدی هم ایتدی: قارانداشلرگز خادم (قل)لرگزدر. الله تعالی سزنك قول آستگزه ویرمشدر. براونك قارنداشی قولی آستنده اولسه، اوز آشاغاندن آشاتسون، اوز کیکاندن کیندرسون، کوچی یتمزلك نرسه‌که قوشماگز، اکرده کوچی بیگا آلمازلق نرسه‌گه قوشساگز، یاردام‌لاشگز» دیمشدر.

مونه بوقارغی فرمان‌لرنی اویلاب قاراساق بلینه‌درکه، «اسلام دینی» قل‌لرغه قارنداشلك کوزبله قارامشدر معامله‌ده آشاوده اچوده کیم‌ده صالمده بر تیگز کوز ایله قارامشدر. انصاف اهل‌لری‌ده‌صاف‌وجدان‌لریله توشونوب قاراسون‌لر آوروپانك قایو مملکتی قل‌لره اسلام دینی کبی شفقت ومرحمت ایله معامله ایتمشدر؟ قل‌لر ایله بر که آشایلرمی؟ اوزلری کیکان کیم‌لرنی قل‌لرینه کیندره لرمی؟ اسلام دینینك شفقتی‌کبی شفقت ومرحمت، ایده‌لرمی؟ بونی مقایسه قیلور ایچون امریقاده‌گی وحشی‌لر حقنده آق طامرلرك معامله‌سی، آفریقا وحشی‌لرینه ناموسلی تربیه‌لی! آوروپالرك معامله‌لرینی کوز آلدینه کیترو ب قارا! اشنك حقیقتی اوز آلدینه قویاش‌کبی

میدانه چغار. امّـا آوروپانك صوك عصرلرده قل لرنی آزاد ایلارگه تشویقلی اولنوی علوم ومعارف ومدنیتك مقتضاسیدر. دین لرینك بیورغی دکل در. حال بوکه اسلام دینی چوقلن قل لرغه آزاد، شفقت، مرحمت ایده رگه امر ایتمشدر.

اسلام — قل

اسلام دینی قل لرغه غایت مساعده لی ره وشلی یول لر قویمشدر. بر قارنداش کوزبله قارامشدر. شونك ایچون اهل اسلامك بیوكلری قل لرینه وقف لر قالدرغان. میراث ویروچلك ایله وصیت لر ایتکان لر. بر نرسه گه خواجه اولا آلمغان قل لر، دنیاده اك بیوكلردن اولوب کیتکان لر. کوب قل لر خواجه لرینك قزلرنی نکاحلانوب ملتك بیوك اعیانندن صانالوب کیتکان لر. قـل لری اوغلقغه نسبت ویرلـگان لر، یعنی تبنی ایتـکان لر. بك کوب قل لر آزادلقغه چغوب امیر یا که سلطان اولغان لر (مصر مملـکتنده گی کافور الاخشیدی سلطننی تاریـخ بلکان لرك معلومیدر) قل لردن بك کوب عالم لر، مجتهد لر، قاضی شرعی لر، مفتی لر، ضابطلر، بیوك قائد لر یتشمشدر. قسقه سی: آزادلر نیندایین درجه گه ایرشه چك

اولسه قل‌لرده شولوق درجه‌که ایرشکان‌لر. اسلام دینینك آرتقلق فقط علم ایله گنه‌در. «اوصیکم بتقوی الله والسمع والطاعة وان تأمر علیکم عبد) حدیث شریفنك نه‌قدری بیوك معنانی افاده قیلغانلغی قل‌لرنك درجه‌لرنی کوتارو حقنده بیوك بر اشاره‌در.

ایمدی شولای اولغاچدن قللق مسئله‌سی حقنك اسلام دینینه تعرض قیلوچلق حق‌سزلق‌در. اسلام دینی قل‌لرنی آقرنلق اوزره آزاد قیلوب دنیاده قل اسمنی قالدرمز ایچون کیلمش‌در. قللـق نی بیر یوزندن بتررو ایچون نینداین چاره‌لر کیره‌ك اولسه هبسنی مشروع ایتمشدر. کشیلك نقطهٔ نظرندن نینداین محبت لازم ایسه اسلام دینی آنی مشروع ایتمشدر. (والذی نفسی بیده لولا الجهاد فی سبیل الله والحج وبرامی لاحببت ان اموت وانا مملوك) دیکان صاف یوراکلرندن‌چقمش محبت‌لرنی پیغمبرمز بزلره بوله‌ك ایتوب قالدرمش‌در. قسقه‌سی: قللق بلك یورندن اولغان مسئله‌در. یورنغی شریعت سماویه‌لرده واقعدر. اسلام دینی فقط قللقنی مباحغنه دییب طانیدر قللرنی آزاد قیلوب بیر یوزنك قلنك اسمنی بیله قالدرمز ایچون پلانلر قورمشدر. بردن برگه آزاد ایتدروب بترمه‌کان‌لـکی، عمل‌که قویارغه ممکن اولمادیغندن وقوانین

طبعیه‌گه‌ده خلاف اولـدیغندن در. شولای اولغاچ «اسلام دینی» کشیلك محبتی‌نی عقیله اجراء ایتمشدر.

کشینك نوامیس طبیعیه‌سی — صوغش (حرب)

I

کشی فطرت دورنده فقط آڭلاو قوه‌سـینه‌گینه خواجه اولا آلغان. اما چن معارفکه ایدا اولا آلمغان. بلك آچق بیلـگلی که، کشینك برنچی فکری قوشلمه مرکب-اولمایدر؛ بلـکه بسیط اولادر. چونـکه کشی باشلاب اوزینك اصل وماهیتنی تیکشره آلمایدر، بلـکه ذات من‌حیث هی‌سیڭگنه ملاحظه ایـده آلادر. شونك ایچون اڭ برنچی اولاره‌ق اوزینك ذاتی حیثیتندن قورقوغنه طوینه‌شدر. قورقوندن صوڭ درجه یوراکسز (جبن) اولمشدر. اورمـان‌لرده وحشت حالنده یاشاگان آدم چکلرڭ هر نرسه‌دن تتره‌ب هر نرسـه‌دن قورقوب اورکوب تورولاری بوکـا دلیل اولورغه بیته‌در.

بناء علیه کشی بودورده اوزینی هرنرسه‌دن توبان دییب بلـگان. اوزینی باشقه امور طبیعیه‌گه تیك دییب ده اویلای آلمایه‌چغیده طبیعیدر. شونك ایچون بومرتبه‌ده کشی برنرسه‌گه ده‌تیمایچه، باشقه‌لرغه تجاوز قیلمایچه طب طنچغنه مسالمه حالنده یاشایه‌چکیده طبیعیدر. هم‌شویله اولمشدر.

بو کونلرده شوشی فطرت دورینك قرنده‌غینه یاشاگان وحشی خلقلرده شوشی حال کورنمکده‌در. مونه کشینك بو حالی برنچی نوامیس طبیعیه اوّلیه‌سی در.

II

صوگره کشی اوزینك تیره‌یاغن ایلانب امورطبیعیه‌گه احتیاجی، الله‌غه ضروراتی توشدیگنی طوینمشدر هم طو یونه‌در. بوطوینو، اوزینی کیچندررلك سبب‌لرحاضرلرگه یینا کلایدر. بوایسه کشیلك دنیاسینك ایکنچی درجه نوامیس طبیعیه‌سی‌در.

III

فطرت دورنده‌گی دهشت وقورقو، کشیلرك برسی برسندن قاچوینه سبب اولسه‌ده بوحالنك دهشتندن یالگز بر اوزیگنه قوطولا آلمغاننی سیزنه باشلایدر. برسی بر سندن حیوانی‌لذت واستفادلرده‌اولنویده میدانه کیلمشدر. ایرکاك ودشیلك ایچنده بولذت‌لرك قیمت معنویه‌سی ودائره‌سی کیگایه‌ره‌ك برسی‌برسینه قوشیلورغه قاتناشو وظورایو لازم اولوب کیلمشدر. بو ایسه کشیلك دنیاسینك اوچونچی درجه نوامیس طبیعیه‌سیدر.

IV

صوگره آنڭ حاصل ایده‌ر ایچون برسی برسینه قاتنا شورغه، قوشیلورغه طوغری کیله‌در. بو علم ومعرفت ایله کشیلرڭ برسی برسینه ارتباطی کشیلر ایچنده هیئت اجتماعیه تشکیل ایدیله‌رك ترکلك اینونی لازم اینه‌در. مونه بوحال کشیلك دورنده‌گی دورتنچی درجه‌ده‌گی نوامیس طبیعیه‌سیدر.

V

کشیلر هیئت اجتماعیه دائره‌سینه کروب مدنیت سلسله سینه تزیلگاچدن عمومی تیگزلك دوری باشلایدر. هر کشیدن قورقو کوتاریله‌در. هرکشی اوزینی باشقه‌لر کبکوك انسان دییب بله‌در. بس هرکشی اوزین «من» دیب باشقه‌غه اوزینی تیگز کوره باشلاغان زماننده‌ن اوظش وطارطش باشلایدر. شول اوظش طارطش اوز دائره‌سنده‌گینه طور مایدر. بلکه چیکندن چیغلوب کشیلرڭ حقینه تجاوز قیلنه باشلایدر. اوزینی «من» دییب بلگان من‌ده، باشقه‌لر کبك حقلی‌من دیگان جماعت وقومده. اوزینی بومیدانده ایزدره‌سی کیلمایدر. باشقه‌لردن حقنی یوطدررغه راضی اولمایدر. شونڭ ایچون باشقه‌قوم یا که قبیله‌نڭ تجاوزینه

قارشی اوزینی. یاکه جمعیتنی مدافعه قیلورغه طبیعتی مجبور ایته‌در. اول مدافعه ایسه قوت صرف ایتویله اولادر. ایمدی مادی قوت‌لر ایله باشقه‌لرنك تجاوزینه قارشی تورو ایسه صوغشو (حرب) در. بس شولای اولغاچدن کشیلك دنیاسی ایچنده صوغش ایدوچلك دورتنچی نوامیس طبیعیهٔ بشریه نلك بیشنچی دورندن باشلانمشدر.

فقط کشی توب فطرت وطبیعت جهتندن سلم ومساله ناموسنچه عالم‌مشاهدکه کیله‌در. هم کشیلك دنیاسی فطرت دورنی کیچرکان صبیلق مرتبه‌سنده‌ده سلم ومسالمه ایله‌دور سورمشدر. مونه شونك ایچون‌ده «اسلام دینی» «فطرت الله التی فطر الناس علیها ذالك الدین القیم لا تبـدیل لخلق الله (سنة الله) دیو کشیلرنی شوشی نوامیس طبیعیه اوّلیه‌ده‌گی تسـلمیت اوزرنده اولغان دین فطری (طبیعی) غه اوندامشدر. ایمدی کشیلر، فطرت اصلیه‌سی سـلم ومسالـمه‌در. بس شولای اولغاچدن اسلام دیـنی کشیلرنی سلم ومسالمه‌گه اوندا کان بردین ایکانی مـیدانه کیلادر.

صوغش سببلری:

صوغش (حرب) ایکی دولت یا که ایکی قوم آره

سنلاغی اختلافنی مادی قوت وقورال کوچیله اوزودر.
یوقاریده بیان ایتلکانچه بتون طبیعتده‌کی دور سورگان
اوظش وطارطش قانونندن کشیلر ایچنده میدانه کیلکان
حال‌لر سببلی صوغش طوو‌ادر: غیرتدن، یا که منافسه،
یا که دشمانلق، یا که طمعدن یا که الله ودین ایچون او-
لغان حمیتدن یا که اوچ آلوچلقدن یا که مالی واقتصادی
ویا که باشقه سببلردن میدانه کیله‌در. دیمک صوغش
کشینك فطرت اصلیه‌سندن دکل‌در. بلکه تنازع بقا
قانونلرینك فطرت انسانیه‌که اولغان تاٴثیرندن طوو‌ادر.

صوغشنك تاریخچه‌سی

صوغش کشیلك دنیاسنده بك بورندن باشلانمشدر.
کشیلك تاریخی میدانه کیله باشلاغان زماندن برو، هیچ
برملت، یا هیچ برقوم، صوغش‌سز عمر کیچرمه‌گان. بلکه
شاوغنه ایچلرنده شاوشو، قانلی معرکه‌لر میدانه کیلوب تور
غان. توراتده تکون بابینك افاده‌سینه قاراغانده آدم عم
نك اوغلی قابین (قابل) ایله هابل آره‌سنده صوغش باشلا-
نب قابل هابلنی اوتروندن باشلاب کشیلك دنیاسنده
جان‌لر حقسزلقغه‌توگیله باشلاغان. توراتنك باشقه بابلر-
ینك بیان‌لرینه قاراغانده صوغش مسئله‌سی طوب

طولوغدر... هرملت‌ده صوغش بولا کیلمشدر... اوشانداق تورانلك قایسیغنه بابینه قاراما،صوغش مسئله‌سی طولمش قالمش‌در. قرون اولی تاریخلرینه قاراساق، بتون عصرلر قانلی صوغش‌لر ایله طولوغدر. قایسیغنه بیتنی قاره‌ه، مطلق صوغش دیگان سوزکه کوزك توشار. بورنه صوغش اولغانده‌ده غایت درجه‌ده وحشی صورته اولمشدر. بر قبیله ایکنچی قبیله‌نی بتونلای اوتروب بترمشدر. معصوم بالالر، طاقتی اولمغان قارت‌لر، صوك نفس ده یاطقان خاسته‌لر، هر قایوسی آغلانغچ حالار ایله صویلمشلر، آصلمشلر،اوطقه‌یاغلمشلر. خاتون‌لراسیر آلنغان‌لر. اسیرلر تورلی عذابلرایله اوترلکان‌لر. قسقه‌سی: بورنه کشیلرك طبیعتی نه‌درجه وحشی‌اولسه صوغش اینولریده شول درجه ده وحشی برحالده اولغان. بتون صوغش میدان‌لری کشی اولاکسه‌لکندن عبارت اولغان.. صوك زمان‌لرده کشیلر ده اسیرلردن فائده‌لانو طمعسی قوزغالوب اسیرلرنی قل ایته باشلاغان‌لر. اسیرلرنی قل ایتونی بورنیرەق مدنیتك برنچی آدمندن دیب صاناغان‌لر. مونه شول اسیرلرنی قل ایتو مسئله‌سنی یکرمنچی عصر قباحت‌دن صانایدر. وحشیلك‌دن حسابلایدر. بتون قوانین مدنیه‌سی حرام ایته‌در.

صوغش حقنده بیوك عالم وفیلاسوفلرنك ملاحظه‌لری.

بتون ییر یوزنده یاشاکان حکیم‌لر فیلاسوفلر، صو- غش حقنده ایکیکه آیرلغان‌لر: برسی، صوغشنی رد ایته، صوغش دیکان آغو، زهر کشیلك دنیاسی ایچندن چقسون بتسون دی. ایکنچیسی صوغشنی قبول ایله، کشیلك دنیاسی ایچون صوغش (حرب) لازم دی. شونك ایچون کشیلك دنیاسیله برابر صوغش یاشارگه تیوش‌دی. مونه شوشی ره‌وشلی برسی برسینه قاره قارشی ایکی فکر دوام ایته‌در.

صوغشنی رد ایتکان مذهبلر اینه: صوغش کشیلك دنیاسینه آفت‌گنه کتره‌در. دنیاوی انتظامنی بوزادر. نه قدر معمور شهرلرنی خراب ایته‌در. عمرانیت‌که خلافدر. صاف وجدان اهللرینك دین‌لرنی محو ایته‌در. دینك بیوك رکن‌لرینه ضرر کیتره‌در. کشیلرنی یرتقچلق صفتینه ایبالشدروب آداب انسانیه‌نك یوغالوینه سبب‌در. کیت کیده کشیلرك یرتقچ حیوانلر کبی اولوینه باعث‌در. مادی واقتصادی جهتندن ضررغنه کیتره‌در. ملیاردلرچه پاره صوغش میدانلرنده ارم بولادر. ملیونلرچه معصوملرك قانلرن توکوچلکدر. نه قدری تازه کشیلر مجروح! نه قدری معصوم بالالر یتیم!... مونه بوره‌وشلی تورلی دلیل

لر ایله صوغشنك بتوون تلاولر . بو مذهبنك اڭ باشنده
فوضیون اشـرا کیون مذهبلری توره‌در. بو طولقونلی
فـکرلر، اوروپاده ، امریقاده طاره‌لوب واره‌در. شونك
ایچون بوندن یارم عصر ئلك اوروپا وامریقانك بیوك
فیلاسـوف‌لری، محررلری میدانه چقاره‌ق بیوك مقاله‌لر
یازدیلر. دهشتلی خطبه‌لر سـویلادیلر. بتون کشیلك
اسـمنه صـوغشنك بتوینه تشویف ایتدیلر. «هر تورلی
ملت‌دن اعضاءلر صایلانسون، شول‌تورلی ملت اعضالرندن
مرکب « محکمهٔ دولیه» یاصالسون. کشیلك دنیاسی ایچنده
میدانه کیلکان نزاعلر ، اختلافلر، شول « محکمهٔ دولیه » ده
تیکشرلسون. مثلا محکمه‌ده تورلی قوم‌لر وتورلی ملت‌لرك
دعوالری صوغشسز مسالمه یولیله حکم ایدلسون» دیب
مصلحت‌لرده کورگازدیلر. طاوشلری دنیانك بر یاغندن
ایکنچی یاغینه کیتسه‌ده هر آزغه دولت‌لر طب‌طن کوینچه
اویغه قالغان کشی کبی هر قایوسی سکوت حالی کیچردیلر.
لـکن بومسالمه‌طاوشلری، کشینك نوامیس طبیعیهٔ اولیه‌سی
اولوب فطرت نقطه‌لرینه بارب یتکان طاوش‌لردر.
شونك ایچون بوگا وجدان‌لر میل قیلمادی دگل، قیلدی،
هر طرفده وهر ملتك جریده‌لرنده اوقلورغه وملاحظه‌لر
یورتیلورگه باشلاندی. اڭ صوگنده « مؤتمرالسلم » (صلح

قونغراسی) اسملی ندوه (قامیسیون) میدانه کیلدی. بوندان مبارك اسملی ندوه‌نك برنچی بیداشیده «لاهی» شهرنده اولدی. بو ندوه‌ده مملکتمزك شفقتلو وعظمتلو ایمپیراطور ایکنچی نیقولای حضرتلرینك اقتراحیله میدانه کیلدکندن بتون کشیلك تاریخنده کله‌چکنی آلقشلانه‌چغنی کم شبهه ایلر؟ بو ندوه‌که دولت اسلامیه‌دن عثمانلی دولتینی وکیل کوندردی... حاضرده همان هر یلی بو ندوه بیله تورەدر. بو ندوه‌نك بو کونکی اهمیتی کورنمزسه‌ده کیلاچك کونلرده اهمیت کسب ایده‌چکیده اومیدسز دگلدر. زمانلر اوزی اشنی کورکازر...

صوغشنی یاقلاوچی مذهب اینه: صوغش کرچه برتقچلق اولوب شفقت ومرحمت سزلککه سبب اولسه‌ده وباشقه بعض بر آفت وضررلرغه‌ده باعث اولسه‌ده کشیلك دنیاسینه بیوك فائده‌لرده کیتره‌در. صوغش، هر عصرده مدنیت انسانیه کیترکه، قارطایغان چرك مدنیتلر یبرینه یاکا حیاتلی یاش مدنیت طودررغه، یوقلاغان ملتلرنی اویقوسندن اویغاتب غفلتدن چغاررغه، دردسز ملتلرگه درد کرتورگه، صاقسز ملتلرنی صاقلی ایده‌رگه بك ضور خدمت اینه‌در. مثلا اسکندر ماقیدونی صوغشلری، روملرك محاربه‌لری مدنیتکه بیوك انقلاب کیتررگه سبب

اولمشلر. صلیب احمر صوغشلری، اسلام دولتلرنڭ اولغان علوم ومعارفنی اوروپاغه آلوب قایتـورغه، شرق‌ده‌گی پارلاب طورغان مدنیت اسلامیه‌نی اوروپاغه آلوب قایتوب، اوروپانڭ بو کونکی پارلاب تورغان ترقیاتینه سبب اولمشدر، شرق ایله غربڭ قاتناشوینه، اقتصادی وتجاری علاقه‌لرینڭ ترقی ایدوینه بك بیوك خدمتلر ایتمشدر.

فرانسیه اختلالی، برنچی ناپولیونڭ صوغش‌لری بتون ییر یوزنده عموم آزادلق وتیگزلك نیگزلری قور-لوینه بك بیوك سبب اولمشدر. قایسیغنه بر حکومت‌ده صوغش اولسه، یڭلسه اوزینڭ کچلك اورنلرن بلوب حالنی توزاتورگه کریشه‌در. بیگسه دها همان دشمانینڭ حرکت حربیه‌سندن درس آلارق کیلاچك کونلرده شونگا حاضرلـکده اولنورغه مجبور اولونه‌در. مونه بو فکرنی دانتی، لوتیر، باکون، مونتیسکو، . . . کبی بیوك عالملر یاقلایلر.

صوغشنی یاقلاوچی «مولتـك»، صوغشنی بترورگه طرشوچی بولنغکلی عالمگه بویله: «شاوغنه مساله‌ده یاشاو لذت‌سز بر جبن‌لك‌در. صوغش اله طرفندن ایدلمـش الهامدر. صوغش سببلی، بهادرلق، یوراکلیلك، نفس‌نی ییـگوچلك، اوز وظیفه‌سنی کامللاوچیلك، فدائی اولوچلق

كبی بیوك فضیلت انسانیه‌لر میدانه كیلمكده‌در. اگر ده صوغش اولماسه ایدی عالم وانتظام ضائع اولغان اولور ایدی» دیمشدر.

كشیلك دنیاسی صوغش‌سز یاشارگه ممكن‌می؟

ایمدی بوقاریده‌غی ایكی مذهبده فكرلری بیلوب ملاحظه میزانینه طارتیلسه، بلنه‌كه صوغش آفتدر، ضرردر، هلاكت‌در، حسرت اوستینه حسرتدر. شولای اولوبده برابر كشینك ذاتینه یابشمش بر طبیعت خامسه‌در. شونك ایچون بك طنچغنه مسالمه ایله‌گنه یاشاونی یاراطغان ملت‌لرده اوزلرینك حق‌لرنی صاقلاو ایچون یاكه دشمانـنی تجاوزی حركتده اولدرماو ایچون یاكه كورشی دولتینه یاردام‌لاشو ایچون یاكه باشقه‌چه سبب‌لر ایچون صوغش ایده‌رگه مجبور اولادر. حیات دورنده صوغش ایتمه‌گان هیچ بر ملت یوقدركه تاریخده اوقیله باسون!! بلـكه باشندن قانلی واقعه‌لر، دهشتلی صوغش‌لر، اوترـیشلر كوب كره‌لر كیچمشدر. تاریخ‌غه‌غنه كوزك صال!

۲) كشیلر دورتنچی درجه‌لی نوامیس طبیعهٔ بشریه جهتندن جمعیت تشكیل ایده‌رك حیات دورنده كركان‌لر. بیشنچی درجه‌ده‌كی نوامیس طبیعهٔ بشریه‌ده تنازع بقاء

قانونلری بوینچه کون کوره باشلاب ایچلرنڭ اوظش وطار
طش‌لردور سوره باشلامشدر. حاضرده همان کشیلك
دنیاسی شول تنازع بقاء قانونلری بوینچه دورسوره‌در.
هرزمانده کشیلك دنیاسینڭ مصلحت‌لری تورلیچه‌در.
طبیعت‌لرینڭ تورلیچه‌در. اخلاق وعادت لریده تورلیچه‌در.
منفعت‌لرینڭ باشقه باشقه‌در. میل‌لرینڭ تورلیچه‌در. شولای
اولغاچدن بتون کشیلك دنیاسینڭ مصلحت‌لری برسی
برسینیکینه مطابق، منفعت‌لری موافق، احتیاجلری منا-
سب اولوب بر تیگزچه‌گنه طب‌طن مساله حالنڭگنه یاشاو-
چلیکلرینڭ ممکن دکل‌در. اگرده بولای بولوی فرض
ایتلسه ایدی، ملت‌لر ایچنده امتیاز قالماز، محاسن ملیه
یاشاماز ایدی. اخلاق ملیه بتار، مدنیت انسانیه بر حا-
لکه کیلوب طوقطار ایدی. ایمدی، تورلی مصلحت،
تورلی طبیعت، تورلی مقصدلر، هیئت ملتکه افراد
ملتلرنڭ طبیعت واستعدادلری نسبتنده تاثیر ایده‌در.
بس شوشی اختلافدن نزاع طووب کیته‌در. بس اختیار
سز شول نزاع‌لرده قوت وقورال کوچیله اوزیلرگه طوغری
کیله‌در. مونه بوقوت وقورال کوچیله نزاع‌لری اوزلوی
صوغشدر. بس آدم‌لر اختیارسز اولاره‌ق صوغش صا-
فینه کررکه مجبورلر در.

۳) هر ملت اوز آلدینه مستقل اولغاچدن، اوزی دنیاده آیرم شکلده یاشیم دیب اعتقاد اینکاچدن بر ملت باشقه ملتنك اراده‌سینه اشاره سینه باش ایبوب طب‌طنغینه مسالمه بولیله یاشاوی ممکن دکل‌در. بس اوزینك شأن وشرفنی، سعادت ملیه‌سنی صاقلار ایچون قوت وقورال استعمال ایده‌رکه مجبور اولونه‌در. ایشته بوایسه صوغش دیمکدر.

٤) هر ملتك حکومتی وار. هر حکومت افراد ملت‌دن یاصالادر. هر افرادك وهر ملتك اوزینه باشقه مقصدی، غایه‌سی، هواسی اولادرکه، طوغری یلقدن چغارغه باشقه‌لرك حقینه تییارگه باعث‌در. کشیلرك حقینه تیبودن نزاع اختلاف طووادر. نیندا ین‌گنه کیك مدنیت کیلسون، هیچ بر زمان کشیلك دنیاسی ایچنده طوواچق بو اختلافلرنی منع ایده آلمایه‌چقدر. بلکه اك نهایت مادی قوت ایله اش اوزیلورگه طوغری کیله‌در. بو یله‌چه نزاعلك فصل ایدلوی صوغش دیمکدر. بس مدنیت اوزیگنه صوغش نی طوقطاتا آلمایدر بلکه صوغش قانونلرنی توزاتوب انسانیت‌که موافق ره‌ق ره‌وشده ایدوب نظاملرتوز یورکه اوتکان‌عصرلرده‌غی وحشت‌حاللرن‌گنه چغارر‌غه‌خدمت ایده‌چکدر. مگر حاضرگی مدنیت باشقه اساس وپلانغه قوریلسه.

اول زمانك ممكن اولسه اوله بلور.

٥) كشيلك دنياسی نظام وانتظام دائره‌سنك یاشارگه مجبور در. كشیلر، عدالت نیگزلرینه قوریلغان قانون ونظام بوبنچه‌غینه یاشاسه‌لر محبت الفت ایله یاشایه‌چکلر. اگر ده مصلحت انسانیه كوزه‌تیلوب یاصالغان قانونلرغه رعا یه ایدلماسه؛ نظام وانتظام اوز دائره‌سندن چغاره‌ق عموم كشیلك ایچنده امنیت عامه یوغالادر. امنیت عامه‌نی صا قلاو، بتون كشیلك دنیاسینك یاشاوی ایچون ضروردر. بوامنیت عامه‌نی معنوی‌قوت، اوكت‌ونصیحت ایله‌گنه صاقلاو ممكن دكل‌در. بلكه‌مادی قوت استعمال ایدیلورگه محتاجدر. ایشته بو ایسه صوغش‌در. كشیلك عالمی یاشاونده نظام وانتظام امنیت عامه، مادی قوتك كمالاتی وحاضرلكی نسبتنده صاقلانه‌در. پس كشیلك دنیاسی ایچنده صوغش یاشایه‌چكدر.

٦) هر دولتنك تركلكی افرادك تركلكی كبك‌در. نتاككه براوگه ایكنچی بركشی حقسزلق قیلوب هجوم ایده‌رك جانینه قصد ایتسه، شوكا قارشی‌طوروب اوزینی مدافعه‌قیلورغه صوغشورغه حقلی‌در. كبی‌شونك پادشاه‌لقی، اوزینك هیئت دولتیه‌سنی یاشاتور، وكیلدشنی صاقلار، افرادینك راحتلكنی تامین ایدر ایچون صوغش

قیلورغه‌حقلیدر. حکومت، مدافعه حالنده صوغشرغه مجبور اولدیغی کبی اوزینك حقنی شرفنی حمایه ایلار ایچون باشلاب تعرض وهجوم اینوگه‌ده حقلیدر. چونکه برملت شاوغنه مسالمه حالنده یاشاسه‌ده، شول مسالمه دائمیه‌ده یاشاوندن کیلاچك کونلرده باشقه حکومتنك قولندن هلاك اولاچغنی سیزنسه بو وقت علم حقوق وحقوق الدول فنی اعلان حرب ایده‌رك هجوم ایلره‌گه حقلی کوره‌در. اوزون سوزك قسقه‌سی: صوغش مکروهدر، جانلر نفرت‌له‌نگان اشدر. لکن، کشیلك دنیاسی، اوتکان تاریخلرنده صوغشسز یاشاه‌ادیکی کبی حاضرگی عصرلرده‌ده همان‌ده صوغشسز یاشامایدر. طبیعت بشر شول کوینچه یاشاسه، شوشی مدنیت لر دوام ایتسه، همان صوغش مسئله‌سی کشیلك دنیاسی ایچنده یاشایه‌چکدر. فقط کشیلر، فطرت اصلیه‌سنی نوامیس طبیعهٔ اولیه‌سیله تربیه‌له‌سه، مدنیت انسانیه‌ده شول یلانده قوریلسه، شول وقت بتون کشیلك دنیاسی ایچندن «حرب» مسئله‌سی چغاریلور!!

صوغش — بورنغی شریعت سماویه‌لر

صوغش بورنغی شریعتلرده‌ده مشروع ایدلمشدر. مونه توراتننك تکوین بابنده ١٤نچی صحاحنده بیان ایتلوینه

قاراغانده: «سدوم، عموره، ادمه، صبوییم، صوغر پادشاهلری بیشسی اتفاقلاشوب عیلام، جوییم، شنعار، اسار پادشاهلریله صوغش ایتمشلر. اوّل‌گی بیش پاشادەلریینگلمش‌لر. سدوم مملکتنده یاشاگان ابراهیم عمٔك برطوغمه سینك اوغلی لوط عمٔنی اسیر ایدوب بارچه املاکنی طالاب آلغان‌لر. بو خبر ابراهیم عمٔگه ایرشدیکی کبی اوزینك اوچ یوز اون سیگز اییارچن‌لری ایله تونله آنسزدن کلوب دشمان‌لری اوستینه هجوم ایدرب یینگانلر. لوط عمٔنی عائله‌سنی وبارچه تابع‌لرنی اسیرلکدن قوتقاروب بارچه املاکنی قایتاروب آلغان‌لر. بو صوغشدن ابراهیم لوط علیهما السلام حضرتلری دشمانلرنی ییگوب قایتوب کلدیکلرنده سدوم پادشاهسی ابراهیم‌نی استقبالگه چقمشدر. شالیم پادشاهسی ملکی صادق ایکمەك وخمر ایله قارشی چغوب ابراهیم عمٔگه کوب ثناومدح‌لرایتمشدر» ایمدی شولای اولغاچدن بارچه‌دین اهل‌لرینك مسلم اولغان ابراهیم عمٔ اوزی بالذات صوغش ایتدیکی ثابت‌در. توراتده ملکی صادقك ابراهیم عمٔگه اولغان مدح وثناسنی تقریر ایدوب کیته‌در.

سفر تثنیه ٢٠-٢١ صحاح‌ده بیان ایدلوینه قاراغانده «موسی عمٔ دهشتلی صورتده صوغش قیلورغه فرمان

اینمشدر. اسیر توشکان بتون ایرلرنی هم معصوم ایر بالالرنی، هم ایرگه قوشلغان خاتون قزلرنی بارچه‌سنی اوترگه وقلچدن کچررگه بیورمشدر. شوشی شعب‌لرنگ شهرلریکه، الله‌تعالی سزگه ویرر، هیچ بر جان ایباسنی قالدرماگز؛ حثی‌لر، اموریلر، کنعانی‌لر، فرزی‌لر، حوی لر، یبوسی‌لرگه قیلغان معامله‌نی قیلورسز تا آلار ترك قالبده سزلرگه وثنیت‌نی اوگره‌توب الله‌گز اولغان ربگز حقنده یاگلشلق قیلورغه سبب اولماسون ایچون» دیگان تثنیه، ۲۰ صحاح ۱۶-۱۹.

سفر عدد ۳۱ نچی صحاحده صوغش قیلورغه‌اوندامشدر. اسیرلر حقنده صوك درجه قاطیغلق ایله معامله قیلورغه بیورلمشدر. قسقه‌سی: موسی عم توارت‌ده صوغش قیلو چلقنی فرض اینمشدر. اوزی صوغشچی اولمشدر. بلکه عسکرینك باش اداره‌سنی، بتون حربی پلان‌لر آنك قولنده اولمشدر. عمرینك صوغش صاف‌لرنده کیچروب صوغش حاضرلکی قیلوب یوریگان زمانلرنده تیه صحراسنده ۱۲۰ یاشنده وفات اینمشدر.[1] وفات ایتمزدن ئلك یوشع عم‌نی کیتروب اوزینك بیرینه خلیفه ایدرك صوغش ایله توصیه اینمشدر.

---

[1] تثنیه ۳۱-۱٤-۲٤ ماده

یشوع بابینك برنچی صحاحندن باشلاب صوغش حاللری بیان قیلنەدر یوشع عه م اوزی صوغش اداره قیلوچی قاطع کوکل‌لیلك ایله صوغش ایتمشدر. بك کوب پادشاەلر (زمانینه کوره اولغان پادشاەلر)نی اوترتمشدر. طاوتیشکلرینه قاچوب صینغان بیش امیرنی چغار توب آصدروب اوترمشدر. (یشوع ۱۰ صحاح) یشوع بابینك ۱۲ نچی صحاحنده ایتلوینه قاراغانده یوشع عه م اوطز پادشاهنی اوترمشدر. هر قایوسی آدریس‌لری ایله بیلدکلیدر. اوستا کان کشی مراجعت ایتسون.

سفر صموئیل ثانی‌ده ۱۰ نچی صحاحده یازلونه قاراغانده داود عه م دشمانلریله صوغشمش‌در: جیلام دیکان یرده ارام ایله صوغشوب قرق مك قدری عسکرنی اوترمشدر. داود عه م ك باشقەچه صوغش ایتولری‌ده بك کوبدر. تفصیلنی بلایم دیکان کشی، تورات‌که سفر صموئیل‌که مراجعت ایتسون. هم باشقه پیغمبرلرده صوغش ایتمشلر.

ایمدی ابراهیم، موسی، یوشع، داود عه م هم باشقه پیغمبرلرك صوغش ایدوچلکلری اوزلرینك نفس هوا لرندن دگل‌در. بلکه الله تعالی اذن عالی‌لریله‌در. هم بوذاتلرك پیغمبر ایکانچلکی دین سماوی اهل‌لری قاشنده

مسلم‌در. بس شولای اولغاچدن بورنغی شریعت سماویه‌لرده صوغش واقع‌در. شولایوق بولس عبرانی‌لرگه یازغان ۱۱ نچی رساله‌سنده ۲۲-۲۵ ماده‌لرده اینه: «جدعون، باراق، شمشون، یفتاح، دواد، صموئیل هم باشقه پیغمبرلرکه، ایمانلری سببلی مملکت‌لرنی قهر قیلدیلر، یکدیلر، ایزگولك قیلدیلر. مواعیده نائل اولدیلر آرسلانلرك آغزلرنی قاپلادیلر. اوطنك قوتنی سوندردیلر. قلچدن قوتلدیلر. ضعیف‌لکدن قوتلاندیلر. صوغشلرده الك شدت‌لی اولدیلر. اوزلرینه قارشی تورغان عسکرلرنی ییکدیلر.» دییب اینه‌در. بولیس، مسیحیلرك مقدسلرندن صانالادر. مسیحی دینینه بیوك خدمت اینکان‌بیوك ذاتدن حساب ایدیله‌در. ایشته بولیس صوغشقه نچار کوز ایله قارامغان بلکه صوغشچی پیغمبرلرگه‌مدح وثنا ایتکان. صوغش ایدوچلکنی ایمان اثری دییب صانامشدر. عیسی هم خصوصی افراد آره‌سنده اولغان قصاصغه عفو کوز ایله قاراسه‌ده، عموم حکومت اسمندن اولغان محاربه حقنده قطعی منعسنی انجیلده کوردیکم یوق. ایمدی یوقاریده یازیلغان توراتك هم انجیلك روایت‌لرینه، هم تاریخ عمومیلرك بیانینه قاراغانده، بورنغی شریعت سماویه‌لرده صوغش مشروع اولمشدر. پیغمبرلری، اوزلری صوغش

صف‌لرنده اولمشلر. صوغش اسبابی حاضرله‌گان‌لر. صوغش ایچون نیت‌دا این فدائیلك لازم ایسه، هرقایوسنی قیلغان‌لر. بوگا هیچ بر اونك‌ده انکار قیلورغه حقی یوقدر، هم انکار قیلورغه ممکن‌ده دگل‌در. چونکه آب آچق میدانده اولغان بر حقیقت‌در.

اسلام — وصوغش

اسلام دینی صوغش قیلورغه اذن ویرمشدر. لکن، (وقاتلوا فی سبیل الله الذین یقاتلونکم ولاتعتدوا ان الله لایحب المعتدین) فرمان عالیلر بله مدافعه صورتنده گنه صوغش ایده رگه بیورمشدر. هم تاریخ جهتندن قاراغانده عصر سعادت‌ده میدانه کیلگان صوغشلر تدافعی صورتده میدانه کیلمشلر. چونکه مکه مشرکلری محمد عم‌نی هم مسلمان‌لرنی صوك درجه جفالادیلر: بعض صحابه‌لرنی طاشلر ایله آطوب اوتردیلر، بعض‌لرنی یالانغاچ کویکه ایسسی طاشلرغه اوطرتوب تورلی عذابلر ایله عذابلادیلر، بعض‌لرنی قزدرغان تیمرلر ایله اورته‌دیلر، بعض‌لرینك موین لرینه یب‌لر طاغوب ات کبك ایدوب اورامده اوسترادوب یورتدیلر، بعض‌لرینك اعضالرنی کیساك کیساك ایدوب کیسدروب اوتردیلر. صحابه‌لرنك بعضلری توزا آلماینچه

حبشستانغه هجرت ایتدیلر (کوچوب کیتدیلر). بعض‌لر یله همان صبر ایده‌رك جان‌لرنی قربان ایتدیلر. (چونکه صحابه‌لر قاشنده محبت اسلامیه هم الله‌نك رضالغی ایچون قربان اولولچلقنك محبتیده قارشی، بتون دنیا بر تین‌گه‌ده تورمای ایدی.) پیغمبرمزنیك شولایوق موبننلن‌ده بووب قینادیلر. سجده زمانلرنده دوا چوپلری، پچراق قان وتیزه‌کلر کیترو‌ب مبارك باشلرینه صالدیلر. اتلر ایله اوسدردیلر... طاشلر ایله آطدیلر. الك صوکنده فوق العاده بیلش یاصادیلر. دارالندوه‌گه بیلشدیلر؛ پیغمبر مزنی یا مکگو زندان‌ده چریتورگه‌می؟ یا که خور ذلیل ایتوب مکه‌دن سوررگه‌می؟ یا که اوتررگه‌می؟دیگان سوأل مجلس‌که قویلدی. مجلس‌لری بو خصوصده بر آز مذاکره قیلغان صوکنده پیغمبرمزنی اوتررگه قرار ویردیلر. اوترگان کشیگه‌ده بیوك بولاك‌لر ویره‌چك اولدیلر.

بو قرارلرینی بیرینه یتکرر ایچون خانهٔ سعادت‌لرنی قاماب ایلانب آلدیلر. هرقایوسی اوتکون زهرلی قلچلر بله محمد عه‌مك مبارك جانلرنی قییارغه دییب کلدیلر. بتون صبرسزلق ایله اوترو سعادتلرینی کوتدیلر. لکن جناب حق پیغمبرمزگه آلارنك وحشیت‌لرندن خبردار ایتدی. بتون حق پیغمبرلرك باشینه کلگان قانون هجرت‌گه بوی

صونارغه فرمان ایتدی. یعنی بارچه پیغمبرلر حقانی وعدللك اوگره تدیکلری ایچون ایللرندن سورلدیکلری کبی پیغمبرمز محمد عم جنابلری ده عزیز وطنندن آیرلورغه الله تعالی دن فرمان آلدی. بس شول کیچه ده خانهٔ سعادت لرندن آیرلدی. محمد عم نك بیرینه اوزینك عزیز یولداشلرندن چن کوڭللی صاف یوراکلی حضرت علی جنابلری پیغمبرمزنك یاطاق شریفلرینه یاطوب پیغمبرمزنك بیرینه اوزینك قربان اولوچلغنی اختیار ایتدی. حقیقة خانهٔ سعادتلرینه کردی. بتون آغولی قلچلرنك اوستینه چابیلاچقلرینه راضی اولوب اوزینی اولم یاطاغینه صوز- دی. (مونه اسلام دینی نك اوسترکان محبت اسلامیه سی! قایسی پیغمبرلرنك یولداشلرنده بونداین محبت اولمش! پیغمبرلر- ینك باشلرینه بونداین بلالر کلدیکی زمانده نینداین حواریلر بوبله چه اوزلرینی قربان ایلرگه راضی اولمشلر؟ ایشته اسلام دینی اوسترکان چن ایمان!!) الله نك لطف عنایتیله پیغمبرمز آغولی قلچلر ایچندن قوتلدی. مدینهٔ منوره گه کوچوب کیتدی. آرتندن اوترگه، باصقنلقلر چقدی. جناب حق تعالی حضرتلری خلاص ایتدی. امان وسلامت مدینهٔ منوره گه ایرشدی. لکن، بوحال ئه لیکی مکه اهللرینك خوشینه کیتمه دی، بلکه بیکره ك ده دشمانلقلرنی

آرتدردیلر. مکه‌ده قالغان صحابه‌لرگه تورلی آغرجفالرنی، اولگیدنده آرتدردیلر. تورلی عذابلر ایله اوتو ولرنده دوام ایتدیلر. صحابه‌لر بعضسی باشی یارلغان، بعضسی بلم‌ثلله نیندابن اعضاءلرنده جاره‌لی اولغان کویکه پیغمبر مزگه کلدیلر، زارلاندیلر. پیغمبرمز همان بوحال‌لرگه صبر ایتدی هم دائما صبر ایده‌رگه بیوردی، اوگتله‌دی. مکه کافرلری صحابه‌لرگه بویله آغرجفالر ایتو ایله‌گنه قناعت له‌نمه‌دیلر، بلکه مدینه‌ٔ منوره‌که اوصال‌لرنی کوندرب پیغمبرمزنی آصترتندن اوترتمه‌ك اولدیلر. پیغمبرمزنی اوترورگه دییب کلگان کشیلر اوزلریده حقیقت اسلامیه‌نی آگلاب بورنغی حال‌لرینه اچلری پوشوب توبه ایدوب اسلام دینی ایله مشرف اولدیلر. موندن صوگره مکه مشرکلری، محمد عم هم مسلمان‌لر اوستینه بیوك قوت ایله هجوم ایده‌رك اسلام دینی ییریوزندن یوغالتماق فکرینه توشدیلر. شونلك ایچون لازم اولغان صوغش کیره‌کلر-ینی حاضرلرگه، قوهٔ مالیه‌نی کوچایتورکه، آلش ویر-شلرنی انتظاملی صورتده یوریتوب قوهٔ مادیه کوچایکان صوگنده هجوم ایده‌رگه حاضرلك ایدو یولینه کردیلر. حال بوکه «اسلام دینی» نك هیچ عیبی یوق ایدی «فقط الله تعالی برگنه‌در. بتون کشیلر، بر الله تعالی‌گه گنه

شکرانه قیلورغه تیوشدر» دیگان مقدس بر دعوتینه قا-
رشی، صحابه‌لرنڭ‌ده شول بر الله تعالی‌گه‌گنه عبادت ایدو-
لرینه قارشی اولغان آب آچق بر ظلم ایدی.

ایمدی حقا نیت‌گه قارشی بو قدری چیکدن چقغان
ظلم محض‌نی دورسوردرمك عدالت عمومیهٔ ربانیه‌گه موا-
فق‌میدر؟ بوقدری ظام‌گه قارشی قول کوشروب بوی-ون
صونوب قلچ آستینه باشنی صالوب ایتیوب تورمق عقلاً
وشرعا کورکام‌میدر؟ چیکدن چقغان ظام‌نڭ یاشاوینه بالکل
میدان ویروب توروچلق نظام وانتظام عالمکه مناسب‌میدر؟

مونه شونڭ ایچون بوچیکسز ظلمدن مقدس اسلام
دینی حمایه، ومسلمان‌لرنی مدافعه ایده‌ر ایچون جناب
حق صوغش ایده‌رگه اذن ویردی. (اذن للذین یقاتلون
بأنهم ظلموا وان الله علی نصرهم لقدیر، الذین اخرجوا
من دیارهم بغیر حق الا ان یقولوا ربنا الله آه) شونڭ
ایچون‌ده «دین اسلام» اوزینه محارب اولغان مکه مشر-
کلرینه‌گنه قارشی، صوغش ایده‌رگه امر ایتدی. (وقاتلوا
فی سبیل الله الذین یقاتلونکم آه) لکن مکه تیره‌سنده
اولغان عرب‌لرده حمیت جاهلیه‌لر قاینناب مکه اهلینه یار
داملاشورگه ومکه اهلی ایله بر اتفاق‌ده اوله‌رق «دین
اسلام» اوستینه هجوم ایده‌رگه حاضرلانديلر. دیمك محارب

شکلنی آلدیلر. بس بولارغەده قارشی مدافعه صورتنده صوغش ایدەرکه دین اسلام امر ایندی (وقاتلوا المشر-کین کافة کما یقاتلونکم کافة آه). اهل کتابدن یهودیلر ده مکه مشرکلریله اتفاقلاشوب اهل اسلام اوستینه هجوم ایدەرگه قرار وبردیلر. شونك ایچون «اسلام دیـنی» یهودیلرگه قارشی ده اوزینی مدافعه حالنه قویوب، اهـل کتاب ایلەده صوغشقه بیوردی. دیمك اسلام دینینك، مکەمشرکلرینه هم باشقه مشرکلرگه هم اهل کتابغه قارشی قیلغان صوغشلر مدافعه صورتنده اولەدر. بارچه قیلغان صوغشلریله دین اسلامنی حمایه، اهل اسلامنی ظلمدن مدا فعه، عدالت عمومیه نی وقایه ایچون ایدی. بناءً علـیه اسلام دینندهاولغان صوغشلر، انسانیت نامنه عدالت عمومیه نی صاقلر ایچون قوهٔ مادیه نی استعمال ایتودن عبارت او-لادر. بوایسه عقلاده قبیح دگلدر، شرعاده مذمـوم دگـلدر. چـونکه بـو رەوشـــده اولـغان صوغشلرنی بتون فیلاسـوفلر درست کورەلر. مدنیت انسانیەنك ترقیسی ایچون لازمدیلر. مسالمهٔ عمومیەنی یاشا تور ایچون بر میزان طبیعی صانایلر. بورنغی شریعت سـماویەلر بونداین صوغـشنك درسـتلـکنی آب آچق تصدیق ایدەلر. حتی بورنغی شریعتلر بو کونده گی

مدنیتگه قاراغاندا وحشیلکدن صانالغان روشلی اولغان صوغشلرنیڭ مشروع ایتدیکلرنی قسقه‌لق ابله یوقاریده بلوب کیتمش ایدی. ایمدی شولای اولغاچدن صوغش حقنده اسلام دینی اوسنینه آرغتلغان طاشلر، یاغیلغان قارالار، فقط باشقه دین اهللرینڭ فاناتیکلرندن طوغان بر اشدر. دین اسلامڭ نورینی سوندرگه طرشودر. چن انصاف کوزیله قاراغانده بویله ایکانده بتون ملت اهلی اعتراف ایده‌رگه مجبوردر. اشنڭ حقیقتنی بلایم دیگان کشیگه قران کریم ابله پیغمبرمزڭ سیری میدانده‌در. آندن مونددن کوربنگان حکایتلرگه، یا که مسلمان دینینی قاره کوگازرکه طربشلوب دشمانلق‌ابله یازلغان کتابلرغه اوشانوب‌ده اعتراض ایدڭ چلك حقسزلق‌در.

دینلر نه ایچون صوغش مشروع ایتکانلر؟

صوغش، ظلمگه قارشی برقوهٔ دافعه‌در. عدالت عمومیه صاقلانورغه مداردر. موازنهٔ متساویه‌ده مسالمهٔ عمومیه نڭ باشاوینه واسطه‌در. ملتلرڭ ملیتنی صاقلاب قانون حیاتده دور سورولرینه سبب‌در (ولاتلقوا بایدیکم الی التهلکه)... اگرده صوغش مشروع اولماسه، مطلقا ظلم دور سورر ایدی، کشیلرڭ حقوقی وحقانیت آیاق

آستنده طابطالور ایدی. کوب ملتلر منقرض اولور ایدی. انتظام عالم بوزلور ایدی. ایمدی دین‌لر ایسه، انتظام عالم، عدالت، مسالمهٔ عمومیه‌نی یاشاتور ایچون کیلمشلر. بس شونگ ایچون صوغش‌نی مشروع ایتمشلر.

دنیده بتون عالم‌ده اوطش وطارطش دوام اینه‌در. کشی هر وعاقل اولدیغندن باشقه سلسله‌لرگه قاراغاندکورا ش وطارطشیلا قوتلیره‌کدر. تنازع بقاء قانوننده اوزندن توبان سلسله‌نگ بارچه‌سینه‌ده تلادیکی کبی سلطنتنی یورو ته‌در. ظلمنی قیله‌در. بلکه اك ظالم اولغان نرسه اولسه، کشیدر. شونگ ایچون جناب حق طرفندن بنده‌لرگه دین کیلمشدر. ایمدی شول دین‌لر، قوری دین دیگان سوز ایله‌گینه ظلمنی بتره آلمیدر. بلکه شوگا مناسب قوانین وتنظماتیله بتره‌در. ایمدی ظلم کشینگ جسمانیه‌سی جهتندن صادر اولغاچدن شول ظلمنی بترو ایچون فقط قوهٔ معنویه گنه یتمایدر. بلکه قوهٔ مادیه‌نی استعمال‌ده لازم اولادر. ایمدی قوهٔ مادیه ایله ظلم‌گه قارشو تورو وصوغش (حرب) در. بس شونگ ایچون شریعت‌لر صوغشنی مشروع ایتمشلر. ایمدی دین‌لرك اك صوگغی اولان «اسلام دینی»ده بیر یوزنده‌گی ظلمنی بترور هم شول ظلمنی بترورگه مادی ومعنوی چاره‌لر کورکازب عدالت عمومیه‌نی یاشاتور ایچون

کیلگان دین در. بس شونك ایچون اسلام دینی ده بالمجبوریه صوغشنی مشروع ایتمشدر. ایمدی کشیلرك ایچندن ظلمنی بتروب عموم تیگزلك، طوغریلق ودوستلق ایله برسی برسینه قارندا شلکچه یاشاتو، نه‌ق محبت در. سویکان ومحبت ایتکان بالاغه ویرلگان تربیه وتاءدیب منزلنده در. ننا کگه بر کمسنه اوزینك بوراك پارچه‌سی اولغان بالاسنی کورکام خلقده وطوغری مسلکنده یاشاتور ایچون بعض زمانلرده مادی تربیه‌گه‌ده محتاج اولونه‌در. بونده این مادی تاءدیب اینوچلکنی هیچ برعقل سلیم عیب ایتماید. شونك کبی «دین اسلام»ده اوزینك دائره‌سنده اولغان، بالالرنی (عموم کشیلرنی) سودیکندن قوهٔ مادیه ایله بعض شرطلر دائره‌سنده‌گینه تربیه ویروچلکینه عیبلرگه اورن یوقدر.

اسلام دینی صوغشنی مگگو یاشای تورغان قانون دن صانایمی؟ یا که وقتلی قانونلردن حسابلایمی؟ ئلله قورال‌لرنی طاشلایه‌رق مسالمهٔ عمومیه ایله یاشارگه راضی اولاچقمی؟

اسلام دینی، ظلمگه قارشی تورغه، باشقه‌لرك عدالت عمومیه‌گه قارشی اولغان تجاوزلرنی طیارغه، دین اسلامنی

حمایه ایده‌رگه وسیله ایله‌رك صوغش مشروع ایتمشدی. ایمدی مادام که اسلام دیننده صوغش، بوندا این شرطلر دائره‌سنده‌گنه مشروع ایدلمشدر. بالمجبوریه ظلم وجنایتکه قارشی اولغان بر تأدیب گنه‌در. بناءً علیه اسلام دینی قارایشنده صوغش دائمی صورتده‌یاشای توره‌غان منگو برقانون دگل‌در. فقط صوغشنی واجب ایتکان سبب وشرطلر تحقق ایتکانده‌گنه دوام ایده‌چکدر. بیریوزنده صوغشنی میدانه کیتدرر اسباب بتدیکی کبی صوغشده کوتاریله‌چکدر بته‌چکدر.

اسلام دینی هر زماندا صلح ومسالمه یاقلیدر. باشقه محارب قوم‌لر آزغینه مسالمه یاغینه آوشه‌دیسه، اسلام دینی الك برنچی اولاره‌ق مسالمه‌نی قبول ایدو ایله بیوره‌در. بو ایسه، «وان جنحوا للسلم فاجنح لها وتوکل علی الله» قانون عالی ایله آب آچق کورنب توره‌غان بر حقیقتدر.

«اسلام دینی» صوغشرغه کلکان قوم‌لرگه الك برنچی اولاره‌ق صلح ومسالمه‌نی عرض قیله‌در. اگر ده صوغشورغه کیلکان جاو، صلح ومسالمه‌گه میل قیلسه، صوغشنی قویارغه‌ده صلح ایدشورگه اوندایدر. باشقه ملت‌لر ایله معاهده واتفاق یاصاب یاشارگه یول‌لر کورکازه‌در.

شولای اولغاچدن باشقه‌لر قول کوتاروب صوغشقه کلکان چاقده‌غینه قورال استعمال ایده‌رگه قوشادر. اگر ده

باشقه قوملر صوغش قورال‌لرینی طاشلاب مسالمهٔ عمومیه ایله یاشارگه راضی اولسه‌لر، اسلام دینی کوبدنك راضی اولاچقدر. بلکه ترك سلاح مسئله‌سینه قران کریم‌ده کوبدن اشاره قیلنمشدر. باشقه‌لر ترك سلاح اینسه‌لر، اسلام دینی الك باشدن بو اشکه اوزینك کوبدنك راضیلغنی بیان ایده‌رك، سوره قتال‌ده‌گی آیتلرینی (حتی تضع الحرب اوزارها) کورساته‌چکدر.

ایشته بو زمانلرده مذاکره ایدلمکده اولغان ترك سلاح مسئله‌سنی «دین اسلام» کوبدن خاطرگه آلمشدر. دیمك علوم ومعارفك اوسووی چامه‌سنده دین اسلامك بهاسی بلنه‌چکیده میدانده‌در.

اسلام دینی کشیلرنی دین‌گه کرتو ایچون صوغش قیلغانمی؟

اسلام دینی هیچ بر زمانك دین اسلامگه کرتور ایچون صوغشمادی هم بولای دییب فرمان‌ده ایتمادی. چونکه اسلام دینی بتون کشیلگه حریت وجدان ویره‌در. کشی تله‌سه‌گینه نیندابن دین‌ده ترکلك ایتسون اختیار ویره‌در. (لکم دینکم ولی دین، لا اکراه فی الدین، افأنت

تكره الناس حتى يكونوا مؤمنين ، وقل الحـق من ربـكم فمن شأ فليؤمن ومن شأ فليكفر ،) بالغلغغه ايرشكان وقنده ايمان ايتونى اختيارغه طابشرغان كبى اولم ياطاغنده ياطوب دنيادن آيرلورغه تورغان زمان‌ده‌ده ايمـان‌نى اختيارغه طابشره‌در.

تلاسه‌گينه نيندا‌ين دين اهلى اولسون ، عبادت‌خانه‌لرينه ، قبله‌لرينه ، عبادت‌لرينه‌هيچ بر زمانده‌اسلام‌دينى تعرض قيلـديغى يوقدر. بلـكه حريت نيـگزى اوزره قالدرمشدر. بوكا بتـون قران كريم گواهدر. تاريخى جهتندن قاراساق پيغمبرمزك قيلغان صوغشلرينك هيچ برسى دين‌گه كوچلاب كرتور ايچون دگل‌در ، بلـكه بارچه صوغشلرى دين اسـلامنى حمايه ومسلمان‌لر اوسـتندن ظلمنى مدافعه قيلو ايچون ايدى. بوكا ايسه پيغمبرمزك بتون سير شريف‌لرى شاهددر. پيغمبرمزك صوگنده اولغان خليفه‌لرى هيچ بر اكوسى دين‌گه جبرلر ايچون صوغش ايتمادى. قول‌لرينه آلغان مملـكت‌ده‌گى باشقه دين اهل‌لرينه‌غاية مرحمت ايله معامـله ايـتديـلر. حـــمايه‌لرينه آلـــديلر. اوزلرينــــه رعيه اولغان باشقه دين اهللرينى حقوق‌ده مسلمان‌لر ايله تيگز ياصاديلر. شونك ايچون باشقه دين اهل‌لرى تمام حريت‌له

دینلرنده پاشایه‌رك بیوك درجه‌لرگه ایرشدیلر. وزیر اولدیلر، طبیب اولدیلر، خلیفه‌لرك سرای‌لرنڭ بیوك مرتبه‌لرده پاشادیلر... اکرده دین‌که کوچلاو اولسه ایدی، اسلام دولت‌لری مونه دیگان شوکت وسلطنت دورلری سوروب هیچ بر بیر یوزنڭ قورقور کمسه‌لری اولمغان زمانڭ قولنده‌غی باشقه دین اهل‌لرینی دین اسلامغه کوچلاب کرته‌بلورلر ایدی. بوندن اون‌دورت عصر ئلك بر اوچغنه اولوب پاشاکان باشقه ملت‌لر، بوکونڭ تمام ملیت ودین‌لریله اسلام دولت‌لرنڭ راحت پاشامزلر ایدی. بلکه بتونسی مسلمان دیننده اولوب پاشارلر ایدی...

ایمدی مادام‌که اسلام دینی حریت دینیه ویرمشدر. بس دین‌گه کرتور ایچون صوغش قیلویده ممکن دکل‌در. هم اولمامشدر. هم اولاچغیده یوقدر. اسلام دینینڭ صوغشی، فقط اسلام دیننی حمایه وعدالت‌نی پاشاتور ایچون، گنه ایکانچلکی یوقاریده‌غی دلیل‌لر ایله ثابت‌در.

اسلام دینی قلچ قوتیله طاره‌لدیمی؟

هر کشیگه معلوم‌که اسلام دینی مکه‌ده طاغ طاش آره سنده، مدنیت اثرندن بوم بوش یاطقان چوقر چاقر

آره‌سنده وثنیلك محیطنده میدانه کیله باشلادی. بودینك مؤسسی‌ده بریتیم، کونبنه بیدبیشار تین‌که کتو کوتکان بر یارلی کوتوچی، اوقی وبازه بلمه‌گان امی، لکن «صادق الامین» لقبیله شهرت‌گه چقمش محمد عه‌م‌در. بتون وثنیلك دنیاسی ایچنده بر یالگز «بر الله تعالی‌گه گینه قللق ایدگز» دییب توحید طوونی میدانغه تکدی، یالگز بر-اوزی، هیچ یاردامچسی یوق؟ نه حکومتی وار؟ نه قوهٔ مادیه‌سی وار؟ نه یاردام قیلور قبیله‌سی وار؟ هیچ... بلکه قبیله‌سی الك برنچی دشمان اولوب محمد عه م‌گه هجوم‌گه قالقدی. تورلی جفالر، انواع عذاب‌لر ایتدیلر، پیغمبر مز هر قایوسینه صبر ایتدی. فقط یاشن کبی ذهن‌لرگه تیز ایرشوردای چن برهان ودلیل‌لر بیان قیلورنده دوام ایتدی. دشمانلری قهر ایتدیلر. محمد عه م آنلارغه قارشی صبر ایتدی. محمد عه م شوشی حالده ایکان صاف عقل ایپالری اسلام دیننی قبول ایده باشلادیلر. حضرت ابوبکر، عمر، عثمان، علی رضی الله عنهم مسلمان دیننه کردیلر. حضرت ابوذر، برطوغمه انیسی آتا وآنالری اسلام دیننی قبول ایتدیلر. حضرت ابوذرك دیملاو ووعظلاویله بنو غفار قبیله‌سینك یارطسی اسلام دیننی قبول ایتدیلر. مسلمان دیننه کرکان‌لرگه‌ده ظور جفا قیلا

باشلادیلر. بعض لرنی تورلی جفالرایله جفالادیلر. محمد ع م، صحابه لر بارچه سی الله تعالی دن صبرلق صورادیلر مسلمان دینینه صاف کوکلللیلرنک وجدانـلری یاقنابغان صابون یاقنایدی. اسلام دینینه کروچلک همان دوام ایتدی. لکن صحابه لرنک بعضسی مشرکلرنک بك قاطغ جزالرینه توزه آلماینچه کوچوب کیتونی مصلحت کوردیلر. بس سکسان اوچ ایر، اون سیگز خاتون حبشستانغه کوچوب کیتدیلر. همان مکه ده بایطاق مسلمانلر قالدیلر. بنو نجران قبیله سندن کیلـگان یکرمی قدری مسیحی لر مسـلمان دینینه کردیلر. طفیل بن عمرو الدوس آتا و آناسی مسلمان اولدیلر. مدینه ده بنو اشهل قبیله سی مسلمان اولدیلر. شولایوق اوس و خزرج قبیله لرندن کوب کشیلر اسلام دینی ایله مشرف اولدیلر. پیغمبرمز هجرت قیلوب مدینهء منوره گه کیتد یکنده بریدة الاسلمی اوز قومندن اولغان بیتمش کشی ایله مسلمان اولدیلر. مونه بولارنک مسلمان اولولری هر قایوسی پیغمبرمز مکه ده غایهء درجه مظلوم یاشاگان بر زمانلرده ایدی. پیغمبرمز مدینهء منوره گه کوچوب کیلوب یتدکنده بتون مدینه اهلی دیبورلك قارشی چقدیلر. مکلردن آرتق مسلمانلر بر آغزدن:

«اشـرق البدر علینا : من ثنیات الوداع

وجب الشکر علینا : مـادعا لله داع

ایهـا المبعوث فینا : جئت بالامر المطاع»
دیگان تبریك بیتلربله قارشیلادیلر. ایشته بوبله قارشی آلوچلق بوزمانده بیوك حکمدارلره اولادر.

ایمدی شولای اولغانچدن پیغمبرمز مکه ده غایت درجه ده قصنقیلقلی تورلی جفالر ایچنده یاشاکان زمانننده اسلام دینی هر طرفغه طارالمشدر: مکه ده طائف ده مدینه ده بنو نجران قبیله سنده حبشستان ده (حبش پادشاهسی مسـلمان اولمشدر) وباشقه صحراوی قبیله لر ایچنده بایطاق نشر قیلنمشدر. محمد عدم ده بر حکمدارك استقبال ایدیله چکی درجه ده نفوذ حاصل ایتمشدر. مسلمان دینیمه کرکان ذات لرده ونفی لرك شول درجه ظلم ووحشتلرینه قارشی بیوك نشاطلر حاصل ایتـکانلر. تنلرنی تلم تام ایدوب کیسه کلاسه لرده، اوطلر ایله اورته سه لرده، بوغاولر ایله بوغاولاب اورام بوینده ات کبك اوسدراب یورتسه لرده، همان اسلام دینینه اولغان محبتلرنی یوغالتمغانلر. کون بکون آرتدرغانلر. مونه بو زمانده مسلمان دینینه کرکان ذاتلرك اسلام دینینه کروینه مادی هیچ بر باعث یوق ایدی. چونـکه پیغمبرمزده مال یـوق ایدی تاکه مالغه قزغوب کرکانلر دیورایدك. پادشـاهلق دعوا ایتمایدر ایدی، تاکه پادشـاهنك وزیرلرندن اولامز دیـکان اومید ایله

کرکان‌لر دیور ایدك. قلچی وقوهٔ عسکریه‌سی یوق ایدی، تاکه قلـچ قوتندن قورقب مسلمان دینینه کرکان دییب ایتور ایدك. بس شولای اولغاچدن اسلام دینی قلچ قوتیله نشر قیلنمامه‌شدر. بلکه صرف اوزینك حقیقی نوری قوتلی اولدیغندن هر طرفده‌غی صـاف وجدان‌لر پاك جان‌لر شول نور الهی‌غه عاشق اولاره‌ق قبول ایتمشلر... هر طرفدن آنك نورینه بیلمشلر... مدنیه‌گه هجرت‌دن صوك اون بر یل ایچنده شـول درجه اسـلام دینی نشر ایدلدیکه حجة الوداع‌ده حج فرض اولغان صحابه‌لرگینه یوز یکرمی مکدن آرتق ایدی. یورطده قالغان عائله‌لری، حج فرض اولمغانلری بارسی برگه بیلغانده بیش آلطی ملیون مسلمان اولدیغی میدانده‌در. بولارك مسلمان اولوچلغیده وعظ ونصیحت سایه‌سنده‌در (چونکه بو آره‌لرده واقع اولغان صوغش‌لر اسلام دینفی حمایه ومسلمان‌لرنی مدافعه‌ایده‌ر ایچون گنه ایکاننی یوقاریده بلدك ایدی) بو کوندە بتون یێر یوزنده اوچ یوز ملیوندن آرتق اهل اسلام واردر. بولارنك تاریخلارینه واسلام دینینی قبول ایدولرینه قاراساق، هرقایوسی اوز حریت لریله قبول ایتمش‌لردر. هیچ بر زمان‌ده اسلام دینی قلچ کوتارب دین اسلام‌غه اونده‌گانی یوقدر.

«اسلام دینی قلچ سایه‌سنده نشر ایدلدی» دیب قیلنغان اعتراض‌لر دین اسلامغه حسد قیلغان حاسدلر طرفندن ارغنلمش افترادر «هو الذی ارسل رسوله بالهدی ودین الحق لیظهره علی الدین کله ولو کره المشرکون.

طبیعی عقوبات — جزالر — شرعی عقوبات وحدلر

بتون طبیعت دنیاسنده کاوده وکوله ملی نرسه، واق بورتك وکیسا کلردن ییلوب یاصالمشدر. شول بورتك وکیسا کلر برگه ترکالوب بر کلکان‌لر. بر محبت طبیعیه عمومیه (قوهٔ جاذبهٔ عمومیه) ایله برگه قوشلغان‌لر. شول قوشلو آرقه‌سنده طبیعت دنیاسنده یاشایلر. مونه شول کوله‌منك کیسا کلرندن برسی بوزیلسه، ضررله‌نسه، قالغانلری توزاتیشورگه طریشه. اکرده توزالو درجه‌سندن اوتسه، انضمام ناموسندن آیرله وبیوك کوله‌دن طاشلانه‌در. اکرده باشقه‌لره ضرر کیتررلك اولسه، طبیعت اول کیسا کنی اوتاب طشقه چغاره‌در. اکرده قالمش تن کیسا کلر ینه عموم ضرر کیتررلك اولسه، ته نده یاشاوی مصلحت اولمایدر. فقط تن اوزیگنه چغاروب طاشلارغه قوتندن کلمایدر. لکن شول طبیعت کیساکی اولغان کشیلر ایچندن جراح‌لرنك عملیاتیله ئه‌لیکی ضررلی تن

کیسا گی کیسلوب طاشلانیله‌ره‌ق ته‌ن آنك ضررندن صاقلانیله‌در. چونکه عملیات ایتماگانده بتون ته‌ن چری بوزیله، هلاك اولادر. مونه بویله‌چه ضررلی عضوی تاغ- دیب یا که نفی وطرد ایلو طبیعت عالمنده یاشاگان بر قانون طبیعت‌در.

دخیده طبیعت فائده‌لنی یاشاته‌در. ضررلی وزیانلی نرسه ارنی بتره‌در. ضررلی نرسه‌گه بتون امور طبیعیه هجوم ایته‌در. شونك ایچونده طبیعت دنیاسی ایچنده آغولی نرسه لر وضررلی حیوان‌لر آزایمشدر. همان طبیعت قانونی بوینچه قصوب کیتره‌در. بیر بوزنده ضررلی حیوان‌لر بتمار گه وانقراضغه یاقنلاشوب کیله‌در. مونه بو حال ایسه عمومی طبیعت دنیاسنده اولغان طبیعی عقوبات وجزادر. ایمدی، مادام‌که عقوبات طبیعیه ثابت‌در. انکار قیلورغه اورن یوقدر. چونکه کوزکه کورینوب تورغان بر حقیقت‌در. شولایوق، کشیلك دنیاسی برگاوده‌کبی‌در، هر بر کشیده شول گاوده‌نك بر کیسا کی، چلیننی‌در. بتون هیئت بشریه بر قانون‌عمومی دائره‌سنده کون کوره‌در، یاشایدر. کشی اوزیده امور طبیعیه‌دن اولدیغندن اوزیده عمومی طبیعت قانون‌لری بوینچه «دور» سوره‌در. شول جمعیت بشریه دن اولغان براو ضررلانسه، یا که باشقه‌لره ضرر کیترر‌لك

حرکتده اولسه یا که عمومك کیلشینه وحیاتینه زیان کیلتررلك حالی اولنسه، عموم هیئت انسانیه‌نی صاقلار ایچون معنوی تأدیب ایدیلورگه؛ اولده اصلاح ایده آلماسه مادی عقوبات وجزالر ایله تربیه ایدلورکه طبعا مجبور اولونه‌در. چونکه بویله چه مادی تأدیب ایتماگانی بتون کشیلك دنیاسندن امنیت یوغاله، الفت کیده، محبت انسانیه بتادر. مونه‌شوشی امنیت عمومیه ومحبت انسانیه‌نی دائما یاشاتور ایچون «اسلام دینی» طبیعت قانونلری بوینچه عقوبات وجزالر بیلکلا مشدر؛ شولای اولغاچدن اسلام دینینك عقوبات وجزا تعیین ایدوی نه‌ق محبت ایتودر. کشیلك دنیاسنی سودیکندن تمام التفاتنده ایده‌رك دائما تربیه‌سینه طرشمشدر. نه‌ق سوکلو آنا کبك‌در. نتا ککه آنالر بالالرنی معنوی تربیه ایده‌در، اوگتلایدر، آلامالقدن طیارغه طرشادر. برده بالاسی ایبگه کیلماسه، الك صوڭنده مادی تأدیب وتربیه ویررگه مجبور اولادر. شولای اولسه‌ده آنا همان بالاسنی ژاللایدر. اوز بالام دیدر. همان الله تعالی‌دن مرحمت صورایدر. شونك کبی اسلام دینیده بتون کشیلرگه باشده امر معروف قیله‌در، یاخشیلقغه اوگره‌ته‌در. نچارلق‌لردن طیادر. معنوی جزالر کورکازه‌در. همانده طیلنماسه بلکه قارشسه، الك

صوڭنده‌غنه مادی عقوبات وجزالر ایله تاٴدیب ایده‌در.
ژاللایدر. همان اوز بالاسندن صانایدر. سعادت ابدیه‌ـ
سینه طریشه‌در. اشك صوڭنی الله تعالی‌گه تابشره‌رق
الله‌نك مرحمتینه صیندره‌در.

اسلام دینینڭ مادی جزاء وعقوباتی کشیلك دنیاسنی سعادت حمایه‌سنه آلودر.

اسلام دینی مادی عقوبات وجزاٴلر بلـگلاسه‌ده کوچك گینه نرسه‌لر ایچون بلـگلامه‌مشدر. بلـکه عموم کشـیلك دنیاسینه ضرر کیتررلك بوزارلق یمانلقلرغه بیلـگلامشدر. مثلا زنا قیلو، ایسرتکچ اچو، عقلی پاك برناموسنی خلاف مشروع اش ایله سوگو کبی. بو، نچارلق‌لرایسه، عموم کشیلك دنیاسنی بوزا وهلاك ایده‌لر. مثلا زنا بتون نسل‌لرنی أرام ایده. حرمتلو اولغان آدم بالاسنی حرمتسز ایده. بتون عائله‌نك طورمشنی بوزه، بلـکه عائله تشکیل قیلونڭ یولینه که‌رته‌لر چیگه. زنا فاش اولوب کیتـکان ملتنڭ نسلی کیبه، طامری قوری؛ باره، باره بارلق دنیاسندن یوغاله. تاریخ کاغدلرینه‌گینه اسـملری آلامالق ایله قالادر. ملت بارلق دنیاسنده یاشاگان چاغنده‌ده حیوان‌لر درگه‌سینه توشره، مال ملـکندن بازدره. طالاشـورغه، قان توگشیرگه سبب

اولا. بو زنا فعلی ایچون کملر حبس خانه‌گه کرمای؟ کملر سورکون بولالنمای؟ کملر ملگوا عمال شاقه‌گه دوچار اولمای؟ کملر اوز اوزینی آصوب اوترمای؟ کملر بتون عزیز همرلرنی رسوا ایلمقلق کیچرمای؟ بونلك ایچون کملر اویالمای؟ کملر یغلامای؟.... بوندا این فاحشلك ایله چوبالغان کشیلر اوزلرینه یوغشلی چیرلر آلوب چروب اولمایلرمنی؟ یا که بتون نسل‌لرینه یوقدرب بتون نسل‌لرنی نچار چیرلر ایله چرتوب تاریخ‌دن سیلدرمایلرمنی؟ شونلك ایچون بو اشنلك آلدینی آلور ایچون بتون مدنیت عالملك جمعیت‌لر یاصالوب بوکا چاره‌لر بولنورغه طرشامایمنی؟ حتی مدنی مملکت‌لرك خاتون قزلریك بومسئله‌گه قاتذا شوب بواشکه تیز اولگره‌رك اوکنی آلوب کشیلك دنیا سنی بوندا این هلاکت‌دن قوتقاررغه تیشلیکنه اعتراف اینمایورلرمنی؟ البته بوسوأل‌لرمه ایبو، درست شول، جوابنی ویره‌چکلر. ایمدی شولای اولغاچدن «اسلام دینی» بومسئله‌نی بیوك خطره‌لی صاناب کوبدن بوکا مناسب جزاء وحد تعیین ایدونه عیب لرگه ممکن‌منی؟ خایر، بلکه بتون کشیلك اسمدن آفرین وتحسین ایدلورگه لایقدر. هموم استاستیکیگه قاراغانده ملت اسلامیه‌ده ولد زنانلك ایکی یوزگه اوچکنه نسبتلدر. امّا دین اسلامغه اعتراض

قیلوب ماطاشقان شول مدنییم دییب مغرورلەنگان ملتدن
یوزدن یکرمی نسبتنك ولدزنا اولغانی ثابت دکل‌می؟ زنا
خانەلر، ولد زناغە مخصوص صوندیقلر اورن‌لر تعیین‌لرگە
مجبور اولمغانلرمنی؟ اشتە موندن عبرت آلمالیدر!!!
مونە اسلام دینی شوشندایون آشکارچە اولغان فاحشلك‌لرگە
یول‌لر آچلماسون ایچون تدبیرلر قورمشدر. شدتلی
قانون‌لر توزمشدر. مسلمان‌لرنی بوندایون‌یوز قزارراق
اشلردن قوتقارمشدر. ملك شکرلر اولسون!

شولایوق ایسرتکچ اچو، بتون کشیلك دنیاسنی خور
ایتەدر. گوزل اخلاق‌نی یوویادر. ملیون‌لرغە خواجە
اولغان مونە دیگان بایلرنی بترەدر. بر قوم یاکە برملت
اچکی اچوگە مبتلی اولسە، اول ملت اشدن چغادر. مادی
قوت‌لری قولندن کیدەدر. قوە عقلیەلری آرەم اولادر.
صاف وجدان‌لری بتەدر. صدق وحیا (اویالوچیلق) خصلت
لری بتەدر. شولای اولغاچدن باشقەملت‌لردن اویالمایدر.
اوزینك آرتك قالوینە عارلانە بلمایدر. باشقەلر آداب
انسانیە اوزرە یاشاب توردقلرنی کوروب اوزینی توزا-
تورگە توشونە آلمایدر. بلکە اوزینی حیوان‌لردن‌دە
توبانگە توشیرەدر. عمرینە توزالماسلق اولم چیرلرینە
یولوقادر. طالاشە، ارغیشە، اوتریشیەدر. بعض‌لری اچملك‌دن

دیوانه اولادر. بو کونده دیوانه خانه‌لرده جان چیری ایله
چیرله‌گان‌لرنڭ کوبسی شول ایسرتکچ عذابنی کوره‌لر.
بتون یاوزلق یمانلق، کشی حقینه تیوچیلك، یوز صوونی
توکوچیلك، اوزینی یا که باشقه‌سنی تلف ایدوچیلك بارده
ایسرتکچدن طوروادر. قسقه‌سی: اچوچیلك، کشیلك دنیا
سنی هلاك ایده‌در: کشیلك صفت‌لرنی بتره‌در. حیوان‌لر
دن‌ده توبان‌گه توشیره‌در. مال ملکت‌نی قره وسبره‌در.
بتون عائله وحیات انسانیه‌نی بوزه ویمیره‌در..... موننگ
شونك ایچون‌ده بو کونگی مدنی مملکت‌لرده اچملککه
قارشی توررغه جمعیت‌لر یاصالاره‌ق خلقنی بو هلاکلکدن
قوتقاررغه طریشه‌لر. روسیه حکومتیده بوننڭ چاره‌سینه
توشنمای دگل‌در. اچملك صاتقان قاباقلرنی خزینه وحکومت
دائره‌سنه کرتووی هرکم تلاسه شونگا مساعد ایتماوی شو
اساسه مبنیدر. دیمك بتون مدنیت عالمی بو خصوصده
شاوشوغه‌کیله‌در. بوننڭ اوگنی آلورغه طریشه‌در. بو بلادن
خلقنی قوتقاروورغه چاره‌لر ازلایدر. بتون کشیلکك وجدا
نی عقلی بونگا راضی دگل‌در. ایمدی شولای اولغاچدن
اسلام دیننڭ ایسرتکچ اچونی بترو طوغروسنده شدتلی
تدبیرده اولوینه مدنی ملت‌لردن تبریك وتحسین ایدیله
چکنلگی شبهه یوقدر. ایسرتکچنی اچودن خلقنی سورلدرگه

طاشلاتورغه طرشقان یکرمنچی عصرده، قیلغان اعتراضیده کیری آلورغه مجبور اولونه‌چقدر. «اسلام دینی» قورغان مدنیت حقه‌گه بتون صاف وجدانلر آفرین دیورگه‌بورچلیدر.

بورنداتوق اسلام دینی ایسرتکچنی حرام اینویله بیوك اصلاح کیترمشدر. خمر اچوب جرجرلاو ایله عمر کیچرکان عربلرنی اچودن بیزدرمشدر. اچملکدن طوغان آفت وبلالرك اوکنی آلمشدر. بوقغه بارغه‌مال أرەم اینودن طوقطاتمشدر. شونك ایچون بوکونده‌ده اسلام مملکتلرنده مسلمانلر اچملك ایله مبتلی دکللر. حتی فابریقه‌لری بیله اسلام مملکتنده یوقدر. فقط مسلمانلرك طبیعت سلیمه لرنی، ئلیکی مدنی، عقللی باشلی اوروپالر، کیلوب اچارگه اوگراته‌لر. صاف طبیعتلی مسلمانلرك طبیعتلرنی بوزالر. بوحاللری ایسه، الله قاشنده‌ده یولونمازلق حاللردندر. بنلر قاشنده‌ده عفو ایدلمازلك جنایتدر. ایشنه شوشی جنایتلریله برابر اسلام دینینك خلقنی طیار ایچون توزیگان عقوبات وجزا قانونلرینه قارشی تل اوزاتولری حقلیمیدر؟ ایشنه‌بوکا جوابنی اوقوچیغه طاپشروب کیلده‌م.... دینمز خلقنی آغولاماغانینه مسلمانلردن بیدر یوزنلر بونی صاتوچسیلر اولمغانینه شکرانه ایلام عفت وناموسلی کشیلرنی خلاف مشروع اش ایله

سوگو، کشینینگ یوز صوونی توکوچلکدر. کشیلک دنیاسی ایچینده خورایدوچلکدر. عموم کشیلک آره سنده اولغان الفت ومحبتنک بتوب آنک یرینه دشمانلق اوسوینه سبب در. وجدانا وادبا کشینی اوتروچلکدر. بتون نسل وقبیله لرگه عارلک کیتره در. بلکه عارلکدن قبیله لر اوز آره سنده قزیشوب کیدوب صوغشورغه وقان توکشورگه ده سبب اولادر. مونه شونک ایچون ده «اسلام دینی» حد قذف اسملی جزا بیلکلامشدر. بوایسه کشیلرنک ناموس وشرفن صاقلار ایچون، عموم کشیلک دنیاسنده محبت یاشاتور ایچون قویلمش بر قانوندر. نتاکه دشمانلرنک تعرضندن یاکه باشقه چه حاضرله نب تورغان بلا وآفتلرنک ایرشوندن صاقلانور ایچون نق قالغه لر یاصالسه «نه ایچون بو قالغه کیردک» دیب صورالمایدر، «بو نیگه کیرهک» دییب عیبله نمایدر. شونک کبی اسلام دینینک ده کشیلک دنیاسنده ناموس وشرفنی صاقلار، طبعا وادبا قوتلی بولغان ایرلرنک خاتونلرغه تورلی فاحش سوزلر ایله هجوم ایدولرینه قارشی خاتونلرنی حمایه ایدر ایچون حد قذف اسملی مادی جزاء تعیینلاوینه، هم آندایند سوگوچیلرنک حسن حال وحرکتلرینه قاره کوز ایله قارایه رق محکمه لرده گواهلغی طوتلماوی کبی معنوی جزاءلر بیلکلاوینه ده اعتراض قیلورغه

اورن یوقدر. بلکه اسلام دینی کشیلرنڭ شأن وشرفن مقدس ایدوب حمایه‌سینه آلغان ایچون آفرین‌دن باشقه سوز ایشنمزگه تیوشدر.

قصاص — عقوبات — یورنغی شریعت الهیه‌لر

قصاص وعقوبات یورنغی دین الهی‌لرده قانون اولا کیلمشدر. مثلا: توراتنڭ سفر عددنده، ٣٥ نچی صحاهنده ١٦ – ٢٢ ماده‌لرنده: «اگرده براو، ایکنچی کشینی تیمر قورال ایله صوقسه، صوغلمش ئولسه، اول صوغوچی اوتروچی اولادر. بس اول اوتریلور. اگرده اوتررلك طاش ایله صوقسه، صوغلمش ئولسه، بس اول اوتروچی اوتریلور، یاکه کشی اوترلك آغاچ ایله صوقسه‌ده صوغلمش ئولسه، اول صوغوچی اوتروچی اولادر. بس اوتروچی اوزی اوتریلور. قان وارثی اوتروچنی اوچراتدیغی کبی، اوتریور. اگرده براو، آچیغی ایله او ته‌سه، یاکه براونڭ اوستینه نرسه طاشلاسه، اول اوته‌لمش کشی ئولسه، یاکه براو دشمانلق قصد قیلوب قولی ایله صوقسه‌ده اوترسه، صوغوچی اوتریلور» دیگان. مونه بو ماده‌لرنڭ آچیلاتوینه قاراغانده تورات‌ده قصاص وقان جزاسی ثابت‌در. حقسزلق قیلوب کشی اوتروچنی مطلقا

اوترو ایله فرمان ایتمشدر. شولایوق سفر عدد ۳۰ - ۳٤ ماده‌لرنك «هر کشی گواهلرنڭ گواهلغیله اوتریلور. اولم ایله حکم ایده‌رگه بر گنه گواه بیتمایدر. کشینڭ ییرینه بدل اولاره‌ق قان حقی (دیت) آلنوب یولنوب قالدرلمز، مطلقا اوتریلور» دیدر. مونه بو ماده‌لرنڭ افاده‌سینه قاراغانده کشی اوترو‌چلیك ایچون مطلقا قصاص‌غنه آلونه‌در. قان حقی تولاتوب عفو قیلورغه ممکن‌لك یوقدر.

اوشانداق سفر لاویین ۲۰ نچی صحاح‌ده ۹ - ۲۲ ماده لرنك: «هر کشی آتاسنی یاکه آناسنی سوکسه، اوتریلور. بر کشی اوزینڭ یاقنینڭ خاتونی ایـله زنا ایتسه، زنا ایدوچی ایر وخاتون هر ایکسی اوتریلور. بر کشی آتا سینڭ خاتونی ایله خلاف مشروع اش اشلاسه، هر ایکسی اوتریلور. بر کشی اوزینڭ کیلنی ایله خلاف مشروع اش اشلاسه‌لر، زانی وزانیه هر ایـکسی اوتریلور. بر کشی، لواطه قیلسه، قیلوچی وقیلنمش هر ایکسی اوتریلور. بر کشی، بر خاتون ایله شول خاتونڭ آناسنی ایکسنیده آلسه، اوت ایله یاندریلور. بر کشی حیوان ایله خلاف مشروع اش اشلاسه، اول کشی‌ده حیوان‌ده اوتریلور» دیگان.

دخیده ۲۷ نچی آیتده رجم ایله تصریح ایتکان. ایمدی شوشی یوقاروده سویله‌نمش تورات حکملرینه قاراساق، تەن

جزاسی وعقوبات‌نڭ ثابت ایکانی میدانده‌در. هم کوچک‌گیره‌
کـگینه اشلرگه‌ده بك قاطع صورتده جزالر قویلغانی کو-
رینب توره‌در.

شولایوق سفـر خروج ۲۱-۲۹ ماده‌لرنده: «براو
بر کشیگه صوقسه، اول کشی ئولسه، صوغوچی اوتریلور.
آتاسنی یاکه آناسنی صوقسه، اوتریلور. براو بر کشینی
اوغرلاب صاتسه، یاکه اوغرلانسه کشی قولنده طابلنسه
اوغرلاوچی اوتریلور ...... جان، جان برابرینه، کوز،
کوز - تش، تش برابرینه قول،قولغه - آیاق،آیاق برا-
برینه ... جاره، جاره برابرینه قصاص ایدلور. (یعنی
براو، ایکنچی کشینڭ کوزینی چغارسه شونڭ برابرینه
کوزی چغاریلور .... دیگان معناده‌در.)
براونی اوگز سوزوب، اوترسه، اوگز طاش ایله قینالوب
اوتریلور. اینی آشالماز. اوگزنڭ خواجه‌سی عیبلی ایلد-
لمز. اگرده اوگز سوزوچان اولوب اییاسینه بو خصوصده
اوّلده اکاهلندرلغان اولسه، اییاسی بو تنـبیه‌گه التفات
ایتمه‌یه‌رك اوگزنی ضبط ایتکان اولماسه، اوگز رجم ایلد-
یلور، اییاسی اوتریلور» دیگان.

اوزن سوزنڭ قسقه‌سی: توراتده موسی عم شریعته
نده مطلقا قان جزاسی مشروع ایـدلمشدر. حتی مطلقا

قصاص غنه مشروعدر. عفو ایدرگه اورن یوقدر. اوط ایله یانـدریلوب اوترگه قانون قویمشدر. حیوانلر بیله رجم ایدیله‌در. شولای اولغاچدن اسلام دیننك قصاص وقان جزالرینك مشروع ایدلوینه انکار قیلورغه اورن یوقدر.

اسلام شریعتی قصاص وته‌ن جزالرنی مـطلقا فرض ایتمکانمی ؟ یاکه عفو ایده‌رگه ده ممکن‌لك قویغانمی ؟

سوره بقره ۱۷۸-۱۷۹ آیت‌لرده، سوره مائده ۴۵نچی آیت‌لرده قصاص خصوصنده آچق فرمان الهی‌لر سویلا-نمشدر. یعنی کشینك نه حقغه جاننی قیغان یاکه براعضا-سنی تاف ایتکان کشینك اوزینی اوترورگه یاکه ته‌ن جزاسی قیلنورغه قانون قویمشدر. لـکن، مطلـق لازم ایتمه‌مشدر. بلـکه قصاص ایله قان حقنی تولاتو (دیت - جزاء نقدی) آره‌سنك اوترلمش کشینك وارثلرینی اختیارلی قیلمشدر. لـکن اختیارنی قیلسه‌ده، اوام جزاسنی قیلدر ماینچـه عفو ایله قان حقنی تولانوگه دیه‌لامشدر. شونك ایچونده قصاص حقنـده سوره بقره‌ده «فمن عفی له‌من اخیه شیء فاتباع بالمعروف واداء الیه باحسان،» سوره مائده‌ده «فمن تصدق به فهو کفارة له» دیو عفو ایده‌رگه تشویـق ایتـکان عباره‌لر استعمال ایدله‌مشدر. سوره

شوری ده ٤٠ نچی آیت ده مطلق یمانلقغه قارشی عفو واحسان ایله معامله نی (وجزاء سیئة سیئة مثلها فمن عفا و اصلح فاجره علی الله) آرتق کورمشدر. «وان تعفو اقرب للتقوی» جملهٔ شریفه ده عام اولغان قانون مقدس در. *)

ایمدی شولای اولغاچدن «اسلام دینی» موسی عم شریعتنده غی کبی افراط درجه ده قاطیلق ده قیلمه مشدر. چونکه آنک شریعتنده فقط قصاص غنه مشروعدر. عفو ایدو درست دکل در. بعض شریعتلر کبی اوته درجه ده تفریطده قیلمامشدر. مثلا قصاص نی نسخ ایله قائل اولغان شریعت کبی. بلکه افراط ایله تفریط اورطه سنده غی «خیر الامور اوسطها» قانونی بوینچه مشروع ایتمشدر. هم حکمت ومصلحت ده شونی تلایدر. چونکه بر کمسنه اوتریلور، عائله وبالالری بیچاره حالده قالور، صوک درجه پاره یه محتاج اولور. البته بونلر ایچون دیت (قان حقی) تولاتوب پاره آلو مصلحت در . . . . قصاصا اوترلونک بو اورنده

*) حدیث کتابلرنده درء الحدود، درء الحد عن المعترف اذا رجع، باب لرنده القصاص والعفو بابلرنده، عفو ایدوگه دیملا گان حدیث لر رسول الله افندمزدن ثابت در. «العقوبات تندرء بالشبهات» قانون کلی اولاره ق بتون مسلمان قاشنده قبول ایدلمشدر.

حکمت ومصلحتی بوقدر. بر کمسه اولور، قصاصا اوترلما گانده، ایره‌مسوب کیده‌ر، باشقه‌لرنی اوتروب‌کنه یورر، دیت تولارگه آنچه‌سی کوب اولور. بونداین مغرور متکبر یوزلرچه کشینک باشینه‌غنه یبته‌ر. مونه موندایین کشینک قصاصا اوترلوی مصلحت‌در. مونه شونک ایچون قصاص آلورغه‌ده یا که دیت (قان حقی) تولاتورگه اختیار ایتمشدر.

اسلام دینی نه ایچون مطلق قصاص ایله‌گنه یا که مطلق عفو ایله‌گنه بیورمغان؟

یبر یوزنده یاشاکان آدم بالالری تورلی خلقده، تورلی تربیه‌ده عمر ایده‌لر. اطرافلرنی ایـلانب آلغان محیطده تورلیچه‌در. تورلی محیطنک تاءثیریده تورلیچه در. بعض‌لری حسیات ادبـیه ایله متحسس‌در. آزغـنه بر تنبیه ایله‌ده آکلایدر. آز بر اشاره ایله‌ده اوزیـنی اصلاح ایده‌در. بعض برلری وارکه، بلک قاطی قالون طبیعت‌ده‌لر. زمانک بـیوك تأثیرلی هـجوم‌لری بـیله تأثیر ایده آلمایدر...

شولایوق آدم‌لرده یرتقچاق وحیوانلق، شیطانلق صفات‌لر وار... بولار هر قایوسی تنازع بقاء قانون ـ نلک‌چیـکدن چغاره‌ق، باشقه‌لرک حقینه تییارگه سبب‌لردر.

باشقەلرنڭ حقوقنه تیو وظلم ایدونڭ الڭ بیوکی اوزینڭ انسان قارنداشنی اوترودر. بو کشی اوترودە تورلی حاللردن طوغان بر ظلم محض در. شولای اولغاچ بوظلمگه قارشی اولغان تأدیب وجزاده بر تورلیکنه اولورغه معقول دگلدر. مثلا فقط عفو ایلەگنه یا که قصاص ایلەگنه. چونکه اوتروچیکه مطلق عفو ایلەگینه حکم ایدلسه، کشیلك دنیاسی ایچنڭ جان، ناموس وشرف‌دن امنیتنڭ کوتارلوی لازمدر. کشیلر، بَرسی برسینڭ قاننی توکارەك کشیلك دنیاسنڭغی مدنیت، انسانیەنڭ مداری اولغان محبت عمو-میەنڭ اوزلوینه سبب بولادر. مونه شونڭ ایچون بوخصو-صڭ محض عفو ایدو ایلەگنه قانون توزیلوچلك مصلحت وحکمتکه خلافدر. طبیعت بشرگه قارشی‌در شونڭ ایچون اسلام دینی مطلقا عفو ایلەگینه فرمان ایتمشدر.

شولایوق اوترلمش کشینڭ کوبرەك چاقده بالالری یتیم قالادر، بتون عائله مسئلەسینه اوزگارش کیلادر. قورلغان معیشتلرنڭ بیوك طوقطالش طوادر. بیکرەکده بو اوترلمش عائله، یوقسللردن اولسه، بیچاره عائله بتونلای طوما قولسز قالادر. بوندان عائلەنڭ کوزلری مادی یارداملرگه تیلمرگانی هر کشیگه بیلکلیدر. بومادی

یاردام ایسه، اوتروچیلدن دیت ¹) (قان جزاسی) تولانوب بیچارە حالده قالغان عائلەنك حالینه یتشودر. مونه شونك ایچون اسلام دینی، بتونلای قرط اوز بکینه قصاص واجب ایتمەمشدر. بالکه مصلحتینه قاراب دیت تولاوچلك ابله فرمان ایتمشدر.

قصاص — اولم جزاسی اولمغانده کشیلك دنیاسنده عموم امنیت یاشارگه ممکن‌می؟

عموم کشیلر، طبیعت، اخلاق، آداب یاغندن تورلیچه عمر ایدەلر. اوزلرینی ایلانوب آلغان نرسەلرگه قارشی طورەرق تنازع بقاء قانونلرنده اوظیشوب کون کورەلر. شول عموم کشیلك دنیاسینك حیات عمومیەسی ایچون عموم امنیت یاشارگه کیرەك. امنیت عامەنك یاشاوی ایچون هر کشینك قانی، جانی، مالی، وجدانی،

¹) قان حقی، یوز دوا یاکه ملك آلطون یاکه اون ملك درهم (فرنك) یاکه اون ایکی ملك درهم (فرنك) اولارەق تعیین ایدلمشدر. حدیث وفقه کتابلرینه دیت بابینه مراجعت ایدلسون. دیمك آزادك بهاسی تعیینلەنمشدر بناء علیه عمرنی (حیاتنی) استراخاویت ایتدروده درست اولورغه کیرەك.

ناموس وشرفی مقدس بلنوره‌ك معامله ایدیلورگه کیره‌ك.
لکن بیر بوزنك یاشاگان کشیلر (بوقاریده بیان قیلنغانچه تورلی تربیه‌ده اولغانچلدن)ك بارسیده برسی برسنی تکریم وتقدیس ایله‌گنه معامله ایده‌میورلر. مع التأسف، کشی اوزینك قارنداشی اولغان کشینك مالینه‌ده تییا، یوز صوونیده توکا، جاننی‌ده قیادر. یاکه بر قول (شایقه) اولاره‌ق امنیت عامه‌گه ضرر کیتره‌لر: یول باصالر، طالایلر، هیچ چیرقانمایینچه معصوم جانلرنی قییالر. ایمدی بونداین امنیت عامه‌نی بوزوب کشی‌نك قاننی ایچوچی کشیگه یاکه طائفه‌گه قاطبع حکم ایدلماینچه قالدریلسه، همان کشینك جانی حقسزلقچه قییلاغینه ویره‌چك. یرتقچلق دور سوره‌رك دریالرچه معصوم قانلر توکوله‌چك. مال وجانده وباشقه‌ده امنیت عامه قالمایه‌چق. اوترش، قرلش، دوام ایده‌چك. بتون بیر بوزی آدم قرغینی ایله طولاچق. بس بتون حیات بشریه ممات حالینه ایلنه‌چك. ایمدی بتون جمعیت بشریه‌نك حیاتنی صاقلاو لازمدر. بونی صاقلاو ایسه، الك شدتلی اولغان جزأ ایله‌گینه ممکن اولاچقدر. اول جزأ مع التأسف قصاص‌در (اولم جزاسیدر). مونه شونك ایچونده بورنغی ویاکا کشیلك دنیاسی اولم جزاسنی درست کورگانلر. درست کورمکان بعض بر فاضللر

اواسه‌ده زمان وکیلدش درست کوردرگه مجبور ایتکان. شولایوق حاضرگی یکرمنچی عصرده یاشاکان هر پادشاه‌لغنگ قوانین مدنیه‌سیده اولم جزاسیله حکم ایدونی درست کوره‌در. اداره عرفیه‌لر، حربی محکمه‌لر دوام ایتکانی هر کشینینگ معلومیدر. بتون کشیلکنی عموم یاوزلق وضرردن صاقلاو ایچون جزئی یاوزلق وضررغه ارتکاب ایدوچلکنی بتون علم حقوق فنی معترف‌در.

ایمدی شولای اولغاچدن، «اسلام دینی» عموم حیات بشریه‌نی صاقلار ایچون اولم جزاسینی مشروع ایدوینه هیچ بر عصر اهلینگ‌ده اعتراض ایده‌رگه حقی یوقدر. چونکه یکرمنچی عصرده اولغان بارچه پادشاهلقلر گرچه دینلرنده اولماسه‌ده بویله حکمکه محکمه‌لر آچقان‌لر، اداره‌لر توزیگان‌لر. دها بوندنده ایترنده اولونیورلر. حال‌بوکه اسلام دیننده قصاص ایله‌گنه حکم قیلنه‌در. آنده‌ده قصاص آلوچلق فرض اش دگلدر. بلکه امر اختیاریدر. بیگره کده اسلام دینی قصاص‌نی مشروع ایتکان زمانغه کوزکنی صال! اسلام دینی کلمزدن بورن عربلر ایچنده بر قبیله ایکنچی قبیله‌نگ قاننی اچمکده ایدی. قبیله‌سندن برگنه کشی اوترلسه، آننگ یبرینه یوزلرچه یاکه مڭلرچه معصوم جان‌لرنی قیالر ایدی. مونه بو حاللرنی توزاتوب کشیلک

دنیاسنی اولمدن قوتقارر ایچون اسلام دینی بیوك خدمتلر ایتمشدر. قسقهسی: اسلام دینی حیات عمومیهنی صاقلز وامنیت عامهنی یاشاتور ایچون قصاصنی مشروع ایتمشدر. بتون مدنیت انسانیه بونی تـلایدر. طبیعت بشرده بونی مقتضیدر.

ایمدی بونداین حکمت ومصلحت ایچون توزیلگان قانونگه قوری طاش آطو قبیلندن اعتراض قیلمقلق حقسزلقدر. طبیعت بشرنی آکلاماوچلقدر. یاکه آکلاسی کیلماوچلکدر. مدنیت انسانیه ومحبت عمومیهنی تأمین ایتکان بر دین مقدس نی قارهلارغه طرشوچلقدر. بوقسه بتون مدنیت انسانیه قبول ایتکان بر قانوننی اسلام دینی اوستینه توتوب انکار قیلاوچلقك معناسی نی؟

طلاق — اسلام دینینك عائله حالنی اصلاحدر.

اسلام دینی کلمزدن بورن عربلر ایچنده طلاقغه هیچ بر چیك وهیچ بر قانون اولماشدر. عربلر تلهسه، اون کره طلاق قیلمشدر، تلاسه، یوز کره قیلمشدر، طلاق وعدت اعتباریله خاتونلرغه چیکسز ظاملر ایتکانلر بس شریعت اسلامیه بوحالنك چارهسینه بیتشهرهك طلاقنی بر نظام آستینه آلمشدر. تورلی قید وشرطلر

ایله‌گنه عملیات که قویه‌شدر. چیکسز اولغان طلاقغه چیك باصالاره‌ق اوچ که قالدرلمشدر. ایکی کره طلاق قیلدیغنك کیری اوکنشسه‌لر، عدت ایچنده قاینوب آلشورغه ممکنلك قویه‌شدر. بوایسه عائله مسئله‌سنی اصلاح ایتودر.

طلاق نه ایچون ایرلر قولینه ویرلـگان؟

ایرلر مادی ومعنوی قوت‌لرده خاتون‌لرغه قاراغانك اوستون‌در. عقل‌لرینك بیوکره‌کدر. صبرلرینك کوبره‌کدر. تجربه واداره‌لریده نغره‌قدر. طشقی قاطی مشقت‌لرگه، طبیعت‌ده‌گی اولغان تنازع بقاء قانون‌نده‌غی کوراشلرده اوظیشورغه‌ده کوچی بیـنارلك ره‌وشلی‌در. ایـرلر، خاتونلرك نفقه، کسوه، سکنی وبار کـبك مـشقت‌لرنی اوستینه لازم ایته‌در. بیوك مهرلرده تولایدر. ایمدی اداره کوبره‌ك عقللی تدبیرلی تجربه‌لی آغرلقلرغه صبرلی کشینك قولنده اولوناچغی بلـکلیدر. مونه شونك ایچونك طلاق امرنی اداره ایدو ایرنك قولینه ویرلمشدر.

دخیده طلاق خاتون قولینه ویرلسه ایدی، چاقـغنه آچووی کلدیسه، ایرنی طلاق قیله‌غینه وارر ایدی صوڭره آزگینه بر زمان ایچنده اوزیده اوکنوب اوترر ایدی.

هم خاتون‌لر مهر آلور ایچونکنه طلاق قیلوب بوررلر

ایدی‌ده بلكه كوب كشیلرگه زیان كیتررلر ایدی مثلا بوكون بیش یوز صوم ایله براوگه وارر، آز هر سبب طابوب طلاق قیلور ایدیده بیش یوز صوم تولاتوب آلور، صوكنده ایكنچی ایرگه واروردغیده طلاق قیلورده، مهرنی آلور ایدی. مونه شولای اینوب مهرییوب یورر ایچون‌گینه تلاگانچه ایرلرنی طلاق قیلوب یورر ایدی. ایشته بو وقتده طلاقدن اولغان حكمت مصلحت‌گه قارشی اولور ایدی. مونه شونلك ایچون‌ده اسلام دینی طلاقنی شرط وقیدلر ایله ایرلرك قولینه ویرمشدر.

اسلام طلاقنی خاتون‌لر قولینه‌ده ویركانمی؟

ایرلر مادی ومعنوی قوه‌لرده خاتون‌لردن یوقاری درجه‌ده اولوب مربی، منعم ومحسن اولدیغندن ایرلرك قولینه طلاق ویرلمشدر. شولایوق تفویض وتعلیق*) بابلریله خاتونك قولینه‌ده طلاقنی تابشرمشدر. اول وقت ده خاتون اختیارلیدر. ایرك قولنده طلاق اختیاری قالمایدر. بو ایسه بیوك بر حریت‌در. خاتون‌لر ایچون

---

*) فقه كتابلرینه مراجعت ایدلسون.

بیوك کیکلـکدر. اسلام شریعتی بوندابن قانون قوبویله باشقه شریعت سماویه‌لردن ممتازدر.

طلاق - طبیعت عقد وعهدلر
کشیلر اوز ایرکلریله طلاق قیله آلورلرمی؟

کشیلر عقد وعهدلرنك اختیارلیلر. دنیا وآخرتگه تعلقلی بارچه عقد وعهدلر اختیارغه سویالادر. کشیلرك عهدلرنی وفا قیلولری اختیار واراده‌لری آرقه‌سنكغینه اعتبارگه آلونه‌در، اشکه آشادر، ماقطالوغ، یاکه یمانلانوغه مستحق اولادر. ایمدی نکاح رضالق ایله اولغان عقددن عبارت اولوب بونی یورتوده کشی تمام اختیارلیدر. شولایوق شول نکاحنی بوزودن عبارت اولغان طلاق اشیك اختیارلی اولورغه کیره‌ك.

امور طبیعیه ده محبت ثمره‌سی امـتزاج، منافرت نتیجه‌سی افتراقدر. ایمدی امور ادبیه‌دن عبارت اولغان نکاح‌ده امتزاج، طلاق (آیرلشو) ده منافرت نتیـجه‌سی اولغان افتراقدر. مادام‌که امور طبیعیه‌ده محبتك دوامیله امتزاج دوام ایده، محبتك زوالیله افتراق حاصل اولادر. شونك کبی ایر وخاتون دنیاسی ایچنك‌ده منافرتك حصـولی سببلی افتراق (طلاق)ك درست اولوچلغینه انکار قیلورغه

اورن یوقدر. ایکنچی تورلی اینکانده: طبیعت دنیاسنده قوشیلو اوقماشیلو (ترکب امتزاج) محبت عمومیه (قوهٔ جاذبهٔ عمومیه) آرقه‌سنده‌در. اگرده محبت عمومیه اولماسه یا که اولسه‌ده صوکره بتسه، طبیعی اولغان ترکب امتزاجلر بته کیلدر. ایمدی مادام‌که طبیعت دنیاسنک ترکب امتزاج، محبت ناموسنه، افتراق وتباعد، منافرت ناموسنه ایباره‌در. بس شول طبیعت ایچنک طبیعت کیسا کندن عبارت اولغان کشیلك دنیاسنده‌ده شول قانونك یوریه‌چکیده طبیعدر. بوکا انکار قیلو، طبیعتکه انکار قیلودر. بس شولای اولغاچدن ایر وخاتون آره‌سنک محبت الفت یاشاکان مدتک بر تن وبر جان کبك اولوب یاشاسه‌لرده، آره‌لرنده صوقلق بوزغونلق توشوب محبت والفتلری کیسلسه، بر تن بر جان کبی اولوب یاشاولرینک ممکن دکلدر. بنأ علیه بو صورتک آیرلشوده امر طبیعیدر. طبیعت قانونی بوینچه آغودر.

جناب حق طرفندن بعض بر اشلر بیور ولادر (فرض یا که واجب ایدیله‌در). لکن شول اشنی حقیله کامللرگه کوچ یتیلمزسه، شارع شول اشنی قیلماسقه یاکه خلافنی قیلورغه رخصت ایده‌در. (مثلا روزه توتو ایله فرمان ایدلمشدر لکن توتارغه ممکن اولماسه، آشارغه

رخصت ایتمشدر) بو ایسه، دین سماویلرده اولغان بر قانون کلی‌در. ایمدی نکاحده کشیلك دنیاسنی صاقلار وکشیلك دنیاسی سویالکان حکمت مصلحتلر ایچون مشروع ایدلمشدر. ایمدی بو حکمت ومصلحتلرنی کامللاومه‌کن اولمغانده مذکورنکاحنی (عقدنی) بوزوچیلق (طلاق قیلوچلق)ده رخصت اولورغه کیره‌ك.

دخیده دینلر، شریعتلر مطاق اختیارگه سویالوب کلمشدر. اموراختیاریه ایله گنه فرمان ایتمشلر. ایمدی مادام‌که نکاح وطلاق اشلریله فرمانلر واقع اولمشدر بس شولای اولغاچ نکاح وطلاقده امر اختیاری‌اولورغه کیره‌ك.

بنا علیه کشی طلاق قیلوده ایرکلیدر. طلاق قیلسه، واقع‌در. باشقه عقد وعهدلرده یورتلگان حکم‌لر بونده‌ده یوریدر. نیتاکه‌که معامله‌ده عقدلر یورتلسه صوکره اوکنلسه، یا که ضرر کیلاچکی بلنسه، شول عقدنی مصلحت ایله آلشدرو قبیح‌دن صانالمایدر شونك کبی حکمت ومصلحت بشریه‌نی کامللاو ممکن اولمغانده بلکه اوکنورلك وایکی طرفك برسی بختسزلك‌گه توشارلك اولغانده نکاح (عقد)نی آلشدروده قبیح‌دن حسابلانماسقه کیره‌ك. بلکه آندان ضرر وبختسزلکلردن صاقلاوچلق ماقطالورغه و آلقشلانورغه تیوشدر. شولای اولغاچدن طلاقغه

قارشورغه اورن یوقدر.

طلاق — بورنغی شریعتلر

طلاق بورنغی شریعت سماویه‌لرده واردر. مثلا موسی عم توراتنده سفر تثنیه‌ده ٢٤نچی صحاحده طلاق خصوصنده قانونلر یاصاب بوکا تعلقلی حکملر آب آچق سویلانمشدر. شولایوق عیسی عم شریعتنده‌ده بتونلای طلاق مشروع ایدلمه‌مش دکلدر. بلکه متی انجیلینک ٥نچی صحاح ٣٢نچی ماده‌سنده طلاقنی منع قیلو حقنده فرمانلر سویلاکان «زنا علتیله اولسه مستثنی» دیو زنا علتیله طلاقنی درست کوروب کیلمشدر. باشقه دین سماوی اهللرنده همانده طلاق مشروع اولغاننی تاریخ الادیانلر بیان قیلمقده‌در. شولای اولغاچدن طلاق مسئله‌سی بك ایسکی برمسئله‌در. بناءعلیه اسلام دینینك طلاقنی مباح اولاره‌ق مشروع ایدوینه هیچده انکار قیلورغه اورن یوقدر.

طلاق — واسلام

بورنغی شریعتلر طلاقنی مشروع ایندیکی کبی اسلام دیننده طلاقنی مباح ایته‌در. لکن شولای اولغا-

ندە دە طلاقنی بلك منفور صورتـدەگنە قبول ایتمشدر.
(ابغض الحلال الی الله الطلاق). طلاقنی قیلدرمسقە طرشلر
مشدر. شونڭ ایچون طلاق آرتـدمن بوریکان کشیگە
پیغمبرمز اوجماحك ایسندە ایسکامازه (ایما امراة سأ-
لت زوجها طلاقها من غیرما بأس لم ترح رائحة الجنـة)
مفهومندە تکدیر دە اولونمشدر. ایر ایلە خاتون آرەسندە
اوڭایسزلقلر میدانە کیلسە، قران کریمدە (سورە نساء)
برنچی اولارەق وعظ قیلورغە، مونڭ صوڭندە آچیغ لری
باصلغانچـە خاتونلرنی اوز حاللرنچە قویوب توررغە،
هماندە ایبگە کیلماکاندە قطـع مناسبت ایدەرەك اعراض
قیلوب توررغە، مونڭ صوڭندە ایر ایلە خاتون طرفندن
قارنداشلرنی چاقرتوب (حکم لر ایلە) مصلحت کە کیترتوگە
طرشورغە امر ایتمشدر. مونڭ صوڭندە دە کیلشوب برگە
حقوق زوجیەنی صاقلاب توررغە ممکن لك اولماسە، شول
وقت دەغنە طـلاق قیلورغە ممکن لك قویمشدر. دیمك
بیوك قید وشرطلر ایلەگنە طلاق مشروع ایدلمشدر.

طلاق اولمغاندە ضررلر

> یکرمنچی عصردەغی کشیلك دنیا
> سینڭ طلاقنی قبول ایدە باشلاوی.

طلاق درسـت اولمغاندە کشیـلك دنیاسـندە بـیوك

ضررلر طوغادر: مثلا ایر ایله خاتون خلق یاغندن کیلشه آلماسەلر، یاکه بر برسنی یاراطشمەسەلر، هیچ بر وقت الفت ایتشه آلمایەچقلر. الفت ایتشو قایه، حتی بر بر سنی کوررگه تلامەیەچکلر. شونك ایچون اول یورط اهلنده صالقونلق دوام ایتەچك. بلکه کون بکون اوپکالاشولر اولوب تورەچق. بونك نتیجەسی اولارەق طالاشەقور لیشەچقلر. شول نزاع وطوزنق حالده یاشەسەلر، هر ایکیسیده بتون سعادتلرینی یوغالتاچقلر، مونه، کشیلك دنیاسی نك عائلەچە اولغان سعادتدن محروم اولوچلغی طلاق درست اولماوندندر.

دخیده بوندایین محبتسز ترکلك ایتکان عائله ایچنده تربیەلەنکان بالالر، آتا آناسینك بر برسینه قیلغان نچار معاملەلرنی کورب اوساچکلر، آتا آنا حقلرنی رعایه قیلماسقه اوگرەنەچکلر. بلکه آتا آنانك اوزینه قارشی شوندایین یمان معاملەده اولوچلقنی درست دییب بلەچکلر. ایمدی بوندایین حالده اوسکان بالالردن ملت نیندایین فائدەلر کوتسون! بوندایین بالالردن اویشلغان ملت نیچك سعادتده یاشاسون!!

دخیده ایر وخاتون برسی برسینه قرن کوز ایله قاراب یاشاسه، هر ایکیسینك وجدانلری امتزاج ایتمیه

چك . ایمدی شول امتزاج ایدلمه‌گان کوبنچه عمر اینسه‌لر، بتون صاف وجدان‌لری معنوی عذاب ایله عذابلانوب عمر بوینچه زار یغلاب موك وصاغش ایچنده کون ایته‌چکلر. مونه عائله‌نك بوبله‌چه وجدان عذابلربله عذابلانب عمر ایتولری طلاق درست اولمادیغندن کیلکان اوڭایسزلقدر.

شولایوق ایر یا که خاتون یوغوشلی چیر ایله مبتلی اولسه، آیرلشو اولماسه، برسی برسینه یوغشلی آورولر یوقدروب بار عمرلری بوینچه مادی عذابلر ایله جفالا- نوب چروب اولوچلکلرینه سبب اولادر. بلکه بتون بالالرنی، نسل‌لرنی یوغشلی آورولر ایله بویاب بتون نسلینی هلاك ایته‌رکه سبب اولادر. شولای اولغاچدن طلاقك درست اولماوچلغی بتون نسلنی منقرض ایته‌رك بارلق دنیاسندن یوغالتورغه سبب اولادر.

دخیده ایر ایله خاتون آره‌سنده محبت اولماسه، ایر یا که خاتون خلاف مشروع اولغان حرکتده اولوب کیدو- لری بك یراق دکل‌در. هم بونداین حال‌لر واقع‌در . . . ایمدی بونداین حال‌لرك نتیجه‌سی اولاره‌ق بالالر؛ نسل‌لر یاغندن شبهه‌لر، تورلی طعن‌لر اولغانی میدانده‌در. عائله ایچنده بوخصوصده انتحارلر یا که اوترش‌لر واقع اولمایمنی؟ یکرمنچی عصرك محکمه‌لرنده بوخصوصده قاطیغ

ودهشتلی حکم‌لر قیلنمایمی؟ بوخصوصده قایولری سورگون، قایولری حبس، قایولری اعمال شاقه ایله حکم ایدلمایلرمنی؟

دخیده نسل اورلغی یاغندن محروم اولنسه، یا که اورلق ایله بیری کیلشه آلماسلق اولسه، اش شولای اولا توربده طلاق قیلنورغه ممکن لك اولماسه، نکاحدن مقصود اولغان حکمت مصلحتگه خلاف اولا: آدم بالالرینك که‌مویمه، آقرنله‌ب کشیلك دنیاسینك بتوینه سبب اولا. شولایوق تورلی اخلاقی وادبی اوڭایسزلق‌لره توشوگه سبب اولغانینی تاریخ کوزگولری کورکازمکده در. . . .

یوقاریده سویلاکان ضررلردن باشقه دخیده کوب ضررلری واردر. مونه شونك ایچونده بو عصر ترقی اولغان یکرمنچی عصر عالم‌لری طلاقك برامر مشروع ایکانینی اثبات ایده‌لر، آوروپا مملکتلرنده طلاقك درستلکینه قانون‌لر توزبلوب آیرم محکمه‌لر یاصالمقده در. گرچه دین‌لرینك صریح قانون‌لرینه خلاف اولسه‌ده، اختیارسز اولاره‌ق «طلاق مباحدر» دیکان قانوننی اعتراف ایتمك اشکه قویمشلر. شولایوق مدنی مملکتلرك قایسیسنده غنه اولسه‌ده عدلیه نظارت‌لرنده بوخصوصده فکرلر طولقونلانه، لائحه‌لر توزیله باشلاغانی دنیادن خبردار اولغانلره معلومدر. ایمدی شولای اولغاچدن اسلام

دینی بوندن اون اوچ عصرنینك مشروع ایتکان قانوننی یکرمنچی عصر اوزی قبول ایده‌رگه باشلامشدر. کیلاچك عصرلرده بو قانوننی آلقشلاب قبول ایده چکارنده شبهه یوقدر. بناءً علیه بوخصوصده قیلنغان اعتراض‌لرغه یکرمنچی عصر اوزی اول اعتراضلرنگ حقسزلغیله جواب ویره در.

اسلام — وتعدد زوجات

(کوب خاتون آلوچیلق)

اسلام دینی کلمزدن بورن عربلر ایچنده کوب خاتون آلوچلق موده اولغان. شونك ایچون اونار، یکرمیشار خاتون آلغان‌لر. تعدد زوجات‌که هیچ برچیك اولمغان. کیلن‌لر ویتیمه‌لرنی میراث منزلنده ایتوب اوزلر ینه خاتونلقغه بیغان‌لر. نکاحدن مقصدده مال یا که جمال اولغان. خاتونلك مالی بتدیکی کبی آیروب یباروب بیچاره حال لرکه توشرکان‌لر. خاتون‌لرغه تلاکانچه معامله ایتکان‌لر... تریله‌ی توتوب اوترکان‌لر، یبرکه کومگان‌لر. قویغه صالغان‌لر..

اسلام دینی خاتون قزلرنی شفقت ومرحمت دائره سینه آلغان. یتیم ویتیمه‌لر حقنده قانون‌لر توزیوب حال لرنی اصلاح ایتکان. تعدد زوجات‌که چیك قویوب قانون

دائره‌سینه آلغان. فقط قانون طبیعت تلادیکندن شرط وقیدلر دائره‌سنده‌کنه بردن آرتق خاتون آلوچلقنی مباح غنه ایتکان. اما چن چنینه تعدد زوجاتنی بنرر ایچون نیگز قورغان. شونك ایچون بر نیگنه آلورغه دیملاب «فان خفتم ان لاتعدلوا فواحدة اوماملکت ایمانکم ذلك ادنی الاتعولوا» (سورة نساء ٣ آیة) آیت کریمه‌سی ایله برنك قانون حیات ومعیشت یاغندن قاراغانده حکمت ومصلحت‌گه موافق ایکاننی بیان ایتکان. شولایوق سوره نساء ١٢٩ نچی «ولن تستطیعوا ان تعدلوا بین النساء ولو حرصتم» قول کریمیله نه قدری طرشقانده‌ده خاتونلر آره‌سنده عدللك ایته آلمازسز دیکان. حال بوکه تعدد زوجاتنی عدللك قیلوشرطیله‌کنه مباح ایتمشدی. بس شولای اولغاچدن اسلام دینی تعدد زوجات حقنده: تعدد زوجات درستدر، طبعا وادبا عدالت شرطیله‌گنه، لکن قیلورغه قولکزدن کلمه‌یه‌چکدر. بس تعدد زوجات‌گه ده (مجبوریت اولمغانده یاقنلاشماکز» دیکان قانون قویمشدر. مونه شولای اولغاچ اسلام دینی تعدد زوجاتنی بنرر که نیگز قورمش دیمکدر. لکن کیلاچکده سویلانه‌چك حکمت ومصلحتلر ایچون بتونلایوك طیمامشدر. شرط وقیدلر ایچنده‌گنه مباحلق ویرمشدر.

کوب خاتون آلوچلق — و بورنغی شریعتلر

بردن آرتق خاتون آلوچلق بورنغی پیغمبرلر شریعتنده درستدر: مونه ابراهیم ع‌ه م اوزینك آتا-بر طوغمه آنا باشقه اولغان قز قارنداشی ساره‌نی نکاحلا-نغان، آنك اوستینه مصرلی قبطی قزی حضرت هاجرنی نکاحلانغان. حضرت هاجردن اسماعیل ع‌ه م، حضرت ساره دن اسحاق پیغمبر وجوده کلـکانی هر دین اهلینك معلو-میدر. (تورات، سفر تکوین).

شولایوق اسحاق ع‌ه م نك عیسو اسملی اوغلی ایکی خاتون آلغانی توراتده تکوین بابنده ۲۶ نچی صحاحه ۳٤ ۳۵ ماده‌لرده مبیندر. عیسو البته آتاسینك شریعتی‌بوروی بوینچه ازدواج ایتمشدر.

شولایوق سفر تکوین ۲۹ نچی صحاحك بیانینه قارا-غانده یعقوب ع‌ه م اوزینك خاله‌سی لابان‌نك «لینه» «راحیل» اسملی ایکی قزنی برکه تحت نکاحنه بیمشدر. مونك صوکنده «راحیل»نك بلهه اسملی جاریه‌سنی ازدواج ایتهرك «دانا» «نفتالی» اسملی ایکی اوغل میدانه کیلمشدر. مونك صوکنده دورتنچیگه لینه اسملی خاتونینك «زلفه» اسملی کنیزه‌کنی نکاحلانوب آثاردن «جادا» «اشیر» اسملی ایکی اوغل

میدانه کیلدیکی سفر تکوینک ۳۰ نچی صحاهنده بیان ایدلمشدر.

اوشانداق تورات‌ده سفر خروج ۱۶ نچی صحاهده احکام وقوانین مدنیه بیان قیلغانده موسی عم تعدد زوجاتك درستلکنی بیان ایده‌رك نه ره‌وشلی معاشره‌ده اولنورغه کیره‌ك ایکانی خصوصنده فرمان عالیلرنی بیان ایتمشدر.

شولابوق داود وسلیمان عمك کوب خاتون آلوچلقلری بتون دین اهل‌لرینه معلومدر.

ایمدی شولای اولغاچدن ابراهیم، اسحاق، یعقوب، موسی، داود، سلیمان علیهم السلام شریعت‌لرنده بر دن آرتق خاتون آلوچلق درست اولغانی آب آچق کورینب تورغان بر حقیقتدر. کم که بو ذات‌لرك پیغمبر ایکانینه هم بولارك شریعت‌لری شریعت الهیه ایکانینه اشانسه، دین جهتندن تعدد زوجاتك درستلکینه انکار قیلورغه اورن قالمایدر. بس شولای اولغاچدن اسلام دیننك تعدد زوجاتنی مباح ایدوینه‌ده عناد ایده‌رگه اورن یوقدر.

تعدد زوجات — قانون طبیعت

طبیعت دنیاسنده تعدد زوجات ثابتدر. چونکه امور

طبيعيه‌گه قاراساق، برقاچ دشيكه بر ايركاك اولغانی ميدا-
نده‌در. مثلا حيوانلر سلسله‌سنده كوب طاوق بر أته‌چ،
آتلر صغرلر هم باشقه‌لرده شولايوق ..... عالم طبيعتده
وجود جهتندن‌ده دشی‌سی كوبره‌كدر، ايركاك آزره‌كدر.
دين اسلام، طبيعی اولغان بر دين اولديغنه بناءً طبيعت
قانوننده اولغان تعدد زوجاتی مباح ايده‌ويده امر طبيعيدر.
طبيعت قانونينه انكار اينمه‌گان كشی، اسلام دينينك بو
قانونينه انكار ايده‌مز.

تعدد زوجات — هيئة اجتماعيه وعمرانيه

عموم استاتيستيكه‌گه قاراغانده خاتونلر ايرلردن
كوبره‌كدر. خاتون وقزلرك تربيه‌سينه التفات ايدلكان
مملكتلرده ايرلركه قاراغانده تقريبا آلطمش خاتون
آرتقدر. ايرلر صوغشلر وآغر اشلرده، طشقی صالقون
واسی هوالرده حركتده اولديقلرندن خاتونلرغه قاراغا-
نده كوبره‌ك اوله‌لر. اگرده بر ايرگه برگنه خاتون تعيين
ايدلسه، كوب خاتونلرك ايرصانلرندن آرتوب قالوی لازمدر.
ايمدی خاتونلر آرتوب قالسه‌لر، طبيعت تلاوی واوستاوی
جهتندن شهوتلرنی صرف ايده‌ر، ياكه اوزلرينی
كيچندرر ايچون ناموسلرينه جنايت ايده‌چكلر. بس فاحشه

خانه‌لر آچیله‌چق، زنا بازارلق لری میدانه کیله‌چك . کوب خاتون‌لر اوزلرینك عمرلرینی فاحشلکده اوتکار دیکلری کبی کوب یاش اوسمر یکت‌لرده شوشی یمان خانه‌لربله یاشایه‌چکلر. بتون یاش اوسمر معصوم‌لر شوشی یمان خانه‌لر آلدندن اوظاچق‌لر، یوریه‌چکلر. بس کیت کیده بوندای فاحش اش‌لر، عادتی بر اش منزلنده اولوب کیده‌چك. ایشته بوندایق ادب‌سزلك، بوز قزا- رزلق حال لر هیئت اجتماعیه بشریه ده میدانه کیله‌رهك بتون کشیلك دنیاسی بوزیله‌چق، عائله تشکیل ایدوسیرا گایه‌ك، کیت کیده نسل لر کیسیله‌چك . کشیلك دنیاسی بارلق دنیاسندن یوغالاچق. نتا کـکه فرانسیه حکومتنده فرانسوز ملتینك بتوب آزایوب باروی کشیلك دنیاسنه بیوك عبرتلی بر درس ایکانی کوز آلدنده در. . . .

دخیـده خاتون قصر اولسه، بالا کیترمه‌سه، ایرکه خاتوننك رضالغیله اولسه‌ده ایکنچی خاتون آلورغه ممکن لك اولماسه، نسلنك کیسلوینه سبب اولادر. بوقصر خاتو ننی طلاق قیلوب یباروده مصلحت دکل در. بس کشیلك دنیـاسینك نسلنی صاقلر ایچون ایکنچی خاتون آلورغه مجبور اولونه‌در. بناءً علیه کشیلك دنیاسی هیئت اجتما- عیه وعمرانیه جهتندن تعدد زوجاتك مباح اولوچلغینه

محتاجدر. مونه اسلام دینی کشیلك دنیا-اسینڭ بو احتیاجنی اوتار ایچون تعدد زوجاتنی مباح ایتدیشدر.

تعدد زوجات — وحفظ صحت

ایرلر قوهٔ معنویه وقوه مادیه‌ده خاتونلردن آرتق ایکانی بتون طبیعت وفنڭ گواهلغیله ثابت در. قوهٔ شهویه‌سنگده آرتق ایکانی آب آچق میداننده در. خاتونلرده قوه شهویه‌نی که‌متکیدای حاللر ثابت در.... ایرلرده دائمیدر. صرف قوه.... گه مانع اولغان حاللر بوقدر... ایمدی تعدد زوجات مباح اولماسه، ایر یمان حاللرگه مرتکب اولوب آغولی چیرلر آله‌کتروینده، بونڭ ایله‌گنه قالماینچه، بلکه‌عائله سینه‌ده یوقدرب بتون عائله سینی هلاك ایده‌رگه سبب اولادر.

شولایوق خاتون آغولی بر آوروغه یولقغان اولسه، اوزینڭ ایرنی وبتون عائله‌سنی آغولی چیر ایله بویاب بتون اوی ایچن هـلاك ایتو لازم اولادر. آغولی چیرگه یولقغان دیبده آبروب یباروده کشیلك دگل در. شونڭ ایچون ده خاتون ایرنڭ تربیه وحمایه‌سی آستنده یاشابده ایرگه ایکنچی خاتون آلورغه مساعده ایدلمه‌ك بتون عائله‌نی اصلاح ایدوکه، بتون عائله‌نڭ حیات وصحت‌لـکنی

صاقلاوغه سبب در. دیمك حفظ صحت وفن معاشره تعدد زوجاتنی درست کوره در.

قسقه‌سی: تعدد زوجاتنی طبیعت وفن درست کوره در. شونلك ایچون شوبنهئور (گرمانیه فیلاسوفلرندن) فیلاسوف تعدد زوجاتنی درست کورمشدر. انکلتره پادشاه‌لرندن یدنچی ادآورد جنابلریك تعدد زوجاتلك درست لکینه فرمان همایونلرنی نشر قیلورغه مجبور اولمشدر...

اسلام دینی کوب خاتون آلوچلقنی بتورگه نیگز قورغاچدن نه ایچون محمد عم اوزی کوب خاتون آلغان؟

البته، یوقاریك اسلام دینی تعدد زوجاتنی آزایتورغه بلکه آقرنلاب بترر ایچون قانون توزیمش ایکاننی اثبات ایتدك ایدی. «ایمدی دین اسلامك قصدی بوایسه محمد عم اوزی نه ایچون کوب خاتون آلغان؟ مادامکه مقصد کوب خاتون آلوچلقدن طیودر، برگه قالدررغه طرشودر. شولای اولغاچدن اسلام دینینك باش اوگره‌توچی محمد عم اوزی بیکره کلك آزخاتون آلورغه کیره‌ك ایدی، بلکه برگنه خاتون آلوب امنینه اولگی اولورغه تیوش کورینه‌در. یاکه هیچ اولمغانك تعدد زوجاتلك اصل مباح ایکانینی بالعمل اوگره‌تور ایچون ایکنیکنه آلورغه مناـ

سببدر. حال بوکه محمد ع.م اوزی کوب خاتون آلوب حیاتی وعملی ایله تعدد زوجاتکه دیملاکان اولوب کورینه در. اوزینڭ قران کریمده بیورغان فرمان همایونلرینه فعلی خلافدر، بر مشرع اوزی مشروع قیلغان قانونڭ خلافینه حرکت ایتسه، اول قانونڭ عامه حضورنده قدری قالمایدر. شونڭ ایچون عموم خلق اول قانون ایله عمل ایتماوچەن اولار». دییب کوڭلگه کیلور. مونه بو کوڭلگه کیلکان شبهەنی کیلدەرر ایچون پیغمبرمزڭ مسلمانلرڭ آنالری اولغان رفیقهٔ عالیەلرنی ازداواجنڭ تاریخن و آنلر ایله مناسبتلرنی بیان ایدەم:

پیغمبرمز — وامهات مؤمنین.

پیغمبرمزڭ اون بر رفیقه عالیەلری اولمشدر: خدیجه بنت خویلد، سوده بنت زمعه، عائشه بنت ابی بکر، حفصه بنت عمر، زینب بنت جحش، بره بنت حارث، زینب بنت خزیمه، هند ام سلمه، ام حبیبه (رمله) بنت ابی سفیان، صفیه بنت حی، میمونه بنت حارثدر. دخیده پیغمبرمزڭ مخدوم عالیلری ابراهیمڭ آناسی ماریهٔ قبطیەدر.

پیغمبرمزڭ بولارنی ازدواجی:

پیغمبرمز الڭ برنچی اولارەق مکهٔ مکرمەده خدیجه

بنت خویلدنی نکاحلاندی. اول چاقده پیغمبرمز یکرمی بیش‌ده بز یاش یکت، حضرت خدیجه‌ده قرق بیش یاشلك بر طول خاتون اولوب حضرت ابراهیمدن باشقه اولغان بارچه بالالریننك انکاسی اولدی. پیغمبرمز خدیجه ایله یکرمی آلطی یللر ترکللك ایده‌رك پیغمبرمزنك، یاش ایللی برده اولدیغی حالده یتمش برنچی یاشنده حضرت خدیجه وفات ایتمشدر. خدیجه‌نك وفاتی ایچون پیغمبرمز قایغرمشدر. حتی شول یلینی پیغمبرمزنك قایغو یلی دییب اسمله نه‌در. مونه پیغمبرمز بر طول خاتون ایله عمر ایتدی بتون یاشن یکتلك زمانلرنی آنك ایچون فداء ایتدی. ایکنچی خاتون آلا یم دیکان اوبی کوکللرینه بیله کیلمادی. اکرده باشقه خاتون آلور اوینده اولسه، محمد عم‌گه مکه سیده‌لرندن مونه دیکاننی بیررگه طوره‌لرایدی. مونه دیکان زاده‌لرنی نکاحلاندررغه یاوچی دیمچی کوندردیکلری پیغمبرمزنك سیر شریفلرنی، اوقیغان کشیلرکه معلومدر. لکن پیغمبرمز اصلا التفات ایتمه‌دی همان شول، یتمش یاشارلك خدیجه ایله حیاتلرنی سوردی.

حضرت خدیجه‌نك وفاتندن بر آز زمانلر کیچدکدن صوکره زمعه قزی حضرت سوده‌نی نکاحلاندی. سوده

ایسه، اللهنڭ رضالغی وعزیز دیننی صاقلار ایچون ایری ایله حبش مملکتنه هجرت ایتهرك ایری اولب حمایه وتربیهسز قالمش ایدی. آغا انیلری مسلمان دینینه دشمان اولدیقلرندن حیاتی غایت چیتنلککه توشدیکلرندن پیغمبرمز اوزینڭ حمایهسینه آلارهق رفیقهء عالیهلرندن ایتمشدر.

صوڭره حضرت ابوبکرنڭ قزی حضرت عائشهنی نکاحلامشدر. قزلارتای نکاحلانغانی فقط حضرت عائشهگنهدر. حضرت ابوبکر پیغمبرمزنی بك سوهر، هر وقت پیغمبرمزگه یولداش اولور، بتون مالی ووجودی ایله اسلام دینی ایچون قربان اولور، بر ذات ایدی. البته سید الکونین اولغان رسول اللهگه قاین آتا، وآنیده اوزینه کیاو ایدهرگه چن کوڭللر بله تلادی، حضرت خدیجهنڭ وفات اولغاننی فرصت بلدی، اوزینڭ ترکللکی زماننده قزی عائشهنی یاش کنه کوینچه اولسهده پیغمبرمزنڭ خانهٔ سعادتلرنده پیغمبر عائلهسینڭ بر چلینی ایدونی بختدن صانادی. سوکلو قزینی رسول خداغه رفیقه ایدهرك قیامتکه قدری بتون امت اسلامیهنڭ تاریخی وتیلده استاذ اسمیله تبریك ایدلوینه میدان آچدی.

صوڭره حضرت عمرنڭ قزی حفصهنی نکاحلاندی،

ایری بدر صوغشنك شهید اولوب طول قالمش، غایت باطر واوتکون طبیعت‌لی، کیسکون واوتکر سوزلی بر ذات شریفه ایدی. اتکاسی حضرت عمر حفصه‌نی حضرت ابوبکرگه مونك صوکنك حضرت عثمانغه ازدواج ایتمك اوستاسه‌ده آنك بو طبیعتی ایچون اعتذار ایتمشلر. اڭ نهایت حضرت رسول‌الله افندمزڭ حضور سعادت‌لرینه کیله‌رك قزی حفصه‌نی پیغمبرمزنڭ بیت سعادتندن برچلین اولاره‌ق رفیقهٔ عالیه‌سی اولونی اوتنندی، پیغمبرمزده قبول ایتدی. البته، حضرت عمر کبی دین ترا کی اولغان بر قهرمانڭ خاطرنی یقماق حکمت‌گه مناسب اولمایه‌چغیده بالکیدر. بیکره‌کده پیغمبرمز قبول ایتمه‌کان تقدیرده حضرت عمرڭ هم حفصه‌نڭ ناموس‌شرفی قریله چق ایدی. مونه شوشی حکمت مصلحتلر ایچون پیغمبرمز قبول ایتمشدر.

بشنچی رفیقهٔ عالیه‌سیده زینب بنت جحش‌در. زینب حضرت زیددن طلاق ایدلمش بر طول خاتون اولوب پیغبرمزڭ عمه‌سی امیمه قزیدر. بونی ایسه بورنغی عادت جاهلیه‌دن قالمه هیئت اجتماعیه‌که ضررلی قانوننی بتروب، کشیلك دنیاسینه مناسب اولغان قانون سعادتنی بالعمل امتینه تعلیم ایچون ازدواج ایتمشدر. واقعه‌سی سوره احزاب‌ده مبین‌در. بو ایسه بورنده پیغمبرمزگه

اوغل اینلکان زیدبن حارثه‌گه پیغمبرمز طرفیدن اولغان یاوچلاق ایله ازدواج ایدیله‌رك مهر ونفقه‌لری پیغمبرمز طرفندن تسویه ایدلمشدر. زینب اوزی سیك وزاده‌لردن اولوب زید ایسه قول‌لردن اولدیغندن محبت یاشـای آلمادیلر. دائما نزاع‌ده اولوب زید طلاق قیلورایچون پیغمبرمزگه قات،قات کینکاشکه کیلسه‌ده طلاق قیلماسقه دیملاب خاتونکنی یاخشی توت الله‌غه تقوالك ایت (امسك علیك زوجك واتق الله آه سوره احزاب) دیب اوگتلامشـدر. اك آقنغنده بالمجبوریه طلاق ایتمشدر. طلاق ایدلوب کشی قالندیغی اولوب یاشاوی عارلـکدر. بیگره کده شوندا این شریفه‌لرگه . . . طلاق ایدلکان اسملی اولوغه، نکاح، ونکاحغه‌ده ســـببچی پیغمبرمز اولدیغندن بو اوکایسزلق پیغمبرمزگه‌ده واروب ترکالا، اوستدن قاراغانلر اوپکالارگه میدان آچادرایدی. ایشته بوعارلـکنی زینبك اوستندن یوبار ایچون هم «تبنی ایدلمشك مطلقه سـنی ازدواج درست‌در» دیگان عموم کشیلك دنیاسینه قویلغان قانون‌نی ید بالعمل میدانه قویار ایچون پیغمبر مز حضرت زینب‌نی اوزینه رفیقه ایتمشدر. نفس هواسی وحیوانلق جهتندن آلمامشدر. اگرده نفس هواسی جهتندن آلسه باکره قز وقتنـده نکاحلانور وعمه‌سـبده مع‌الممنویه

نکاحلاندرر ایدی.... بو خصوصده تفصیللی معلومات آلایم دیکان افندیلرگه استاذالاکرم محمد عبده افندی حضرتلرینک زید وزینب اسمنده یازغان رساله سنی مطالعه ایدولرنی توصیه ایده م.

آلطنچی رفیقه سیده برة بنت الحارث در. بره بنو مصطلق قبیله سنک شیخی الحارث بن ضرار قزی اولوب طول خاتون در. بنومصطلق صوغشنده بنومصطلق قبیله سندن ایکی یوزگه یاقین زاده لر ایله اسیر آلنمشدر. پیغمبرمز مرحمتلی وشفقتلی اولدیغندن بولارنی اسیرلکدن قوتقاررغه طرشمشدر. شونک ایچون برةنی آزاد ایده رک اوزینه رفیقهٔ عالیه ایتمشدر. تگی اسیر توشکان برةنک یاقینلریده پیغمبرمزک قاینشلری اولوب أورلمش، پیغمبر مزک بویله لطف ایله معامله سی صحابه لرک کوکللرینه تاءثیر ایتمش، شونک ایچون صحابه لرده پیغمبرمزک قاینشلرنی اسیرلکده تورولرینی کوکللری طارطمه یه رق بارچه سنی آزاد ایتمشلر. بوحالنی کوروب آزاد ایدلمشلر مسلمان دینینه کرمشلر. بو خبرنی ایشتمش وکورمش بنومصطلق قبیله سیده بارچه سی مسلمان دینینه کرمشلر. ایشته حضرت برة (جویریه)نی ازدواجی دینی، ادبی، سیاسی اولغان بیوک حکمت ومصلحت ایچون ایکانینی

سویلارگه بیله حاجت یوقدر. *)

۷ نچی رفیقه‌سیده زینب بنت خزیمه‌در. بوده طول خاتون اولوب ایری احد صوغشنده شهید اولمشدر. صوك درجه‌ده عابده وزاهده اولوب ام المساکین دییب اسملانمش‌در. پیغمبرمزده حضرت زینب‌نی بوبیچاره حالندن قوتقاره‌رەق اوزینك حمایه سینه آلمشدر.

۸ نچسیده هند ام سلمه‌در. بلك کوب بالالی، کونچل، اری طبیعت‌لی اوزینه تیلك‌طاپمغان‌بر طول خاتون ایدی. پیغمبرمز بوندا ین قاطی طبیعت‌لی وکوب ایبارچن خاتون نی نکاحلانوب نی رەوشلی کورکام معامله‌ده اولورغه کیره‌ك ایکاننی امتینه تعلیم‌ایده‌رایچون اوزینه رفیقه ایتمشدر.

۹ نچسی مکه قهرمانی اولوب رسول‌الله‌غه کره وکره قارشی هجوم‌گه کیلگان ابوسفیان قزی حضرت رمله‌در. رمله ایری ایله حبش مملکتینه هجرت ایده‌رك مکه‌ده‌کی آتا وآغالرینك یاوزلغندن‌قوتلمش‌ایدی. لکن، ایری حبش‌ده خرستیان دینینه کردیکندن حضرت رمله حمایه سز حالنده حتی دینندن قورقنچلی برحالده قالمش، مکه گه قایتسه‌ده بتون یاقن‌لرینك هجومی آستنده قالاره‌ق

---

*) بنو مصطلق صوغشی هجرتنك بیشنچی یلنده‌شعبان آینده اولمشدر.

صوڭ درجـه مظلومه اولاچق ایدی. بس حضرت رملەنی بوچیتن حالدن قوتقارو ایچون پیغمبرمز اوزینه رفیقه ایتـمشدر.

۱۰ نچسی صفیه بنت حیی‌در. آتاسی بنو نضیر قبیله سینڭ باشی اولوب ایری خیبر صوغشنده اوترلوب طول قالمش برذات‌در. بوذات خیبرصوغشنده اسیرتوشمشدر. ایشته بواسیر لـکن قوتقاروب حمایهٔ نبویه‌سینه آلاره ق آزاده‌ایدوب اوزینه رفیقهٔ ابدیه ایتمشدر.

۱۱ نچسی میمونه بنت الحارث‌در. بیك یارلی، صوڭ درجه قارچق اولوب رسول‌الله افندمزنڭ یاقنلرندندر. اوز تربیه‌سینه آلوب حمایه سعادت‌لرنده یاشاتور ایچون ازدواج ایتمشدر.

ماریهٔ قبطیه‌ده مصـر امیری مقوقس طرفندن یبار لمش بر کنیزه‌کدر. البته چیت ییردن غربت عالمنه کیلکان برکشینی حمایه‌سز طاشلاوچلق عادتی بر کشیگه‌ده مناسب دکل‌در. علی‌کل حـال حمایـه وتربیه‌گه آلمق نه‌ق کـشیلـك‌در....

مونه شولای اولغاچ پیغمبرمزڭ رفیقه‌لری حضرت عائشه‌دن باشقه‌سی بارچه‌سی طول‌در. بعضسی بالالی چاغا لی‌در. قایوسی برسیده سرندوب بتکان قارچق‌در. دیمك

خاتونلرنی حیوانیت جهتندن ازداج ایتمه‌مشدر. بلکه دنیاوی، یا که افراوی مصلحت عمومیه ایچون ازدواج ایتمشدر. اگرده فقط حیوانلق جهتندن نکاحلانسه ایدی. کلسینه‌ده قزلردن نکاحلنور ایدی . . . . بوندا این طول خاتونلر، بالالی قارچقلر، بیچاره حالده فقیره‌لکمه اولغان خاتونلرنی آلماز ایدی. بلکه مونه دیکان بایلر وزاده‌لردن صایلاب آلسه‌ده هر قایوسی مع الممنونیه ویررلر ایدی.

دخیده پیغمبرمزنك حیاتنده‌گی اشینه قارارغه کیره‌ك: بو خاتونلرنی آلوی مدینه‌گه هجرت صوڭنده‌در. هجرت صوڭنده اون بر یل عمر ایتمشدر. بو آزغنه تاریخ مدتنده یکرمی دورت که یاقن صوغش باشندن کیچمشدر. نه قدری قوانین مدنیه توزیو وآنی عملیاتکه قویو وباشقه . . . . . . بیوك خدمتلر ایله کونی تونی اشده اولمشدر. شولای اولغاچدن پیغمبرمزنك حیوانلق عالمی ایله شغللانوب توروغه وقتی بیله اولمامشدر. شولای اولغاچدن حیوانلقی جهتندن خاتون کوب آلغان دییب ایتورگه هیچ بر وجدان قیوچلق قیله آلمایه‌چقدر. پیغمبرمزنك بو حالی ایسه تعدد زوجاتگه دیملاو ایچون دکلدر بلکه یوقاریده سویلانکان حکمت مصلحتلر ایچون‌در. هم امتینه هر تورلی طبیعتلی

وهر تورلی درجه‌لی خاتونلر ایله ایرلر نه ره‌وشلی معامله ده اولورغه کیره‌ك ایکاننی بالعمل تعلیم ایتار ایچوندر.
مع هذا پیغمبرمز بولاردن آرتق خاتون آلماسقه، حتی بو رفیقه‌لری اولب بتکانده خاتون‌سز بیله یاشاو بولغانده اولغان فرمان الهی‌لر ایله بیورلمشدر. (سوره احزاب «لا یحل لك النساء من بعد ولا ان تبدل بهن من ازواج ا.).
بو کتابه‌نی اوقوچیلر بو خصوصده نچکه‌له‌ب اویلاسه‌لر دها کوب حکمت، مصلحتلر طابوچلقلرینه اشانه‌م. دخیده کوب خاتون آلوچاق بورنغی پیغمبرلرنك اوزلرنده اولغان اشدر. نتا کیکه یوقاریده بیان قیلاوب کیچدك. شولای اولغاچدن محمد عم حقنده طعن وافتراء قیلورغه اورن یوقدر.

بو خصوصده کیلسکان شبهه‌لر وجواب‌لر:

«محمد عم، مکه‌ده وقت‌ده ایکنچی خاتون آلماوی خدیجه‌نك خاطرنی صاقلر ایچون گنه اولغاندر. اوشانداق پیغمبرمزده غایت قصنقلق بر حالده اولدیغنده قز ویررکمسه‌لرده اولمغاندر. خدیجه‌ده غایت اشلکلی بولغان خاتون اولدیغندن محمد عم‌نی قولنده نق توتقاندر» کبی شبهه‌لر کوکلگه کیلور. فقط شول زمانده‌غی کیچمش تاریخغه، واول زمانده‌غی احوال ظروفغه کوز صالساق، بوشبهه

اوزندن اوزینه کیتنکانی بیلهکیدر.

چونکه پیغمبرمز، کوچك ویکت زماننده‌ن برو بتون مکه اهلی قاشنده صادق‌الامین لقبیله مشهور اولدی. مکارم اخلاقده نمونه اولارق هرکشی آثا قزغر وصوقلانورلق اولوب قایوغنه قبیله‌دن قز صوراسه اوتاب ویرورگه گینه تورورلق بر حالده ایدی. هر طرفدن هجوم وقصدقلق کورسه‌ده مکه اهللری ایلچیلر کوندرب سیدلك رتبه‌سینه کوتاره‌رك مکه‌نك الك شریفه وسیله‌لرنی ویره‌چکلرنیده دیملاو دن کیری طورمادیلر. محمد عم هیچ التفات ایتمه‌یه‌رك اوزینك مقدس وظیفه‌لرنده اولمشلر. دائما جناب حق طرفندن بیورلغان قوهٔ قدسیه ایله بیوك همت وغیرتلرنده دوام ایتدشلر. حضرت خدیجه محمد عم ایچون بتون مال وجاننی قربان ایتکان مبارك بر شریفه‌در. پیغمبرمزك خاطرنی قرمز ایچون ملك بلالر یو کلارکه بیله حاضردر. پیغمبرمزدن برگنه اشاره اولسه بیله بتون فداکارلك ایله بیربنه کیترر که طرشمشدر. بناءً علیه پیغمبرمز طرفندن ایکنچی خاتون آلوچلق حقنده آزغنه بر حال سیزسه، هیچ قارشی توشمز، بلکه مطلق اختیار ایدر، ایربنك تلاـ گینی بیربنه کیترر ایدی. بتون دنیانك هجومندن قورقمغان بر قهرمان اولغان محمد عم ده بوندایین جزئی وشخصی

بر اشده براودنده قورقمازایدی .... شولای اولغاچدن یوقاریده ایتلکان شبهه‌نك کیلمه‌گانلـکی، کیلسه بیله اوز اوزندن کیتکانلـکی میداندهدر.

شولایوق بعض برلر، «محمد عم نه ایچون اول خاتونلرنی اوزینه خاتونلقغه آلو ایله حمایه وتربیه‌سینه آلغان؟ باشقه‌یول ایله تربیه قیلسه‌ده ممکن ایدی بیت؛ مثلا: یوقسـل خانه‌لر صالدررده تربیه ایتدرر ایدی.» دییبده شبهه ایدرلر. لکن رفیقهٔعالیه‌لرینك حالی، وتربیه‌لری توشنوب قاره‌لسه، همانده بوشبهه کلمایدر. فرض ایت، یوقسل خانه‌لر صالدرب شونده تربیه ایتدرسون ایدی، عجبا بنو مصطلق قبیله‌سندن ایکی یوزدن آرتغره‌ق اسیر توشکان سیدلر مسلمان دینی ایله مشرف اولورلرمی ایدی؟ بنون بنومصطلق قبیله‌سی مرحبا دیه‌رك مسلمان دینینه کررلرمی ایدی؟ شولایوق باشقه امهات مؤمنینکده حاللرینی توشونوب قاره، یوقسل خانه‌لرده فقط بر طماقلرینغنه طویدررغه ییلوب یاطو ایله بیت نبویه دن بر اعضا اوله‌رق دنیانك استاذی اولوب بنون سعادت انسانیه‌که خدمت ایدرلك اولغان حکمت ومصلحت عمومیه لر آره‌سنی چاغشدر! فقیر خانه‌لرغه ییلنسه‌لر، حیاتلری وقتلیچه‌غینه تأمین، اما پیغمبر وحکمت یورطندن بر

اعضا اولغانده بتون حیاتلری تأمین ایده‌رك بتون مسلمانلرك آناسی اولوب بتون ملت ده آلارنك بالاسی منزلنده اولوب سعادت ده قالاچقلرنی حسابلا!.... مونه بولای توشونوب قاراغانده بوقاریده ایتلگان شبهه اوزندن اوزی کیتکانی میداندەدر.

اوشنداق بعضیلر «محمد عم‌ك صوك زمانلرده خاتون آلوچلقدن طیلووی پیغمبرمزك قارطایغانلقندن کیلمشدر. ایمدی قارطایغاچدن ازدواج مسئله سندن واز کیچیله چکیده طبیعی بر اشدر. شولای اولغاچدن قارطایوب بتکاچ خاتون آلوچلقدن کوکل قایتقاچ سیاست یاغندن غنه «لا یحل لك النساء من بعد» نهی میدانه کیلمش دگلمی؟ دیبیده شبهه ایده‌رلر.

لکن بوشبهه‌نی پیغمبرمزك سیری و تاریخی ییباره‌در. چونکه پیغمبرمز اخلاق عالیه ایله متصف ایکانی بالاتفاق مسلم‌در، دشمانلری بیله اعتراف ایتمش بر حقیقت‌در. صادق الامین ایکانی بتون کشیلك دنیاسینه معلومدر. حقیقت یولنده وجودنی قربان ایتکانی تاریخچه مسلمدر. شولای اولغاچدن «یالغان برسیاست قورغاندر، اوزینك منفعت شخصیه سنی کوزاتکاندر» دیب ایتورگه وجدان سلیم‌گه هیچ بر یول یوقدر. محمد عم‌ك اك صوك نکاحلا-

نغان رفیقه سیده میمونه بنت الحارث الهلالیه اولوب هجرتنڭ یدنچی یلنده نکاحلری واقعدر. بوندن صوڭ ازدواجدن طیلمشدر.. حالبوکه بو تاریخده مسلمانلق هر یاقغه طارالمش، شوکت اسلامیه بیومش، پیغمبرمزڭده شهرتی دنیانڭ هر یاغینه طارالمش، سیاست و حکومت جهتندن بر پادشاهلق مرتبه سینه ایرشمش در. اگرده سعادت جسمانیه وشهوات حیوانیه‌غه ویرلگان ذات اولسه، تمام اول طرافغه میل قیله‌رەق دور سورر فرصت کیامشدر. عوام خلقی اینکانچه «دنیانی تمام تندره تورغان چاغی» اولمشدر. لکن پیغمبرمز بو تاریخ لرده بالکلیه ازدواجدن منع قیلنمشدر. بوندان خصوصی حال لر ایله شغللانو بیرینه بتون کشیلك دنیاسی ایچون سعادت قانونلری توزیمه‌ك ایله مشغول اولمشدر. اخلاق وآداب انسانیه‌نی اصلاح ایدو یولنده بتون فدائلك ایله طرشمشدر. عموم بشرکه قارنداشلك کرتورکه، عموم کشیلك دنیاسینه محبت والفت اوستوررگه همت ایده‌رك بتون کشیلرنی آزاد ومحترم کوزیله قارارغه وخاتونلرڭ حقوق وشرفلرنی صاقلارغه توصیه‌لر ایتدیکی حالده حیات جسمانیه‌لرندن آیرلمشدر. بناءعلیه یوقاریده ایتلکان شبهه‌نڭ ده کیلمه‌کانی معلومدر. ومن الله التوفیق.

تعدد ازواج نه ایچون درست دکل؟

یعنی بر خاتون‌نڭ بر یولی کوب ایرگه باروی نیچون درست دکل؟

البته بوقارغی مسئله‌لرنی اوقیغاچ کشینڭ باشینه بویله سوءال‌لر کیلور: «بر ایرکڭ بردن آرتق خاتون آلوی درست‌در. اما نه ایچون بر خاتون‌نڭ بر زمانده کوب ایرگه نکاحلانوب یاشاوی درست دکل‌در؟ شریعت‌لر تعدد زوجاتی درست کورکانلر، اما نه‌ایچون تعددازواجنی درست کورمه‌کان‌لر؟» دیبب،

مونه بوسوءال‌لرگه طبیعت وفن جواب ویره‌در:

ازدواجدن مقصود تلقیح ماده ونسل صاقلاودر. بو مقصود حاصل اولدیغی کبی طبیعت‌ده تلقیح طوقطالادر. مثلا حیوانلر دنیاسینه قاره، تلقیح (آشلاو) اولدیغی کبی قناعت‌لانیله‌در. ایکنچی کره تلقیح‌گه میل‌لر سونه‌در. دشی لری اجتناب ایندیکی کبی ایرکا کلریده نفرت ایده‌در. شولایوق بر تورلی اوراق ساچلکان یرگه ایکنچی تورلی آشلق چاچلمایدر. ساچیلسه بیله، یبر آنی بوکلای آلمایدر. بناء علیه طبیعت دنیاسنده تعدد ازواج بوقدر. شونڭ ایچون طبیعت ایچنده کشیلك دنیاسینه کلکان دین الهی

لرده‌ده تعدد ازواج درست کورلمامشدر.

شولایوق خاتونلر، ایرلرگه قاراغانده تەنلرینڭ توزیلشی ویاصالشی جهتندن هم تەنده اولغان قوهٔ ماد یه‌لری جهتندن توبان درجه‌ده ایکانی تشـریح وفیزو-لوگیا عالملری قاشنده بدیهی برمسئله‌در. قوهٔ معنویه‌لری جهتندن توبان ایکانچلکلری فنا، طبعا، تجربة کوز آلدنده کورنوب تورغان بر حقیقت‌در. شولای اولغاچدن تشریح وفیزولوگیا وطبیعت فنلری یاغندن قاراغانده خاتونلرڭ طبیعت‌لری تعدد ازواجنی یوکلارلك درجه‌دکل‌در.

شولایوق خاتونلر شهوت یاغندن ایرلرگه قاراغانده بك توبانلر، ایرلر ایسه خاتونلرغه قاراغانده کوب درجه یوقاریلر. خاتونلرده بالا آصراو وباشقه طبیعت جهتندن اولغان حاللر اولادر بوحاللرده افات سماویه‌گه یولقاروق قوانین شرعیه‌دن عفو ایدلورلك درجه‌ده اولونالار. شولای اولغاچدن برخاتون دورت ایرنی بیلای آلورمی؟ طبیعتی کوتاره آلورمی؟ هیچ...

دخیده نکاحدن مقصود کشیلك دنیاسنی صاقلاو ونسل کوباینودر. خاتونلر فقط اوطز یل، بك اوته کیتکانده اوطز بیش یل نسل کیترە آلالر. اما ایرلر ایسه دائما نسل کیترته آلالر. یوز یکرمی یاشنده اولسون همانده

طوقم اورلغی صاغدر، دائمیدر. ایمدی شولای اولغاچ تعدد ازواجلك درست اولمایه‌چغیده طبیعیدر. چونکه طبیعتگه خلاف اولغان اشنی طبیعتلك یوکلایه‌مه‌یه‌چکی بیلکلیدر.

دخیده نکاحدن مقصود نسل صاقلاو اولوبنه قاراغانده تعدد ازواج قانون اولوب اشکه قویلسه، مثلا بر خاتون دورت ایر آره‌سنده اورطاق اولونه‌چق. بس بالا اولسه، هر ایر بالانی اوزنکی دییب دعوا ایده‌چك، دعوانك نتیجه‌سی اولارق نزاع، طالاش، طارطش، اولیش‌لرمیدانه کیلاچك. نسبنی خاتون‌غه اثبات ایدوچلك ایله قطع منازعه ایدلمه‌یه‌چك چونکه اول وقتده بتون مشقت، بتون تربیهٔ داخلیه وخارجیه خاتون اوستینه قالوب عالم انسان عالم حیوان مرتبه‌سینه توشاچك. بتون هیئت اجتماعیه بوزو-لاچق. کیت کیده کشیلك دنیاسی منقرض اولاره‌ق تاریخ-لری بیله سیلینه‌چك. مونه شونك ایچون تعدد ازواجنی علم الادب والاخلاق درست کورمایدر شولایوق بورنغی دین الهی‌لرده هم دین الهی‌لرك الك صوگغی اولغان اسلام دیننده تعدد ازواج درست ایدلمامشدر.

طلاقدن کیلکان ضررلرغه دین اسلام عیبلیمی؟

امت اسلامیه ایچنده خاتون قزلرنڭ بیچاره ومظلومه حالده که‌جه به‌ره‌نی کبك ایتلوب یورلولرینه دین اسلام عیبلی دکلدر. چونکه اسلام دینی طلاقنی مشروع ایتسه‌ده مباحلرنڭده الڭ آچولیسندن قیلامشدر. طلاق قیلایم دیکان کمسنه نی پیغمبرمز اورشمشدر. عذرسز طلاق قیلورغه یوریکان کشیلرگه «اوجماح ایسینده ایسکه‌مه‌سن» دییب قایتارمشدر. قران کریم‌ده‌ده طلاق مسئله‌لری سویلانکان ییرده بیوك تهدید وتوبیخ‌لر ایله برابر بیان ایدلمشدر.

ایمدی شولای اولغاچدن اسلام دینی طلاق قیلورغه دیمه‌گانی یوقدر. جمعیت بشریه‌نڭ مصلحتی تلادیکندن، طلاقنی فقط اختیارسزگینه مباح ایتمشدر. طلاقنی ایر قولینه ویرکان کبك تعلیق وتفویض مسئله‌لریله خاتون قولینه‌ده ویرمشدر. بناء علیه مسلمانلق دنیاسنده‌غی خاتونلر حقنده‌غی مناسبتسز حاللر، کوب طلاق ایدلشلر، عائله مسئله‌سنده‌گی آغلانغچ حاللر، هر قایوسی اسلام دائره‌سندن طشدر. شولای اولغاچدن بو حاللرگه سبب خلقمزنڭ نادانلقیدر. شرعمزده اولغان قانوننی یوروته بلماومزدر. شولای اولغاچدن اوزمزنڭ غفلتمز وادارهسزلکمز عیبلیدر.

خاتون‌لر وحقوق، میراث وحجاب

خاتون‌لر بتون کشیلك دنیاسینكٔ یارطسیندن کوبیدر. بتون کشیلك دنیاسینكٔ یاشاوی خاتون‌لر سا- یه‌سنده‌در. خاتون‌لر بتون کشیلك دنیاسینكٔ آناسیدر. رسول‌لر، پیغمبرلر، فیلاسوفلر، عالم‌لر، استاذلر، پاد- شاه‌لر، وزیرلر، عزیزلر، امیرلر.... بارچه‌سـیده شول حرمتلو آنالر بالالریدر. پس بتون کشیلك دنیاسینه آنا اولغان خاتون‌لر، حرمتلو اولورغه تیوشـدر. مونه شونكٔ ایچون‌ده اسلام دینی خاتون‌لرنی بورنغیده اولغان حقوقسز وقصنقیلق حال‌لردن قوتقاروب عالی درجه‌ده کیلكٔ حقوق ویرمشدر. ایرلر نیندای حقوق‌غه خواجه اولسه‌لر، خاتون‌لرنیده شول حقوقغه خواجه ایتمشدر. جمعیت بشریه وحکومت تأسیس ایدو کبی سـیاسی وعمومی اشـلرده خاتونلرنی ایرلر کبکوك حقوقغه خواجه ایتمشدر. حکومتكٔ اعضاءلرندن صاناب خاتونلركٔ طاوش‌لرنی ایرلر طاوشی کبی حسابلامشدر. مونی اثبات قیلوب تورورغه برده حاجت یوق. چونکه پیغمبرمز مکه‌نی فتح قیلغانده ایرلردن عهد آلدیغی کبی خاتون‌لردن‌ده عهد آلمشدر. پیغمبرمزكٔ

وفاتی صوڭنك حضرت ابوبکرنی خلیفه ایدوب صایلاولرنك خاتونلرده صایلارغه قاتنفاشقانلر. رسول‌الله افندمزك قزی حضرت فاطمه طاوش ویرمه‌یه‌رك وفات ایتدیکی معلومدر. بو ایسه تاریخ ایله ثابت اولمش برحقیقتدر.

رسول‌الله افندمزك رفیقه عالیه‌لری بتون ملتکه استاذلق ایتدیکلری میدانده‌در. صحابه وتابعیلر عصرنده معاملات وادبیات عالمنده ایرلر ایله مسابقه ایتدیکلری تاریخچه معلوم بر حقیقتدر.

میراث حقنده اسلام دینی ایرلرنی وارث ایتدیکی کبی خاتونلرنیده وارث ایتمشدر (سوره‌نساء). یارطی، بتون، (بطریق‌الرد) اوچدن ایکی، اوچدن بر، دورتدن بر، آلطیدن بر، سیگزدن براولیشلر تعیین ایتمشدر. امّا ایرلرك درجه‌سوندوك ایتماوی، خاتونلرك معیشت‌لرنی باشقه‌چه جهتدن تاءمین ایتدیکندندر. (مثلا خاتونلرك مهر، نفقه، کسوه، سکنی وباشقه‌چه مشقت‌لرنی ایرلر اوستنه یوکلامشدر. بناء علیه آلارنك احتیاج ومعیشت‌لرنی تاءمین ایتمش دیمکدر.........

بونك اوستاوینه‌ده ایرلر ایله بر تیگز میراث ویرلسه

عدالت اولمایه‌چغینی بلگیلیدر). بو میراث خصوصنده اسلام دینی ویرگان حقوقنی اوروپالرنك حقوق شعبه‌لرنی اوقلغان حقوق کتابلری وبره آلمغانی میدانده‌در.

شهادت بابنده بر ایکی ماده‌ده ایرلردن توبانره‌ك اولولری کورینه‌در. لکن خاتونلرنك قانون‌حیاتی ایرلرگه تابع اولمیغی، تربیهٔ عائله وبیتیه وظیفه‌لری یوکلاندیکی، ملت آنالری اولاره‌ق بتون حیات بشر آلارنك قواینه طابشرلووی توشینلوب قاره‌لسه، خاتونلرنك گواهلنی آرتلدن محکمه‌دن محکمه‌که. شهردن شهرکه اوسترالوب یوررولری مصلحت‌می؟ قان واولم جزالربله حکم ایدیله‌چك دهشتلی منظره‌لرده طارطیلوب یوررولری طبیعت رنوا-میس ادبیه‌لرینه موافق‌می؟ بناءً علیه خاتون‌لرنی آغر مشقت‌لردن آزاد ایده‌رك یکل‌لك ایدوینه عیبلرگه اورن وارمی؟

حجاب مسئله‌سی، بك بورنغی مسئله‌در. اسلام دینی دنیاعه چغارغان بر مسئله دگل‌در. اسلام دینی خاتون‌لرغه حجاب (یوز یابو) فرض ایتدیکی یوقدر. عموم کشیلك دنیاسینه عورت اورتونیگنه فرض ایتمشدر. عورتدن

باشقه اعضالرنی اورتونی هیچ کمگه فرض ایتمه‌مشدر.
قران کریم‌ده‌گی حجاب آیتی فقط پیغمبرمزنك رفیقهٔ عالیه
لری حقنده‌در. عموم خاتونلرنك یوز پرده‌سی‌قویوب پرده
ایچنده یوررولری ملیت جهتندن کلگان عرف وعادت‌در.
بوکا ایسه دین عیبلی دگل‌در. بونده‌این ملی عرف وعادتلر
علوم ومعارف سایه‌سنده تصفیه ایده‌یله‌چکدر. فقط علوم
ومعارف‌گنه لازمدر.......

الـهـيـات

الله بارلغی و ایسکی دنیا کشـیلری

> «الله بار» دیـکان اعتقاد بتون کشیلك دنیاسینك اجماع وقراریله ثابت بر عقیدهٔ مقدسه‌در.

کشیلرك ییر یوزنده یاشای باشلاغان زماننن بیرو یازلمش تاریخلرینه، طارانق اولوب وحشیلـکده یاشاـگان حاللرینه، کوز صالنسه، تیکشرلسه، هر قایوسی «بو دنیانی یوقدن بار اینوچی الله‌نـك بارلغینه» اعتقـاد ایتکانلر. مثلا: آثوریلر، کلدانیلر، یهودیلر، فینقه‌لیلر، هندلیلر..... هر قایوسی الله‌نك بارلغینه اشانغانلر.

کشـیلر خرافات واصلسز حکایه‌لرگه اشانوب عمر ایتکان تاریخلرنده‌ده همان «الله بار» دیکان اعتقاد ایله عمر ایتکانلر. شونك ایچونده زمانلرنده‌غی فیلاسوف لری اوزلرینك فلسـفه‌لرنده، خطیب‌لری خطبه‌لرنده، شاعرلری شعرلرنده شول زمان خلقینك عقیده‌سنی بیان قیلغانده، «الله بار» دیگـان اعتقادده اولدیقلرنی بیان

ایتکان‌لر. فیلاسوف «آریستوتیل»: «بورنغی زمان‌لردن برو، هرطائفه قاشنده، «بتون بارلق دنیاسی الله‌دن اولغان الله ایله توره» دیکان عمومی بر اعتقاد ثابت‌در» دیکان. فیلاسوف «بلوتارخوس»: «بیربوزنده کوب شهرلر کورر-ـن، صاقلاب توررلق قلعه‌سی اولماز. طوتوب توررلقه سیاستی اولماز، قزیغرلق هنری، کسب ایلارلك بایلغی اولماز. لـکن هیچ بر شهر کورمزسن‌که، آنده «الله بار» دیبب اشانلماسون» دیکان. شولایوق طالیس، هیرقلیس، انکسفوراس، سولون، سقراط، فیثا غورس افلاطون الهی، زینون .... کبی بورنغی فیلاسوف‌لر الله‌نـك بارلغینه اعتراف ایتکان‌لر. کوبسی بر الله‌تعالی‌گه عبادت ایتکانلر.

آثار عتقیه فنی ایله قاراغانده، بیر آستلرندن طابلدق ایسکی ایبرلر جمله‌سندن، هیکل‌لر، پوطلر، عبادت خانه‌لر، الله‌گه قربان چالنه تورغان بیرلر، بیر اوستلرنده‌گی اثرلر جمله‌سندن همان یکت کوبنچه اوطرـوب تورغان مصرده‌غی اهرام‌لر، اهرام یانینده‌غی عبادت خانه‌لر، عبادت خانه قرنده قاراب تورغان ابوالهول‌لر هر قایوسی «الله بار» دیکان اعتقادك اثریدر. چونکه پوطلر «صنم‌لر، یاصاو، «الله بار» دیکان اعتقادك توریدر» «الله بار» دیکان اعتقادنی گاوده‌لی ایتوب آڭلاو

دن طومش یا تکلشلق در. ایمدی شولای اولغاچدن ایسکی دنیا «الله بار» دیگان اعتقادده یاشاگان.

الله — ویاڭـا دنیا

ایسکی دنیا کشیلری الله‌نڭ بارلغینه ایناننغان کبی یاڭا دنیـا خلقلری‌ده الله تعالی‌گه ایناننه‌لر. مثلا بتون یبر یوزنده: آسـیا آفریقا اوروپا امریقاغه طاره‌لوب عمر ایتکان اوزچ یوز ملیوندن آرتق مسلمان‌لر، بارچه‌سی بر الله‌تعالی‌گه‌گنه قللق قیله‌لر. کمال احترام وکمال تنزیه ایله بر الله‌تعالی‌گه‌گنه اشانه‌لر. بتون بارلق دنیاسی اوّلی وآخری اولمغان چیکسز قدرت ایاسی اولغان بر الله‌تعالی نڭ قدرتیله‌گینه یاراتلغان دییب چن یوراکلر بله اعتقاد ایده‌لر. شولایوق یهودی ومسیحی ملت‌لریده الله‌نڭ بارـ لغینه اشـانه‌لر، الله تعالی‌گه قللق ایتمك اعتقادنده‌لر. براهمه مذهبنده اولغان هندوس‌لر، همـان الله تعـالی‌گه ایناننه‌لر. بودی مذهبنده‌گی خطایلر، قونفسیوس مذهبنده اولغان یـاپون‌لر شولایوق الله تعالی‌نڭ بارلغینه اعتقاد ایده‌لر.

صوڭ زمان‌لرده آچیلغان بلنکان‌یبرلرده‌ده همان‌یبرلی خلقنڭ الله‌نڭ بارلغینه اشانغانلقلری کورلمکده‌در. مثلا

هجرتنکٔ ۸۷۰ نچی یلنداندلسکٔ پالوس لیمانندن کیدوب بحر محیطدن آلطمش بیش کونده کیچوب «باهاما» جزائر مجتمعه‌سندن «سان سالوادور» اوطراوینه کلوب چعوب امریقانی کشف ایتکان «قولومبی»، امریقا خلقندا «الله بار» دیکان اعتقادنی کورکان. قورته‌ز «مکسیقه» نی بارب طابقانده همان اهالیسنی کوزل بویاولی عبادت خانه‌لرده قللق قیلور حالده کورکان. دین‌ده مذهبلری فنیکه‌لیلر مذهبینه موافق ایکانی کورنکان. «پیزار» «پرو» مملکتنی آچقاندا همان «الله بار» دیکان اعتقادلی خلقغه اوچراغان یعنی «پرو» اهالیی «الله بار» دیکان اعتقادده یاشاکان‌لرنی بلکان. چونکه «پرو» نکٔ شاه‌زاده‌لرندن «آتاغو آلپا» پیزاره کیلمش، پیزارکٔ یاننده قاتیولک پوبی خریستیان دیننی ماقطاب قاتولیك مذهبینه اوندای باشلامش، شوکا قارشی «آتاغو آلپا» بو سویلاکان فرمان‌لر وفکرلری سزه کیم ویره؟ دیو صورمش. پاپاس‌ده انجیل نی کورساتمش. «آتاغو آلپا»ده انجیل‌نی آلوب قولاغینه قویوب طکلامش، بورنینه قوبوب اسکامش‌ده صوکره مسقل ایذوب انجیل‌نی ییرگه آطره‌ق «بز فرمان‌لرنی شوندن آلامز» دییب باشنی کوککه کوتاروب قویاشقه طابه اشاره قیلمشدر. اشته بو ایسه الله‌نکٔ بارلغینه اشانودر. شونکٔ

کبی باشقه خلقلر ایله قاتناشماینچه اوز آلدینه‌غنه یاشا-
گان اوطراو خلقلرینک همان «الله بار» دیـگان اعتقادده
اولغانی میدانه چقادر. نیندااین وثنی‌ملت دیوب اوسته‌ن
قاره‌لوب یورلگان قوم‌لرده چن چنینه تیکشرلوب قاره‌لسه
«الله بار» دیـگان اعتقادده اولـدیقلری آڭـله‌شیله‌در.
حیوانلردن چاق‌غینه آیروسی اولغان وحشی خلق‌لـرنی
قاره، آلارده همان «الله بار» دیگان اعتقادده یاشایلر.
ایمدی شولای اولغاچدن کشیلك دنیاسینڭ اسکیسی وبا-
ڭاسی، «بو دنیانی بار ایتـگان الله بار» دیگان اعتقادقه
اتفـاق ایتمشلر. بناءً علیه «الله بار» دیگـان اعتقاد،
بتون کشیلك دنیاسینڭ اجماع ایتمش «عقیدهٔ مقدسه»سی
در. بوقدری تورلی اقلیمده، تورلی تربیه‌ده، اوسـگان،
مڭلرچه تل‌لر ایله سویله‌شکان، خلقڭ بر آغزدن «الله‌بار»
دیگان طاوش ویروچلکاری، «وهمنڭ حکمندن یاکه خیال
لرینڭ بوزیاوندن یاکه بتون کشیلك دنیاسینڭ عقلی
صاتاشقانلقندن بو اعتقادده اولغان‌لر» دییوب ایتورگه
ممـکن دگل‌در، چونکه بتون کـشیلك دنیاسینڭ عقلنی
یاڭلشقان یاکه وجدان‌لری خاسته‌لنگان دیورگه نیندن
وجدان سلیم قیوچلق قیله آلور؟ بلـکه وجدان سلیم اوزی
شول عمومی قرارغه قاتناشوب «الله بار» دیکان اعتقاد

عمومی گه قوشلاچاغنده شبهه یوقدر. بورنغی فیلاسوفلاردن ویاکثا دنیا فیلاسوفلرندن بعض برلر، الله‌نك بارلغینه انکار ایتکان اولسه‌لرده، کوبسی صوك زمانلرنده اول سوزلرندن قایتمش‌لردر. بعض برلری انکارلرنك دوام ایتسه‌لرده، اوزلرینك طووب اوسکان دین‌لری بیان ایتکان کشی صورتی کبی مجسم یاکه کشینك تنینه حلول ایتلکان برماهیت‌دن‌عبارت اولغان الله‌غه انکار ایتکانلر. بو کونده آوروپاده هم روسیه مملکتنده‌ده الله‌نك بارلغینه انکار ایتکانلرده همان شوندا‌ین مجسم یاکه حلول ایتکان الله‌نك اولوینه انکار ایده‌لر. اما چن چنینه «جمیع عالمنی ذاتی ابله احاطه ایتکان چیکسز قوت وقدرت‌دن عبارت» دیب اسلام دینی اوگرتکان الله‌نی، هیچ بر عالم وهیچ بر علم وفن انکار ایته آلمایدر بلکه نه قدری فنون ومعارف ترقی ایتسه، شول نسبتده بر قوهٔ غیبیهٔ بی نهایه اولغان الله‌تعالی‌نی اعتراف ایده‌رگه بتون کشیلك دنیاسی مجبور اولاچقدر. اما بعض برلر «بوعالم، قوری «تصادف» «اتفاق» اثری اولاره‌ق میدانه کیلکان» دیسه‌لرده، بو دعوالری فنا وعقلا باطل اولدیغندن بونداین کشیلر (عقل وروح‌لری چیرلی اولدیغندن) کشیلك دنیا سینك کیبه‌کلرندن صاییله بلورلر. بزم توران خلقینك «آشانی

کیبه‌کسز اولمای» دیکان مقالی قبیلندن کشیلرده کیبه‌کسز دگل‌لردر. بز ایکی اوچ کیبه‌کننك اولوی، بتون صاف آشلقنك صافلقینه ضرر ویرمه‌کان کبی، بو کشی کیبه‌کلرندن عبارت اولغان دهریلرك انکاریده، بتون کشیلك دنیا سینك «الله بار» دیکان عقیدهٔ مقدسه‌گه اجماعسینه ضرر ویرمایدر.

قسقه‌سی: بتون کشیلرك طبیعتی، وجدانی «الله بار» دیکان عقیده‌گه اجماع ایتمشدر. بعض برلر انکار ایتسه لرده، آلارنك انکارلری، علمی، عقلی، طبیعی دلیل‌لرگه قارشی اولدیغندن اعتبارسز قالادر. اجماع انسانی‌نك قراریله ثابت اولغان «الله بار» دیکان عقیدهٔ مقدسه‌ده، کشیلك دنیاسیله منگو باقی قالاچقدر.

اللهنك بارلغی نیدن طوغان؟

هر کشی: «الله بار» دیکان اعتقاد، نیدن طوغان ایکان» دییب اوز اوزینه سوأل ویره بلور. بو سوألك جوابنی چیشوده اوزینك اوبی بیتکانچه فکرنی یوروتور. امّا نه‌ق طوغری جواب بولونه چیتنلکگه قالور. چونکه کشیلك دنیاسینك بورنغی قرینه کیتکان صایون، تاریخ لرقارانغیلاشه، معلومات حاصل ایده‌ر ماده‌لر چیتنلاشه‌گینه

وارەدر. شول جهتدن بو سؤال چن وحقیقی جواب‌سزوق قالورغه طورەدر. . . شولای اولسەده، یاش اوسەرلرنگ فکرلری یوروینه یول آچلسون ایچون بعض بر اویلر یازوب کیچەم:

الله نك بارلغی و بندەلرنڭ عجزی، طبیعتی:

الله نك بارلغون ایتگو (عجز) طودرغان

کشیلك دنیاسی ییر یوزینه یاڭا باشلاب میدانه کلگان چاغنده، نی حاللرده اولغانی بلك قارانغودر. لکن کیچرمش دورلرندن، تورمش حاللرندن، قالدرمش اثرلرندن آڭلاشیلەکه، کشی بلك بیچاره حالده اولغان. بتون بارلق دنیاسی آڭا هجوم ایتکان: ییلده بوتروب جقغان، آغاچلر اوستینه آوغان، یغموردە کوشکدرگان، صودە طونچوقترغان، قویاشلر قورغان، بوریلر آشاغان، آیوده اولاغان، اتلرده قاولاغان . . . توررغه اوی یوق، صینورغه اشق یوق، تورنورگە کییم یوق، تەنلر شەب شەره، یاب یالانغاچ . . . . بتون یاقلرندن باصقنلق قیله چق دشمانلرینه حاضر جیم . . ! مونه آدم بالاسی، بویله وحشت حالنده قارانغی کونلر، آیانچ یللر، قزغانغچ

عصرلر، موڭلی تاریخ‌لر کیچرگان ....

آدم بالاسی اوزنده‌گی هیچ طنماینچه تورلی یاق‌غه یوگروب تورغان فکری ایـله، شـول موڭلرینه چاره‌لر ازله‌ی. باشنی یوقاری کوتاره؛ کوره‌که، چیکسز کیڭش بوشلق، بك اوزاقدن اوزینی اوراب آلغان کوم کوك قبه ..... شول قبه ایچندن بك یراقدن یولدزلر جلقلداب توره‌لر. کویا، کشینڭ بو موڭلی حاللرینه قاراب آغلایلرده کوز کرپکلرنی چلت، چلت یومالر ... کشینڭ مونڭ صاـ یون صنای قاراوی آرته، کوزینی تکمله‌ب تگوب قارای: بارغانغنه صایون تورلی یولدزلر کورینه، همان دنیا ظورایاغینه واره ... کوکنڭ قاباقلرینه (افقلرینه) کوزینی توشیره، تورلی طاغلر .... آغاچلر ... طاغ توبه‌نلرنی کیڭش صحرالر ... یاپانلرده طولوغ حیوانلر ... تیره یاقلرنی تورلی توسلی وتورلی ایسلی چاچکه‌لر، اوله‌نلر .. بس کوره‌که، اوچی وقریی اولمغان چیکسز ظور دنیا ..!! صوڭره کشی اوزینه قارای، توشونه‌که، اوزی بك کوچك؛ بونلداین ظور عالم ایچنده یوق (هیچ) درجه‌سنده .... لکن شول درجه ضعیف‌لکده اولسه‌ده، اوسنـینه همان هر طرفدن هجوم ....! بو هجوم‌لرگه قارشی توررلق بر قوهٔ مدافعه‌سی یوق: نه موگزی وار؟ نه تشی وار؟......

بس کشی اوزنده هر یاقدن تمام عجزلك کورگان. شول تمام عجزلکندن بو هجوملردن یاقلاوچی، اوزینه صیندروچی بر مرحمتلی یاردامچیگه تیلمرگان. بوندان کیگش دنیا نلث آندان مرحمتلی صاقلاوچی برذات‌سز اولمایه‌چغنی سیزنگان.... بس عجز، اینتیگو کشینك وجدانني اویغا تب بر مرحمتلی ذاتغه صیندرغان. مونه اول مرحمتلی ذات «الله» در. بس شولای اولغاچدن «الله بار» دیگان اعتقادنی عجز میدانه کیترگان اولورغه کیره‌ك.

حاضرگی زمانده دنیانی بیمرگیدای اولوب جیلکنوب قولنی سلتاب دینگه انکار قیلوچی دهریلرنی قاره، دنیاده هیچ امیدلری قالماینچه صوك کورچکگه تره‌لوب اینتکوینك صوك نقطه‌سنده اولسه؛ مثلا صوغه‌باطوب وارسه‌ یا که باشقه‌چه بر سبب ایله اولم حالینه کیلوب یتسه، همان برمرحمتلی ذاتغه تیلمرودن جانلرنی طیا آلمایلر، بلکه سوق طبیعیلریله اختیارسز اولاره‌ق «الله» دیکان طاوشلریله قچقره‌لر؛ قچقره آلماسه‌لر، کوزلری یا که قول لریله یوقاریغه قاراب تیلمره‌لر... مونه صوك نقطه‌ده‌غی عجز «الله» دیکان مقدس طاوشنی میدانه کیتره‌در. بر «الله»گه صیندره‌در. شولایوق نیندایگنه کشی اولسه اولسون، طارلق حاللرگه توشسه، همان الله‌تعالیگه

صینغاننی کوروب توره‌مز. بوحال کشیلرده گینه دکل، حیوان
لرده‌ده وار. مثلا بیلك قورقنچلی کوك کوکره‌گان زمانلرده
حیوانلرده سـیسکانوب کینوب صینور بیر ازله‌یلر....
آرتندن آولاوچی دشمانی قووب کیلسه همان دشماننڭدن
قوتلورغه چاره‌لری بتسه، اختیارسز اولاره‌ق صوڭ صولو
لری یینکانده همان بر صیندرغچغه تیلمره‌در....

مونه کشیلرڭ طارلقغه توشکان چاقداغی صوڭ نقطه‌لرنڭ
غی عجز بنڭ بر «الله» غه صیندرو ی، اڭ باش تار بخنڭ غی عجز
زلڭ ده بر «الله» گه صیندرغـان اولرینه گـواه اولا بلور.
حیوانـلرده‌غی کورلـگان حال‌لرده بو دعوامنی تأیید
ایله‌در. آه سن عجز! کملرنی بوکه‌ایسڭ! نه گوزل عجز
سن! بتون عقل‌لر عاجز قالغان حقیقت ابدیه (الله) نی طودرب
سن هم طودره‌سن!

«حاضرگی زمانده بتون کشی «الله بار» دیکان اعتقادده
تربیه‌لانه، شول دهریلرڭ صوڭ نقطه‌غه کیلوب اینتکـگان
چاغنده‌غی «الله!» دیولری صبیلق زماننده‌غی کورگـان
تربیه‌لرینڭ یمشیدر. سوق طبیعیله وجداننڭدن عجز طودر
غان بر حقیقت دکل‌در» دییوب اینوچیلرده اولور. فقط
«الله بار» دیکان تعلیم و تربیه ایله یاشامه‌گان وحشیلرڭ،
الله‌نڭ بارلغینه انـکار اینکان عائله ایچنده تربیه‌لانب

اوسکان کشیلرنك، حتی حیوانلرنك بیله عجز زمانلرده بر اللّٰهغه صینوچیلقلری سوق طبیعی ایکانچیلکه دلالت ایته‌در. چنله‌ب قاراغانده شول دهریننك صونك صولوده، صبیلق چاغنده‌غی (مدافعه‌سز عجز مرتبه‌سنده‌گی وجدان فطری ایله «اللّٰه» گه صینغان) حالینه کیلوی، اوزی، دهریلك زمانینده‌غی خیال ووهمدن یا که عنادندن طوغان باغلرنی سلکوب طاشلاب صبیلق رتبه‌سنده‌گی صاف فطرتیله اللّٰه‌گه صینو دیمکدر. بس همانده دعوام ثابت‌در.

ای بو کتابمنی اوقوچی! بلکه سینك کوکلیکده «کشی بورنده یلی اقلیملرده‌گنه بك بیچاره حالده یاشاکان... یالان آیاق قوم اوستلرنده یوریکان. آریغان. اوطرغان. حاللر بیغان. قوم اوستلرنده شهره یان باش ازلری قالغان. اوتکان ازلرینه بوریلوب قاراغان، آرتنده یالطره‌ب یاطالر. بس کوره‌که اوزیننك یورب کیتکان، ازی اوزیننك موندن اوتوب کیتکاننی بلدره... قوم اوستلرنده تورلیچه ازلر کوره،... آقرنله‌ب آلارنیده طانی باشلای قایسی اوزیننك دشمانی ازی، قایوسی دوستی ازی........ مونه شولای، اینوب تکمله‌ی باشلاب هر نرسه‌گه اعتبارنی صالوب «هر یاصالمش ایبر، هر یاصاوچیسز ممکن دکل» ایکاننی بلکان. «بس بو تیره یاغمده

غی ایبرلرده بارده یاصالمش ایبرلر. بس بولارنیڭ بر
یاصاوچی بولورغه کیره‌ك. بس بو عالمنی یوقدن بار
اینوب یاصاوچی بر الله اولورغه کیره‌ك» دیبب توشو-
نکان. مونه شولای اولسه، شوشی آثار کونیه «الله بار»
دیکان اعتقادنی میدانه کیترکان؛ عجز میدانه کیترمه کان»
دیکان اویڭ کیلور، نقط توشونوب قاره، بتون کشی‌لر آثار
کونیه ایچنده یوری. دهریلریده شول آثار کونیه ایچنڭ
یاشای. فقط همان اوزینڭ انکارنده دوام ایده. کشیلرده
همان شول غفلت‌لرنده یوریلر. الله‌گه صینو خاطرگه بیله
کلمیدر. لکن نه وقت قیینلق کورسه، اینکسه، طارلققه
توشسه، شول زماننیغنه الله‌غه صیینا باشلایدر. مجرد اثرنی
کوروگنه «الله بار» دیکان اعتقادنی میدانه کیتره تورغان
اولسه ایدی، شوشی آثار کونیه ایچنده یاشاکان هیچ بر
کشی، الله‌نڭ بارلغنی انکار ایتمز ایدی. حال‌بوکه شول
آثار کونیه‌دن استفاده قیلوب یاشاکان بك کوب ذاتلرغه
اوچرارسین که «الله بار» دیکان حقیقت که انکار ایته‌در......
عقالکنی باشکه بینوب توشونڭ! مجرد آثار کونیه‌نڭ
بارلغی اوزیگینه «الله بار» دیکان حقیقتنی طودره آلامی؟
یوق. بلکه آثار کونیه‌نڭ بارلغی تمام انتظامده، چیکسز
حکمت ومصلحت‌لی حال‌لرده ایکانچلکی توشونلوب شول

آثارده‌گی کمالاتدن عقل حیران قالسه، بو عالمنی هیچ بر نرسه‌گه سویارگه چاره‌لر طابمایچه عاجز قالسه، مونه شول عجز نقطه‌سندن بو آثار کونیه‌نی «الله» گه سویاو میدانه کیله‌در. دیمك چنله‌ب قاراغانده «الله بار» دیکان اعتقادنی عجز میدانه کیترمشدر.

ای محترم اوقوچی! بلکه «الله بار» دیکان اعتقادنی پیغمبرلر رسوللر اوگره‌تکانلر بیت، بس شولای اولغاچ «الله بار» دیکان اعتقاد، رسوللرنك اوگره‌توی‌له میدانه کیلکان اولویده ممکن دکل‌منی؟» دیکان سؤالنی‌ده ویره بلورسك! فقط هیچ رسوللر، «الله بار» دیکان مسئله‌نی بیان ایله‌رگه کیلمه‌کان‌لر، بلکه بارچه پیغمبرلر «الله بر» دیکان توحید مسئله‌سنی بیان ایله کیلکان‌لر. فقط الله‌نی بیلکلاوده اولغان یا کلشلقلردن اعتقادلرنی اصلاح ایتکان لر. شولای اولغاچدن «الله بار» دیکان اعتقاد، رسول‌لر پیغمبرلر واسطه‌سیله (کشیلك دنیاسینه) میدانه کیلمش برحقیقت دکل‌در. بلکه عجز سببلی کشیلرنك وجدانلرنده طوغمش حقیقت‌در. آثار کونیه فقط شول وجداننده طوغان حقیقتکه دائمی اولغان اعلان‌در.

دین‌لر طوغریدن‌طوغری «الله بار» دیکان اعتقادگه اونداـ
کان‌لرمی؟ یاکه «الله‌بر» دیکان عقیده ایله باشلاغان‌لرمی؟

بتون دین سماویلرانك باشلاب دینگه اوندکانی «الله‌بر» دیکان عقیدگه اوندکانلر. چونکه «الله‌بار» دیکان عقید بتون کشیلك دنیاسینك وجدانی ایله طابلغان بدیهی برحقیقت‌در. برهان ودلیل کیترورگه بیله حاجت یوقدر. هر کشی آزغنه اعتبار کوزبله قارادیغی کبی اول حقیقت مقدسه‌نی اعتراف ایدر. اما الله‌نك برلـگی نظریدر. برهان ودلیل‌گه محتاجدر. عقل اوزیگنه طابا آلمایدر. مونه شونك ایچون بارچه دین سماویلر طوغریدن طوغری توحید مسئله‌سنی بیان ایله سوز باشلاغانلر. دین الهی‌لرنك انك صوڭغسی اولغان اسلام دینیده انك باشلاب «لا اله الا الله» دیکان جملهٔ مقدسه ایله بتون کشیلك دنیاسنی توحید مسئله‌سینه اوندەمشدر. بتون قرآن کریم اولندن اخرینه قدری توحید حقنده تورلی دلیل‌لر بیان ایده‌رك غایت محکم صورتده توحید مسئله‌سنی میدانه قویمشدر. بتون کشیلك دنیاسی آفرین اینورلك درجه‌ده کیسکون برهان ودلیل ایله توحید مسئله‌سنی اوگره‌ته‌رك استاذلق ایتمشدر. بو ایسه، باشقه دین اهل‌لری قاشنده اعتراف ایدلمش برحقیقتدر.

الله‌نك بارلغینه تنبیه‌لر وملاحظه‌لر:

الله‌نك بارلغی بدیهی‌در. اثبات‌گه حاجت یوقدر. بتون آثار کونیه گواه واعلان‌در. لکن بعض بر حقیقت لر وارکه، بدیهیدر. امّا آڭلاوی وتوشنووی چیتن‌در.

مثلا اوزمزنك جانلی ایکانمزنی بك آنق بله‌مزلکن جاننك حقیقتنی بله آلمایمز، بلکه جاننك بارلغنی بیان قیله باشلاساق، همان بایطاقغنه فکرلر یورتورگه مجبور اولامز. شوننك کبی جناب حقنك بارلغیده بدیهیدر. ظاهردر. لکن بدیهی وظاهر اولغانینی توشنو وتوشوندرو بر آز فکر یورتورگه محتاجدر. مونه شوننك ایچون‌ده الله‌نك بارلغینه دلیل صورتنده تنبیه‌لر کیترکان‌لر.

بنم بو کتابم فلسفهٔ اعتقادیه‌دن بر کیساك اولدیغندن الله‌نك بارلغینه دلیل وتنبیه‌لر کیترو وظیفه‌م دگل‌در. بلکه وظیفه‌مدن چیتدر. اول ایسه علم کلام وظیفه‌سیدر. شوننك ایچون اثبات وجود مسئله‌سینه کرشمایم. فقط یاش اوسمرلرنك فکر یورتولرینه بر یول آچوب کیتو قبیلندن گنه بعض فیلاسوفلرنك ملاحظه‌لرنی سویلاب اوتمم.

مونه بو خصوصده بیوك فیلاسوف‌لردن اوچ ذاتنك ملاحظه ومطالعه‌لرنی قسقه‌لق ایله گنه یازوب کیچه‌م.

۱ نچی یونان فیلاسوفلرندن افلاطوننڭ استاذی «سقراط» حکیم ایله اللّٰه‌گه انکار ایدوچی «آریستودیموس»نڭ اللّٰه تعالی‌نڭ بارلغی حقنده مناظره‌سی:

سقراط —— یاراطقان کشیلرڭ کملر؟

آریستودیموس- شعرچیلردن «اومیروس» «سوفوفلیس»، هیکللر یاصاوچیلردن «پولیقلیتوس»، رسملر یاصاوچیلردن «زفقسیس» اسملی ذاتلردر.

سقراط- الڭ آرتق ماقطالورغه تیوش اولغانلری کیملردر؟ آڭلامی سولاشمای تورغان جانسز صورتلر کتابلر یاصاغانلرمی؟ یا که کشی کبی جانلی نرسه‌نی بار ایتوچی اللّٰه‌می؟

آریستو... - چن چنینه ماقطالورغه تیوش اولغان ذات الڭ عقللی نرسه‌لرنی بار ایتوچیدر. امّا جانلی عقللی وباشقه‌نرسه‌لرنی اللّٰه‌می یاراتدی، یوقسه‌تصادفی قبیلندن اولوبمی بارلقغه‌کلدیلر؟

سقراط - بارلقلری بر عقلی مقصدنی آڭلاتمز یا که بر معقول مقصد آڭلاتور نرسه‌لر ایچندن قایسیلری تصادفا اولمش؟ نیندایلری بر عقل فکر ایپاسی طرفندن یاصالمش دییب بلورسن؟

آر. - قایولری فائده ومقصد ایچون یاصالمش اولسه،

آلار عقلنك اثريدر.

سقراط ــ آلايسه، كشيلرنی باشلاب ياراتقان الله بيوك فائده ومصلحت‌لر كيترر ايچون كشيگه سيزگچ قوه‌لر عضولر ياراتقاننی خاطرگه آلمايورسنك منی؟ مثلا: كوروب بله‌چك نرسه‌لر ايچون كوزلر، ايشدب بله‌چك نرسه‌لر ايچون ايشنگچ قوه‌لر ويردی. اگرده تلمز وميه‌مز ئه‌ليگی سيزگچ قوه‌لر ايله ياراطلمغان اولسه،... ايس‌لرنی طويغچ قوه‌مز اولماسه، خوش ايس‌لرنك طاطلی و آچی وهرتورلی تەملرنك وتەملی آشارنك دنياده اولوی نه ايشكه يارار ايدی؟ عقل‌لر حيران قالوب ايس كيله‌رلك درجه‌ده معقول ترتيب ايله كوزنك ياصالونی كورمايسكمنی؟ بوكوزنی پرده‌له‌ب صاقلار ايچون تزلمه مكمل كرپكلر ياراطلوی، كشی اويقوسنده كوزنی صاقلاودن عاجزه‌ الغان آراده كرپكلر اوزلگندن يابلوب كوزنی تورلی نرسه‌لرنك كرولمن وتورلی آفتلردن صاقلاوی، اويانغان چاغنده كوزنك كوروی ايچون كرپكلرنك آچلوی، يل‌لردن وتورتوله‌چك نرسه‌لردن صاقلارغه اوڭايلی اولسون ايچون طاراق كبی

نچکه قـل بورتوکلرندن توزلوب بك جینز
آچلوب یابلوی، باشدن وما ڭلایمن قویولاچق
تیر وتوزانلرکوزگه ضرر کیترماسون ایچون
قاشلرنڭ بر آزیو قاری یاراطلوی، قولاقنڭ هر
تورلی طاوشلر ایشته تورو بده هەانطولماوی،
هر جانوارده آل تشـلرنڭ آزقنی کیسـارگه
اوڭـایلی اولوی، آزاو وجان تشـلرنڭ آش
ـکارگه اوڭایـلی اولسـون ایچون آزقنی
تتوب ایزەرلك رەوشـده یاراطلوی؛ تەمنی
طویغان نرسەلرنڭ نی ایکانینی وماهیتنی بلور
ایچون آغزنڭ کوزگه وبورونغه یاقین اولوی،
هرکشی هر نرسەنی آغزینه قویمیغی کبی هم
کوروب هم ایسنی طویبب اشتهالری آچیلووی...
مونەبو حکمتلر بیوك عالم اولغان بر یاصاوچینڭ
بارلغـینه گواهلق ایتـمایورلرمی؟ حاضر نه
اوسنایسن،بولارنی تصادفغه سویارگەمی؟ یاکه
بلك الوغ تیران بر عقل وملاحظەنڭ ترتیب
ایتوینەمی اسناد ایلرگه کیرەك؟

آریستو. ـ حاضر نچکەلەب توشونوب آڭلایم که، بولار
تصادف اثری اولماسـقه کیرەك. بر اسـتادنڭ

اثری اولوب کورینه‌در.

سقراط - ایر وخاتون بر بر سینه یاقنلاشوب بالا میدانه
کیترور ایچون محبت وشهوت‌لرینی ، آتا وآنا-
لرنڭ بالالارینی تربیه‌لاو وصاقلاو ایچون
بورا کلرینه صالنغان شفقت ومرحمت‌لرینی،
قسقه‌سی: کشیلرنی صاقلار ایچون لازم اولغان
نرسه‌لرگه محبت اینولری، اولم وهلاکت
کیترردای حال‌لردن صاقلانوی، قورقوونی،
تصادفغه سویاب قویارغه ممکن‌میدر؟ مونه قسقه-
لق ایله سڭا عاناب کورگازلگان نرسه‌لر
اثبات ایله‌ارکه، بیوك برعالم، چیکسز قدرت
ایاسی اولغان برصانع بونلرنی توزوب یارا-
دوب، کشیلرنڭ ترکلك‌لرنی تلادیکندن ایچون
کوڭل‌لرینه بونداین سیزکچ قوه‌لر وحال‌لر
یاصامشدر... مونه سن اوزڭنی اویلایسڭمی
هیچ عقلڭ یوق» دیب بلکه بك یاخشی بله
سكڭ که‌عقلڭ واردر؛ حاضر انصاف ایتوب اویلا،
سنڭ گاوده‌ڭ بیرگه وباشقه یوقاریمه‌غی
بولدز وقویاشلرغه چاغشدروب قاراغانڭ هواده
اوچوب یوریگان توزاندن‌ده بیله کوچلك‌سن؛

ته‌نكٔ نی یاصار ایچون بك آزغینه ماده‌لرده ییتمش، ایمدی بتون بارلق دنیاسینكٔ عقلی وزیرا کیلگی بتونلای سڭا وجنسداشلرگه تیکانده اُلگانده، بونداین یولدزلر قویاشلر... وآثار کونیه بونداین ایس کیترلك درجه‌ده‌کی ترتیباتی اوزره میدانه کیلشی ایچون باشقه یاقده برده عقل وعلم اولماسون‌منی؟ حال بوکه اجرام علویه کشینكٔ گاوده‌سینه چاغشدرلغانده چیکسز صورتده ظوردر. دنیانكٔ علم‌سز بر خواجه‌سز، بو ایس کیترلك توزیك‌لك (انتظام)لرنی صاقلاب تورولری ممکن‌می؟ بونداین بر اعتقاد بر انصافلی فیلاسوف اولغان کشینكٔ عقلینه صیبا بلورمی؟

آریستودیه‌وس — ایی، بارلق دنیاسی بك کامل توزلمشدر. لکن بز شوشی دنیانی یاصاوچیسندن سویله‌شه‌مز. فقط بن اوستاد وهنرایبالرینی کوروب توره‌م. امّا بارچه دنیانكٔ اوستاذی اولغان «الله»نی هیچ بر وقت کورمادم.

سقراط — بك یاخشی! آلای ایسه سندن باشقه بر نرسه صورایم: سنكٔ حرکتكٔ (قوزغالوكٔ) معقول‌میدر؟

آر. – البته معقول‌در؟

سقراط – نه ایچون حرکتلك معقول‌در؟

آر. – چونکه عقلم وار.

سقراط – سن عقلـگنی هیچ بر وقت بوکوزلك ایله کوردکمی؟

آر – یوق هیـچ کورمادم.

سقراط – آلای ایسه، عقللك اولدیغن قایدن بلاسن؟

آر. – اوزمدن عقلی اشلر، حرکتلر حاصل اولدیغندن عقلم وارلغنی بلهم.

سقراط – اوز عقلـگنی کوزلك ایله کورماینچه تورب اثرلرندن عقللك بارلغنی بلورسـلك؟. آ، نه ایچون بوندااین کامل منتظم یاصالغان دنیانلك اثرلرندن، اوزگنلك بیله بلك ترتیب وانتظام ایله توزلـگان تەنلرگدن، عقل کل نلك خواجەسی اولغان الله‌تعالی‌نی آنگلایەمیم، بلا آلمایم دیور-سلك؟ اگرده منتظم اثرلر عقللك بارلغنی اثبات ایتماسه، اول حالده سن اوز عقللك‌نلك بارلغینه انکار قیلملك لازمدر. ایمدی عقلسز اولساك الله‌تعالی‌نلك بارلغینه انـکار قیلورغه حقـلك قالماز. اگرده اوز کوزلك ایله کورمەدیکی عقلـگنلك بارلغینه اثرلرندن قناعت‌لانساك،

اول حالدہ بارچہ بارلق دنیاسینہ بوندان منتظم حرکتلر بیرگان، سنی بیلہ بو قدری منتظم ومعقول ایدوب یاراطقان عقل کلنک خواجہسی اولغان اللہتعالینی بلمش اولک...
مونہ بو موحد فیلاسوفنک گوزل مناظرہسنی اویلا، فکرک یورت!....

نیوتون مطالعہسی

نیوتون ہیئت جدیدہ قانونلرنی میدانہ قویوچیدن سایلانوب قوۂ جاذبہ وبو خصوصلردہ بک کوب حقیقتلر آچقان حکیمدر. اللہنک بارلغی حقندہ یورتکان فکرلرندن بعض بر اورنلرنی قسقہغینہ بیان ایدہم.

I

بو دنیا عقلسز، علمسز میدانہ کیلکان دییب ایتوچیلک احمقلقدر. اکر دہ علمسز عقلسز میدانہ کیلسہ، انتظام اولماز ایدی. بارلق دنیاسینک بارچہ طرفلری کمال انتظام ایلہ طولوغدر. زمانلر اورنلر اوزگارب تورلیلہنوب تورہدر. لکن، عالم ہمان اوزینک کمال انتظامندہ آغوب وارہدر. ایشتہ، دنیادہ بو کمال انتظامک

یاشاوی، بو انتظامنی صاقلاوچی بر مربی اولونی لازم ایته‌در. اگرده بر توزیبوچی مربی اولماسه، اجرام سماویه‌نك بولای کمالات قانونچه انتظامی عقلاده فناده ممکن اولماز ایدی. بس دنیاده‌غی بارچه نرسه‌لرنی اوتادن اوتاکه کوروب دنیانی حکمت مصلحت قانونلری ایله تنظیم ایتکان بر بار قیلوچینك بولوی لازمدر.

II

اجرام سماویه (یولدزلر، قویاشلر و آیلر)نك حرکتلری ایچون قوهٔ جاذبه‌دن باشقه بر قوهٔ دافعه بر قوهٔ سوقیه کیره‌ك. قسقه‌سی: دفع وسوق ایتکان بر ذات اولوی کیره‌ك. اول قوهٔ دافعه ماده ایله جسمدن اوّل اولوی لازمدر. اوشانداق اوّل باشلاوی لازمدر. شولایوق ماده وجسمدن عالی اولویده لازمدر. چونکه اجرام سماویه‌نك یورشلری بر قوهٔ جاذبه ایله‌گینه میدانه کیله آلمایدر. مثلا قویاش تیره‌سنده ایلانوچی ایبارچن یولدزلری قویاشنك قوهٔ جاذبه‌سیله‌گینه ایلانسه‌لر ایدی، قویاش بارسنیده اوزینه طارطوب کیتروب اوزینه برکتر کان اولور ایدی، حال‌بوکه قویاشنك تیره‌سنده دور ایده‌رك حرکت ایده‌لر. مونه اول جرملرنی دورلرینه مخصوص مسافه‌لرنده یورتور ایچون مطلقا بر قوهٔ معقوله، بر امر

ربانی کیره‌ك. بس بو جرملرنی دفع وسوق ایتکان بر خالق کیره‌ك.

III

دنیالرده اولغان بیوك انتظامنك مادی سببلردن اولوون عقل وفن هیچ ممکن کورمایدر. چونکه بوندایین چیکسز اجرام سماویه وایبدارچن‌لرنی صاتاشدرتمایینچه توزوك ترتیبلی بر پلان ایله بورتوردای مادی وطبیعی سبب یوقدر. اوشانداق اجرام سماویه‌نك بك قزو شه‌ب ایله‌نش‌لری، شه‌ب ایله‌نشلر بله کیساچك مسافه‌لرینك بر نسبت‌معینه‌ده قویلولری، مرکز هم تابع اولاچق جرملرك مرکز وتابع اولورلق چامه‌ده ذره‌لردن اوقماشیلوی، بیوکلك وکوچکلك نسبت‌لری، تابع یاکه متبوع اولورلق نسبت‌لی قوت‌لری، برسی برسینه اولغان براقلقلری، مرکزلرینك یان‌لرینه بیلکلی برچامه‌ده قویلشلری، .... بوندایین چیکسز عالمك بر قوانین متناسبه ایله دور ایدشلرینه هیچ بر سبب طبیعی یوقدر.

ایمدی بو چیکسز یولدزلر ....ك منتظم بر قانون دائره‌سینه آلنوب تورزلوی، بوانتظامك‌ده بتون عالمنی محیط اولوچلغی بر حکیم مطلق اولغان خالقك اولوونی لازم اینه‌در. قایلی بو انتظامنی تصادف اثری دیورگه! بلکه

بو انتظامنی میدانه قویغان خالق میخانیك کیومیتریه (هندسه) علملرینك چیشمه‌سی واسنادی اولوی لازمدر. . . .

بونك اوستاوینه اجرام سماویه‌نی اوز کوچارلرنده ایلاندرو ایچون بر امر مخصوص لازمدر. چونکه اجرامك کوچارلرنده دورایتوی، قوه جاذبه‌دن‌گنه حاصل اولمایه‌چغی فن بلگان‌لر ایچون بدیهی‌در. شولایوق حرکت محوریه‌لرندن باشقه دوری حرکت‌لرنده ده برسی برسینه برلشمایتچه انتظام صورتنده دور ایتولرینه‌ده باشقه‌چه بر امر ربانی لازمدر.

چیکسز بوشلقده طوزنق حالنده یوریگان ذره‌لر نیچك برامر معقول اولماسه اوزلریلنه برنقطه‌غه ییلوب اوقماشیله بلسون؟ صوکره بوندان ایکی نوع (نورلی‌نورسز) بیوك جرم‌لر اولوب اوز اوزلکندن نیچك بولشدیلر؟ نیچك یاصای بلدیلر؟ البته بر خالق صانعك توزویله تنظیم ایدلدیلر...

IV

الله‌نی اثبات ایچون کوکلرده اولغان بیوك دلیل‌لردن باشقه کشینك اوزینك یاراطشیده الله‌نك بارلغینه دلیل قطعی بولا آلادر. چونکه جانلی تنلرك بوقدری مکمل صورتده نیچك اوز اوزینه بارلقغه چغوی ممکن اولسون؟

بر مدبر کل، بر مدبر عظیم اولماسه نیچك اینوب ته‌نك کیساکلری، هر قابوسی ایس کیلرلك درجه‌ده فائده‌لر کیتره آلور؟ عالم بصرنی بلماینچه کوز کبی عقل‌لر حیران قالورلق بر قورالنی ماده نیچك تصادفا بارلقغه چغاره آلسون؟ طاوش‌لر علمنی بلمه‌کان اولسه قولاق کبی غایت مکمل بر ماشینه نیچك اوزلکندن میدانه کیله آلور؟ کشیلرنك قوة باطنیه‌دن عبارت اولغان مشیت واراده‌لری، حیوانلرده‌غی انستنقتنك اوز آلدینه میدانه کیلونی عقل صیدره آلورمی؟ کشیلرده اولغان قوه حسیه‌لر، نقطهٔ حیات حیوانیه، قوهٔ حیاتیه، نرسه‌لرنی اویلاو، معقولاتنی فکرلاو، اعصابنك خدمتی، میلرده تصورلرنك طوپلانوی، قوه مدرکه واسطه‌سیله تصورلرنك محاکمه‌گه طارتیلوی . . . . . . ایس کیدرلك درجه‌ده نچکه قانونلر ایله یوروتلدیکی. مونه بولارنی اوزلکندن یاکه ماده‌لرنك تأثیرندن دییب اینتورگه ممکن دکل‌در. ایمدی شولای اولغاچدن منبع عقل وحکمت اولوب هر طرفدن حاضر وناظر باقی بر قوهٔ عقلیهٔ عمومیه‌نك یعنی برخالق الکوننك بارلغی آکلاشلمازمی؟ هیچ شبهه‌سز برخالقنك بارلغینه دلالت ایته‌در . . . . . . مونه نیوتون انتظام عالمدن، وکشیلرنك ته‌نلرنده‌گی عضولرنك مکمل صورتده اجرأ وظیفه ایمدولرندن فنی صورتده

الله تعالی نك بارلغینه دلیل بورتمشدر. شول انتظامدن جناب حقك عالم اولوینه هم استدلال ایتمشدر. قرآن کریمده همان شولایوق انتظام عالمدن کشیلرگه تەن لرنلگی عضولرك حکمت مصلحت منبعی اولارەق یاراطلشندن جناب حقك قدرت وعلمینك بیوكلکینه دلیللر کیترمشدر. قرآن کریمده الهیات مسئلەسی حقنده کلکان آیت کریملرگه التفات ایدوچلەکنی اوقوچیلره توصیه ایدەم.

ولتر فیلاسوفك الله بارلغی حقنده مطالعەسی

هر کشی «الله»نی آڭلامق تلاسه، هم عالمك انتظامنه هم بارچه بارلق دنیاسندەغی نرسەلرك بر نهایت معقوله سینه کوزن صالسون.

اللهنك بارلغنی اثبات ایدەر ایچون عالملر بیوك کتابلر یازدیلر. فقط بوندای بارلغی بدیهی اولغان اللهنی اثبات ایچون اول قدری ظور کتابلر یازارغه حاجت یوقدر.

بن نه وقت بر ساعت کورسام، ساعتلەمەسی (عقربی) بلەکلی وقت وساعتلرنی کورکازوب تورەدر ... بن شوندوق «بو ساعت بر عقللی کشی طرفندن ساعتلەمەسیله کیچه وکوندزك هر مینوتلرنی بلوب تورو مقصدیله اشلانکان ایکان» دییب آڭلایم.

شولایوق هر کوننی هر یلنی منتظم کورکازیب تور
غان جرملردن (قویاش آی یولدزلردن) بولارنی بر
عاقل، بر صاحب قوت، بر مقصد ایچون ترتیب ایتکان
دییب بلەم.

II

کشینڭ تەنندەگی کیساکلر (عضولر)ینڭ خدمتلرندن
وظیفەلرندن فکرلەب قاراسەم «بر حکیم مطلق اولغان
الله تنظیم ایتکان» دییب بلەم. کشی بر طامچی صیـوق
ماده ایکان طوغز آی آناسینڭ قارننده قالور، آندن طش
دن هیچ بر مادی نرسەنڭ قاتناشی اولماینچه آزقلانور؛
صوڭره کشینڭ کوزلرینه نچکەلەب قارەیم کورەدر، قوللری
طوته ، باشقه تەن کیساکلریده هرقایوسی بیوك حکمت
مصلحتلرگه خدمت ایتەدر . . . .

مونه بو ایس کیدەرلك کیفیتلر، وظیفەلر، عادی
کشیلرگه عادتی بر اش بولوبقنه کورینەدر. چونکه عقل
وقدرتی اولمغان مادەدن بوندایین معقول نرسەلرك بار-
لقغه چغوی محال اولدیغنی توشونمزلر. عقل وفکرلرینڭ
بوندایین نچکه حکمت وحقیقتلرنی توشـنورگه کوچی
یيتمایدر. قسقەسی: بن عقللی کشی اولا توربدە بوندایین
بیوك عجیب صورتده تزیلو وتوزلو ایچون عقلم حیران

قالوب عاجز اولدیغمی کوردیکم کبی، «بونداین بیوك دنیانی منتظم صورتده توزو وترتیب ایدو ایچون کشی-لردنده عقللی چیکسز قدرت ایباسی بر خالق بارلغنی آڭلایم» دیمشدر.

الله‌نڭ بارلغی حقنده وجدانی ملاحظه‌لر

بر کشی «بن یاشل اولەن اوستنده اوتره‌در ایدم، تیره یاغمده‌غی اورمانلرده‌غی آغاچلر اوز آلدینه کیسلدیلر، ییلدیلر، یونلدیلر، ایپله‌نوب برسی اوستینه برسی تز-لدیلر. باشلری یابلدی، قیقلری یاصالدی. مونه شولای اوز آلدینه یاصالغان اوی ایچنده یاشایم» دیسه، شولایوق ایکنچی بر یولچی «بن دیڭگز قرینه کلدم؛ آشا چغارغه آبطراب قالدم. شول آره‌ده آڭسزدن آغاچلر پچلدی، طاقطالر یونلدی، قاداقلر قادالدی، برکتلدی، برطور پراخوت بولوب یاصالدی. مونه شول اوز آلدینه یاصا-لغان پراخوتقه اوطروب کیلدم» دیسه یاکه بر یولچی «بن بر طاغ ایتاگینه کیلدم، تکه‌لگیندن آبطراب توردم، کیناتدن کنه کیندرلر ییلدی، برسه‌په‌ت کبی نرسه‌گه ترکالدی، طن کرمزلك ایدوب قووق کبی یاصالدی، ایچنده‌گی هواسی بوشالدی، «مولدالماء» دیگان هوا

طوطرلدی، یکٹلایدی اوز آلدینه کوتاریلوب اوچاباشلادی. مونه مین شول اوز آلدینه یاصالغان هوا کیمه‌سیله اوچوب کیلدم» دیسه، هیچ شبهه‌سز بو سوزلرنی طڭلاوچیلر، (منی طڭلاب تورغان کشی دین‌گه اشانمغان بر دهری بیله اولسون) بو بیچاره کشی دیوانه‌لانه باشلاغان ایکان، طبیبلرگه کورگه‌زرگه کیره‌ك، مسکن کای، ایسارله‌نگان ایکان طبیبلرگه‌کورکازرگه یاکه ایمچیلردن ایملاتورگه یاکه «دیوانه‌لر یورطینه» بیباررگه کیره‌ك، دیباچکلرینه شبهه یوقدر. نه‌ق شونڭ کبی بر کشی «شوشی حکمت ومصلحت نیگزلرینه قوریلوب ایس کیلرلك ره‌وشده قانون ونظام دائره‌سنده یاصالغان دنیانی علمسز نیسز اوزآلدینه یاصالوب بارلقغه چقغان» دیسه بتون عقل‌لر بو کشیگه عقلی صاتاشقان بر دیوانه ایکان دییب حکم ایتمزلرمی؟ شولای اولغاچدن، وجدانڭ ایله اویلا! توشون!!

کشیلرڭ فطرتنده توحید اصل‌می؟ یاکه شرك‌می؟

کشیلر توبده «الله بار» دییب اعتقاد قیله باشلاغانده «الله بر» دییب اعتقاد قیلغانلرمی؟ یاکه کوب دییب اعتقاد قیلغانلرمی؟ سو ألنده عالملر تورلیچه فکر یوریتکانلر. بعضی‌لر برلاو وبعضی‌لریده کوبلاو اصل دیکانلر.

لیکن چن چنینه قاراغانده کشیلرده «الله بار» دیگان اعتقاد طبیعی (فطری) اولغان کبی «الله بر» دیگان اعتقادده طبیعی اولورغه کیره‌ك. چونکه کشینڭ طبیعتی الله بارلغن سیز نوب ازله‌نگان زماندوق بر صیینددرغچ ازله‌کان. هر نیگه اولسه‌ده بر صیینددرغچغه تیاه‌رگان. کوب ملجاء ازله‌مه‌گان. بس شولای اولغاچدن فطری اولاره‌ق برگنه الله‌غه صیینغان اولورغه کیره‌ك.

شولایوق شرکلك، وثنیلك الله‌نی گاوده‌لی ایتوب بلگلاودن کیلگان. بویله چه پوطلرغه طابنغان هر قوم، اوزینڭ گنه تعیین‌له‌کان معبودی الله دییب اشانغان. باشقه قوملرڭ پوطلرینه انکار ایتکان. شول اوزینڭ گنه تعیین لکان معبودی ایچون بتون مال وجاننی قربان ایتکان. مونه بو حال ایسه کشینڭ طبیعت وفطرتنده توحید اصل ایکاننی کورکازه‌در.

دخیده برلك اصل‌در، ایکی یاکه اوچلك برلردن ییلمه مرکب‌در، بتون طبیعتڭ تحققیده برلردن‌در. کشینڭ اڭ برنچی تصویریده بر امر بسیطدر. برشیٔ‌دن باشقه‌غه نفس توجه ایده آلمایدر. بس شولای اولغاچ «الله بر» دیگان اعتقاد فطری وطبیعی اولورغه کیره‌ك

مشرکلك میدانه کیلوگه سبب نی؟

کشیلر بیر یوزنك تورلی اثرلر کورکانلر. تورلی اثرلر تورلی مؤثرلرك تأثیرندن کیلکاننی‌ده کورب طورغانلر. بس سطحی ملاحظه ایله «بو بیر یوزنگ‌گی تورلی اثرلرك بر مؤثرنکیگنه اولماسقه کیره‌ك، بلکه تورلی اثر، تورلی مؤثرنکی اولورغه کیره‌ك» دیکان اوی کبله‌رك مشرکلك میدانه کیلوب چقغان. بس بیر یوزنده‌گی هر تورلی نرسه‌نك اوزینه خاص بره‌ر الله تعیین‌لا کانلر. بناء علیه مشرکلك کشیلك دنیاسینك فلسفه دورینه کیچکان وقتك طوغان بر اعتقاد اولغانیك میدانه چقادر.

کشیلك دنیاسینك مشرکلکدن توحیدگه قایتووی

کشیلك دنیاسی اوزینك تیره یاغنك‌غی تورلی اثرلرك آلداتووندن آلدانوب شرك اعتقادینه کروب کیتکان، اولسه‌ده، صوکنك بو آلدانودن قوتیله باشلاغان. چونکه تورلی اثرلرك برگنه مؤثردن اولغاننی کورکان مثلا بر کشی، اویك صالا، کیمك تگه، صابانك سوره،......

بس کشیلك دنیاسی اوزینی ایلانوب آلغان تورلی

لـکن چن چنینه قاراغانده کشیلرده «الله بار» دیگان اعتقاد طبیعی (فطری) اولغان کبی «الله بر» دیگان اعتقادده طبیعی اولورغه کیره‌ك. چونکه کشینك طبیعتی الله بارلغن سیز نوب ازله‌نگان زماندوق بر صیینه‌رغچ ازله‌کان. هر نیگه اولسه‌ده بر صیینه‌رغچغه تیامرگان. کوب ملجاء ازله‌مه‌گان. بس شولای اولغاچدن فطری اولاره‌ق برگنه الله‌غه صینغان اولورغه کیره‌ك.

شولایوق شرکلك، وثنیلك الله‌نی گاوده‌لی ایـتوب بلـگلاودن کیلگان. بویله چه پوطلرغه طابنغان هر قوم، اوزینك گنه تعیین‌له‌کان معبودی الله دییب اشانغان. باشقه قوملرك پوطلرینه انکار ایتکان. شول اوزینك کنه تعیین لگان معبودی ایچون بتون مال وجاننی قربان ایتکان. مونه بو حال ایسه کشینك طبیعت وفطرتنده توحید اصل ایکاننی کورکازه‌در.

دخیده برلك اصل‌در، ایکی یاکه اوچلك برلردن بیلمه مرکب‌در، بتون طبیـعتك تحقیقده برلردن‌در. کشینك الك برنچی تصویریده بر امر بسیطدر. برشیءدن باشقه‌غه نفس توجه ایده آلمایدر. بس شولای اولغاچ «الله بر» دیگان اعتقاد فطری وطبیعی اولورغه کیره‌ك

مشرکلك میدانه کیلوگه سبب نی؟

کشیلر بیر یوزنك تورلی اثرلر کورکانلر. تورلی اثرلر تورلی مؤثرلرنك تأثیرندن کیلکاننی‌ده کوروب طورغانلر. بس سطحی ملاحظه ایله «بو بیر یوزنك‌گی تورلی اثرلرنك بر مؤثرنکیگنه اولماسقه کیره‌ك، بلکه تورلی اثر، تورلی مؤثرنکی اولورغه کیره‌ك» دیکان اوی کیله‌رك مشرکلك میدانه کیلوب چقغان. بس بیر یوزنده‌گی هر تورلی نرسه‌نك اوزینه خاص بره‌ر الله تعیینلاکانلر. بناءً علیه مشرکلك کشیلك دنیاسینك فلسفه دورینه کیچکان وقتك طوغان بر اعتقاد اولغانیك میدانه چغادر.

کشیلك دنیاسینك مشرکلکدن توحیدگه قایتووی

کشیلك دنیاسی اوزینك تیره یاغنك‌غی تورلی اثرلرنك آلداتووندن آلدانوب شرك اعتقادینه کروب کیتکان، اولسه‌ده، صوڭنك بو آلدانودن قوتیله باشلاغان. چونکه تورلی اثرلرنك برگنه مؤثردن اولغاننی کورکان مثلا بر کشی، اوینك صالا، کیمنك تگه، صابانك سوره،......

بس کشیلك دنیاسی اوزینی ایلانوب آلغان تورلی

اثرلرك بر موئثردن‌گنه اولووینی اعتقادایله باشلاب فطری اعتقادگه قایته باشلاغان. شونك ایچون اوز ینك اعتقاد قیلغان کوب الله‌لرینه بر باش الله اعتقاد ایلرك باشقه‌لری شفاعتچی‌لر دیبکینه‌اعتقادایله باشلاغانلر. کیت کیله، اول شفاعتچی دییب یوریکان الله‌لرینك شفاعت وفائده کیتره آلمغان‌لرینی طویونغان‌لر. بس بالطبیعه بولاردن کوڭل‌لری صوونوب «الله بر» دیکان طبیعی اعتقاد لرینه قایتقان‌لر، لکن، توحید مسئله‌سی نظری اولوب دلیل وبرهان‌لرغه محتاج اولدیغندن الله‌تعالی‌نك لطف رحمانیه سیله مصلح‌لر رسول لر پیغمبرلر کیلوب الله‌نك برلکنی اوگره‌تکانلر. موڤه شونك ایچون‌ده دین سماویلرك اڭ صوڭغی اولغان اسلام، دینی بتون کشینك دنیاـ سنی برنچی اولاره‌ق «لا اله الا الله» دیکان توحید طووی آستینه ییلورغه اوندامشدر.

توحید — و اسلام

الله تعالی طرفندن کیلکان بارچه پیغمبرلر رسول‌لر بر الله تعالی‌گه قللق قیلورغه اوندکانلر. هر زمانك عقل وفکری صیدررلق درجه‌ده دلیل‌لر کورکازگانلر. دین سماویلرك اڭ صوڭغسی اولان‌دین اسلام، توحید مسئله‌سی

حقنده بیوك خدمت اینمشدر. حس، عقلی، فنی دلیللر کیتره‌رەك کشیلك دنیاسینی توحید فلاگی آستینه بیارغه طرشمشدر. بتون توزیکان نظام وقوانیننی توحید نیگزینه قورمشدر. (بو خصوصده اسلام عالملری جلدلرچه کتابلر یازمشلر. اوستاکانلر علم کلام کتابلرینه مراجعت اینسون. بوکتابم عقیده فلسفه‌سندن قرائت کتابی اولور ایچون یازلدیقندن قسقه‌لق ایله کیچه‌م.)

توحید ومدنیت انسانیه

اگرده کشیلر تورلی نرسه‌نی الله دییب اینانسه‌لر، کشیلك دنیاسی ایچنده نزاع وافتراق دور سوره‌چك، محبت عمومیه واخوة انسانیه بیه‌ربله‌چك، چونکه هر بر قوم اوزبنك اعتقاد قیلغان الله‌سنی عزیز بله‌چك، اوزینك الله‌سنیغنه تقدیس ایده‌چك، باشقه‌لر طرفندن سوز تیدررگه راضی اولمایه‌چق. بر تکدیر وکه‌مستو اولدیغی کبی مدافعه یاکه مقابله ایده‌چك. بونك نتیجه‌سی اولاره‌ق اوز آرا قان توکولر، صوغشلر، طالاشلر.. میدانه کیلاچك. بناءً علیه عموم کشیلك دنیاسنده محبت یب‌لری اوزیله‌چك. عموم قارنداشلك بیرینه دشمانلق کیلاچك. بس عموم کشیلك دنیاسی سعادت انسانیه‌دن محروم اولاچق.

اگر ده کشیلر «بارچه‌مز بر الله‌نلڭ یاراطویله‌گنه میدانه کیلمکانمز، بارچه‌مز بر الله‌نلڭ تربیه‌سیله‌گنه یاشا‌یمز» دیکان اعتقادده اولوب بر الله تعالی گه گینه قللق قیلسه‌لر، بارچه‌لری بر صف‌ده تزیلوب بر خدانلڭ حضورنده بر نقطه‌غه ییلغان حالده دییب بلسه‌لر، بتون کشی لرك فکری، اعتقادی، وجدانی بر نقطه‌غه ییلوب کشیلك دنیاسی ایچنده عموم قارنداشلك میدانه کیلاچکدر. هر بر کشی باشقه کشینیك اوزی کبك بر الله بنده‌سی، دییب اعتقاد ایتکاچدن حسن معامله‌ده اولونه‌چقدر.

شولایوق هر بر کشی طوغریدن طوغری بر الله تعالی‌گه‌گینه تلا کلرینی سویـلاب طوغریدن طوغری بر الله تعالی‌دن‌گنه یاردام صوراغاچدن تربیه‌ٔ استقلالیه ایله جانی تربیه ایدیله‌چك.

شولایوق بتون کشی بر الله‌نلڭ حضورنده بارچه‌کشی بر الله بنده‌سی دییب اعتقاد ایتکاچدن کشـیلك دنیاسی ایچنده عموم تیگزلك میدانه کیلورگه سبب اولادر....

قسقه‌سی: «الله بر» دیکان اعتقاد، کشیلك دنیاسینه حسن معامله، اخوت عمومیه، تربیهٔ استقـلالیه، عموم مساوات میدانه کیتره‌در. شولای اولغاچدن کشیلك دنیاسی عموم مدنیت انسانیه میدانه کیلو ایچون «الله بر» دیـکان اعتقادلڭ

عموملاشوینه محتاجدر.

الله‌نك حقیقتی — عقل وفن‌لر

الله تعالی‌نك کنه وحقیـقتنی هیچده بلورگه ممکن دگل‌در. چونکه بلمك یوللری، حواس سلیمه، عقل، خبر صحیح در. جناب حق بتون حس‌لرك اوستنده‌در؛ بتون عقل‌لرك یوقاروسنده‌در. حس وعقلدن طش اولغان بر حقیقت‌دن هیچده بر خبر صحیح اولویده ممکن دگل در. بتون علم وفن‌لر محسوسات واکواندن حاصل اولوب جناب حقغه نسبت ویرکانده هیچ مرتبه‌سنده قالادر. بس شولای اولغاچدن بتون حس‌لر، عقللر، علم وفنلر الله تعالی‌نك حقیقتنی بلودن (تحلیل‌قیلودن) عاجزدر. بناً علیه جناب حق، بتون عقل‌لر بتون فنـلر آنی بلودن عاجز اولغان بر حقیقت محضه‌در. (العجز عن درك الادراك ادراك) فقط بالوجه، بو جهه‌گنه بلینه‌در.

الله — وقران کریمك بیانی

(الله تعالی‌نی بو جهه معرفت)

قران کریمك بیانینه قاراغانده الله تعالی کوز ایله کورو ممکن اولمغان بر لطیف حقیقتدر (لا تدرکه الابصار

- وهو اللطیف الخبیر). نور لذاتەدر. لکن، قویاش یا کە آی نوری دیگاندەگی معنا ایلە دکلدر، بلکە عقل نوری، کوڭل نوری دیگاندەگی معنای معقولی ایلەدر. (الله نور السموات والارض آە) بتون عالمنی ذاتی و حقیقتی ایلە ایلانب آلمش بر قوۀ قاهرۀ کلیەدر (وکان الله بکل شیء محیطا، فاینما تولوا فثم وجه الله). بناءً علیە بتون عالمڭ وجودی، حیاتی، بقاسی جناب حقڭ ذات مقدسی ایلە چولغانمش آلنمشلر. چیکسز بیوك وظور بر حقیقتدر. بتون عالمڭ: ملیونلرچە قویاشلر، ملیاردلرچە یولدزلر . . . وعالم آخرنڭ ظورلغینڭ الله تعالیگە نسبتی صفرڭ غیر متناهیگە نسبتی قبیلاندن بیلە یوقدر. علویت قدسیەسیلە عالمڭ ماوراءسندن احاطە ایدوب قوت وقدرت ذاتیەسیلە عالمنی تدبیر وتصرف ایدەرك توتوب تورەدر. (یدبر الامر من السماء یعرج الیه الملا- ئکة والروح فی یوم کان مقدارە خمسین الف سنة). عالم، الله تعالیگە نسبت ویرلگاندە غیر متناهی بعدیتدەدر امّا الله تعالی عالمگە نسبت ویرلگاندە بتون عالمنڭ یاننده حاضر وناظردر. هر کشینڭ نقطۀ حیاتیەسندن بیلە یاقیندر. (وهو معکم اینما کنتم، ونحن اقرب الیه من حبل الورید.)

شولای اولا طوربده بارچه عقل وعلم ایرشه آلمغان بر حقیقت مقدسه‌در. ازلی، ابدی، سرمدی اولوب کما-لات ذاتیهٔ غیر متناهیه ایله متصف‌در . . . . . بتون عدا-لت، بتون حکمت ومصلحتنک منبعی‌در. عالمینه مرحمتلی، آنالردن بیله مرحمتلی اولغان رب العالمین‌در.

اللّٰه‌تعالی‌نک عالمگه یا که عالمدن بر جزءگه حلولی ممکنمی؟

اللّٰه تعالی بارچه عالمنی بذاته محیطدر. چیکسز طور وبیوکدر. جمیع عالمنی توتوب تورغان بر قوهٔ قاهرهٔ کلیه‌در. بارچه عالم‌الاجسام والامرک اللّٰه تعالی‌گه نسبتی، صفرک غیر متناهی‌گه نسبتی قبیلندن بیله یوقدر. ایکنچی تورلی ایتکانده بتون بارلق دنیاسینک ملیون‌لرچه قویا-شلر . . . . ک طورلغی، اللّٰه‌تعالی‌نک بیوکلکینه چاما-لاب چاغشدروب قاراونی فرض ایتوب قاراساق، هیچ مرتبه‌سنده بیله یوقدر. شولای اولغاچدن بونداین بیوک قوهٔ قاهرهٔ کلیه‌نک صفر درجه‌ده بیله اولمغان عالمگه یا عالمک بر کیساگینه صیغووی ممکن اولورمی؟ البته، بوکا بتون عقل وبتون فن «هیچ ممکن دکل» جوابنی ویره در. بو مسئله‌نی یکلره‌ک ایتوب آتلار ایچون بر بیوک شهرنی یاقترتقان الکتریق منبعی کوز آلدیکه کیتر!

بو بیوك شهرنی یاقتر تقان قوه‌ء الکتریقیه‌نی بر کوچك یومرقه اچینه صیدروب قویارغه ممکن‌می؟ اول یومرقه تورە آلاچقمی؟ هیچ . . . شولای اولغاچدن شوندا این چیکسز بیوك وظور اولغان الله تعالی‌نك عالمگه صیورو ی ممکنمی؟ عالمك یا که عالمك بر جزئینك صیدره‌چغی وتحمل ایله‌چکی ممکنمی؟ هیچ . . . . بناء علیه الله تعالی‌نك عالمگه یا که عالمك بر کیسا کینه حلولی هیچ ممکن دکل‌در.

الله وعالی اسم وصفتلری

الله تعالی‌نك بار ایتمش آثار کونیه‌سینك چیکی اولمغان کبی اسم عالیلرینك چیکی یوقدر. هیچ بر صان ایله صاناب بتررگه صانلر یتیشمایدر. بتون یر یوزنك گی بورنده‌غی وحاضرده‌گی سویلاشکان اوچ ملك آلتمش دورت تورلی لغتلر، هیچ برسی الله تعالی‌نك صفات کمالیه‌سنی چن چنینه تعبیر ایده‌رگه کوچی یتمایدر. بتون لغتلر، بتون شیوه لر عاجزلر . . . . فقط هر بر زمان کشیلری اوزلرینك عقللری صیدرغان قدریگنه اسم وصفتلر ایله تعبیر ایده آلالر.

الله تعالی‌نك اسم وصفتلرنی ذاتیه وفعلیه کبی بولملرگه بولب بیالکلی صانلر آستینه ییو ایله شغللانوچیلك

انصاف دائره‌سندن چغوچلقدر. بلك طوغرسنی اینـكانده الله‌نلك بیوكلـكنی اونتوچلقدر. بالطه صابی ایله دیكـگرلك تیرانلـگنی اولچارگه ممكن اولمغان كبی الله تعالی‌نلك كمالات غیرمتناهیه‌سنی آزگنه علم ایله اولچارگه، بولـگا‌لارگه ممكن‌میسولك ؟؟

الله تعالی — وحكمت مصلحت‌لر.

الله تعالی دنیانی یاراطقانده «ایندی تلاسالك نیشله» دییب شول كوینچه حریت مطلقه اوزره طاشلاغانمی؟ بس عالم تلاسه‌نی اشلاسه‌ده، الله تعالی‌نلك هیچده قاتناشی اولمای بلـكه خبریده اولمای توره‌می؟ یا كه الله‌تعالی عالمگه كوز بولوب حكمت ومصلحت قانون‌لری بوینچه تدبیر وتصرف قیلوب عالمنی صاقلاب توره‌می؟

الجواب: بتون دین اهلی، «الله تعالی بارچه عالمنی اوته كورب توره‌در. بتون ایبرلرگه تدبـیر قـیله‌در. بتون نرسه‌لر طوب طوغری یا كه واسطه‌لر آرقلی الله‌گه تركالا وسویالادر» دییب اعتقاد ایده‌در. شونلك ایچون باشارینه قایغو كیلسه، نذر اینه‌لر، قوللرینی یـوقاری كوتاروب تلاكلر ایده‌لر، مناجت‌لر قیله‌لر، الله‌گه سجده ایده‌لر. دیمك بتون دین اهلی «عنایت الهـیه» ایـله

اعتراف ایده‌در. فقط عنایت الهیه‌نك معناسی الله تعالی اوزی بالذات هر اشکه قاتناشوب توره دیگان معناده دکل‌در. بلکه جناب حق بتون اثار کونیه نی اسباب‌که بایله‌گان، علەکه سویاگان، بتون بارلق دنیاسنلاغی بار-چه نرسه اسباب، مسبب، علە، معلول زنجرلریله به‌یلانگان حالدا ایدوب ابراز وجود ایتدره‌در. بتون آثار کونیه شوشی قوانین ونوامیس الهیه بوینچه دورسوره‌در. شول نوامیس الهیه (سنة الهیه) بوینچه پاشاکان‌لر بخت‌لی، بونك خلافینه کیتکان‌لر خور وبخت سز اولادر: بعض ملت‌لر بته‌لر، فقط تاریخ‌لر ده‌غنه اسملری قالا . . . بعض ملت‌لر اوسه‌لر، بتون یبرلرنی قول آست‌لرینه آلالر، قایولر سلطنتندن معزول اولا، قایولر تخت‌که اوتره، قایولری بایا، ملیون‌لرغه خواجه اولا، قایولری بولیب بر کیساك ایکما کگه بیله تیلمره . . . . . مونه بولار هر قایوسی شول سنت الهیه بوینچه پاشاو یا که پاشاماودن‌در. ایشته شوشی نوامیس الهیه، عنایت ازلیه ربانیه‌در. بتون ایپرلرك شول نوا-میس کونیه بوینچه میدانغه کیلوی تقدیردر. (انا کل شیٔ خلقناه بقدر).

اما بز بك کوب چاقلرده تلانگان تلاکلر، قیلنغان مناجت‌لرك اثرنی کورمایورمز، بك کوب زمان‌لرده سببینه

کورشسا کلی تلا کلورمزگه ایرشه آلمایمز؛ شوندن صوڭ اوزمزنڭ کم عقلمز ایله الله تعالی‌گه اوپکالارگه کرشامز. لکن بوخصوصده بزلر حقلی دکل‌مز، چونکه بزلر سببلرنی کم‌چیلك قیله‌مز، یا که سببلرینه کرشسا کلی صوڭغه قالوب کورشه‌مز. شولایوق بك کوب اشلرنڭ سبب‌لرنیده بله آلمایمز. درست، بعض بر زمان‌لرده سببلرنیده قیله مز، لکن نتیجه‌لر کیورسنچه کیلوب چغوب بزلر کویونه‌مز. بوکوینوده چن چنینه قاراغانده اوزمزنڭ علممزنڭ آزلغندن در. علم ومعرفت اسبابی که‌ملکندن در. اسرار کونیه که آشنالغمز یوقلغندن در. ها! زمان‌لر کیلور، جناب حق بتون اسرار کونیه‌نی آچار بلدرر. آنه شول زمانده کشیلر الله تعالی‌گه، اوپکالاورینه اویالورلر. آزگنه درسه ایچونده الله تعالی‌که تل اوظاتو کبی ادبسزلکدن طیلورلر...

الله تعالی مختار مطلق‌می؟

یا که بر ور قوانین تحتنده محفوظ‌می؟

الله مختار مطلق‌در. لکن جناب حقڭ حریتی ایکی شیءگه عائددر: بر اکوسی اوزینڭ ذاتینه وکمالات ذاتیه سینه‌در. بو قسمده بحث قیلورغه بنده‌نڭ عقلی ایرشورلك

دگل‌در. فقط ذات الهیه‌سی وکمالات ذاتیه‌سی غیر متنا-
هیلدر. شولایوق بو مرتبه‌ده اولغان حریت ذاتیه‌سی
چیکسزدر ... ایشنه عقل ایرشکان قدریسی بودر.
ایکنچیسی عالمگه عائددر. بو عالمگه عائد اولغان حریتی
مطلق‌در. فقط عالمگه قوانین ونوامیس توزیمشدر. عالم
طبیعت‌نی شول قوانین اوزره حرکت ایمه‌رگه لائحهٔ ازلیه
ترتیب اینمشدر. شول لائحه ازلیه بوینچه کمالات ازلیه
سی تدریجی صورتده تکامل قانونچه درجه بدرجه میدانه
کیلوب توره‌در. بو قوانین هیچ اوزگارمایدر (ولن تجد
لسنة الله تبدیلا). عالم، همان شول قانون بوینچه آغوب
اوترمقده‌در شولای اولغاچدن جناب حقنك حریتی بر قا-
نون کلی آستینه آلنمش کبی کورینه‌در. لکن شوشی
قوانین، جناب حقنك اوزینك عام غیر متناهیی وحریت
مطلقه‌سی ایله تنظیم ایدلمشدر. اختیار مطلق ایله اوست
که التزام ایدلکان وظیفه‌لر، حریتکه قارشی کیلمایدر.
بناءً علیه افعال الله‌نك بر قانون تحتنده میدانه چغوی
الله‌نك حریت مطلقه‌سینه منافی دگلدر. الله تعالی مطلقا
حردر.

الله تعالی — و دنیاده اولغان اوزگارش‌لر.

«زمانلر آلیشینه، دنیالر اوزگاره، دنیاده‌غی نرسه‌لر کون بکون آقرن‌ـلاب اوزگاره باره‌لر، بعض‌لر عزیز ایدیله، قایبولر خور ایدیله. بعضلر اوّلده خور ایدلسه‌ده، صوڭنده ژاللانکان کبك شفقت ایدیله، سعادت‌گه ایرشدر یله . . . . . . مونه بولار بارده الله‌نڭ آثاری اولسه، الله تعالی بیل کبی تورلیلانب اوزگاروب تورغان بر ذات اولوی لازم اولادر. بو ایسه الله تعالی‌نڭ کامل بر ذات اولماوینی لازم اینه‌در» دییب سوأل ایده بلورلر.

الجواب: دنیاده اولغان اوزگارش‌لر، دنیانڭ اوـ زنده اولغان اوزگارش‌در، کشـیلرڭ باشلرینه کیلـکان تورلی حـال‌لر کشیلرڭ اوزلرنده اولغان تورلانـسودر. الله تعالی‌گه عائد دکل‌در. نتاکه یاصالمـش ایبرلرڭ تورلیچه یاصالوی؛ تورلی ره‌وشلرده اولووی، استادڭ ذاـ تینڭ اوزگاروینی لازم ایتمایدر. شونڭ کبی آثارلرڭ تورلیچه اوزگاروب توریده الله‌نڭ ذاتنڭ اوزکاروینی لازم ایتمایدر. شولایوق ظور کوزگی‌گه تورلی ایبرلرڭ کوله‌گسی توشوب یوزنده‌گی کورنکان خیال‌لر اوزکاروب توره‌در. لسکن کوزگی اوزی اوزکارمایدر. همان شـول

کوزکیلدر. هیچ اوزکارش یوقدر. شونکڭ کبی بو دنیاده اولغان اوزکارش وتورلیلانش‌لر عالمڭ حیات کوزگیسنده کورنکان شاوله‌لرگنه‌در. امّا الله‌تعالی‌نڭ ذاتنده یاکه علمنده هیچ اوزگارش یوقدر. همان جناب حق اوزینڭ کمالات ذاتیه‌سنده باقی‌در.

الله تعالی هیچ اوزگاره‌گاچدن نیچك حر اولسون؟

جواب: بزم عقلمز بك قسقه، بلممز بك آز، اسرار کونیه‌گه آشنالغمز بك کمْ. تیره یاقلرمزده یاشاگان نرسه لرده اوزگارش اولمادیسه، بزاول نرسه‌نی اختیارسز، حریتسز بر نرسه دییب بله‌مز. چونکه بزم کوزمز وبتون حسلرمز فانی ایبرلرگه ایباله‌شکان، بتون اوزکارش‌لر ایله برگه اوسکان. قصورلقدن‌عبارت‌اولغان‌اوزکارش ایله‌لنتله‌نکان قالغان. شونکڭ ایچون نقصانات‌دن عبارت اولغان‌تغییرات کورساك، شونده کمالات دییب بله‌مز حریت واختیار نیلده شونده‌غینه دییب بله‌مز. لکن، بتون بارلق دنیاسی نزامیس کونیه بویینچه اختیارسز اولاره‌ق حیات آقندیلرنده آغا تورمقده‌در. شول بارلق دنیاسندن ییرلر، قویاشلر، یولدزلر، حرکت‌لرنده اختیارلیلرمی؟ زمانلر، اوتولرنده حرلرمی؟ کشیلر، اوزلرینی وجودکه کیترولرنده حرلرمی؟

قارطلق وياشلياك . . . كبی دورلرنده اختـيارايلرمی؟ تهنلرينك دائمی اوزكاروب توريشلرنده حرلرمی؟ البته اوستدن‌كنه قاراغانده ئيبو دييب ايتلسه‌ده چن‌عقللر عالمگه وعالمده اولغان نرسه‌لرگه بو جهتدن حر دييب ايته آلمايلر. بلـكه هيچ اوزكارمای تورليلانمای تورغان حقيقت انسانيه‌گه يعنی‌جان‌غه، حر و آزاد جان‌دييب حكم ايته‌در. شـولای اولغاچدن، چن چنينه قاراغانده حريت واختيارلق باشقه نرسه‌لرك تأثيرلرندن تأثرلنمای، هيچ اوزگارمای تورغان ذات وحقيقت‌گه اطلاق قيلنه‌در.

ايمدی جناب حق هيچ بر حال‌لرك تأثيرينه قاراب تأثرلنمای وهيچ بر اوزگارش‌لرگه قاراب اوزكارمای، بلـكه دائما كمالات ذاتيه‌سيله كامل اولوب بتون تغيرات وتأثراتدن منزه اولغان ذات‌در؛ بو ايسه عيـن حريت ونه‌ق اختيارلقدر. شايد زمانلر كيلور. علـم ومعرفت كوبايور؛ فكرلر كيـڭايور. «الله تعالی اوز كارمه گاچدن نيچك حراولسون؟» ديكان فلسفی سوألنی ويرودن اول زمانده اويالورلر . . .

الله تعالی دنيانی ياراطمازدن بورون نی اشلاب تورغان؟

«الله‌تعالی دنيانی ياراطمازدن بورن نه‌اشلاب تور-

غان» دیکان سوألنی کشیلك دنیاسی کوبدن بیر وصورانه باشلاغان. بزصحراوی بدویك بوسوألنی پیغمبرمزدن کیلوب صوراغان .... بوسوأل که جواب ویروچالك چیتندر، چونکه زمان اجرام سماویه‌نڭ حرکتندن حاصل اولغان چامادر. عالم یاراطلمازدن بورن زمان یوقدر، بورن وئلیك‌لك یوقدر. شولای اولغاچدن دنیا یاراطلمزدن بورن نی اش ایله مشغول اولغان دییب صورارغه اورن یوقدر. شولای اولسه‌ده تنزلا دیورز: الله تعالی کامل‌در. کمالات الهیه‌سی غیر متناهیدر. تدبیر ازلی وعنایت رحمانیه‌دن عبارت اولغان کمالات رحمانیه‌سیله مشغول اولمشدر. دنیا یاراطلغان صوڭنده شول تدبیر ازلی بو ینچه آثارخارجیه‌یی میدانه کیترمکنه‌در. (یدبر الامر و یفصل الایات ا ه)

الله — وطبیعت وعالم

« الله‌تعالی عالمنی ذاتی ایله ایلانوب آلمشدر. وجود حقیقی فقط الله‌تعالی‌ده گنه‌در. عالمڭ وجودیك الله تعالی‌ده‌در. بس‌شولای اولغاچدن کشیده طبیعت‌ده عالمده الله اولوی لازم اولادر» دییب بعض‌لر ایتمشلر.

الجواب: بوندااین سوزلر « کوزین » ایله «سین

سیه‌ون» کبی بعض‌لرنك سوزیدر. صوفیهٔ باطنیه‌دن بعض لر بوسوزنی سویلامشدر. فقط، بولارنك سوزلرینك باطل ایکانینی بیان قیلوب تورغه بیله‌حاجت یوقدر. چونکه بولارنك سوزینه قاراغانده طاشده الله، توپراقده الله، کده‌ده الله، صغرده الله، بونی اینکان کشی اوزیده الله بولادر. بو سوزلرگه نه فن التفات ایده‌ر؟ نه عقل میل ایدر؟ چن چنینه کولنچ بر اعتقادر.

اما وجود بالفعل فقط الله تعالی ده‌گنه‌در دیوچلنك تمام درست سوزدر. چونکه بتون عالمنك وجودی مستعاردر. وجود حقیقیغه قاراغانده کوزگیده کورنکان خیال کبک‌گنه‌در.

بودنیا، فقط الله تعالی‌نك قدرت بی نهایه‌سی سایه سنده‌گنه یاشایدر. لکن الله تعالی‌گه به‌ریلوب تییوب توروب دکل‌در. بلکه الله تعالی بتون عالمنی اوزینك چیکسز بیوك ذاتیله احاطه ایده‌رك چیکسز قدرت الهیه سیله بر ذره‌گه‌ده تیدرماینچه طوطوب طوره‌در. فقط عالمنك طوطلوب طوروی قول ایله بر کره‌نك طوطولوی قبیلندن دکل‌در. بلکه جرم کبیرنك قوهٔ جاذبه‌سیله جرم صغیرنك طوطلوب طوروی قبیلندن‌در. یا که بر تیمر پارچه سینك بر مقناطیس‌نك قوهٔ مقناطیسیه‌سیله طوطلوب طوروی

قبیلندن‌در. یا که بر فابریقه‌نڭ اوزینڭ موجدی اولغان بر ناظر دائمینڭ سایه‌سنده اش وحرکتنده دوام ایتوی قبیلندن‌در. یا که بر مملکتڭ تدبیر وتصرف حیثندن بر ملکڭ اداره‌سنده طوروی قبیلندن‌در.

نتا که جرم کبیر جرم صغیرگه باشقه‌در. مقناطیس تیمر پارچه‌سینه باشقه‌در. ناظر، مهندس فابریقه‌غه باشقه‌در. فابریقه‌دن جزء دکل‌در. بلکه فابریقه‌دن بتونلای طشده در. شونڭ کبی جناب حق عالم وطبیعتکه باشقه‌در. عالمگه قاتناشمامشدر. عالمڭ طشندن تدبیر وتصرف ایدوچی حکیم مطلق‌در.

الله — وروح

کشیلرڭ جانی الله‌دن بر اولشمی؟

دین اهل‌لری، جان ته‌ن‌دن آیرلغان صوڭنده الله تعالی‌گه قایته‌در. (فسبحان الذی بیده ملکوت کل شی والیه ترجعون) جان الله تعالی‌نڭ نفخیله ته‌ن‌گه کره‌در. قران کریم‌ده آدم عم حقنده «ونفخت فیه من روحی فقعوا له ساجدین» دیو بیان ایدوی آدم عم گه الله‌دن بر روح تعلق ایدوی سببلی آدم بیوك درجه‌گه مظهر اولوب فرشته‌لر آڭا سجده قیلدیقنی آڭلاته‌در. مونه

بو سوزلر دین قارایشنده جان‌لر الله تعالی‌دن بـر جزء بولونی آڭلاتمایمی؟ نتا کـکه بعض فیلاسوفلر «الله روح کلی‌در. کشیلرڭ جانی الله‌دن بر اولیش‌در» دیلر.

الجواب: بعض فیلاسوفلر کشیلرڭ جانی الله‌دن بر اولیش دیمشلر. حاضرگی زمانده‌غی فیلاسوفلردن بعض لریڭ شوشی فکرده اولغانـلری وار. مثلا: غراف لـیف تالستوینڭ مذهبیده شوڭا بك یراق دگل‌در. لـکن، بو مذهب یاڭلش‌در، چونکه جان الله‌دن بر اولیش اولسه، هر بر کشی الله‌دن بر کیساك اولادر. شولای اولغاچ هر بر کشی اوز آلدینه بره‌ر بـه‌له‌کای الله اولادر. مثلا محمد جان،زید، احمد، ایڤان... هر قایوسی بره‌ر الله بولادر. دیمك ییر یوزنڭ ملیارد یارم الله بولادر. کـشیلر اوـ لکاچدن شوشی جان‌لر ته‌ن‌دن آیرلوب الله‌غـه قایـتوب الله‌غه قوشیلوب روح کلی اولغان الله اولوب کیـتولری لازم اولادر.

ایمدی اش بویله اولسه، دین، شریعت دیکان قانـو نلرڭ هیچ معناسی قالمایدر. مکافت، جزا، عقاب، ثواب، تاء دیب تربیه بتونسی یوققه چغادر. کتب سماویـه‌لر، عبادت‌لر، مناجت‌لر هر قایوسی باطل، بوش اولادر. بلـکه دین دیکان قانون الهی‌لر کولنچ اویونچق مرتـبه سینه

توشادر. چونکه بتون کشی بر ه‌ر کوچك الله اولغاچـدن عبادت ایله مکلف اولونك معناسی نی؟ الله‌نك اوز اوزینه کافر یا که مشرك اینونك معناسی نی؟ الله (العیاذ بالله) اوزی زانی، اوزی عاصی، اوزی سـارق اولورمی؟ اوز اوزینی عذاب ایده‌رمی؟ جهنم‌گه صالورمی؟ اوزینی ظالم وفاسق ایده‌رمی؟ بتون گناه‌کار جانلر الله‌غه کیلوب اوقما شلغاچدن الله بتون عاصیلر کافرلرك خزینه‌سی اولمازمی؟ اوزینه قوشیلوب اوزینك کیسا کی اولوب کیـتکاچـدن مشرك معناسی نی؟ مسئولیتك حکمی قایه؟ سعادت قانونی اولوب کیلگان بارچه قوانین دینیه نی قروب سـبروب توکمازمی؟ بتون وحشیت، وبتون فساد وعصیانغه یـول آچمازمی؟.

ایمدی شولای اولغاچ بونداین مذهبـنی نیـنداین وجدان قبول ایده‌ر؟ نینداین عقل بونداین منبع البطلان اولغان اعتقادنی التزام ایده‌ر؟ بناءً علیه بونداین مذهب ایله یاشاگان کشیلرنی چن عقللی دیيب اینورکه ممکن‌می هیچ ... بس شولای اولغاچ جان‌لرك الله‌دن بر اولیش اولووی ممکن دگل‌در. بویله اعتقاد بتون دیـنـنی قروب سبروب توکادر. بتون سعادت انسانیه‌گه جنایت‌در.

دین اسلام قاشنده روح بتونـلای الله‌گه باشـقه در.

چونکه روح عالم الامر جمله سندن در. الله تعالی، بتون عالم الامر والاجسادك فوقنده در بالکل روحغه باشقه در آیت کریمه ده کی اضافه فقط تشریف ایچون در. ونفخت فیه من روحی دیکانده کی روحدن مراد، علوم ومعارف در. آدم الله طرفندن علوم ومعارف ایله مشرف اولغان صونکنده آدم گه قوهٔ علویه وسفلیه سجده قیلدیلر، باش ایدیلر دیمکدر.

الله — وتعدد آلهه ایله اعتقاد ایتسکانلر وطبیعت.

« عموم دین لر ، الله برگنه دییب اوگره ته در ، حالبوکه یبر یوزنده الله نی برگنه دیماکان خلق لرده کوبدر. شولایوق یبر یوزنده تورلی اثر واردر، تورلی اثر تورلی مؤثرگه دلالت ایته در. بارچه نرسه لر یوپلر (زوج وزوجه در) حتی قوه لر بیله مثبت ومنفی ایکانی فن ایله مثبت در. اویله ایسه کشیلرك شهادتی، طبیعتك دلالتی تعدد الوهیت گه دگلمی؟ » دییب قایو برلر سؤال ایده رلر.

الجواب: کشیلك دنیاسی تعدد اله ایله اجماع قیلدیغی یوقدر. بتون کشیلك دنیاسینك تاریخی آثار، قالندیق اثرلرینی ازله، هیچ بر زمان عموم کشیلك دنیاسی تعدد آلهه ایله اجماع ایتدیکنی کورمزسك! بر اهمه، بودی، یهودی، نصرانی اسلام دیننده اولغان لر ایسکیده وحاضرده

مطلقا برالله تعالی‌گه‌گنه اعتقاد ایدیلر. بورنغی فیلاسوفلر، حکیملر هر قایوسی بر الله تعالی گه گنه قللق قیلغان‌لر. بتون کشیلرنی بر الله تعالی‌گه‌گنه اعتقاد ایدیرگه اوندیگانلر. پوت پرست‌لك میدانه کیلکاچدن‌ده همان الله بر اعتقادی دور سورگان. شونك ایچون بوطلری ایچنده بر باش الله اعتقاد ایدوب قالغانلری شوگاشفاعتچی، یاردامچی کوزیله گنه قاراغانلر. شولای اولغاچدن عموم کشیلك دنیاسینك یوراگی کوکلی «الله بر» دیگان شهادت ایله‌گنه طنچلاغان.

امّا بعض بر قوملرك تعدد آلهه ایله اعتقاد ایدو- چلکاری استدلال ودلیل‌لرنده قصورلق ایتولرندن کیلکان یاگلشاقدر. توحیدك اجماع انسانی ایله ثبوتینه ضرر ویرمایدر.

امّا آثار کونیه‌نك تورلیچه اولووی مؤثرك تورلیچه اولونی لازم ایتمایدر. موگا آنساغنه مثال بیته‌در. مثلا بر استاد، یاصاب قویغان بك کوب اوطرغچلر، اشکافلر، دیوان‌لر وباشقه‌لر .... مونه بو ایبرلرك تورلیچه او- لوونی کوروب بولارك هر قایوسنی بره‌ر کشی یاصاغاندر دییب ایتوب اولمایدر. چونکه بار کبگنی بر اوستادك یاصاغاننی کوز ایله کورب توراسه‌ك؟ مونه بو یاصالمش تورلی نرسه‌لر بولارك صانعسی تورلی ایکانچلك‌که دلالت ایتمه‌کان کبك دنیاده آثارك تورلیچه اولویده اللهٔنك کوب

اولوینه دلالت ایتمایدر.

بتون طبیعت بر قانون جاذبهٔ عمومیه آستنده، بر نظام عمومی اداره سنده وحدت طبیعیه قانونچه حیات کوزگوسنده یالطرامقده در. شولای اولغاچدن طبیعت اوزی وحدتگه دلالت ایده در.

الله - حقیقتینڭ معلوم اولماوی و تعلیم اسلامی

دین اسلام، «الله تعالی نڭ کنه و حقیقتی بتون عقللردن طشدر. جهتدن منزهدر: اوڭده دکل، صولده دکل، آرتده دکل، اوستده دکل، آستده دکل» دییب تعلیم ایته در. بو ایسه نه ق الله یوق دیوچاسیدر. چونکه ذاتیده بلنمه کاچ هیچ بر یاقده ده اولمغاچ یوق دیمکدر، بو تعلیم ایسه الوهیتنی بتونلای نفی ایتو دکلمی؟ الجواب: بر نرسه نڭ ماهیت و حقیقتی بلنمه کاچدن ده بارلغی اولماوی لازم دکلدر. چونکه بك کوب حقیقتلر وارکه، چن چنینه بلنمایدر. لکن اوزلرینڭ بارلغی بدیهیدر. مثلا تنمزده جانمز وار، وارلغی هم بدیهیدر. لکن حاضرگه قدری ماهیت و حقیقتی بلندیکی یوقدر. شولای اولسه ده جان یوق دییب انکار ایتارگه هیچ بر کشینڭ قولندن کیلمایدر. جناب حقڭ بارلغیده بدیهی در لکن حقیقتی عقللردن طشدر.

امّا اهل اسلامنك بالالرينه «الله تعالی اوکده دکل، صولده دکل . . . ، آه» دیيب تعليم ويرولری الله تعالی نی نفی دکل در. الله تعالی اوکده غنه دکل صولده غنه دکل . . . بلکه بتون عالمنی ذاتی وحقيقتی ايله احاطه قيلمش ديمکدر. جناب حقنی بولای دیيب طانو بيوك حکيم وفيلاسوفلرنك الك صونك نقطه ده طانولريدر. ديمك اهل اسلامنك مکتب بالالری بيله بيوك فيلاسوف وحکيملر قدری معرفت الله قيله لر.

الله و تکليفات الهيه

«الله تعالی اولدی واولاچق نرسه لرنی ياراتقان، قلملر يازوب طوقطاغان، کيمکان، بتون نرسه لر وکشيلرنك کوره چکی لوح المحفوظده (لائحهء الهيه ده) يازلغان بتکان. بتون نرسه لر اللهنك علمی آستينه توريلکان» ديیب دين اهللری اعتقاد ايده در. ايمدی شولای اولغاچدن کملرنك کافر کملرنك مؤمن اولاچغی الله تعالی نك علمنده تعيين لانکان اولادر. اللهنك علمی هيچده اوزکارمايدر. لايزالده ده هرچه نرسه لر شول علمنك موافقنچه ميدانه کيلوب چغادر.

شولای اولغاچدن تکليفات الهيه نك معناسی قالمايدر: ياوزلرغه بايلق ويروب آلارنك ياوزلقلرنی آرتدروب صوکره عذاب قيلوچلق، حيوانلرنی آشاتوب سيمرتوب

صوڭره صویو قبیلندن اولادر. یاکه هلاك اولورلق چو-
قر قازوب قویبله چوقورغه توشکاچدن، «توشما! توشما!»
دییب قیناوکبی اولادر. یاکه آغو اچربه، نیگه اچاسوڭ!
اچمه! دییب عذاب قیلوقبیلندن اولادر» دییب
هر عصر کشیلری تیکشرشکان‌لر. هر دین اهل‌لری بو
سؤال‌که جواب ویرکانلر. بن ده بوسؤلگه قسقه‌غنه جواب یازەم:

اسلام دینینڭ قاراشینه کشیاڭ دنیاسی حر
اوغلی حراولوب یارالطلغان. بتون اشلرنه حر ایتلکان
کبی کشیلرنی وجدان واعتقاد جهتندنه تمام حریتگه
قویغان. کشی تلاسه کفران نعمت ایتسون، تلاسه شکران
نعمت ایتسون دیکان حریت تامه ویرکان (وقل‌الحق من
ربکم فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر) هیچ برکشینی
ایمانغه کوچلانوب کررگه قوشمغان (لا اکراه فی‌الدین)
هر کشینڭ بختی وسعادتی اوزینڭ کسب وطرشلغی
آرقه‌سنه غنه‌در دیکان قانون کلی قویغان (لها‌ما کسبت
وعلیها ما اکتسبت- وان‌لیس‌للانسان‌الاماسعی) بتون‌سعادت
انسانیه حقانیت اوزره اولغان عملگه بەیلاکان (والعصران
الانسان لفی خسرالاالذین امنوا وعملوا). مونه بوقویغان
قانون‌لر، هر قایوسی قانون الهی‌در. ازلیدر. لائحه
الهیه‌در. ازلدوڭ مثبت‌در. شولای اولغاچدن یوقاریده

سویلانکان حریتلر ازلدوك ویرلکان، قلم الهی‌لر یازغان کیبکان، هیچ اوزگارتیله‌چکی یوقدر. پس لایزال‌لك‌ده اشلرشول حریت قانون‌لری اوزره میدانه کیله‌در. کشی حریتی ایله تلاسه کافر اولسون‌ده اوزن یمان جزاغه مستحق قیلسون، تله‌سه مؤمن اولسون‌ده اوزینی مڭگوبختلیلکگه ایرشدرسون تمام اختیاردر. پس الله تعالی‌گه اوپکالرگه اورن یوقدر. هر کشی اوز اوزینه‌گنه اوپکالاسون. بناءعلیه حیوان‌لرنی سیمرتوب صویو قبیلندن اولمه‌یدر. چونکه بنده‌لر اوزاختیارلریله جناب حقڭ فرمانینه خلاف اولارق شر ادبی‌گه مرتکب اولالر.

علم‌الله ایسه معلومکه، معلومڭ موافقتنچه تعلق ایتمشدر. شولای اولغاچدن معلوماتنی جبر قانونی اوزره میدانه کیترمایدر.

بتون تکلیفات الهیه، کشیلرڭ حر عقل وحر وجدان لرینه کیلمش بر وظیفۀ اختیاریه‌در. یمانلق یوللرندن صاقلانورغه، آنداین هلاکتلك چوقرلرینه توشوب کیتمزگه اوگره‌تمشدر. سعادت واینگو یول‌لر اوگره‌توب کشیلرگه مڭگو بختلی اولورلق قانون‌لر کورگازمشدر. شولای اولغاچدن یوقاریده‌ك قیلنغان اعتراض اسلام دینینه کیلمایدر.

الله‌تعالی — حریت انسانیه وتربیه

یوقاریده اینکانچه الله‌تعالی بتون کشیلرگه حریت ویرکان. حال بوکه کشیلرنك یمانلق قیله‌چقلرنی بلکان، ایمدی یاوزلق قیلاچقلرنی بله توروب اختیار قیلوچاق الله‌تعالی‌نلث بر ایزگو تربیه‌چی اولوینه خلافدر. بس جناب حقك رب العالمین اولوینك معناسی نه‌در؟ کبی سوأل کوکلـگه کیلور. ایشته بوکا جواب: کشیلرنك یمانلق قیله‌چقلرنی بله توروبده حریت‌تامه ویروچیلك، الله‌تعالی نلث مربی صالح اولماونی لازم ایتمایدر. چونـکه الله تعالی، کشیگه یاخشیلق ویمانلقنی آیررلق قوهٔ عقلیه ویرکان. مصلحتنی اوزینه جلب ایده‌رلك، ضررلی ویمان اشدن صاقلانورلق قوه‌نی بتون طبیعتینه قاتـشدروب سکدروب یاراطقان. گرچه کشیلرنی ایزکولك ویاوزلـق یولی اوستینه اوطرتوب قویغان کبی یاراطقان اولسه‌ده، کشیلرنی بر وجدان اسمنده اولغان قوهٔ باطنیه ایله بولاك لا کان‌که، هر زمانده کشینی اوزینك محکمه‌سینه طارتوب طوره‌در. شاوغنه ایزکولك ویاخشیلق یولینیغنه کورکازه در. یمان یولغه کرتمزگه‌طرشه‌در. کشینی اویالطادر، قزا رته‌در، بلهم‌ئلله نیندااین بر قوهٔ غیبیه‌دن قـورقوتـه،

یورا کلرنی تنره‌ته، ته‌ن‌لرنی طار طندره، وباشقه تورلی مقدمه‌لر ایله نچارلقدن طیارغه طریشه‌در.

جناب حق آدم‌بالاسنی بوقدری اعتنا ومحافظه قانون لری ایله حفظ وحمایه سنک قیلغاچدن «مربی صالح دکل» دییب ایتورگه حق وارمی؟.

کشی اوزی بوقدری حکمت ومصلحت قانـون‌لری ایله هبه ایدلکان قوه فطریه‌لرک خلافینه کیدوب شرادـ بی‌لرکه چوموب کیتکاچدن، الله تعالی‌گه صوقرانغان کبی «رب‌العالمین اولوینک معناسی‌نی‌در؟» دییب ایتورگه اویات‌دکل‌می؟ اما ربیت‌ویرمشدر. چونکه ربت اولمغانـ نک ثواب وجزانک معناسی قالمایدر.

کوچک که‌مچلیک‌لر، آز یاوزلق‌لر، قایسی چاقلرده بیوک کمالات‌که سبب اولغانلریدک آز دکل‌در. بر کیه‌ـگه قاره تیوچلک، بتون کیمنی یاکادن یـووب یاشـرتون اولغان معنوی طازه‌سزلقلرنیده پاکلارکه سبب اولـغان کبک، قایسی چاقک آزغنه بر که‌مچیلک‌لر بیوک گناهلردن قایتوب کمالات حاصل ایدرگه‌ده سبب اولادر. باشقه‌لرغه بیوک درس اولادر...

الله تعالی ـــ وعموم کشیلك دنیاسینك تیگزسزلـکی.

الله تعالی مرحمتلی، شفقتلی ، عادل ذات اولغاچدن بتون کشیلرنی تیگز قیلورغه کیره‌ك ایدی. بارچه کشیسنیده بختلی، ومسعود قیلورغه کیره‌ك ایدی. حال بوکه دنیاده بعض‌لر بختلی، بای، مـلیون‌لرغه خواجه، قایولری بختسز، یارلی، بر کیساك ایکما کـگه بیله محتاج. قایولری صاغ وسلامت عـفریت‌کبی. قایولری خاستـه، ضعیف، صوقر... قایه جناب حقك تیگزکیلك مرحمتی؟

الجواب: الله تعالی کشیلك دنیاسنی مـلك‌لرچه طاورلردن کوچره کوچره کمالات‌که ایرشدرکان، ییر یوزینه خلیفه ایده‌رك بتون قوهٔ طبیعیه‌نی آدم بالاسینه مسخر ایتکان. مجموع هیئت بشریه‌نی اخوت انسانیه نقطه‌سینه برکتوب بر گاوده یاصاغان. نتاکـکه بر کشی بر گاوده‌گه قاراب «بو گاوده‌نك نه ایچون بارچه ییریده کوز اولمغان؟ یاکه نه ایچون بارچه ییریده تل اولمغان؟» دییب سوأل ویرسه، «بتون گاوده اعضالری برسی برسینه خدمتچی ویاردمچی اولسون ایچون شویله یاراطلغان» دییب جواب ویریله‌در. شونك کبی بو سوأل گه‌ده «بتون کشیلك دنیاسی برسی برسینه بولشچی ویاردامچی اولسون ایچون بارده بر تیگز ایدوب یاراطلمامشدر» دییب جواب ویرلور. نتاکـکه

بتون گاوده (تهن) کوز اولسه، تورتارغه قول اولماز ایدی، سویلهرتل، ایشدور قولاق، یورر آیاق اولماز ایدی. شونگ کبی بتون کشی عسکر اولسه، دنیا نیچك تعمیر ایدیلور ایدی، یا که بتون کشی صاتوچی اولسه، ایگون کم ساچار ایدی، شهرلرنی کم تعمیر ایدهرایدی. بس بتون بیر یوزی طاشلاندق بر بیر منزلنك اولور قالور، نه ترقیات اولور؟ نه مدنیت اولور؟ بس آدملر الفت واخوت قانونلرنچه بر وجود اولارهق یاشاسونلر ایچون کشیلرنی تورلی درجهده ایدوب یاراطمشدر.

اوشانداق کشیلر بارده تیگز بر درجهده اولسهلر، کشیلك دنیاسنك اختلاف، منافرت، دشمانلق دورسورر ایدی.

دخیده بویله تورلی درجهده ایدوب یاراطو بعض لرگه نسبة امتحاندر؛ بعض لرگه تربیهدر. قایولرینه عمل لرینه کوره جزأدر. شولای اولسهده جناب حق شول ضعیف، مسکین، یوقسل، . . . . کبیلرگ یاردام‌لرینه یتشورکه بولشورغه لازم ایتمشدر. تکلیفات الهیهسنیده آلارغه اوزلرینك طبیعتلری کوتاررلك قدریکنه یوکلاتمشدر.

الله‌تعالی — و کشیلك دنیاسنده اولغان خلاف مصلحتلر «دنیاده بك کوب نادانلر؛ جاوزلر اوسنون اولالر.

بختلی کون کوره‌لر، بتون سعادت وراحت آلارنك آللرنده‌در. بك کوب ایزگو وچن‌کوڭللی ذاتلر بتون مشقت، بتون آغرلق بختسزلكده عمر ایتلر. هر تورلی آفات، آرت وآللرنمن ایلانب آلغان اولا. مثلا پیغمبرلر، رسوللر، حکیم‌لر، فیلاسوفلر، مصلح‌لر دنیاده نیلر کورمه‌گان؟ اگرده بو دنیانك بر قاراب بارلاب تورغان خواجه‌سی اولسه ایدی، بوندهاین حاللر دنیاده اولماز ایدی. مونه بو حاللرنك دنیاده بولوی، بو دنیانك خواجه‌سز نیسز طاشلانغنلق بر بورط اولوینه دلالت ایتمزمی؟»

الجواب: دنیاده ترکلك اینو وسعادت مادیه‌لر هر قایوسی اسبابگه باغلانمشدر. کمدرکه سببینه نقلاب یابشسه، سعادت مادیه‌گه ایرشه‌در. تلاسه اوصال اولسون، تلاسه نینداین یرتقچ اولسون. اگرده بر کمسه سببلرنده که‌مچیلك ایتسه، مطلقا سعادت مادیه‌گه ایرشه آلمایدر. تلاسه حکیم وفیلاسوف اولسون. شولایوق سعادتلر تورلیچه‌در. بر کمسه‌لر قاشنده سلطنت مادیه‌لر سعادتدن حسابلانه‌در. بعض‌لر قاشنده سعادت‌مادیه‌نك هیچ اهمیتی یوقدر. بتون‌سعادت‌لری حقائق عالیه‌گه ایرشو وکشف ایتودر. پیغمبرلر رسول‌لر اخلاق انسانیه‌نی اصلاح وتزکیهٔ نفس ایدوچی جان طبیب‌لریدر. الك آغر

حاللرگه صبر ایتمک حقائق عالیه‌نی میدانه قویماق اول مبارك ذاتلرنڭ وظیفه‌لریدر. بتون کورکان آغر جفالر، تورلی طعن وافترالر اوزلری تعلیم ایتکان مسلك مقدسلڭ عملیاتیدر. بوایسه عین سعادتدر.

فیلسوفلر، مصلحلر پیغمبرلرنڭ وارثلریدر. انسانیت وحسیاتلری بیوك اولدیغندن بیوك جفالر، تورلی جزالر آلار ایچون راحتدر، سعادتدر. فقط باشقه‌لره اوز زمانلرنده بو لذتلر بلنمایدر. سعادتدن حسابلانمایدر. لکن زمانلر کیچه، عصرلر اوته، صوڭندن بهالری تقدیر ایدیله‌در. شونڭ ایچون بوندن نچه‌مڭ یللر کیچکان اول مقدس ذاتلرنڭ اسملری چقغانده جانلرمز آلار ایچون حرکتکه کیله‌در. بالمجبوریه آلارنی الوغلایه‌رق تعظیم اثرلرنی جانلرمزمیدانه قویادر. ایشته آلار قبرده‌لر! لکن، سعادت ابدیه وهنگو بختلیلك طولغونلری بزم جانلرمزه چاربوب، یاشا!! طاوشلرنی، چغارتمیورلرمی؟

الله تعالی — وعقلی، طبیعی، ادبی شرلر.

«بو دنیانی یاراطقان الله‌مرحمتلی‌ذات اولوب حکمت ومصلحت بوینچه دنیانی قاراب طورغان صالح ذات اولسه دنیاده نه ایچون شرنی یاراطقان؟ صالح ذاتنڭ اثریده خیر

محض اولورغه کیردك ایدی. حالبوکه شرطوب طولوغدر».

الجواب: شر (یمانلق، یاوزلق) اوچ تورلیدر: عقلی طبیعی، ادبی در. شر عقلی یاراطلشده کمالنك کم اولولغیدر. شر طبیعی، طبیعتنك چیرقانغان نفرتلانکان حاللردر، عذابلر، چیرلر، آچلقلر ضررلی حیوانلر کبی. شرادبی، کشی حریتنی یمان یولغه استعمال ایتودر، سوز یورینو، یالغان آنط ایتوکبی.

بو اوچ تورلی شرلر (یاوزلقلر) هیچ برسی الله تعالی‌گه عائد دکلدر. شولایوق بولارنك ثبوتی الله تعالی‌گه هیچ بر ضرر کیترمایدر. چونکه شرعقلی امورطبیعیه وماده‌نك اوزینك قابلیت واستعدادندن اولغان که‌مچلکدر. طبیعت وماده کوتاره آلمادیغندن شول کمالاتدن آرتق درجه قوبلمامشدر. مثلا بر بالا براعضاسنده که‌مچلیك‌لی حالده اولوب دنیاغه کیلسه، بو که‌مچلك ماده‌نك اوزنده اولغان که‌مچلکدن وآتا آناارینك احوال ظروفندن طوغمشدر. آتا آنالری آفولی اچملکلر استعمال ایتسه‌لر، یا که یوغشلی آورولر ألکنرکان اولسه‌لر، اولاچق بالانك ماده‌ٔ اصلیه سینه ضرر کیله‌رك شول یوغشلی چیرنك میقروبی ایله تولد ا[illegible]ش اولادر. ایمدی شول ماده‌دن میدانه کیلکان بالا، [illegible] شبهه‌سز یوغشلی چیرلی اولوب میدانه کیلادر، یا که

يوكلى آتا بعض بر ضعيف كشيدن مستقل ايـنوب كرلا، يا كه قورقا وچير قانه‌در، شول حال آتانڭ اعصابينه تأثير ايده‌رك بالاغه عكس ايده‌در... شولاى اولغاچدن الله تعالى كه اوپكالارگه اورن قالمايدر. چونكه بالانڭ ضعيف اولووى آتا آتانڭ اوزلرينڭ تربيه‌سزلكلرينه قارشى اولغان برجزاءدر. اما شر طبيعى لرى چن چنينه قاراغانده يما-نلق دگلدر. چونكه بزم طبيعتلرمز، بتون طبيعتده اولغان حكمت ومصلحتنى بلوب بتررووى ممكن دكلدر. اسرار طبيعيه‌نى تحليل قيلودن بك اوزاقدر. بناءً عليه طبيعتلرمز هر چير قانغان نرسه‌نى شر ديب حكم قيلورغه وجدان سلميه‌نڭ قيوچلق ايتمه‌يه‌چكيده بيلـگيدر.

بلـكه شر طبيعى كشيلك دنياسينه‌ده بيوك فائده‌لر كيتره‌در. مثلا چيرلاو، عذابلانو شر طبيعيدر. لـكن ادبى فائده‌لر كيتره‌در. چونكه چيرله‌كان كشيلرڭ نفس هوا-لرى توبان توشه، تكبرلك صفتلرى صينا، كوڭللرى يومشاى، وجدانلر ياخشيلق ياغينه آوشه، الله‌نڭ رضا-لغى طرفينه يونالادر... چيرلى يوراك ضارانلق قيلغا-نن، چيرلى جان ماقطانغانينى، شهوات حيوانيه‌سى آرتندن يوريكانينى قايچان كوركانڭ وار؟

نه

شولايوق ضررلى حيوانلر، آغولى اوله‌نلر، چنله‌ب قارا-ر

غانده شر دکل‌لر. چونکه آلار کشیلرنی آنق اولورغه، دنیاده صاقلق واویانق ایله توررغه، طبیعت‌ده‌گی هر نرسه‌گه عبرت کوز ایله قارارغه کونکدره‌در. شولایوق آنداین آغولی نرسه‌لرنک طب جهتندن کوبسی آورولرغه شفا اولادر. نفیس نرسه‌لر صناعت نفیسه مکتبلرینک آغولی نرسه‌لر آرقلی میدانغه کیلکانی میدانده‌در.

دنیده کشیلر شر طبیعیگه اوزلرینک حریتی ایله دوچار اولالر. جناب حق طرفندن بارلق دنیاسینه قو- یلغان قوانین الهیه‌دن چغالر. بس آورولرغه مبتلی اولا لر . . . . صوکره خاسته‌لەنب طبیبلر قولینه اسیرلککه توشالر. الک نهایت اولم توشاکلرینه آیاقلرینی صوزا- لر . ، . . شولای اولغاچدن شر طبیعی، آدم بالاسی‌نک اوزندن طوودر. اوزینک عملی‌نک نتیجه‌سی اولاره‌ق میدانه کیلگان‌بر شرایچون، الله‌تعالی‌گه اوپکالاونک هیچده معناسی یوقدر.

شرادبی‌لر، کشیلر حریتلرینی یمان یولغه استعمال ایتودن میدانه کیله‌لر؛ شولای اولغاچدن شرادبی‌لر صرف کیلرک اوزلرینک حریتندن طووب الله‌نک اراده وفر- ملرینه خلاف اشلانکان اشلردر. بناءً علیه شرادبی، خا- کشینک اوزاشیدر. الله‌تعالی‌گه اوپکالارگه اورن یوقدر.

چونکه شرادبینڭ اولوینه اوپکالاو، کشی اوزینڭ ارادەسینڭ هر اولوینه راضی اولماودر. «یارب! بکا نی ایچون حریت ویردڭ! جمادات ومعدنیات کبی حریت وارادەسز حالده ایدوب نه ایچون یاراطمادڭ» دییب ایتوچلکدر،

بندەلرگه صاف عقل، هر ارادە، تورلی حسلر ویروب مصلحت ومنفعتلی اشلرکه اقدام، یمان اشلردن طارطنوب توررلق صاف وجدان ویرلوچلك اوزی بتون مصلحت انسانیه بولاك ایدلوچلكدر. مونڭ آر یاغینه شکایت قیلوچلق آداب انسانیه‌گه خلافدر. بناء علیه دنیاده شر حقیقی یوقدر. بزگه قاراغانده تورلی بولملی شرلر کو-رنسه‌ده تورلی حکمت ومصلحتلرله توز[illegible] آثار رحمانیه‌در. «والله علیم حکیم».

الله تعالی — وضررلی نرسه‌لر

«الله‌تعالی چیکسز حکمت ایاسی اولغان حکیم مطلق اولغاچدن بتون یر یوزنده‌گی نرسه‌لر حکمت ومصلحت نیگزلرینه‌گنه قوریلوب یاصالغان اولورغه تیوش ایدی حال بوکه بك کوب نرسه‌لر کورەمزکه هیچ بر فائدەسی یوق باسکه ضررلوی کوبدر. مثلا یلان، چایانلر، سولیم وترحینه کبی آغولی میقروبلی دوکغزلر

ایرلرده هیچ برده فائدهغه یارامغان ایمچاکلر، کشیلرنی طونچقتروب اوترولك ضررلی غازلر، کیره کماکان چاقده یغمورلر، بیمش‌لرنی قوروب سبروب آشاب بتره تورغان قورطلر چیکرتکه‌لر . . . بیل داول‌لر . . . یاشنلر . . »
دیکان سوأل‌لر هر کشینك کوكلینه کیله‌در.
فقط بو سوأل‌نی طودرغان نرسه آدمك علمینك آزلغیدر.
اسرار کونیه‌ده آشنالغی یوقلغیدر. عموم منفعت ایله خصوص مصلحت‌نی آیره آلماویدر. مصلحت ومنفعت‌لرگه فقط اوزینه‌گنه عائد ایدوب قاراودر.. اگرده کشیلرده علم .. معرفت کیکایسه بو سوأل‌لرنی کیری آلاچقدر. آرتق آ... اعتبار قیلنغان نرسه‌لر، ضررلی دییب اویلانغان ...ایوسی مادی یاکه ادبی مصلحت‌لر ایچون با... الماغان ...انه چغاچقدر. طبیعت دنیاسنك یاشرلکان چیکسز حکمت‌لر کوز آلدینه کیلوب چغاچقدر. وجود خیر محض اولدیغی کبی بتون بارلق دنیاسنداغی نرسه‌لرده سعادت انسانیه‌گه خدمت ایلاچکدر. «وقل رب زدنی علما».

تمام.

ضیاء الدین الکمالی
اوفا.

КССР Гилми Академиясе ... Академия Нау...
1373

خطاء	صواب	بيت	يول
طانينا چقدر	طانيياچقدر	١٠٣	٤
حقاقنی	عقلنی	١٠٥	١٢
يوزنـه	يوزنلگی	١٥٦	٦
قالدرمسقه	قالدرمسقه‌در	١٦٠	١١
ايلانب	ايلانوب قاراسه،	١٦٦	٤
كشيلر	كشيلرنك	١٦٨	١٤
تـلالر	تلايلر	١٧٢	١
مساله	مسالمه	١٧٦	٩
كبی شونك	شونك كبی	١٧٨	١٨
عمرينك	عمرينك كوبسنی	١٨١	٥
ايتمشدر	ايتمه مشدر	٢١٦	١٣
اسـلام دينينك	اهل اسلامك	٢٢٠	١٣
تقريبا آلتمش	تقريبا مڭگه آلطمش	٢٣٥	١٢

1373.

КССР